„Alexandru Vlahuță (1858—1919), înzestrat cu un real talent literar, animat de înalte idealuri umanitare, muncind cu rîvnă, ne-a lăsat o moștenire scriitoricească valoroasă, care merită să facă parte din istoria literaturii române, chiar dacă nu se ridică la înălțimea artistică a marilor săi contemporani : Eminescu, Caragiale, Slavici, Coșbuc. Opera lui — în ce are mai valoros — rămîne o mărturie vie a dragostei sale pentru poporul asuprit și în același timp un vehement act de acuzare la adresa nedreptei societăți din vremea sa, ale cărei principale instituții n-au scăpat de sub ascuțișul critic al penei care a scris poezia-rechizitoriu 1907."

dr. VIRGILIU ENE

Lei 17,50

A. VLAHUȚĂ

VERSURI ȘI PROZĂ

editura albatros

Lector : ION NISTOR
Tehnoredactor : CORNEL CRISTESCU

Bun de tipar 28.III.1987. Apărut 1987.
Comanda nr. 2 731
Coli de tipar 21

Tiparul executat sub comanda nr. 60 550 la
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

A. VLAHUȚĂ

VERSURI ȘI PROZĂ

Antologie, studiu introductiv, cronologie și bibliografie de dr. VIRGILIU ENE

EDITURA ALBATROS
BUCUREȘTI • 1987

NOTĂ

Textele ediţiei de faţă au fost reproduse după: A. Vlahuţă, *Scrieri alese*, I—III, E.P.L., Buc., 1963—1964, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi bibliografie de **VALERIU RĂPEANU**. S-au respectat principiile de transcriere şi cronologia din ediţia amintită.

STUDIU INTRODUCTIV

Alexandru Vlahuţă face parte dintre scriitorii asupra cărora critica literară a emis, de-a lungul deceniilor, cele mai contradictorii păreri. Opera sa a fost nu o dată elogiată de către cei mai mari critici literari contemporani cu scriitorul. C. Dobrogeanu-Gherea, de pildă, nu ezită să-l compare, uneori, pe Vlahuţă cu Alecsandri sau chiar cu Eminescu : „Una din creaţiunile poetului nostru, în care s-a arătat variatul lui talent ca observator psiholog, e incontestabil admirabila satiră Linişte. *Am mai spus că tema acestei satire e poziţia umilită şi înjosită a artistului şi a artei în societatea noastră. Tema în sine e de o importanţă capitală. [...] Să mai spunem acum cîteva cuvinte despre limba şi stilul lui Vlahuţă. E îndeobşte cunoscută frumoasa şi armonioasa limbă din scrierile lui. Şi această obştească recunoaştere e incontestabil binemeritată. După Alecsandri şi Eminescu, care au creat adevărata limbă poetică pentru lirica noastră, Vlahuţă e demnul urmaş şi emul al lor.* Corectitudinea în ritm, în versuri, e tot aşa de desăvîrşită ca în cele mai bune poezii ale lui Eminescu“ [1] *(subl. ns.).*

În acelaşi timp alte scrieri ale sale au primit calificative dintre cele mai aspre : „Dan *al lui Vlahuţă e stupid“ — afirmă* Titu *Maiorescu. George Călinescu — pentru a ne referi şi la critica mai recentă — scrie în a sa* Istorie a literaturii române : *„Romanul* Dan *este un lucru cu totul sarbăd, în stil jalnic, lipsit de răceala observaţiei“. „Vlahuţă nu e un creator. Opera lui e mai degrabă un reportaj scris neted, uneori cu nerv, un album de «icoane şterse», de «file rupte», de impresii luate «din goana vieţii». Meritoasă la Vlahuţă nu e găsirea, cîteodată, a unei sugestii poetice, cît păstrarea într-o epocă de mediocritate a unei ţinute corecte în versificaţie şi a unei decenţe în platitudine.“*

---

[1] C. Dobrogeanu-Gherea, *Al. Vlahuţă*, în *Studii critice*, vol. I, 1890.

În ciuda acestor opinii contradictorii, scrierile lui Vlahuță au cunoscut o largă răspîndire, atît în timpul vieții autorului, cît mai ales după stingerea sa. În zilele noastre ele ating tiraje echivalente cu ale marilor clasici, ceea ce demonstrează că A. Vlahuță este un scriitor a cărui operă întrunește sufragiul unui numeros public cititor.

În primii ani ai veacului nostru, Alexandru Vlahuță, ajuns în pragul maturității, cu o bogată experiență de viață, prinse a-și așterne pe hîrtie amintirile cele mai îndepărtate, și cele mai dragi. Și oricît de grea, de umbrită i-ar fi fost copilăria — din pricina unei sănătăți șubrede — el își amintește cu duioșie de meleagurile pe care s-a născut, de chipul luminos al mamei, de micile bucurii, și necazuri :

„La țară, într-un cătun sărac, pe valea Similii, cu fața la drum, o casă veche, acoperită cu trestie : o săliță între două odăi podite cu scînduri de stejar, în fund un iatac c-o ferăstruie ce dă în livadă, păreții și bagdadiile albe, prispa lipită cu lut, ograda largă, din sus de poartă, heiurile gospodăriei, de jur-împrejur gard de nuiele, încununat cu mărăcini, iar dincolo de gard, în toate părțile, dealuri rotunde, cu dumbrăvi pe coamă, cu holde-nvîrstate pe dulcea revărsare a coastelor pînă-n șiragul de sălcii de pe malul gîrlei — acolo-i toată copilăria mea, sărmana mea copilărie !“ [1]

Aceasta este casa din Pleșești, județul Vaslui, unde, la 5 septembrie 1858, Alexandru Vlahuță, scriitorul de mai tîrziu, a văzut lumina zilei. Părinții săi se trăgeau dintr-o familie de țărani ; tatăl, Nicolaie Vlahuță, se ocupa, de asemenea, cu agricultura. De belșug, nu putea fi vorba în casa părintească, împovărată de o droaie de copii. Mama robotea din zori pînă-n noapte și nu mai prididea cu treburile gospodăriei, dar pe chipu-i blînd se aștemea tot mai des îngrijorarea pricinuită de soarta copiilor ei și în primul rînd de aceea a lui Alexandru care era tare firav : „Biata mama, ce mult mă iubește, și cît sufere, numai din pricina mea.

Iată, o aud viind — mai mult o simt decît o aud, așa de-ncet pășește. S-apropie ; cum cată la mine, cum îmi surîde de cald, parcă-mi vin raze de soare de pe fața ei palidă, din ochii ei mari, de o nespusă blîndeță și bunătate-n priviri. De nu m-ar cunoaște c-am plîns !...

[1] *Note*, în *Semănătorul*, an. I (1902) nr. 19 (5 aprilie), p. 290—292 ; nr. 23 (5 mai), p. 362—364 ; nr. 26 (27 mai), p. 407—410.

Îngenunche la căpătîiul meu și-mi pune mîna pe frunte. Mi-alină orice durere cînd vine lîngă mine, și ce dulce mi-e să-i simt palma răcoroasă lunecînd încet pe fruntea mea înfierbîntată.“ [1]

Boala îl țintuise la pat pînă la vîrsta de nouă ani. Izolat, lipsit de prieteni, copilul creștea visător, melancolic : „Plăpînd, bolnăvicios de mic, suferind într-una de friguri și de dureri de cap, stam zile-ntregi la fereastră, înfășurat într-un șal, și mă uitam cu dor la ceilalți copii cum alergau și se zbînțuiau pe afară, spulberînd colbul de pe drum, sănătoși, vioi, îmbătați de libertae“ [2]. Așadar, el nu se va putea lăuda cu ghidușii ca humuleșteanul de pe malurile Ozanei. Abia tîrziu, cînd va părăsi patul de suferință, va cunoaște bucuriile copilăriei, pe care le va gusta cu lăcomia celui care a căpătat un lucru dorit cu înfrigurare : „Ca un cîine scăpat din lanț alerg, mă tăvălesc prin iarbă, hoinăresc cît îi ziua de mare pe dealuri, pe dragile mele dealuri, ce atîta timp au fost ispititoarele vedenii, fantasticele tablouri ale ochilor mei aprinși de friguri“. [3]

Hoinăreala fără griji se va sfîrși curînd. Băiatul aștepta cu nerăbdare să fie înscris la școala la care copiii de vîrsta lui, dar sănătoși, porniseră cu doi ani mai înainte. Din primele zile însă școala îl înspăimîntă, lăsîndu-i în suflet, pentru totdeauna, aversiune față de învățătorii inculți și bătăuși, a căror voluptate era turnatul la bancă, dascăli despre care Vlahuță va scrie mai tîrziu pagini sumbre. „Pedagogia“ abrutizantă a vremii este denunțată cu asprime, în scrieri demne de reținut nu numai pentru incisivitatea criticii, ci și pentru forța de sugestie a descrierii :

„...Turnatul la bancă era teribil. Micul vinovat era așternut cu pieptul la capătul băncii, un monitor îl ținea bine de grumaz, altul de picioare, și Domnu — îi trăgea cu varga la... spate, ca să gonească mintea la cap. Uneori Domnul se înfuria strașnic de țipetele nenorocitului copil, și-atunci vergile se rupeau una după alta, și asta-l necăjea și mai rău... pe Domnu, vezi bine.

— Cambur ! să-mi aduci mîine douăzeci de nuiele bune ; să nu te mai văd cu paie de astea, că-ți rup urechile !“

Înfruntînd cu dîrzenie aceste privațiuni, Alexandru Vlahuță, în anul 1879, cînd împlinise vîrsta de 21 de ani, izbutește să treacă cu bine bacalaureatul [4]. În același an se înscrie la Facultatea de

[1], [2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] În clasa a IV-a de liceu A. Vlahuță se situează printre primii trei elevi, iar în clasa a VI-a este clasat al patrulea. Era atras de studiile umanistice : latina, franceza, italiana, dar și de matematici și științele naturale. Un interes mai mic manifesta pentru

drept. Lipsurile materiale îl împiedică însă să urmeze și să termine facultatea, deși promovează cîteva examene.

La această răscruce a vieții sale, animat și de idei umanitare, dornic să contribuie — după puterile lui — la risipirea obscurantismului ce domina în bună parte școala din vremea aceea, Vlahuță se dedică învățămîntului. Pedagog priceput, apropiat de inima elevului, înzestrat cu o subtilă intuiție a școlarului, Vlahuță elimină din practica predării vechile metode — a căror victimă fusese și el — introducînd un spirit de încredere și respect reciproc, înlăturînd ariditatea, recurgînd la expuneri colorate, sădind totodată în sufletele elevilor dragostea pentru frumos, pentru tradițiile literaturii noastre populare. A. Vlahuță pornește și de la ideea că mintea tînărului este ca o „țarină nelucrată, în care e cumplit de păcat să semeni de la început neghină și mărăcini... Ai un bloc de marmură, zice învățatul d-l Maiorescu, dacă ai făcut din el o caricatură, din ce vei mai scoate o Minervă ?“ [1]

Mai tîrziu, în romanul, în bună parte autobiografic, Dan, pe baza experienței pedagogice mai îndelungate, Alexandru Vlahuță va atrage atenția asupra racilelor învățămîntului, principiilor pedante și obtuze, fondate pe simpla memorizare mecanică: „Azi și programele, și cărțile didactice, și profesorii fac din școală o fabrică de spoială. De mic îl ia pe copil la «substantive, propozițiuni, interjecțiuni» și el sărăcuțul se trudește, cu figura speriată, să le pronunțe, să-nvețe papagalicește, ceea ce nici dascălul nu pricepe ; înlăuntru mintea lui doarme, pentru școală, și pe deasupra s-așterne un lustru, o pojghiță, care crapă și cade cum dă de soare și de libertate, cum scapă de bidineaua dascălului. Și bieții băieți trec prin școală, ca printr-un loc de tortură.“

Referindu-se la activitatea de dascăl a eroului său, Vlahuță subliniază că numai atunci va fi eficient învățămîntul cînd pedagogii vor proceda ca Dan, care căuta în primul rînd să transmită elevilor cunoștințe cît mai vaste, să le lărgească orizontul cultural, să-i învețe să gîndească — „lucru puțin obișnuit în școală pe vremea aceea“. Pentru el rostul școlii este de a dezvolta pro-

istorie și geografie. (Vezi Arhivele Statului, fond. Ministerul Instrucțiunii, dosarele : 3 555 p. 31 și 2 860, p. 43 și 49. Apud : A. Vlahuță, *Scrieri alese*, vol. I, ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu, Buc., E.P.L. 1963, p. VIII.) G. Călinescu precizează că A. Vlahuță, fiind în clasa a VI-a în gazdă la profesorul de italiană F. Pagano, a învățat „strașnic limba lui Dante. Într-adevăr o știa“. (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Buc., Editura Fundațiilor, 1941, p. 490).

[1] *Limba română în școalele noastre*, în *România liberă*, an. VII (1883), nr. 1 882 (9 octombrie), p. 2—3.

pria gîndire a elevului, de a-i stimula spiritul critic și ascuțimea observației. Scriitorul visa o școală către care elevii să vină cu plăcere și cu încredere, o școală care să satisfacă setea de cunoaștere a tineretului.

Paralel cu cariera sa didactică, Vlahuță își dedică o mare parte din timp activității literare, încercîndu-și condeiul, deopotrivă, în poezie, schiță și nuvelă. Încă din anii tinereții el se afirmă ca un publicist de talent, ca un pamfletar curajos și cu vervă. Astfel, atitudinea critică din unele articole referitoare la diverși politicieni din Tîrgoviște, unde se stabilise Vlahuță în anul 1880, precum și spiritul înnoitor care anima activitatea lui didactică îi atrag curînd destituirea din învățămînt.

Onestitatea, atitudinea combativă îi vor aduce multe neplăceri. În prima parte a existenței sale, lipsurile materiale îl forțează să practice numeroase și variate profesiuni. Îl întîlnim ca învățător, ca avocat — pe baza unei diplome despre care va vorbi în schița Dincă C. Buleandră — apoi la București, ca profesor la un pension particular, șef de birou, corector, revizor școlar. Din anul 1902 și pînă la moarte (cu excepția unei scurte suspendări, în 1918), ocupă postul de referendar la Casa școalelor. Situația sa materială se îmbunătățește simțitor, prin dota pe care o primește de la socrul său, Ștefan Gâlcă, care-i oferă întinse dealuri cu vii la Dragosloveni.

A. Vlahuță se stinge la 19 noiembrie 1919, deplin împăcat cu al său cuget, că în cei mai buni ani ai vieții și-a dedicat cu convingere scrisul celor mulți, unei lumi noi, mai fericite, de „dincolo de truda și jertfa clipei lui“.

Nedreptățile din vremea sa l-au impresionat profund pe Alexandru Vlahuță, inspirîndu-i pagini semnificative pentru atitudinea protestatară a scriitorului. Aceste scrieri constituie în egală măsură și un document literar asupra epocii, cu ale cărei clase dominante Vlahuță este în dezacord. În perioada începuturilor literare, observația sa nu scruta în profunzime viața, în scrierile lui Vlahuță răzbat adesea note de amărăciune și deprimare. Cauza principală a pesimismului — așa după cum arată Dobrogeanu-Gherea în Decepționismul în literatura română — își are izvorul în realitățile vremii și nu în poezia eminesciană, cum susțineau unii dintre criticii literari. Gherea va exercita asupra lui A. Vlahuță o puternică influență — desigur după ruptura lui Vlahuță de T. Maiorescu și de cercul „Junimii“. Conflictul a izbucnit în anul 1886, în urma conferinței ținută de Vlahuță la Ateneu, în 28 februarie, asupra poeziilor lui Eminescu, conferință în care autorul

elogia pe genialul poet, dar avea accente minimalizatoare la adresa lui Alecsandri, atitudine reprobată de mentorul Convorbirilor literare. Prin influenţa lui Gherea, „înţelegem influenţa mişcării socialiste, a cărei putere culminantă a ţinut de la 1888 pînă la 1896“.[1] Sub această influenţă A. Vlahuţă găseşte forţa de a se rupe de decepţionismul care-şi pusese pecetea pe multe pagini semnate în perioada anterioară, şi de a pătrunde mai puternic în realitatea socială, privind-o de data aceasta nu cu scepticism, ci cu atitudine critică. Mişcarea socialistă, şcoala critică de la Contemporanul îl ajută să înţeleagă funcţia socială a literaturii şi sensul înalt al actualităţii : „Arta izvorăşte şi respiră din aerul epocei în care se naşte. Artistul este rezultatul, sau, mai bine zis, sinteza spiritului general al societăţii în care trăieşte“ — afirma A. Vlahuţă în anul 1886. De aceea el îndemna cu stăruinţă pe scriitori să se inspire din realitatea cotidiană : „Tinere scriitor, cată mai bine în jurul tău, umple-ţi sufletul de emoţiunile timpului în care trăieşti şi arată-ne, la lumina talentului tău, durerile şi aspiraţiile societăţii noastre de azi, luptele şi pasiunile la care eşti martor şi părtaş, oamenii pe care-i cunoşti, viaţa de care palpităm“. Un îndemn similar aflăm şi într-o conferinţă din anul 1892. Vlahuţă definea astfel rolul poetului-cetăţean : „Sufletul lui se va umple de seva puternică a vieţii timpului său ; el va căta blînd şi iubitor în juru-i şi va vedea pe toţi cei umiliţi şi nedreptăţiţi, va pipăi rănile societăţii noastre, va vedea relele şi dezordinea lumii şi vieţii de acum — şi nu va plînge lacrimi sterile, nici nu va blestema, desperat, căci în el va palpita concepţia unei lumi mai bune... Versul lui va răsuna ca o trîmbiţă de luptă.“ Acest optimism robust îl va păstra, în bună parte, A. Vlahuţă pînă la apusul vieţii, în ciuda numeroaselor vicisitudini : „Aşa, cu frica zilei de mîine, al cărei prînz era veşnic un problem întunecat — cu viaţa locală în articole de gazetă, plătite ca vai de lume... cînd erau plătite, cu zile triste de iarnă petrecute în acra duhoare a cafenelelor, şi cu nopţi şi mai triste în frigul umed al unei vizuini, unde nici să dorm, nici să gîndesc nu puteam — aşa în strîmtoare şi în nelinişte cum am trăit şi tot mi-a fost dragă viaţa, şi oamenii dragi“. Concepţiile sănătoase amintite mai sus le găsim transpuse şi în versuri adresate confraţilor :

„Şi cînd lumea asta toată e o veşnică mişcare,
Unde cea mai mică forţă împlineşte o chemare,

[1] G. Ibrăileanu, Opera literară a d-lui Vlahuţă, Iaşi, 1912, p. 38.

Şi cînd vezi pe-ai tăi cum sufăr, cum se zbuciumă şi luptă
În campania aceasta mare şi neîntreruptă,
Tu, departe de primejdii, razna ca un dezertor,
Să arunci celor ce-aşteaptă de la tine un ajutor,
Jalea şi descurajarea cîntecului tău amar,
Şi să-ţi cheltuieşti puterea celui mai de seamă dar,
Ca să-i faci mai răi pe oameni, şi mai sceptici, şi mai trişti ?...
Asta vi-i chemarea sfîntă de profeţi şi de artişti ?...“

(Unde ni sînt visătorii ?...)

Activitatea sa literară şi cea publicistică îndeosebi, învederează, în bună măsură, acest crez literar, chiar dacă în scrisul lui s-au strecurat o serie de confuzii grave asupra esteticii, care au dus la polemica, din anul 1894, cu publicaţiile socialiste Munca din Bucureşti şi Evenimentul literar din Iaşi. Polemica a fost iscată dintr-o neînţelegere, din partea lui Vlahuţă, a problemei „artă pentru artă“ şi „artă cu tendinţă“, scriitorul confundînd „arta cu tendinţă“ cu „arta la comandă“. Că în ciuda acestei polemici, A. Vlahuţă a rămas mai departe un scriitor a cărui operă este pătrunsă de o anumită tendinţă, un purtător al aspiraţiilor populare, este nu numai regretul revistei Vieaţa asupra polemicei, ci mai cu seamă o bună parte din atitudinea literară a lui Vlahuţă de după 1894. Faptul că nu concepea ca poetul să fie izolat, rupt de frămîntările vieţii zilnice, se desprinde şi dintr-o scrisoare a lui către Caragiale. Referindu-se la poetul „indiferent“, Vlahuţă spunea : „Departe şi indiferent nu, Doamne fereşte ! Mai întîi că asta nici nu-i cu putinţă, ş-apoi... nici n-ar fi bine“. Cu toate acestea, cert este că după conferinţa Curentul Eminescu, din anul 1892, care marchează apogeul lui Vlahuţă în ceea ce priveşte înţelegerea rolului social al poetului, în concepţia scriitorului, care ne-a dat printre alte valoroase stihuri şi pe cele din 1907 vor apare uneori confuzii, contradicţii, idei moralizatoare lipsite de eficacitate sau eronate — cum ar fi aceea în care Vlahuţă vedea posibilă împăcarea claselor antagonice. Ideile acestea împăciuitoriste, mesianice, nonviolenţa propăvăduită îl fac pe Vlahuţă opac în înţelegerea fenomenelor revoluţionare. El va avea o atitudine reprobabilă cu ocazia demonstraţiei muncitoreşti de la 13 decembrie 1918, sîngeros reprimată de către guvernanţii acelor vremuri.

Spre sfîrşitul vieţii A. Vlahuţă îşi va corecta unele dintre erori, şi impresionat de puternicele evenimente sociale el va nota, într-unul din carnetele de însemnări, cuvinte pline de adînci înţelesuri, referitoare la greva generală ce se pregătea : „Socialiştii

pregătesc o grevă generală politică. E oare aşa de greu de înţeles că, de aici 'ncolo, fără ei şi, mai ales, împotriva lor nu se mai poate face politică?" [1]

Alexandru Vlahuţă desfăşoară o bogată activitate în paginile revistelor şi ziarelor din vremea sa, criticînd, atît în articole, cît şi în schiţe, nuvele sau pamflete, principalele instituţii ale epocii: şcoala, armata, justiţia, monarhia, precum şi morala burgheză, politicianismul, afacerismul, obtuzitatea, familia bazată doar pe meschine interese materiale ş. a. Numele celui care debutase cu versuri în paginile Convorbirilor literare *este des întîlnit în publicaţiile:* Lupta, România liberă, Epoca, Revista nouă, Luceafărul, Lupta literară, Viaţa românească *etc. El însuşi înfiinţează în anul 1893 revista* Vieaţa, *iar în 1901, împreună cu George Coşbuc,* Semănătorul. *Născută din sincera dorinţă a celor doi iniţiatori de a aduce în centrul preocupărilor literaturii noastre ţăranul şi în special viaţa sa — prezentată, ce-i drept, încă de la începutul apariţiei publicaţiei, nu întotdeauna realist — revista va idiliza, mai ales, după retragerea lui Vlahuţă şi a lui Coşbuc de la conducerea ei, viaţa de la ţară, falsificînd astfel realitatea de la sate.*

Analizînd creaţia lui Vlahuţă, este evident că el continuă tradiţiile progresiste ale literaturii noastre, şi sub influenţa ideilor înaintate, propagate în special de revista Contemporanul, *poetul a dat la lumină scrieri interesante, cum ar fi:* Unde ni sînt visătorii?... Ananghie, La arie, Ion, Socoteala, 1907, *conferinţa* Curentul Eminescu *etc. Desigur că atitudinea lui Vlahuţă de artist-cetăţean, care se afirma din ce în ce mai puternic în opera sa, a determinat pe unii dintre componenţii vechii Academii să-i respingă de la premiere atît volumul de* Nuvele, *din anul 1886, cît şi cel de* Poezii, *din 1887, volum de versuri bine primit în epocă. (B. P. Hasdeu îi recunoaşte, entuziast, o mare valoare artistică.) În anul 1893 — cînd Vlahuţă se impusese prin activitatea sa literară, cîştigîndu-şi o temeinică şi justificată notorietate — cei care-l respinseseră cu numai cîţiva ani mai înainte îl aleg membru corespondent al Academiei. Vlahuţă refuză această tardivă onoare, dînd un răspuns memorabil: „Nu, nu pot să primesc gloria pe care mi-o daţi, nu voi să înfrunt privirea protectoare a atîtor celebrităţi. Lăsaţi-mă obscur şi muritor cum sînt. Voi munci înainte, cît voi putea şi cum voi putea. Ce să caut eu acolo? De-afară se vede mai bine şi mai departe.* [2] *Referitor la acest act, A. Vlahuţă va trimite lui Iosif Vulcan — celui care propusese Academiei alegerea scriitorului ca membru corespondent — o scrisoare cu adînci semnificaţii: „D-ta eşti unul din puţinii academicieni cari ne iubesc pe noi cîţiva tineri urgisiţi şi priviţi ca o primejdie pentru literatură de ceilalţi colegi ai d-tale. Academia n-are premii pentru nimeni dintre noi. Caragiale a fost respins, Gherea a fost respins, eu am fost respins, Delavrancea va fi probabil respins... Eu eram dator şi faţă de prietenii mei să răspund aşa. În glasul meu strigau şi amărăciunile lor".* [1]

[1] Apud: A. Vlahuţă, *Scrieri alese*, I, ediţia Valeriu Râpeanu, Buc., E.P.L., 1963, p. LXXXIV.

[2] *Constituţionalul* din 16/28 martie 1893.

Privită în ansamblu, opera lui Alexandru Vlahuţă închide în paginile ei o descriere veridică a societăţii vremii sale. Surprinzînd tipuri şi situaţii caracteristice pentru acele timpuri dramatice, Vlahuţă ne-a lăsat în creaţia sa mărturii despre condiţia neumană de viaţă a celor săraci, denunţînd în acelaşi timp parazitismul claselor dominante.

Soarta celor doi copii vagabonzi — Giustino şi Rosalba — din schiţa De-a baba oarba, *stîrneşte în egală măsură, în sufletul cititorului, duioşie şi revoltă, prin trista realitate dezvăluită. Deşi amîndoi sînt la fel de lihniţi de foame, totuşi dragostea lor frăţească, călită în vîltoarea mizeriilor, îi face să cedeze pe rînd bucăţica de pîine — singura lor hrană din ziua aceea — unul în folosul celuilalt, jurîndu-se fiecare că nu-i e foame... Scriitorul dovedeşte o observaţie pătrunzătoare, capabilă să descifreze şi să nuanţeze psihologia copilului. Este de ajuns să fie primiţi în ceata zgomotoasă a altor copii, ca jocul să lumineze faţa micilor artişti ambulanţi, să-i facă să-şi uite pentru o clipă existenţa mizeră.*

Cu aceeaşi amărăciune urmăreşte scriitorul viaţa tînărului Radu Munteanu din nuvela intitulată sugestiv Din durerile lumii. *Aci se relevă tragismul vieţii din lumea capitalistă, incompatibilă cu idealurile generoase, cu aspiraţiile celor înzestraţi spiritual, care sînt respinşi de societatea vremii. Radu Munteanu, băiat sărac, dar însetat de învăţătură, vine la oraş pentru a-şi realiza năzuinţele. Avînd ca singură avere tinereţea, cinstea şi dorinţa de a învăţa, Radu nu poate să facă faţă mizeriilor care îl lovesc de pretutindeni; prăbuşirea lui morală şi fizică este sigură. Ros de tuberculoză, ajuns în pragul morţii, el nutreşte o profundă scîrbă pentru lumea meschină care-l umilise continuu şi a cărei victimă fusese.*

Dar una dintre cele mai mişcătoare drame din epoca sa o constituia viaţa trudnică a ţăranului, pe care Vlahuţă o cunoştea

[1] A. Vlahuţă, *op. cit.*, p. XI.

încă din vremea copilăriei și adolescenței. În scrierile sale, după cum mărturisește și în romanul Dan „el nu vroia să puie țărani de ocazie, și de teatru, ca acei pe care-i scot subprefecții înaintea măriei sale la zile de paradă, el vroia să cerceteze, să afle și să spuie tot adevărul, toată marea dramă socială care se pregătește în întunericul și mizeria bordeielor“.

În poezia Ananghie, în numai cîteva versuri, poetul ne înfățișează sumbrul tablou al satului, mizeria în care se zbăteau zecile de mii de țărani, împovărați de biruri și nevoi, ai căror copii în zdrențe mureau de foame: „«Biruri noi!» guvernul strigă, / Iar țăranul: «Mămăligă!»... / Nu-s parale nu-s: / Ce mai plănuiți palate / Și orașe ca-n Apus! / Știți voi ce-i la sate? // Lanurile-s părăsite: / Nici imaș nu-i pentru vite, / Apele-au secat. / Goi, flămînzi, copiii zbiară. / Gospodarii au plecat / În lume să ceară... // Nu mai are cum țăranul / Din pămînt să scoată banul, / Vouă să vi-l dea! / Foametea de pe la sate / Va să vie să mai stea / Și-n cele palate!“

Un alt tablou impresionant ni-l înfățișează Vlahuță în schița intitulată Socoteala. Ion, cu toate că muncește ca un rob împreună cu nevasta și fata lui, nu se mai poate achita la boier de cei doi poli și o mierță de popușoi — împrumut făcut cu trei ani în urmă, pentru a putea ieși din iarnă. Nedumerit, merge la casa boierului, iar acesta pune omul său de încredere să-l „socotească“...

„Figura de măcelar a lui Costachi vătaful se arată în privazul ușii.

— Auzi că tot nu-i dumirit [spuse boierul cu cinism — n. n.]. Ia du-l la cancelerie, și fă-l să-nțeleagă o dată!

Costachi făcu din cap semn lui Ion să vie după dînsul. Și, în cancelarie, îl întrebă scurt: Ce vrei? — dar nu-i lasă timp să răspundă; în aceeași clipeală îl plesni peste gură de-l podidi sîngele. După cîteva minute de «răfuială», un argat îl scoase în brînci din ogradă și-i azvîrli căciula peste poartă.“

Cînd ajunse acasă, vînăt și plin de sînge, nevasta și fata lui rămaseră înmărmurite:

„— Da ce-i asta, Ioane?

— Dă, nevastă, vezi și tu ce-i... Socoteala boierului...“

Că parte de acest sol de „socoteli“ nu avea numai țăranul Ion, din schița amintită, ne-o spune Vlahuță și în romanul Dan: „Sunt patru milioane de români care sufăr și se chircesc de boale necăutate, de mîncare proastă, de ignoranță“. Împotriva acestor cumplite nedreptăți se vor ridica masele de țărani în 1907.

Glasul lui Vlahuță, plin de indignare și revoltă, izbucnește cu o tărie neîntîlnită pînă acum în scrisul său; el se unește, în

primul rînd, cu glasul bunului său prieten I. L. Caragiale. Ca și 1907, din primăvară pînă-n toamnă, poezia 1907 a lui Vlahuță constituie un manifest care stigmatizează statul burghezo-moșieresc și, în primul rînd, principalul ei vîrf — monarhia — pe care scriitorul o mai atacase, cu mult înainte, în pamfletul alegoric, de o rară vehemență, Auri sacra fames (Blestemata foame de aur), aluzie vizibilă la lăcomia regelui prusac: „Bani, bani și iar bani, atîta știa el. În bani se încheiau toate gîndurile, toată simțirea și toate pornirile vieții lui. Pentru celelalte lucruri nervii lui, inima și creierii lui erau de piatră... Și nu numai că n-a miluit în viața lui pe nimeni, dar el lua parcua de nafură a văduvei și bucățica de pîine din gura orfanului, și fără nici o mustrare privea la suferințele și obida supușilor săi. Și toți sărăceau, numai el se îmbogățea și de ce se îmbogățea tot mai lacom era și mai ahtiat de bani era. Ajunsese țara la sapă de lemn.“

Poezia 1907 a apărut numai la două luni după înecarea în sînge a răscoalelor țărănești, cînd era în mintea oricui încă viu masacrul ordonat de rege împotriva răsculaților. Pentru a putea publica această poezie — un atac direct la adresa monarhiei tiranice, care exprima interesele exploatatorilor — Vlahuță recurge la alegorie. În poezia 1907, încă de la primele versuri, apare pregnantă cîrdășia dintre monarhul urît de popor și principalul său sfetnic — Minciuna:

„Minciuna stă cu regele la masă...
Doar asta-i cam de multișor poveste:
De cînd sînt regi, de cînd minciună este,
Duc laolaltă cea mai bună casă“.

Și această bună înțelegere, dintre stăpîn și dregător, îl face pe rege să nu dea ascultare Adevărului — străinul de tron, cum îl numește cu ironie poetul — care-i arată monarhului durătul greu al țării, suferință ce va duce, în mod firesc, la marile răscoale, pe care tiranul încoronat — stigmatizat de Vlahuță în versul: „Nu ți-ai iubit poporul, maiestate!“ — le va îneca în sîngele celor peste 11.000 de țărani uciși în neuitata primăvară a lui 1907.

Preocuparea pentru țărănimea înrobită revine adesea în opera lui Vlahuță. Totuși, atît în ceea ce privește modul de abordare și rezolvare a problemelor, cît și în ceea ce privește modalitatea de realizare artistică, această poezie nu va putea fi depășită. D. Panaitescu-Perpessicius, într-un articol închinat lui A. Vlahuță, arată „vigoarea conturului, succesiunea dramatică a fabulației, verbul gravat și variata naturalețe a tonului, după cum tablourile re-

clamă în schimbarea lor", şi ajunge la concluzia că poezia 1907 „este o preaizbutită operă de artă“ [1].

Dragostea pentru oamenii năpăstuiţi l-a făcut pe A. Vlahuţă că le urmărească traiul trudnic pe care aceştia îl duceau şi în armată. Fără a alcătui în cadrul operei sale un capitol aparte — cum ar fi de pildă la A. Bacalbaşa, Gh. Brăescu etc. — la Vlahuţă găsim în diverse scrieri pagini zguduitoare referitoare la bestialităţile petrecute între zidurile cazărmilor. Astfel, în romanul Dan întîlnim spovedania dureroasă a unei mame căreia i-au bătut băiatul în armată pînă l-au scos din minţi şi în cele din urmă a murit: „S-au pomenit într-o seară cu Dumitrică al lor, că intră pe uşă cu capul umflat, vînăt la faţă şi tremurînd ca varga. Cînd l-au dezbrăcat, tot trupul lui era negru; îl bătuse de-l stîlcise... Patru zile şi patru nopţi a stat lungit pe spate şi-ntr-una-şi legăna capul pe pernă şi se văieta, de-ţi rupea inima: «Văleu, mămucuţă dragă, dă-mi ceva să mor mai degrabă». Zicea mereu că are un sfredel în cap; şi pîn-a închis ochii a arătat cu degetul: «Uite aicea, aicea-mi învîrteşte sfredelul»“.

A. Vlahuţă, tot în romanul Dan, creionează şi chipul unui hidos maltratator: locotenent Drăghici, fiul toptangiului Hagi Enachi din Iaşi. Pentru a-şi arăta „virtuţile“ sale ostăşeşti în faţa cuconeturilor pe care le însoţea într-o excursie, el se năpusteşte ca o fiară asupra unui ţăran, snopindu-l în bătaie: „«Da' ce dai, domnule» — atît apucă să zică, şi nu mai văzu nimic, orbit, zăpăcit de lovituri. Era bravul Drăghici, care îşi rupea cravaşa de faţa acestui nefericit.“ Astfel de „eroi“ îşi vor dovedi cu prisosinţă „vitejia“ în masacrul din 1907.

Acestea sînt doar cîteva exemple din lucrările în care scriitorul îşi dezvăluie dragostea pentru cei asupriţi, şi în acelaşi timp amara ironie sau dispreţul tăios şi aspra condamnare a celor care provoacă suferinţe. Tonul cald, compătimitor, cu care vorbeşte despre omul asuprit, se schimbă brusc şi devine acid, acuzator, atunci cînd scriitorul se referă la reprezentanţii claselor exploatatoare.

Împreună cu I. L. Caragiale, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, George Coşbuc, Alexandru Vlahuţă duce o campanie susţinută pentru demascarea orînduirii nedrepte. Zugrăvind chipul unor paraziţi, Vlahuţă se dovedeşte a fi un remarcabil portretist, un corosiv moralist, amintind de „fiziologiile“ lui C. Negruzzi sau M. Kogălniceanu. Din suita acestora desprindem imaginea hidă a claselor dominante. Pe unii dintre aceşti paraziţi ni-i înfăţi-

[1] Perpessicius, *Alexandru Vlahuţă, 29 de ani după moarte*, în *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor*. E.S.P.L.A., 1957, p. 35.

şează încă de la vîrsta copilăriei, cum ar fi în pamfletul La vitrina fotografiei „Mandi“. Sînt copiii protipendadei, rîzgîiaţi şi desfăţaţi în lux, sclivisiţi şi fuduli, învăţaţi din fragedă vîrstă cu trîndăvia. Un astfel de specimen este urmărit şi-n anii de şcoală: elev leneş şi tembel, care avea toate şansele să-şi îndeplinească visul de a deveni ofiţer în armata acelor timpuri. Peste cîţiva ani îşi reneagă, însă, şi această intenţie; societatea „înaltă“ îi dădea posibilităţi de trai şi mai uşoare; întîlnindu-l la un teatru, tînărul elegant şi plin de voie bună îi mărturiseşte autorului că a găsit o babă bogată cu care se va însura. Şi într-adevăr, peste cîteva zile putea fi văzut, într-o trăsură elegantă, alături de o bunică sulemenită, venind de la moşie. (Parazitul No. 5)

Cu aceleaşi mijloace literare şi abordînd o situaţie similară, Vlahuţă ne prezintă în parazitul No. 1 pe un tînăr elegant şi pururea zîmbitor, care, deşi ajuns la maturitate, nu s-a oprit la nici o profesie care poate fi mărturisită. „Cu ce-o fi plătind luxul în care se lăfăieşte?“ se întreabă autorul pe un ton ironic. Răspunsul ni-l dă tot Vlahuţă: cu banii primiţi de la „ministreasa“, a cărei fotografie sclivisitul o scapă, ca din greşeală, în mijlocul salonului plin de lume, pentru a se lăuda cu ale sale cuceriri.

Alexandru Vlahuţă nu critică numai aceste aspecte, ci atacă, dovedind mult curaj, vîrfurile claselor dominante, pe atotputernicii şi inviolabilii deputaţi de „viţă nobilă“. Parazitul No. 4 „E de neam mare: «scoborît cu hîrzobul din cer». Cu cartea nu s-a prea-mpăcat, dar cu cărţile... lucru mare! De cînd era mititel se prăpădea după gravuri. La 8 ani juca maca singur — sunt unii copii grozav de precoci. La 10 ani îşi avea calul lui, un cal prea frumos, care desigur era mai cuminte decît el. La 12 ani pălmuia slugile, aşa... ca să-şi arate puterea... La 25 de ani fu ales deputat; tocmai împlinise vîrsta. La Cameră nu i s-a auzit guriţa... Îi trec prin mînă între 4 şi 5 mii de franci pe lună. Nu ştie singur nici de unde-i vin, nici unde se duc.“

După aproape un deceniu de activitate literară, răstimp în care îşi publicase volumele: Nuvele, Poezii, Din goana vieţii etc., împărtăşindu-şi gîndurile şi sentimentele în versuri lirice, şi prinzînd aspecte ale realităţii în portrete, schiţe sau nuvele, autorul simte nevoia de a aborda o nouă specie literară, care să-i mărească unghiul de vedere, să-i asigure un cîmp de acţiune mai vast; această specie literară nu putea fi decît romanul. Astfel, în 1894, vede lumina tiparului romanul Dan, în care Vlahuţă încearcă o privire generală asupra epocii sale; prezentarea unor

categorii sociale cît mai variate, dezvăluirea conflictului existent în realitate între clase și pături sociale cu interese deosebite, cu un fel diferit de a concepe viața.

Eroul romanului este poetul Dan, profesor la un pension. El se căsătorește, cu o elevă a sa, Ana Racliș, odrasla unei vechi familii boierești. Situația este ingenios folosită de Vlahuță spre a prezenta prăpastia existentă între oamenii proveniți din medii sociale opuse, prăpastie care se adîncește pe măsura desfășurării acțiunii. Năzuințele lor nu au nimic comun. De aceea în curînd încep neînțelegerile. Pe Ana, care se căsătorise cu Dan doar în momentul în care așa-zisa înalta societate o renegase, mentalitatea ei boierească n-o lasă să se ridice la aspirațiile lui Dan, să înțeleagă idealurile acestui intelectual legat de popor. Drama familială a lui Dan e accentuată de imposibilitatea de a găsi drumul spre o activitate creatoare, slujind direct aspirațiile celor obidiți. Deși îl însuflețeau idei înaintate, Dan nu află totuși căile pentru punerea lor în aplicare. În conflictul cu oficialitățile statului el iese învins. Vlahuță nu vede că adevărata cauză a eșecurilor lui Dan — a acestui prim inadaptabil din literatura noastră — constă în izolarea lui, în propriile-i căutări filozofice sterile, rupte de viață; mai mult chiar, el recomandă prin personajul său principal aceeași greșită cale pe care o susține în poezia Liniște : *retragerea în lumea lăuntrică. Soluția se dovedește a fi nefastă. Vitregit de societate, însingurat, învins, Dan, în cele din urmă, înnebunește.*

Deși romanul are serioase carențe de construcție, totuși, în ansamblu, este meritoriu prin notațiile critice. Sfîrșitul eroului din romanul Dan *— roman care s-a bucurat la apariție de un real succes — nu poate fi explicat prin faptul că acesta avea — după opinia lui A. D. Xenopol*[1] *— „sîmburele nebuniei în el". (De aceeași părere este și G. Călinescu în a sa* Istorie a literaturii române, *p. 492.) G. Ibrăileanu demonstrează că romanul nu trebuie cercetat ca „o lucrare de psihologie patologică individuală (deși o melancolie, o neliniște a eroului există chiar din faza sa incipientă — n.n.), ci ca una de psihologie socială morală".*

Romanul Dan *este valoros și prin dezvăluirea antagonismului social și prin înfățișarea unor portrete. Distingem clar două categorii de portrete : ale lumii pe care o repugnă, lumea politicienilor burghezi de teapa lui Veronescu-Prisăcani sau a lui Peruianu — unul dintre reprezentanții claselor exploatatoare, deputat, „om de vază", „competent" într-ale literaturii, care se exprimă*

---

[1] Vezi *Arhiva*, organul Societății științifice și literare din Iași, an. IV, ian.-februarie [1894], nr. 1—2, p. 101—102.

denigrator asupra culturii noastre ; la fel de necinstit în afacerile de stat, ca și în viața familială — iar de partea cealaltă întîlnim portrete dragi scriitorului : Dan, *medicul Pravăț, ziaristul Priboianu. Aceste două personaje din urmă, deși au unele calități comune cu Dan, totuși se deosebesc de eroul principal al romanului, prin o atitudine activă față de viață și căutarea unor soluții de schimbare : fie a stării mizerabile sanitare, în care se afla țara (Pravăț), fie a ziaristicii, pe care dorește să o vadă eliberată de tutela exploatatorilor (Priboianu). Pentru ideile sale înaintate, Pravăț este veșnic în conflict cu autoritățile retrograde. Priboianu, inteligent și perspicace, se zbate din greu, împreună cu colaboratorii săi, un grup de intelectuali cinstiți, să-și țină publicația pe care o conduce departe de politicianism, afacerism, minciună — caracteristici ale presei burgheze. Cît de departe este Priboianu de parazitul* No. 2, *un pseudoliterat, director al unei reviste inexistente, „un fabricant de ode, la zile mari", care trăiește din escrocherii : vinde diplome aparținînd unei societăți — care de fapt nu a luat ființă și nici nu va exista vreodată — societate ce „lucrează" pentru „cultura poporului român" ! Aceeași distanță îl desparte și de parazitul* No. 3, *jurnalistul lipsit de orice demnitate, care, în schimbul unei sume de bani, publică orice fel de adulații la adresa prefecților, iar cînd e prins cu vreo escrocherie, nu se sperie, știind că are cine să-l scoată din încurcătură. Pravăț și Priboianu, spre deosebire de Dan — care se retrage în eul său — sînt „figuri de luptători", cum i-a numit G. Ibrăileanu.*

În concluzie, Dan *este o creație valoroasă prin faptul că în ea găsim primul tip de inadaptabil din literatura noastră, prezentînd totodată soarta scriitorului român la sfîrșitul secolului trecut — soarta în primul rînd a lui Mihai Eminescu.*

Patriotismul lui Vlahuță, care generase rechizitoriul din 1907, *vibrează la fel de puternic și în volumul* România pitorească.

Cartea apare într-o perioadă cînd jurnalele de călătorie nu mai erau lăsate deoparte, la periferia literaturii, fiind catalogate ca făcînd parte dintr-un gen literar minor. Drumul cărților de călătorie era deschis de realizări valoroase, prin care minimalizatorii genului primiseră o binemeritată replică.[1] *Încă de la începutul lor cărțile de călătorie au cunoscut o prodigioasă răspîndire,*

---

[1] Vezi și *Prefața* scrisă de Romul Munteanu la volumul : Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan,* E.S.P.L.A., 1965, p. 6, unde este arătată prejudecata lui A. Vizanti, care susținea că un jurnal de călătorie nu este o operă literară serioasă.

atît în străinătate, cît şi la noi în ţară. Mărturie stau volumele : Icoanele de călătorie *de H. Heine,* Călătoria de la Petersburg la Moscova, *a scriitorului rus A. N. Radişcev,* Voiajul sentimental, *aparţinînd englezului Lawrence Sterne,* Scrisorile din Italia, *ale lui Goethe,* Itinerariul de la Paris la Ierusalim *de Chateaubriand. Lista s-ar putea îmbogăţi cu numele altor memorialişti.*

Jurnalul de călătorie se impune în literatura română prin lucrările lui Dinicu Golescu, Nicolae Filimon, Ion Codru Drăguşanu, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri ş.a. Notaţiile în legătură cu peisajele exotice, cultivate cu precădere de romantici, sînt completate cu însemnările de drumeţie pe itinerarii interne, menite să sublinieze, în spirit patriotic, realităţi ale ţării noastre. Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri nu sînt numai autorii unor savuroase volume de impresii culese în călătoriile făcute în afara graniţelor — cum sînt de pildă Călătorii în Asia Mică *de Bolintineanu sau* Călătorie în Africa *de Alecsandri — ci şi ai unor remarcabile volume inspirate din peregrinările prin ţară. Bardului de la Mirceşti îi aparţine şi* O primblare la munţi, *iar lui Bolintineanu* Călătorii în Moldova. *Acestor interesante cărţi, inspirate din măreţiile şi frumuseţile patriei, li se alătură altele, cum ar fi cele ale lui Grigore Alexandrescu şi desigur, în primul rînd, paginile scrise de Alexandru Vlahuţă.*

Mulţimea numelor care semnează note şi jurnale de călătorie ne oferă şi o diversitate de stiluri şi valori literare — ţinînd seama de epoca în care au fost scrise, de concepţia care a stat la baza fiecăruia etc. Toate aceste scrieri au însă ca numitor comun dorinţa de a valorifica experienţa astfel dobîndită pentru propăşirea ţării. Dinicu Golescu, care străbate Europa îmbrăcat în caftan şi işlic, apreciază ceea ce vede cu optica unui om progresist. El observă cu atenţie stadiul de civilizaţie al altor ţări, ca apoi, întors în patrie, să îmbunătăţească soarta „birnicului Ţării Româneşti".

Nicolae Filimon în Excursiuni în Germania Meridională *acordă o importanţă mai mică progresului industrial al locurilor pe care le vizitează. El se opreşte în special asupra picturii şi muzicii, dovedindu-se însă receptiv şi la celelalte manifestări ale vieţii social-politice. Este plină de semnificaţie introducerea în cadrul volumului de călătorii a nuvelei* Friedrich Staps, *care ne prezintă un episod din lupta unui popor, înrobit, pentru eliberare.*

Aceste jurnale de călătorie — scrise, după cum aminteam mai sus, în epoci diferite, şi consemnînd călătorii fie în ţară sau în afară — sînt străbătute de un suflu patriotic ce se desprinde din

fiecare pagină. Astfel se explică şi faptul că ele prezintă acelaşi interes şi pentru cititorul contemporan. Patriotismul este prezent şi în Însemnare a călătoriei mele *de Golescu şi în* O primblare la munţi *a lui Alecsandri şi în* Călătoriile *lui Bolintineanu şi în* România pitorească *a lui Vlahuţă. De aceea oricît de încîntătoare ar fi priveliştele mediteraniene, oricît de impunătoare ar fi monumentele Apusului sau ale bătrînului Egipt, oricît de înalte ar fi treptele culturale ale altor ţări, nimic nu poate fi mai frumos, mai măreţ şi scump ca pămîntul patriei. La el cugetă şi bătrînul Golescu în timpul călătoriilor prin ţările Europei, patriei sale îi închină şi Alecu Russo* Cîntarea României, *către ţară se îndreaptă şi gîndurile lui Bolintineanu : „O, ţara mea ! Ţară frumoasă şi întristată. Pot eu vorbi de o mare suferinţă, fără să-mi aduc aminte de tine ?"*

Dezvoltarea jurnalului de călătorie este una din expresiile literare ale filonului realist şi patriotic al literaturii veacului trecut.

Nu este de mirare că străbătînd meleagurile natale, scriitorii se opresc cu grijă nu numai asupra frumuseţilor naturii, ci mai ales asupra oamenilor, a obiceiurilor şi cîntecelor lor, relevînd cu respect tradiţiile istorice ale patriei. Ei evocau slava trecutului cu valoare pilduitoare pentru contemporani, îndemnîndu-i să urmeze exemplul de luptă şi vrednicie al înaintaşilor. Aşa se explică pelerinajul la mînăstiri, multe dintre ele monumente ale culturii şi artei româneşti. Vasile Alecsandri în O primblare la munţi *îşi propune vizitarea unei mînăstiri, înăuntrul căreia se afla portretul domnitorului Alexandru Lăpuşneanu. O călătorie la mînăstiri va face, de asemenea, obiectul* Memorialului de călătorie *al lui Grigore Alexandrescu.*

Dacă în scrierile amintite tendinţa patriotică rezultă în mod indirect, în România pitorească *ea este programatic exprimată. Modul în care e construită cartea învederează patriotismul din care a izvorît şi care o face mereu actuală. Compusă cu intenţia de a zugrăvi — cu grijă pentru acurateţea descrierii şi pregnanţa asociaţiilor istorice — frumuseţile tuturor regiunilor ţării,* România pitorească *trăieşte atît prin remarcabilele pagini descriptive, cît prin conturarea dimensiunii istorice a acestor locuri şi a poporului român, în pagini care poartă uneori accente de odă.*

În însemnările sale de drum, atît de elocvent intitulate România pitorească, *Alexandru Vlahuţă redă frumuseţile de basm ale naturii patriei noastre, într-o strînsă legătură cu oamenii ce trăiesc în mijlocul ei.*

Vlahuță învie în România pitorească, *din negura îndepărtată a vremii, glorioase evenimente istorice. Numeroase sînt locurile patriei care vorbesc scriitorului despre luptele crîncene duse de popor pentru independență națională și un trai mai bun. Astfel, încă în primele pagini ale cărții, autorul descrie epocala bătălie de la Călugăreni, unde vitejii oșteni, conduși de Mihai Viteazul, luptă eroic împotriva armatelor cotropitoare ale semilunei. Exemplul personal al viteazului domn Mihai dă „sufletelor încredere și brațelor tărie : — Cu inimă, copii, și nu pierdeți nici o mișcare. Gîndiți-vă că în cumpăna bărbăției voastre atîrnă azi destinele Țării, mîndria și viitorul neamului nostru !...“*

În capitolul Valea Motrului *porțile vechi ale unei mînăstiri, în care se mai văd urmele plumburilor slobozite de flintele pandurilor lui Tudor Vladimirescu, îi amintesc lui Vlahuță despre frica de moarte a boierilor, ce se închiseseră aici pentru a scăpa de „viteazul răzbunător al poporului“... Alexandru Vlahuță împletește trecutul de luptă al țării cu frumusețile ei, cu hărnicia și bogăția sufletească a poporului nostru. Unul dintre atributele cele mai importante ale caracterului popular al operei lui Vlahuță în general și al* României pitorești, *în special, îl constituie dragostea pentru țăranul truditor, a cărui fire aleasă, hărnicie, vitejie sînt elogiate cu căldură. În* România pitorească *apar țărani vrednici, muncind cu rîvnă holdele bogate sau înfruntînd cu bărbăție natura dezlănțuită : „Cu pălăria dată pe ceafă, cu brațele încordate pe coada lungă a lopeții, adus puțin de spate sub cojocelu-i fără mîneci, Moș Vasile — din capitolul* Pe plută de la Dorna la Piatra *— cîrmaci vestit, pe care-l cunoaște Bistrița de patruzeci de ani...“ conduce pluta — ce alunecă ca o săgeată pe valurile înspumate — cu o desăvîrșită măiestrie, abătînd-o din calea nahlapilor și ferind-o de clonțurile stîncilor, ce amenință pretutindeni ca dinții balaurului din poveste.*

Folosind tezaurul folcloric, Vlahuță recurge la basme, legende și la strigături pline de tîlc, dînd astfel un înțeles mai complex sentimentului patriotic care a generat această carte.

Am lăsat intenționat spre finele acestei prefețe rîndurile de față, referitoare la versurile lui A. Vlahuță, nu din dorința de a ne deosebi de alți istorici literari, ci din convingerea că poezia lui Vlahuță este inferioară scrierilor sale în proză.

A. Vlahuță debutează ca poet — după cum s-a mai spus — în paginile Convorbirilor literare, *revistă de o înaltă ținută ar-*

tistică. Este suficient dacă reamintim că în coloanele ei aflăm opere ale celor mai de seamă scriitori : Alecsandri, Creangă, Caragiale, Slavici și desigur Eminescu.

Alături de operele celor citați mai sus, versurile oricărui poet, neînzestrat cu scînteie genială, pălesc, se sting. Este și cazul versurilor lui Vlahuță. Debutul lui are loc concomitent cu publicarea de către Eminescu a Scrisorilor. *Și dacă între poeziile lui Eminescu și ale lui Vlahuță nu se poate face, categoric, comparație, aceasta nu înseamnă că versurile celui din urmă sînt lipsite de orice valoare. Eroarea care s-a perpetuat decenii în șir constă în faptul că s-a căutat în scrierile lui Vlahuță ceea ce se află doar în opera marilor clasici : idei profunde, dăltuite într-o desăvîrșită formă artistică. S-a pretins de la Vlahuță ceea ce poetul însuși recunoștea, cu modestie, că nu are : „De altmintrelea, nu greu va fi să cunoașteți cît de mult îmi place și* mă silesc să fac în mic ceea ce face în mare domnul Eminescu *(subl. ns.) a cărui tăietură genială în versuri nu o pot îndeajuns admira. Mi-va sluji de model acest maestru, care-și cunoaște atît de bine limba și care-și mlădie atît de artistic gîndirea.“*

Cele exprimate mai sus, vizibile în versurile lui A. Vlahuță, au fost sesizate, cu finețe, (în ciuda altor exagerări, de care am amintit) de către Gherea : „Concepția poetică a lui Vlahuță e mult mai puțin vastă decît a lui Eminescu, și multe chestii filozofice ori sociale nu sînt atinse“... În versurile sale, mai ales cele de început, Vlahuță va da glas unor neliniști și dezamăgiri provocate de o societate ostilă scriitorului. Alături de zbucium sufletesc și resemnare vom întîlni, mai cu seamă în perioada maturizării, care corespunde cu apropierea sa de Gherea, deci de socialiști, o eliberare din starea depresivă, o privire mai senină asupra vieții și în același timp o revoltă tot mai profundă împotriva nedreptăților. Temele abordate în poezie sînt similare cu cele pe care le găsim în articole, schițe, nuvele și în romanul Dan.

Urmărirea cronologică a versurilor lui Vlahuță învederează cele enunțate mai sus, și care se referă la activitatea poetică de pînă la 1900, deoarece după această dată manifestările lui Vlahuță în domeniul poeziei vor fi din ce în ce mai sporadice și lipsite de valoare artistică, poezia, deosebit de valoroasă, 1907 *— despre care am mai vorbit — constituind o excepție.*

Scriitor cetățean, Alexandru Vlahuță desfășoară o bogată activitate publicistică și literară.

Opera lui — în ce are mai valoros — rămîne o mărturie a dragostei sale pentru poporul asuprit şi în acelaşi timp un act de acuzare la adresa nedreptei societăţi din vremea sa, ale cărei principale instituţii n-au scăpat de sub ascuţişul critic al penei care a scris poezia 1907.

Înzestrat cu un real talent literar, animat de înalte idealuri umanitare, muncind cu rîvnă, Vlahuţă ne-a lăsat o moştenire scriitoricească care merită să facă parte din istoria literaturii române, chiar dacă nu se ridică la o valoare artistică similară cu a marilor săi contemporani : Eminescu, Caragiale, Slavici, Coşbuc.

dr. VIRGILIU ENE

CRONOLOGIE

1858 La 5 septembrie, în satul Pleşeşti, judeţul Vaslui, se naşte Alexandru Vlahuţă. (Astăzi comuna poartă numele scriitorului.)

1867 Este înscris în clasa întîi primară.

1879 După ce trece examenul de bacalaureat, se înscrie la Facultatea de drept.
Noiembrie. Se stabileşte la Tîrgovişte.

1880 Vlahuţă este profesor de latină şi română la Gimnaziul Văcărescu, din Tîrgovişte.
Aprilie. A. Vlahuţă debutează ca poet în paginile *Convorbirilor literare.*

1881 Este profesor la şcoala divizionară de la Mînăstirea Dealului.

1882 Pentru faptul că A. Vlahuţă atacase în unele articole moravurile înaltei societăţi din Tîrgovişte, Consiliul permanent al judeţului Dîmboviţa îl destituie din postul de profesor la gimnaziu.

1883 La 5 ianuarie A. Vlahuţă pledează în faţa Curţii cu juri din Tîrgovişte primul său proces.

1884 Îl cunoaşte pe Eminescu, pentru care avea o deosebită admiraţie.

1886 În luna aprilie, ţine la Ateneu conferinţa *Mişcarea literară.* Deşi debutase ca poet, cel dintîi volum semnat de A. Vlahuţă cuprinde *Nuvele.*

1887 Prima mare dezamăgire a lui A. Vlahuţă : la propunerea lui A. Roman (27 martie/8 aprilie), Academia respinge de la premiul „Eliade Rădulescu“ volumul lui de *Nuvele.*

În decembrie, îi apare primul volum de poezii.
A. Vlahuță este redactor la *Revista nouă*, a lui B. P. Hasdeu. Colaborarea la această publicație se va prelungi pînă în martie 1891.

1888 O nouă mare dezamăgire : volumul de *Poezii* este respins de la premiul Academiei, în ciuda raportului favorabil întocmit de către B. P. Hasdeu.

1892 La 12 martie ține la Ateneu conferința *Curentul Eminescu*, la sfîrșitul căreia citește poezia *Unde ni sînt visătorii ?...*
Apare volumul *Din goana vieții*.
Volumul de *Poezii* este la a II-a ediție.

1893 Ține pe data de 7 martie, tot sub cupola Ateneului, o nouă conferință : *Onestitatea în artă.*
La 9 martie, la propunerea lui I. Vulcan, scriitorul A. Vlahuță este ales membru corespondent al Academiei. Cîteva zile mai tîrziu, la 16/28 martie Vlahuță publică în *Constituționalul* o semnificativă scrisoare de refuz.
La 28 noiembrie apare primul număr al revistei *Vieața*, de sub conducerea lui A. Vlahuță și dr. Urechiă. Revista va ființa pînă în anul 1896, luna ianuarie.
Apare la sfîrșitul anului romanul *Dan.*

1894 La începutul anului, A. Vlahuță scoate un nou volum : *Poezii vechi și nouă.*
În martie apare ediția a III-a a volumului *Din goana vieții.*
În decembrie, publică volumul *Un an de luptă.*

1895 În acest an A. Vlahuță tipărește două volume : *Icoane șterse (Nuvele și amintiri)* și *Iubire*, poezii.

1896 A. Vlahuță scoate alt volum de proză : *În vîltoare.*

1897 Volumul de poezii *Iubire* se află la a II-a ediție.
Din nou, A. Vlahuță prezintă Academiei, pentru premiere, un volum : *În vîltoare.* Este respins pe motiv că autorul lui refuzase titlul de membru corespondent al Academiei.

1899 Apar două volume : *Clipe de liniște* și *Poezii. Ediție completă.*

1900 Volumul *Clipe de liniște* primește — după a doua votare — premiul „Năsturel Herescu" al Academiei Române.

1901 În luna octombrie apare volumul *România pitorească.*
La 2 decembrie iese de sub teasc revista *Sămănătorul.* Directori : A. Vlahuță și G. Coșbuc. Numele lui Vlahuță va apare, în calitate de director, pînă la 20 decembrie 1902.

1902 Se retipărește volumul *România pitorească.*
România pitorească primește premiul Academiei Române.
Împreună cu G. Coșbuc semnează *Cartea de citire* (Partea I), pentru clasele secundare.

1904 Apare volumul *Poezii — 1880—1904.*

1905 Volumul *Poezii* este respins de către Academie de la Marele premiu „Năsturel".

1907 Publică, în mai, în revista *Viața românească* poezia *1907.* Face o călătorie la Paris. (În anul următor va vizita Italia. Trei ani mai tîrziu va vizita din nou Parisul.)

1908 Publică două volume : *Din durerile lumii* și *Din trecutul nostru.* Acest din urmă volum este prezentat, în anul 1909, Academiei pentru premiere. Este însă respins.

1909 Tipărește alte două volume : *Poezii — 1880—1908* și *File rupte.*

1910 Apare volumul *Pictorul N. I. Grigorescu.*

1911 Publică un nou volum : *La gura sobei.*

1913 Face o călătorie în Norvegia.
Volumul *Pictorul N. I. Grigorescu* este și el respins de Academie de la Marele premiu „Năsturel".

1914 Apare volumul *Dreptate.*

1915 Își adună versurile într-un nou volum : *Poezii — 1880—1915.*

1919 Volumului *Poezii — 1880—1915* i se acordă Marele premiu al Academiei.
La 19 noiembrie A. Vlahuță se stinge din viață.

dr. VIRGILIU ENE

POEZII PUBLICATE ÎN TIMPUL VIEŢII AUTORULUI

PE DEAL

Pe cer cîţiva nouri încă, palizi, zdrenţuiţi de soare,
Se topesc ca fulgii iernii, pe pămînt umbra lor moare.
Sus — nemărginire-albastră, jos e mărginitul verde.
În potop de umbră satul, sub copaci stufoşi, se pierde.
Stîncile îşi scot din dealuri a lor frunţi îmbătrînite ;
Iar pe vale-şi duce gîrla undele-i neliniştite.
Stînca zice gîrlei : — Spune-mi, pentru ce eşti trecătoare ?
Pentru ce, şi zi şi noapte, şi pe lună şi pe soare,
De al vremii bici gonită, tu alergi neîncetat ?
Nu vezi eu cum rîd de vreme şi de zboru-i necurmat ?
Ea mă bate cu aripa-i, bici cu plumb în vîrf, şi eu
Dorm pe căpătîi de veacuri, pacinică, ca Dumnezeu !
— Tu, răspunde gîrla stîncei, tu ai somnul drept ursită,
Eu în mine port viaţă. Dormi. Eu sunt neadormită !
Şi port grai în a mea undă, şi din leagăn la mormînt
Merg, şi-n mersul meu spun lumii că-i cumplit al vremii zbor,
Că-s zădărnicii, nimicuri toate cîte-s pe pămînt,
Şi că totu-i trecător !

LA VATRA RECE

I

Oblonitu-mi-a fereastra
Gerul, cu-a lui flori de gheaţă,
Şi, în toată casa asta,
Eu sunt singura viaţă.

Dac-ar fi un foc în sobă,
Mi-ar părea că suntem doi,
Aş mai sta cu el de vorbă,
Mai uitînd cele nevoi ;

Ne-am pricepe-nde noi plînsul,
Eu cenuşă — el scîntei,
Cîte nu mi-ar spune dînsul
Din poveştile cu zmei !

Anevoie vremea trece
Cînd urîtul greu te-apasă.
Ce ursuză-i vatra rece !
Parc-aş sta c-un mort în casă.

II

Se aude-n horn nebunul
Viscol, aprig vîjîind,
Şi din straşini, cîte unul,
Cum cad ţurţurii plesnind ;

Sună-n crengile lovite
Uscat zgomot ca de oase,
Şi vîrtejuri, repezite,
Bat în uşă mînioase.

Se arată-n neguri luna,
Albe stelele sclipind ;
Şi de ger s-aud într-una
În pod corzile trosnind.

Mi-ar prii, pe-o aşa iarnă,
O-mpietrită amorţire
Îndelung să mi s-aştearnă
Peste cuget şi simţire —

Să adorm, capul să-mi scutur
De povoara cugetării...
Cît aş da să văd un flutur
Tăind para luminării !

DIN PRAG...

O, dar e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi !
Ce cumplit îmi vînturi mintea, și cu ce-ndîrjire-mi scurmi
Noaptea gîndurilor mele, Moarte, cînd îți stau în față !
Simt că-nnebunesc... Mă turburi. Fugi cu neagra ta poveță.
Înțeleg, împărăția ta, cu veșnica-i odihnă,
Este singura-mi scăpare. — O să fiu acolo-n tihnă :
Nici urît, nici dor ; nici cobea neprielnicelor gînduri
N-or mai răscoli cenușa rece, țintuită-n scînduri.
În sicriu dormi somn de piatră. — Nici un zgomot, nici o grijă ;
Viermii nu te mai întreabă de-ai fost aur, de-ai fost schijă *,
Cap de geniu, ori de vită — tot o hîrcă scofîlcită,
Goală, batjocoritoare gură, pururea rînjită.
Ș-o să dorm, în întuneric și în liniște eternă.
N-o să-mi pese căpătăiul de-mi va fi pietroi, ori pernă.
De-mi va putrezi sicriul și găteala de pe mine,
Pentru galbenele-mi oase nu va fi nici rău, nici bine.
Neastîmpărații șoareci dacă-n capul meu și-or face
Cuib, nesupărați de nimeni, vor petrece-acolo-n pace.
Poate-o lacrimă, pe piatra ce-mi va coperi mormîntul,
Va cădea din ochii mamei, poate scutura-va vîntul
Mîțișorii vrunei sălcii peste groapa mea — totuna.
Plîns de mamă, plîns de creangă... tot nimic eu nu voi ști,
Fie că-n senin ori nouri va sta soarele ori luna,
Fie că va da zăpadă, ori că iarba va-nverzi.
Însă, uite, mă-nspăimîntă întunericul de veci,
Nentreruperea acestei liniști împietrite, reci :
Să nu mai revin în viață niciodată ?... *Niciodată ?...*
E grozavă vorba asta !... Limbă nemaidezghețată,
Humă, nemaiîncălzită de simțiri și de idei !
Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei.
Viforoasă mi-e viața, și deșartă, și amară.
Ce trudit mă simt sub cruda suferințelor povoară !
Mi-i greu capul, ca de-o noapte petrecută-ntr-o orgie.
Parc-aș fi de-un veac pe lume... O paragină pustie...
Spulberatu-mi-s-a pîn' și scrumul visurilor mele.
Ș-acum gîndurile toate, ca de plumb, mi le simt grele.
Mi-a rămas inima rece și-mpietrită de durere,

* *Schijă* — fontă, tuci.

Și mi-i silă de-un prietin, de-un cuvînt de mîngîiere,
De-o privire ce-mi zîmbește veselă, de mine însumi.
Aș voi să nu-mi întrebe nimeni cugetul și plînsu-mi.
Ca un vînt printre ruine simt că-mi vîjie între tîmple...
E-ntuneric și cenușă... Tot aștept să mi se-ntîmple
Vro nenorocire mare ca să mă mai miște-oleacă,
Să mai fulgere în noapte-mi, ca urîtul să-mi mai treacă.

Ca să mor !... Să mă întunec pe vecie ?... Prea e crud.
Să nu mai gîndesc nimica, nici să văd, nici să aud ?
Să nu mai primesc văpaia soarelui de primăvară,
Ori să-mi răcoresc viața la un amurgit de sară,
Și s-ascult, pe gînduri, doina — trișca de la tîrlă,
Sau duiosul plîns al apei șopotind noaptea pe gîrlă ?

. . . .

A, e negrăit de lesne să-ți repezi un glonț în creier !...
Dar pe cer scînteie luna, dar în iarbă cînt-un greier,
E-o mișcare, e un farmec care-n veci nu se mai curmă...
Și cînd te întorci și cugeți, lung privind ce lași în urmă,
Simți că nu-i chip să te saturi, *c-a trăi i-o fericire.*
Primești orice suferință, dar eterna nesimțire,
Nu. — Durerea are-un capăt. — Moartea-ți zice :
Niciodată.

Altă viață ?... Altă lume ?... i-o poveste minunată ;
Însă, ca să-i dea crezare, în veci mintea-mi n-o să poată.
Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aș da-o pentru toată
Nesfîrșita fericire din viața de apoi.

Cîteva lopeți de țărnă... Rămîi țărnă și gunoi !

Bine e să știi, la moarte, că o dungă lași — un nume,
C-ai săpat la zidul nopții, c-ai muncit să-ți scoți în lume
Din al creierului zbucium, ca pe-un diamant, *ideea.*
Urma-ți fi-va cunoscută pe-unde ți-ai purtat scînteia...
Ș-o scînteie-n alergare e o rază... Mîngîiere !...
Dulce-i să ți-o știi la fundul vieții pline de durere.
Ah, fugiți, gînduri nebune, soli ai negrului mormînt !
Nu mă-ndur. — Pe cer sunt stele, flori și pasări pe pămînt.

Ș-apoi... e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi...
Ți-i zadarnică ispita, Moarte, o, degeaba-mi scurmi
Și-mi mai vînturi mintea,-n lături, fugi cu neagra ta povață !
Înaintea morții mele — moartea dragostii de viață.

DIN TRECUT

Acum, cînd nu ne mai iubim,
Vino cu mine-n țintirim,
Acolo unde, îngropate,
Zac, coperite de uitare,
Atîtea visuri înghețațe
De vreme și de nepăsare.
Căința-nlătură-ți, și vină :
Nici eu, nici tu nu ești de vină.

Ce de mai cruci stau pe cărare !...
Aicea-i prima sărutare :
Luna, privind cu drag a noastră
Primăvăratică iubire,
Sclipea în lumea ei albastră ;
Iar noi plîngeam de fericire,
Și lăcrămile de pe față
Ni le sorbeam, cuprinși în brațe.

Dincoace-un dor — sigur îl știi :
E dorul celor doi copii
De-a merge-alături pe cărarea
Vieții lor, de visuri plină,
C-un singur gînd, ca-ngemănarea
A două raze de lumină.
Copiii sunt — noi amîndoi...
Ce-au dorit ei !... Ce suntem noi !

Dar colea,-n mai adînc mormînt,
E primul nostru jurămînt.
Tu-mi stai pe brațe visătoare,
Eu ochii dulci ți-i sărutam,
Și șoapta necuvîntătoare
A inimii ne-o ascultam...
O, sfîntă, *veșnică* iubire,
Cine-ți mai știe azi de știre !

Alături, în adîncă pace,
Somnul fără trezire-și zace
Suspinul nostru cel dintăi,
Cu cel din urm-adio,
Cu lacrima din ochii tăi,
Ce-n veci mi-oi aminti-o,
Cu-atîtea visuri, stinse toate
Sub durerosul „nu se poate !"

Iar azi, simțindu-ne-amîndoi
Cu inimile reci în noi,
C-o prefăcută nepăsare
Unul la altul ne uităm ;
Căci tot mai e ca o mustrare,
Ce-ascunsă-n cuget o purtăm,
Cînd, fără voie, ne gîndim
La cel trecut din țintirim.

LA ICOANĂ

Noaptea s-a lăsat pe vale, și cătunu-i adormit.
În bordei sărac, la vatră, suflet trist și chinuit,
Fără somn, tînăra mamă copilașu-și ține-n poală,
Și plîngînd îl netezește pe obrajii arși de boală.
De cu sară mititelul încetase să mai țipe :
Se ducea, văzînd cu ochii, viața-i fărîmită-n clipe.
Peste ochii mari și tulburi cad pleoapele-obosite,
Somnu-l biruie — adoarme. Suflări repezi, ca gonite
De al morții frig, din urmă, trec mai slabe, mai curmate...
Ea tresare ; cum le-ascultă, șir de fulgeri îi străbate
Întunericul din suflet. — Pe păreți, în bezna rece,
Fîlfîind ca o aripă, para focului se trece.

Iat-o scoborînd la vale, galbenă și istovită,
Cu odorul strîns la sînu-i ; cu privirea ațintită
Spre biserica cu sfînta, ea-și silește încetu-i pas.
De trei nopți și două zile bate drum făr' de popas ;
Ș-ar fi ocolit pămîntul făr-a se simți trudită :
Ea credea profund, orbește... Mare și nenchipuită
E credința ce-ntr-un suflet înnoptat și trist încape !

„Nu se poate făcătoarea de minuni să nu mi-l scape.
Își zicea mereu în gîndu-i, inimă de piatră fie,
Și-ncă s-ar zdrobi de milă. Toată jalea mea pustie
Mi-oi preface-o-n rugăciune la picioarele prea-sfintei ;
Ș-în cucernică-nchinare, și plîngînd sta-voi nainte-i,
Pîn'ce l-oi vedea din somnu-i ochii mari blînd deschizîndu-și,
Zîmbitor cătînd spre mine, și mînuțele tinzîndu-și...
Cum să nu-nțeleagă sfînta glasul sfintei mele plîngeri ?
Eu atîta am pe lume, pe cînd ceru-i plin de îngeri !"
Blîndă, cu Isus în brațe, din argint, Fecioara cată
Cu iubire spre spăsita mamă, jos îngenuncheată :
Parc-ascultă și-nțelege...
— O, îndură-te, privește-l,
Și din ochii tăi c-o rază de viață încălzește-l !
Căci tu știi ce farmec dulce-i să-ți lipești pruncul de piept,
Ațintit să-ți steie-asupră-i, și prin somn, ochiul deștept,
Și cum inima-ți tresare, c-un scîncit cînd el te cheamă
Să-l acoperi cu iubirea și cu paza ta de mamă.
Vezi-l, tînjitor, cum doarme-n frumusețea-i îngerească...
Cum putere-ar fără dînsul mama lui să mai trăiască ?
Te îndură — din văpaia vieții tale dă-i viață,
Să-mi cuprindă iar grumazul cu micuțele lui brațe.
Ca și mine stringi la pieptu-ți lumea-ntreagă-n fiul tău...
O, de-ai ști cu ce-ntuneric copere sufletul meu
Ochiu-i stins — și ce pustie mi-ar fi viața fără dînsul,
N-ai putea să stai, o clipă, rece, ascultîndu-mi plînsul !...
Dar deodată-și rupse vorba — limba-i amuțise-n gură.
Spre copil și-ntoarce iute lacoma-i căutătură...
Era mort. — Înmărmurită, stătu drept, cu pruncu-n brațe,
Cu ochi groaznic de mînie ea privi icoana-n față...
— Cum ? Tu n-ai simțit, preasfînto, milă de cumplita-mi jale ?
Eu, sărmana, plîng, cerșindu-ți raza îndurării tale,

Și tu, rece și cu pumnii încleștați, mi-l dai vederii ?...
Astfel înțelege cerul lacrima, limba durerii ?
S-a sfîrșit orice nădejde !... Și privirea ta de lemn
Ațintită stete-asupra-mi, fără ca să-mi dea un semn
C-a mea rugă-i ascultată și durerea mea-i crezută !...

Ia-ți și lutul... Ca și dînsul împietrită ești și mută !...
Și — c-un hohot lung — cadavrul îl aruncă-n fața sfintei,
Care, huruind greoaie, la pămînt căzu-nainte-i.
Și durerea i se sparse-n neagră deznădăjduire,
De mînie-i scapăr' ochii — ea strigă în aiurire :
— O, desigur, n-ai fost mamă, și de porți un prunc la sîn,
E-o minciună !... Ce smintită-s unei scînduri să mă-nchin !
Și izbind icoana-n față cu piciorul, „e-o minciună !"
Mai răcni-ntr-un rîs sălbatic, și porni... Era nebună.

LUI EMINESCU

Tot mai citesc măiastra-ți carte,
Deși ți-o știu pe dinafară :
Parcă urmînd șirul de slove,
Ce-a tale gînduri sămănară,

Mă duc tot mai afund cu mintea
În lumile de frumuseți,
Ce-au izvorît, eterni luceferi,
Din noaptea tristei tale vieți...

Și te-nțeleg — te simt aproape :
Cu-aceeași suferință-n față,
Cu ochii gînditori și galeși,
Sătul de trudnica-ți viață.

A, nu mă mir că ți se dete
O zodie atît de tristă,
Că, zbuciumat de-atîtea patimi,
Rîvnești pe cei ce nu există,

Şi că potop de negre gînduri
Se strîng şi ţi se zbat sub frunte :
Pe veci întunecaţii nouri
Sunt fraţii vîrfului de munte !

O, dacă geniul, ce scoase,
Ca din adîncul unei mări,
Din fundul inimii zdrobite,
Comoara asta de cîntări,

Nu te-ar fi ars — zvîcnindu-ţi tîmpla
De flăcările năbuşite,
Ce-ţi luminau ale gîndirii
Împărăţii neţărmurite,

Şi de-ar fi fost lăsat prin lume
Să treci ca orice om de rînd,
Ce lesne-ai fi pus frîu durerii
Şi răzvrătitului tău gînd !

Şi cît de fără de păsare
Ai fi privit atunci la toate
Mizeriile-n cari lumea
Ursită-i pururea să-noate !

Dar ţi-a fost dat să fii deasupra
Acestor inimi seci şi strîmte.
Şi *tu* să-nduri toată durerea
Pe care lumea n-o mai simte.

Să plîngi tu plînsul tuturora...
Din zbuciumul eternei lupte
Să smulgi fulgerătoare versuri,
Bucăţi din inima ta rupte...

S-aprinzi în bolta vremii astri
Din zborul tristului tău gînd...
Văpaie !... Ce-o să-i pese lumii
Că tu te mistui luminînd ?

A MELE VISURI...

A mele visuri risipite !
Ce-mi umplu inima de jale,
Le văd în frunzele pălite
Şi-n pustiirea de pe vale.

De-a pururi sta-vor troienite,
Sub vremea ce s-aşterne-n pale,
A mele visuri risipite,
Ce-mi umplu inima de jale !

Copac, cînd zile fericite
Îţi vor întoarce iar din cale
Podoaba ramurilor tale,
În noapte-or sta mai adîncite
A mele visuri risipite !

SONET

Vuind s-azvîrl şuvoaiele devale,
Pe deal stă zarea de brînduşi albită.
În aer i-o căldură liniştită,
Pe bolţi un nor de-argint se rupe-n pale.

Sar apele din matca prididită ;
Un cocostîrc, pe mal, păşeşte-agale,
Dînd spaimă-n broaştele ce-i fug din cale.
Ies aburi calzi din pajiştea-ncropită.

Şi nici un sloi n-a mai rămas pe gîrlă ;
Doinind, s-aude trişca de la tîrlă.
Iar mieii, strînşi în cîrduri, zburdă-n soare :

Pămîntu-ntreg, ca-n prima-i dimineaţă,
Se umple de lumină şi viaţă,
Iar inima-mi se-ntunecă şi moare.

ÎN PĂDURE

Cum m-adînceşte-n visuri lăuntrul tău feeric,
Şi cît îmi pari de sfîntă !... Tu mă uimeşti, pădure,
Cînd pe sub bolţi tăcute şi pline de-ntuneric
Las paşii să mă poarte şi gîndul să mă fure...
Cum m-adînceşte-n visuri lăuntrul tău feeric !...

Cînd mă adormi de farmec, în pacea umbrei tale,
Ce dulci vedenii tainic subt ochi mi se strecoară !...
Se-ntorc morţii din groapă şi vremile din cale,
Şi iar mă simt copilul nebun de-odinioară,
Cînd mă adormi de farmec, în pacea umbrei tale,

Căci peste-a mele chinuri uitarea se aşterne.
Din vremi renvie basmul, şi-mi torn palate iarăşi
Din aurul luminii ce printre crăngi se cerne...
Veniţi, crai din poveste, ne-om prinde iar tovarăşi,
Căci peste-a mele chinuri uitarea se aşterne !

Departe de-ale lumii dureri neîntrerupte
Căta-vom Cosinzene, ascunse prin palate,
Iar zmeii, pe la poduri, de-or sta cu noi să lupte,
I-om birui, şi-n alte tărîmuri vom răzbate,
Departe de-ale lumii dureri neîntrerupte.

Încet... din fund de vremuri un glas iubit mă cheamă.
Revino, cal năprasnic şi ştiutor de gînduri ;
De dorul ce mă arde aprinde-te şi ia-mă,
Mai du-mă-n zbor pe unde m-ai dus şi-n alte rînduri...
Încet... din fund de vremuri un glas iubit mă cheamă...

Copaci bătrîni — amicii copilăriei mele —
Lăsaţi potop de frunze aicea să mă-ngroape,
În farmece de visuri şi-n pulbere de stele,
Să dorm sub straja voastră, în veci de voi aproape,
Copaci bătrîni — amicii copilăriei mele !

DELENDUM *...

Haide, suflete, ridică-ţi leghioanele de gînduri,
Şi-mbrăcate-n za eternă întocmeşte-le în rînduri,
Bate-te cu tine însuţi, zbuciumă-te nopţi întregi,
Ca durerea ta în ritmul sfînt al versului s-o legi !

Şi m-aşez să scriu la masa de hîrţoage încărcată...
Mintea-mi arde-nvălmăşită — tîmplele încep să-mi bată.
Am atins abia condeiul, şi m-au apucat fiori...
Parcă văd cum stau la pîndă, pătimaşi şi cîrtitori,
Nevoiaşii noştri critici — spadasinii damblagii,
Cari neputînd să muşte, morfolesc arta-n gingii !

Trebui să respecţi bontonul, să-ţi găteşti versul în frac,
Dacă ţii ca prin saloane să poţi fi lumii pe plac.
Nu-ţi lăsa simţirea caldă, plină, vie şi întreagă
Să zbucnească, şi veşmîntul, care-i vine, să-şi aleagă ;
Ci ţi-o-mbracă-n floricele, şi-i dă-ncunjur pe departe
Plîngi, urăşte şi blestemă după regula din carte.
Fii galant — nesocoteşte-ţi patima-n care te zbaţi,
Nu cumva să superi nervii criticilor delicaţi :
Poezia e „un cîntec dulce, un parfum ceresc !..."

De-aşa artă *parfumată*, o, vă foarte mulţumesc !
Cînd mi-i inima-ncărcată, şi cînd gîndurile-n muncă
Bat şi rup zăgazul păcii, şi din matca lor s-aruncă,
Toate lacome,-nsetate d-a ieşi din haos, clare,
Ferecate-n cetluita versurilor încleştare.
Cînd viaţa mea întreagă mi-e în flacări, zbuciumată.
Nu cumva c-are să-mi fie grija să deschid îndată
Şi să văd cum mă învaţă codul bunelor manieri
Să-mi vărs patima pe droaia îngîmfaţilor bucheri,
Să apuc de piept pe falşii zei, să-i tîrii din altar,
Şi, smulgînd masca ştiinţii de pe chipul lor murdar,
Să-i denunţ în gura mare, ca să vadă-ntreaga lume
Cine sînt aceşti iluştri hoţi de slavă şi renume !
O, lăsaţi-mă, cu nervii voştri de cucoană mare,
Voi ce vreţi să-mi puneţi arta la regim şi la-nfrînare,
Şi-mi strîmbaţi din nas la toată vorba mai de-a dreptul spusă !

* Ceea ce trebuie distrus (*lat.*).

V-ar plăcea să şadă smirna, şi la colţ să fie pusă
Biata artă, ca micuţii cari nu-s astîmpăraţi !...
A, atunci, şi voi, desigur, aţi fi critici minunaţi !...

. . . .

Iată droaia de nevolnici, straşnicii stihuitori,
Literaţi, ce pentr-o odă bagă muzele-n fiori,
Cîntăreţi, lihniţi de pompe şi de sărbători solemne,
Cari ţin, cu tot prilejul, să s-arate, să se-nsemne,
Iată-i toţi, porniţi să ieie nemurirea cu asalt :
Pentru ei nu-i poartă-nchisă, şi nici scaun prea înalt.
Sînt bătrîni cu barbe albe, tineri fără de musteţi,
Ucenici şi capi de şcoală, poeţi mari şi mici poeţi,
Donchişoţi ce-n a lor piele de mîndrie-abia-şi încap :
Suliţi de carton în mînă, şi cu chivere pe cap,

Urieşi cu talpa-n tină şi cu creştetul în nori,
Dornici de eternitate şi de statui visători !...
Toţi împinşi de-aceeaşi sete, pe volume-ntregi călări,
Se-mbulzesc — se duc să spargă noaptea veşnicei uitări,
Şi-n a gloriei lumină cu-a lor scrieri să răsară,
Să rămîie-n nesfîrşitul timp, ca nişte stîlpi de pară !

O, ridiculă cohortă de milogi neputincioşi,
Ce spurcaţi cu-al vostru cîntec graiul bunilor strămoşi,
O, vînturători de fraze, scripcari sarbezi şi smintiţi,
Nu vedeţi în ce mocirlă de prostii vă bălăciţi ?

Ce ? Pentru c-aţi pus la mustru * nişte biete vorbe goale
Ş-aţi umplut, cu chiuita, de cerneal-atîtea coale,
Pentru c-aţi scîncit la lună, ca toţi barzii răsuflaţi,
Un amor străin, şi patimi vechi, ce nu le-nţelegeaţi ;
Credeţi că-i de-ajuns ca lumea să vă dea-n genuchi uimită
Şi în veci a ei uitare şi dispreţ să nu vă-nghită ?
Dar de cînd neruşinarea, spuma frazelor umflate
Şi ridicula-ngîmfare drept talent pot fi luate ?
De cînd gloria se vinde, ca femeile de stradă,
Oricărui neghiob, ce-n cale-i, cu ochi dulci, vine să-i cadă ?

* *Mustru* — exerciţiu militar ; aici cu sensul de a pune în ordine, a disciplina.

Leneşi, ignoranţi, cu capul plin de fumuri şi de pleavă,
Din nimic cum vreţi să iasă şi să faceţi o ispravă ?

Arta nu-i de voi. În lături, stîrpituri făr' de simţire,
Ce daţi zor lumii blajine cu de-a sila să v-admire !...
Dar la glorie-n ce vremuri şi în care ţar-ajung
Astfel de paiaţi de bîlciuri şi guşaţi de Cîmpulung ?

O, bîiguitori de fleacuri, lăutari neruşinaţi,
Ce daţi buzna pe la chefuri şi părăzi, ca să cîntaţi,
De v-ar scăpăra o clipă mintea, să vă priviţi bine,
Aţi intra-n pămînt de scîrbă, de oroare şi ruşine !...

MAMEI

Din vremile apuse ş-atît de fericite,
Aducerile-aminte adesea mă-mpresoară.
Ce de viaţă-n urmă !... Ca un potop mă-nghite
Comoara mea de visuri, pierduta mea comoară
Din vremile apuse ş-atît de fericite !

Cum se desfac, din noapte, icoane vechi şi sfinte !
Şi ca din cărţi, trecutul fantastic mi s-aşterne ;
Atîtea dulci vedenii îmi picură în minte,
Cu durerosul farmec al pierderei eterne !...
Cum se desfac, din noapte, icoane vechi şi sfinte !

Figura ta cuminte, duioasă şi senină,
Răsare, scumpă mamă, din vremile acele,
Ca o madonă sfîntă, scăldată în lumină.
Ce clară stă-n pervazul copilăriei mele
Figura ta cuminte, duioasă şi senină !

O lene grea se lasă din cerul cald de vară.
De soare-i plină casa. Tu-ncet, păşind pe scînduri,
Laşi storurile groase şi dai muştele-afară.
Apoi, prostii de-a mele asculţi şi cazi pe gînduri.
O lene grea se lasă din cerul cald de vară.

Curg valuri mari de umbră și se-mpînzesc pe vale.
Din șes, privim spre codru, cum soarele se-neacă.
În mirosul de iarbă, tăcuți pășim agale,
Și bolta răcorită mai jos parcă s-apleacă,
Curg valuri mari de umbră și se-mpînzesc pe vale.

Stai dreaptă-n strana vechii biserici de la țară ;
Eu bat la sfinți mătănii, și-i pup, și-i rog cuminte,
Cum blîndele-ți povețe de mic mă învățară.
Tu, palidă-n extazul înduioșării sfinte,
Stai dreaptă-n strana vechii biserici de la țară.

Din cărți cu slovă veche și cu figuri frumoase,
O lume ca de visuri, cu totul minunată,
Mi-o scoți, și pe-ndelete începi a mi-o descoase.
Cît farmec e-n această viață, adunată
Din cărți cu slovă veche și cu figuri frumoase !

La patul meu, tăcută, veghind neadormită,
Încet, pe fruntea-mi arsă de friguri, mîna-ți luneci,
În mine-ți stă viața... întreaga ta ursită ;
Și după cum mi-s ochii, te bucuri sau te-ntuneci,
La patul meu, tăcută, veghind neadormită.

Din cîți copii pe lume-s, nici unul nu-i ca mine.
Și cît mă vezi de mare în planurile tale !...
La zodii chiar s-arată cum am s-ajung de bine,
Și ce măriri m-așteaptă în norocoasa-mi cale !
Din cîți copii pe lume-s, nici unul nu-i ca mine...

Ce dureros se stinse deșarta-ți așteptare !
Pierdut, te văd, din cruda vieții vijelie,
Nenorocită mamă, și plîng că nu-s în stare
O slabă mîngîiere să-ți dau, cît de tîrzie,
Ce dureros se stinse deșarta-ți așteptare !

De fiul tău departe, stingheră și trudită,
Neamaiavînd puterea de-a te ruga și plînge,
Azi îți privești, cu silă, viața amăgită,
Cum a rămas pustie și cît de trist se stinge,
De fiul tău departe, stingheră și trudită.

Ca pete mari de umbră pe-o miriște uscată,
Așa, pe-a noastră urmă, trec stoluri lungi de gînduri.
Nimic nu mai există din cîte-au fost odată,
Ș-asupra noastră anii pustii trec, rînduri-rînduri,
Ca pete mari de umbră pe-o miriște uscată.

CE FERICIȚI AM FI-MPREUNĂ !

Noi nu ne-am spus-o, dar vezi bine
Că ne iubim ; și ochii tăi
De mult așteaptă de la mine
Să spun cuvîntul greu dintăi.

Cînd ne-ntîlnim, e-o fericire,
Ce-am fost dorit-o amîndoi ;
Nu-i limbă-n stare să înșire
Din ochi cîte ne spunem noi !...

Se sorb, adînci și însetate,
A noastre lacome priviri,
Același gînd și dor ne-abate,
Aceleași tainice porniri.

Ș-atîta ți-i de înțeleasă
Cerșirea ochilor mei triști,
Că te roșești, ca o mireasă,
Clipești, nervos buzele-ți miști...

Și dulce-mi cați o dezmierdare,
Pe-ascuns un zîmbet îmi trimeți ;
În noi, întunecat, tresare
Misterul veșnicei vieți.

O, ne-nțelegem de minune,
Cu cît ne întîlnim mai des,
Și, totuși, ne sfiim a spune
Ce fiecare-am înțeles.

De rămînem singuri vrodată,
Stăm muţi, cu ochii în pămînt.
Tu parc-aştepţi înfiorată,
Eu în deşert mintea-mi frămînt...

De ce nu vrei ?... Mai lesne-ţi vine
Să-mi faci tu cale la-nceput :
Apropie-te blînd de mine
Şi-ntinde-mi mîna s-o sărut.

Din vraja dulcilor ispite
Nemaicătînd să te abaţi,
Ne-om pomeni, pe negîndite,
Ca de cînd lumea-mbrăţişaţi.

La ce vrei să se risipească
Atîtea visuri în zadar ?
La ce comoara ta firească
Să ţi-o îngropi, ca un avar ?...

Acum ţi-i inima fierbinte,
Frumoasă eşti, iubită eşti...
Ce mai aştepţi, aşa cuminte,
Şi-n taină singură tînjeşti ?

Nu simţi cum prinde să te-mbete
Tăria-nfrînţelor dorinţi ?
Nu vezi cum arzi de sfînta sete
A sărutărilor fierbinţi ?...

Îndemnul tinereţii tale
Ascultă-l — cît e de-nţelept !
Cu-atîta dor îţi cat în cale !
E-atîta timp de cînd te-aştept !...

Ce fericiţi am fi-mpreună !...
Ne-am alinta, ca doi copii.
Acu ni-i vremea, numai bună,
De dezmierdări, de nebunii !...

O, vino, fă ce vrei din mine,
Stăpîna vieţei mele fii,
Rentoarce-mi vremile senine,
Comoara de copilării !...

LINIŞTE

Amicului meu Delavrancea

Tinere, ce-ţi strîngi în palme tîmplele înfierbîntate,
Pe cînd mintea ta, în friguri, ca o flacără se zbate,
Năbuşită înlăuntru, dacă, după nopţi de trudă,
Migălind vorbă cu vorbă, c-o-ndărătnicie crudă,
Ai ajuns să-ţi legi în stihuri vro durere, sau vrun vis,
Nu-ţi întemeia o lume de iluzii pe ce-ai scris,
Nici nu te-mbăta de vorba cui ar sta să te admire !
În dezordinea vieţii înecînd a ta gîndire,
Şi spărgînd smalţul de forme şi de amăgiri * ce-ascunde
Miezul urilor eterne ş-al durerilor profunde,
Vei vedea cît de fatală-i duşmănia celorlalţi,
Cînd deasupra lor talentul ţi-a dat aripi să te-nalţi
Şi cînd leneşa lor minte, dată de gîndiri uşoare,
Se împiedică de-o muncă ce-o cutremură ş-o doare.
Fermecaţi de-o ciripire liniştită şi dulceagă,
Adormiţi de vorbe goale, cum vrei tu să-ţi înţeleagă
Versul încărcat de gînduri, şi cum crezi c-au să te ierte,
Cînd îi smulgi din pacea frazei sunătoare şi deşerte ?...
Nu, nu te-aştepta să-ţi fie cu flori calea sămănată,
Munca de artist e crudă, şi e trist-a ei răsplată.
Ars de-a pururea de setea formelor nepieritoare,
Cu dorinţa ta maestrul neputînd să se măsoare,
Cîte visuri nu-ţi întuneci tu, cinstit preot al artei,
În discurajarea tristă de-a vedea cît de departe-i
Strofa ce-ai purtat-o-n minte de cea scoasă la lumină !...
Ameţit, trudit, pe mînă capul greu ţi se înclină,
Şi suspini amar de mila frumuseţii care-ţi moare
Zugrumată-n închisoarea vorbelor nencăpătoare.

* În ultima ediţie antumă : *amăgire.*

Și dac-ai putut alege și-ntrupa vreo icoană
Din deșarta, viforoasa existenții tale goană,
Cum vrei tu ca în pervazul altor minți, altă lumină
Îmbrăcînd-o, să rămîie tot icoana ta, senină ?
Fiecare în îngusta-i minte, cînd va fi s-o prindă,
Strîmbă și mototolită, ca-ntr-un ciob prost de oglindă,
Va vedea-o-n el, pătată de-a lui proprie prostie.

A, sînt fericiți aceia cărora nu li-i dat să știe
A creării dureri sfinte, și pe care îi îmbată
Ritmul generos în care își scriu proza nesărată,
Toaca bunelor silabe, și duioasa-ncredințare
Că-nsemnați cu stemă-n frunte, ce-au scris ei e lucru mare !
Al acestora-i triumful : vecinic fețele senine,
Drepți, înfumurați, c-un zîmbet protector privesc la tine.
Ei sunt veseli : au o gloată de naivi ca să-i admire,
Și se-ngrașă de prostie, de noroc și nesimțire.
Căci cuvintele blajine și nimicurile lor,
Dezmierdînd frumos urechea, cad în gustul tuturor.

S-or găsi și pentru tine, suflet generos și mare,
Ș-încă mulți, ca să-ți arunce un cuvînt de-ncurajare.
Vei avea cinstea să intri și prin casele bogate,
Unde ți-or întinde mîna, c-o-ngrijită bunătate,
Doamne mari, cari-și vor face ochii mici ca să te vadă,
Tineri parfumați, de spirit, sclivisiți ca de paradă,
Și domni gravi, plini de afaceri, ce te-or întreba discret :
Cam ce sumă să cîștige cu-a lui versuri un poet !...

Și vei sta cu ei la masă... A... dar ia aminte bine,
Că-n *bonton* sînt pravili grele pentr-un necioplit ca tine.
Te păzește, să nu vătămi a lor gusturi rafinate.
În discuții — orice-ar zice — lasă-i, dă-le lor dreptate.
Anecdota, calamburul — acolo fiind la preț —
Cată-le prin almanahuri, și vei trece de isteț.
Pän-atunci, neavînd spirit, nu prea-ntinde vorba multă ;
Nici să taci așa într-una, căci tăcerea ta-i insultă...

După masă — se-nțelege — doamnele te vor ruga,
Cu obișnuitul zîmbet, ca să le citești ceva.
Tu, mișcat de-atîta cinste, îți scoți foile îndată,
Sfiicios cătînd la lumea ce-mprejurul tău stă roată,

Te închei frumos la haină și... începi. Una suspină,
Alta rîde, face semne și s-apleacă spre vecină.
Conversația începe : de copii, de slugi, de rochii.
„Are haz", șoptește gazda, spionîndu-te cu ochii.
„Uf ! ce anost ! Cine-i ăsta ?" într-un colț se-ntreabă două.
„De, închipui-ți, săracul !... de povești ne arde nouă ?"

. . . .

„A, s-a isprăvit !..." Din vorbă se-ntrerup pentru-un moment ;
Fiecare se silește să-ți arunce-un compliment :
„Inspirat ați fost de muze !... Prea frumoasă poezie !"
Nu uita c-aci se cere să roșești de modestie.
Datoria ta făcută — poți să te retragi cuminte.
Doamnele-și reiau în pace vorba lor de mai nainte.

Spune-acum dacă-ți surîde o asemenea viață,
Și de crezi că e o soartă fericită și măreață
De-a lăsa acestor oameni dreptul să te umilească !
Căci, pentr-un sărac ce simte, nu e rană sufletească
Mai grozavă decît mila rea și disprețuitoare
Cu care-l privesc bogații din deșarta lor splendoare !
Ce ? Atîta timp să cauți dureroasa întrupare
A unei lumini de-o clipă ce-n viața ta răsare,
Și din haosul de gînduri s-alegi sfintele icoane,
Ca să faci frumos cu ele la boieri și la cocoane ?
Dar ar fi să te cutremuri de dizgust și de rușine
Cînd ai ști cu ce-ngîmfare, ce de sus privesc la tine
Toți neghiobii ce-ți dau mîna socotind că-ți fac onoare !
Și mai vii să-nfrîngi disprețul nesimțirii zîmbitoare
Ș-al biletelor de bancă — cu ce-ai scris — cu ce-ai gîndit ?
Cine vrei să te-nțeleagă, saltimbanc nenorocit ?...

A, nu-ți tăvăli talentul prin saloanele bogate,
Unde capul nu gîndește, unde inima nu bate
Decît dup-o anumită și stupidă învoială,
Unde omul i-o păpușă, și viața o spoială !
Fugi de zîmbetul fațarnic și de strîngerea de mînă
A acestor măști ce firea omenească o îngînă...
Fugi. E-un vicleim ridicul, monoton din cale-afară ;
Veșnica deșărtăciune ține capătul de sfară !

Suflet înecat de gînduri sfinte și nepieritoare,
Lasă-ți clipele vieții înțelept să se strecoare,
Răsărind de pe-a lor urme, dungi neșterse de lumină ;
Și de vrei să-ți deie arta mîngîierea ei senină,
Ca un pustnic te închide în odaia ta săracă,
Și dorinților deșerte poruncește-le să tacă :
Lumea ce ai fost visat-o neaflînd-o nicăirea,
Caută-ți în tine însuți liniștea și fericirea.

PROFILURI

No. 1

Daniil, bătrînul stariț,
Șade-n jețu-i, răsturnat ;
Chipul lui îmbracă umbra
Gîndurilor ce-l străbat,

Și cum stă, în rasa-i lungă,
Cuvios și neclintit,
În tăcerea asta sfîntă,
Ai jura că-i zugrăvit...

Numai dreapta lui, alene
Rezemată de spătar,
Cum ar bate tactul vremii,
Se clintește-ncet și rar :

Printre degetele-i slabe,
Țăcănind, cad * somnoros,
Din șiragul de mătănii,
Boabele de chiparos,

Și, în ritmul lor, trec umbre —
Amintiri din vremuri vechi —
Glasuri, vuiete de clopot
Îi răsună în urechi.

* În ultima ediție antumă : *cam*.

Și ce haos, ce amestec
De videnii și-ntîmplări !
Se frămînt-o lume-n minte-i,
Ca-n adîncul unei mări :

Chiote de veselie,
Țupăieli de oameni beți —
Stricăciunea și desfrîul
Unei lacome vieți ;

Înhăitări de crai dezmetici,
Trupuri goale de femei,
Ce-au hulit pe Născătoarea
Ș-au scuipat în fața ei ;

Gemete și chipuri slabe
De călugări chinuiți ;
Aur stors din suferința
Celor proști și umiliți !

Răfuieli cu iconomul :
„Gherasime, rău te porți !
Unde-i partea mea din mese
Și din leafa celor morți ?

Mie nu-mi plac hrăpitorii...
Ce-ți faci cruce ? Nu știu eu,
Vinde sfintele odoare
Și plătește-mi ce-i al meu..."

*

Dar ce guri de foc se cască !...
Vai, gheena s-a deschis !
Daniile, ia-ți ceaslovul
Și mai zi un paraclis !

Slăbănog, îngenunchează
Și cu mîinile la piept,
Cată-nfricoșat la slava
Celui milostiv și drept :

„Doamne, gura-mi păcătoasă
Nu-ndrăzneşte-a te ruga —
Ca un făcător de rele
Tremur înaintea ta.

Întinat îmi este trupul,
Sufletul nelegiuit.
Şi cu gîndul, şi cu vorba,
Şi cu fapta am greşit.

Însă mila ta e mare,
Eşti atoateiertător...
Nu lăsa în rătăcire
Şi în stricăciuni să mor !

Ci cu duhul gurii tale
Suflă, să mă izbăveşti,
Lămurindu *-mi trupul, mintea
De-ntinările lumeşti.

Ştiutorule de inimi,
Ia aminte spre cel rău ;
Tinde-ţi mîna nevăzută
Dintru sfînt lăcaşul tău,

Şi mă smulge, ca pe vameş,
Din cumplitul meu păcat,
Căci la tine mîntuirea
Şi scăparea mea o cat !..."

*

Tremură bătrînul stariţ
Şi, cu faţa la pămînt,
Stă în taină şi cerşeşte
Îndurarea celui sfînt.

: : : : : : : : : : :

Daniile, Daniile,
Mult ai rîs ş-ai huzurit ;
Unde-i rumâna Glafira
Să te vad-aşa smerit !

* *A lămuri* — aici cu sensul de a purifica.

No. 2

Mişu iese la primblare
Parfumat şi sclivisit,
În costum uşor de vară,
Vesel, mîndru, fericit.

Nalt şi mlădios păşeşte,
Legănîndu-se uşor,
Şi salută-n dreapta,-n stînga,
Graţios, surîzător ;

Căci, băiat purtat şi ferches,
Ştie traiul pe la băi :
Cunoştinţi nenumărate
Şi-a făcut din ziua-ntăi.

Iat-un grup de dame-n cale-i,
Ce surpriză, ce noroc !
Iute-şi scoate pălăria,
Intră-n vorba lor pe loc ;

Şi mustaţa răsucindu-şi,
Spune hazuri fel de fel,
Rîd cocoanele în hohot,
Cu ochi dulci cătînd la el.

„M-am trezit din somn în friguri ;
Cine mi-a bătut în geam ?...
Uite cum vă prinde *movul !*
Nici nu vă mai cunoşteam...

Ştiţi că doamna X, aseară,
După ce ne-am despărţit,
De mustrare-a vrut să-şi taie
Beregata c-un cuţit.

E şi greu să-ţi duci viaţa
C-un bărbat aşa urît...
Dar din toată daravera
S-a ales c-un semn la gît...

Uite junele Borcescu,
Cum se primblă de-ncruntat —
Bacaraua de ieri noapte
Straşnic l-a descurajat !...

Dar migrena dumneavoastră
Ce mai face, v-a trecut ?
O-ntîlnii adineaorea
Şi-mi fu frică s-o salut...

Apropo, ştiţi că Margulis
Cu nemţoaica a fugit,
Şi-a uitat, în grabă, birtul
Şi otelul neplătit...

Ia priviţi cum şade domnul,
Ca un iepure-mpăiat..."
„Ah, ce mucalit e Mişu,
I-o grădină de băiat !..."

*

A trecut o săptămînă,
Mişu stă-n odaie trist,
E frumoasă vremea-afară...
Azi el însă-i pesimist.

„Ce deşartă e viaţa !
Lumea-i plină de dureri,
Ah, de ce n-am putut strînge
Bănişorii mei de ieri !

Am avut o *pasă* * bună,
Cîştigam destul de mult,
Lăcomie, lăcomie,
Cine m-a pus să te-ascult !...

Şi-am rămas la toată lumea,
Pîn' şi la *garçoni* dator.
Nici aicea nu-mi prieşte...
Haide, ia-o la picior !"

* *Pasă* — tur la jocul de cărţi.

Şi *incognito* dispare,
Luînd cheia-n buzunar.
Va mai da, sau nu, pe-aicea ?
Asta-i chestie de zar !

Mişu e deprins cu drumul
Şi schimbările de loc.
Va găsi, la urma urmei,
Alte băi mai cu noroc !

: : : : : : : : : : :

Ce tristeţe pe cocoane !
Unde-i cavalerul lor ?...
Cine-ar fi crezut că Mişu
Nu-i decît un cartofor !

No. 3

Dancu zvîrle jos gazeta
Cu mutări şi-naintări ;
Se mai scarpină la ceafă,
Trist se mai scobeşte-n nări,

Apoi cheamă vistavoiul *,
Două palme-i dă strigînd :
„Dă-mi chipiul de pe masă...
Drrace ! Dă-mi-l mai curînd.

Şi ce-mi umbli-aşa zănatic,
Şi-mi tot caţi posomorît ?...
Cască-ţi ochii, mii de bombe !
Că-ţi bag sabia pe gît."

Văd şi eu că mi-i eroul
Cam nervos, cam zurbagiu ;
Dar ce vreţi ? de-atîta vreme,
Tot trei firuri la chipiu !...

* *Vistavoi* — ordonanţă.

Nu-ntrebaţi unde se duce ;
E aşa de necăjit !
Numai nasul lui priviţi-l,
Şi pricepeţi, negreşit.

Bietul om, sărac şi vecinic
Prigonit de creditori,
Doar în păhăruţ mai află
Mîngîiere uneori !

*

La o bună-nsurătoare,
El, nici vorbă, s-a gîndit,
Ca să puie burlăciei
Şi nevoilor sfîrşit ;

Şi mereu a dat tîrcoale,
Dichisit, pe sub fereşti ;
Ochii lui păreau a zice :
„Ce frumos sunt ! mă iubeşti ?"

Din înalta nobilime
A acestui orăşel,
Multe fete, se-nţelege,
Au cătat cu drag la el.

Însă Dancu e om practic,
Nicidecum nu s-a grăbit,
Ci s-a pus să afle care-i
Cea mai bună de iubit.

A-ntrebat, ba ici, ba colo,
De cuprinsul tuturor,
Şi-a aflat că-i este dragă
Fata unui negustor.

Deci, el mrejele-şi întinde,
Ca un ager militar...
Însă vede, cu durere,
Că sunt toate în zadar ;

Căci, mai ager decît dînsul,
Îi stă-n cale-un arendaş...
Foc se face căpitanul,
Că-i din firea lui abraş * !

Şi-ntr-o seară la grădină,
Să vedeţi ce s-a-ntîmplat :
Dulcineea cu părinţii
Şi alesul stau la sfat ;

Sombru, zdrăngănind frigarea,
Iacă domnul căpitan,
Hotărît să-nveţe minte
Pe „infamul mitocan".

Şi-i aruncă o privire
De insultă şi dispreţ ;
Furios el cată ceartă
Şi *duel* cu orice preţ.

Arendaşul, stînd pe bancă,
Întinsese un picior ;
Nici nu se uita la bravul
Patriei apărător,

Dar cînd îl izbi strigîndu-i
„Ia-ţi picioarele din drum !"
Arendaşului, se vede,
Nu-i fu frică nicidecum...

Două palme s-auziră,
Ş-un chipiu zbură în vînt...
Cît ai zice, căpitanul
Fu grămadă la pămînt.

*

Dancu se întoarce-acasă,
Plin de praf, în „marş forţat"...
Singur nu se domereşte,
Ce-a fost asta ?... A visat ?...

* *Abraş* — rău, violent.

Apoi cheamă vistavoiul,
Patru palme-i dă strigînd :
„Trage-mi cizmele, tigoare *,
Şi fă-mi patul mai curînd !..."

No. 4

Sander, fantele de tobă,
Sportmen, cavaler vestit,
Trist, se cată în oglindă
Şi găseşte c-a slăbit.

Răsturnată-ntr-un fotoliu
Şi gătită ca de bal,
Doamna lui stă şi citeşte
Un roman sentimental.

Uneori spre el privirea
Ca din slăvi şi-o lasă greu,
Şi zbîrcind din nas murmură :
„Ce figură de lacheu !..."

El îi vede în oglindă
Ochii mici, răutăcioşi ;
Dar, sub nobila ei frunte,
Îi găseşte tot frumoşi.

Şi în gîndul lui măsoară
Drumul lung pe care-a mers ;
Suspinînd priveşte-n urmă
Cîte fericiri s-au şters !...

Lustruit prin şcoli străine,
Tînăr, frumuşel, bogat,
În saloane, printre rochii,
E copilul răsfăţat.

De gătelele din baluri
Pajul sexului frumos
Scrie cronici parfumate,
Vînturînd eternul sos —

* *Tigoare* — termen injurios : om de nimic, trîntor.

Stilul-fard de buduaruri
Plin de stele şi de flori,
Epitetele galante
Ce dau babelor fiori !...

Astfel, norocosul Sander,
Cu de toate înzestrat,
Se ridică-n cinstea lumii,
Ca un fiu de împărat :

Fără muncă, fără zbucium,
Toate cele-i merg în plin ;
Doar cu gîndul le gîndeşte,
Şi de-a gata toate-i vin.

Nici o poartă spre mărire
Pentru el închisă nu-i.
Alţii luptă şi asudă,
Iar izbînda e a lui.

Iată-l, radios şi falnic,
Pe-aşa stepenă *-nălţat,
Că, privind în jos, se simte
De-adîncime fascinat.

Toată lumea îl admiră ;
Însuşi veselul *hagiu*,
Cu ochi mari cătînd la dînsul,
Nu se-ncrede că-i e fiu !...

Însă viermele dorinţii,
Pururea neadormit,
Nu îngăduie pe nimeni
Să se creadă fericit.

„Ce folos, îşi zice Sander,
C-am ajuns aşa de sus,
Şi averea ce mi-i bună,
Dacă fiu de nobil nu-s !...

* *Stepenă* — treaptă, rang.

Aspazio, Aspazio,
Sub blazonul tău mă ia,
Şi-ţi voi pune sub picioare
Slava şi viaţa mea !"

Cîtă crudă rezistenţă !
Cît dispreţ n-a înghiţit
Bietul Sander, pîn's-atingă
Pergamentul aurit !...

Şi în urmă, ce viaţă
De mustrări şi umilinţi :
Nostalgiile nobleţii,
Dorul vecinic de părinţi.

Şi cuvinte-nveninate
Ce rănesc ca un cuţit !...
Toată vina-i a lui Sander —
El ştia că nu-i iubit...

Astăzi nu mai e „mărire".
Ca un simplu muritor,
Stă... socoate mersul vremii
Monoton şi fără spor,

Şi priveşte trist la golul
Ce în juru-i s-a făcut...
S-au stîns lămpile de baluri,
Şi ţimbalele-au tăcut.

Fantele de-odinioară.
Jucătorul cel vestit,
Cată jalnic în oglindă...
Ce devreme a-nălbit !

No. 5

Ramzes suflă-n lumînare
Şi se culcă liniştit,
Bucuros, zicînd în sineşi :
„Încă unul a murit !"

Dar ce visuri peste noapte :
Se făcea-ntr-un loc urît ;
Era gol, mînjit de sînge,
Şi strîngea copii de gît ;

Şi-nviau din nou copiii,
Tot mai mulţi parcă veneau
Şi, ca nişte draci în juru-i,
Chicoteau şi ţupăiau...

Asudat, se scoală-n ziuă
Ca de-o luptă ostenit,
Şi-şi aduce-ndat-aminte
Cu ce gînd a adormit...

Ia jurnalul, reciteşte,
Ş-admirînd din nou ce-a scris,
Zice, încîntat de sineşi :
„Bre, dar straşnic l-am ucis !"...

Cred c-aţi înţeles că Ramzes
E un critic asasin...
O întreagă hecatombă
Sub condeiul lui hain !

Ia priviţi ce mîndru trece,
Cum se uită de-ncruntat !
E convins că toată lumea
L-a citit, l-a admirat...

Dar ce vede ? Viu şi teafăr,
Îl salută surîzînd
Chiar poetul cu pricina,
Îngropatul de curînd.

Ramzes îşi întoarce capul :
„Ce, strigoi neruşinat,
Mai cutează să salute
După ce l-am criticat !"

Luni întregi e-n vînătoare
Cu jurnalu-n buzunar ;
Cunoscuţii fug de dînsul
Ca de-un groaznic cămătar.

*

Mai tîrziu aude iarăşi
De-un talent c-a răsărit,
Şi că lumea îl admiră :
Asta nu-i de suferit !

Furios se-nchide-n casă
Şi-i ia cartea la refec,
Răsfoind dicţionare,
Scrie, năduşeli îl trec...

Mai întîi, un lung pomelnic
De franţuji, de nemţi, de ruşi,
Morţi sau vii, sunt traşi de guler
Şi ca marturi sunt aduşi,

Cum că X, pe care lumea
Îl admiră, e un prost,
Şi prieten cu Apolo
Neam de neamul lui n-a fost.

Şi citaţii, nume proprii
De romani, de greci antici,
Spun curat că numai Ramzes
E savant — n-ai ce să-i zici.

Apoi aspru dojeneşte
Pe-acest public indulgent,
Care laudă-n neştire
Tineri fără de talent...

„O, te plîng, sărmană ţară !...
Cum nu ştii să recunoşti
Cît de mare e un critic
Ce te apără de proşti !..."

Iar la urmă, dacă vede
Că de X n-a prea vorbit,
Pune-o maximă nemţească,
Şi-i convins că l-a turtit !...

E tîrziu... se culcă Ramzes,
Vajnicul toreador,
Şi cu pumnii strînşi adoarme,
Fericit, biruitor !

No. 6

Baraboi se ia de gînduri :
Iarăşi a rămas la os,
Cîte s-a-ncercat să facă,
Toate i-au ieşit pe dos.

„Bre, ce zodie-ncîlcită !
Cît n-am stat să-i dau de rost ?
Unde n-am cătat norocul ?...
Numai popă doar n-am fost.

Pedagog, *sufleor* la teatru,
Jurnalist, birtaş, misit,
Ba am fost şi-n puşcărie,
Şi sunt tot nepricopsit !...

Dar la ce-mi mai pierd eu vremea,
Toate astea s-au trecut.
Pentru viitor e vorba
Să vedem ce-i de făcut...

Iat-un plan care-mi surîde :
Am să dau în ţară zvon
Că m-am hotărît, la toamnă,
Să deschid un «pension» !"

Baraboi convoacă-ndată
Un *consiliu* de samsari,
Îi convinge c-or să fie
Pentru toţi gheşefturi mari ;

Fiecare, ca la teatru,
Își ia rolul cuvenit :
La-nceput sunt toți tovarăși...
Planu-i foarte nemerit !

Sunt cinci ani de-atunci. În curtea
Unei case mari, roiesc
Cîrduri de copii zburdalnici...
Zgomotele se-nteţesc.

Directorul stă la pîndă,
Şi cînd larma e mai mare,
Iată-l, fioros şi aprig,
În mijlocul lor apare.

Sombru, cu carnetu-n mînă,
Scrie şaptezeci din ei ;
Apoi cheamă bucătarul :
„Mîni postesc aceşti mişei !..."

Iar a doua zi, firește,
Bucătaru-i pus la cale,
La copii să dea mîncare
Într-ascuns... dar pe parale.

Astfel mai pe toată ziua
Şaptezeci de muşterii
Își depun în „casa școlii"
A lor mici economii.

Nu-ntrebați de-nvăţătură,
Asta e un bagatel !...
Altă țintă urmărește
Institutul Barabel !

Disciplina, disciplina !
Pentru asta, pînditor
Şade, gata cu carnetul,
Bietul „Domnu director..."

Cum ne răsucește vremea,
Şi ne joacă tontoroi !
Cine-și mai aduce-aminte
De sărmanul Baraboi ?...

De ce-a fost odinioară,
Ce nevoie-i să mai știi ?
Astăzi, grav și demn, învaţă
„Disciplina" pe copii !

Şi ce ifos, ce mîndrie,
Ia uitați-vă la el !
La o parte ! La o parte !
Trece domnul *Barabel !*

No. 7

Damian, poetul liric,
Trubadurul pesimist,
Își lungește-a drum privirea
Şi pe gînduri cade trist.

Căci în lumea asta crudă
Şi avară pentru el,
A-nceput să i se-nfunde
Cu viaţa de tembel.

„Ah, bătrînă năzuroasă,
Pentru ce atîta fard,
Dacă nu-nţelegi durerea
Şi iubirea unui bard ?"

Damian vorbeşte singur.
„Luni întregi te-am urmărit ;
Nopţi de iarnă sub fereastră-ţi,
Tremurînd şi zgrebulit,

Aşteptam să-ți pleci privirea
Şi un semn să-mi faci, oftînd ;
Am răbdat şi frig şi foame
Şi tot îmi ziceam în gînd :

Tu, bătrînă şi bogată,
Eu sunt tînăr şi sărac...
Ce nu-mi cumperi tinereţea !
Cum ți-aş mai veni de hac !

Dar atîta ch'● și versuri
Fără de folos mi-au fost :
A plecat la băi ingrata...
Grea-i viața fără rost !

Și-acum tot ce-mi mai rămîne
E să plec iar la «vînat» :
La revista mea *Progresul*
Să mai fac un abonat !..."

Fluierînd, își șterge haina
Și se piaptănă frumos.
Ghetele îi sunt cam rupte,
Pantalonii roși pe jos ;

Dar la un poet, profane,
Nu căta decît la cap,
Căci acolo toată slava
Și podoabele-i încap.

Damian și-ndreaptă pașii
Spre otel „Continental",
Unde-a tras de-abia aseară
Un chiabur „provincial".

Sfiicios bate la ușă...
— Intră ! îi răspunde-un glas.
Salutînd, scoate-o hîrtie
Și, tușind, mai face-un pas.

— Domnule, *Revista* noastră
Are ținta să îndrepte
Spre progres această țară
Pe căi netede și drepte,

Și știind al d-voastră
Patriotic sentiment,
Comitetul nostru astăzi
V-a ales de prezident !

Iată, v-am adus *hîrtia*,
Ș-o chitanță v-am făcut...
Douăzeci de lei... Vă-nscriem
Abonat de la-nceput.

— N-ai noroc, c-un sfert de oră
Înaintea dumitale
Tot cu-așa tertip un tînăr
Mi-a ciupit ceva parale...

Bietul bard, salută, iese,
Rușinat și tot sărac ;
Toate cele împrejuru-i
În părăgini se prefac !...

Capitala e pustie,
Caldarîmul e de foc :
Ce te faci acum pe vară,
June fără de noroc ?...

Damian, poetul liric,
Trubadurul pesimist,
Își lungește-a drum privirea
Și pe gînduri cade trist.

UNDE NI SINT VISĂTORII ?...

Nu știu, e melancolia secolului care moare,
Umbra care ne îneacă la un asfințit de soare,
Sau decepția, durerea luptelor de mai-nainte,
Doliul ce se exală de pe-atîtea mari morminte,
Răspîndindu-se-n viață, ca o tristă moștenire,
Umple sufletele noastre de-ntuneric și mîhnire,
Și împrăștie în lume o misterioasă jale,
Parc-ar sta să bată ceasul stîngerii universale ;

Căci mă-ntreb, ce sînt aceste vaiete nemîngîiate,
Ce-i acest popor de spectri cu priviri întunecate,
Chipuri palide de tineri osteniți pe nemuncite,
Triști poeți ce plîng și cîntă suferinți închipuite,
Inimi lașe, abătute, făr-a fi luptat vrodată,
Și străine de-o simțire mai înaltă, mai curată !
Ce sînt brațele acestea slabe și tremurătoare ?
Ce-s acești copii de ceară — fructe istovite-n floare ?...

Şi în bocetul atîtor suflete descurajate,
Cînd, bolnavi, suspină barzii pe-a lor lire discordate,
Blestemînd deşertul lumii şi-al vieţii, în neştire,
Cînd îşi scaldă toţi în lăcrimi visul lor de nemurire,
Tu, artist, stăpînitorul unei limbi aşa divine,
Ce-ai putea să ne descoperi, ca un făcător de bine,
Orizonturi largi ş-atîtea frumuseţi necunoscute,
Te mai simţi atras s-aluneci pe aceleaşi căi bătute
Să-ţi adormi şi tu talentul cu-al dizgustului narcotic,
Ca în propria ta ţară să te-arăţi străin, exotic ?...
Cum, cînd eşti aşa de tînăr, e o glorie a spune
C-ai îmbătrînit şi sila de viaţă te răpune,
Că nimic pe lumea asta să te mişte nu mai poate,
Că te-ai zbuciumat zadarnic şi te-ai săturat de toate ?
Ştii tu încă ce-i viaţa ? Ai avut tu cînd pătrunde,
Nu problemele ei vaste, încîlcite şi profunde,
Dar nu tremurat de suflet, licărirea ta de-o clipă,
Cînd atîtea-ţi schimbă vremea c-o bătaie de aripă,
În vertiginosul haos de privelişti, ce te-nşală,
Sub imensa şi eterna armonie generală ?...

Eşti de-abia în pragul lumii. Ţi-i aşa de sprinten gîndul,
Cîte n-ar şti el să prindă în viaţă aruncîndu-l !
Cîte frumuseţi ascunse vi s-arată numai vouă,
Fericiţi poeţi : natura, lumea pururea e nouă !
Pe subt ochii tăi tablouri lunecă strălucitoare,
Glasuri, şi colori, şi forme tu le laşi să se strecoare,
Legănînd a tale gînduri adormite, ca pe-o apă,
Cînd atîtea adevăruri nerostite încă-ţi scapă !
Ştiu. Am fost şi eu ca tine amăgit să cred că-n artă
Pot să trec la nemurire cu revolta mea deşartă ;
Şi cu lăcrimi stoarse-n silă — nu mi-aş mai
aduce-aminte —
Am bocit şi eu... nimicuri, ce-mi păreau pe-atuncea
sfinte !...

Dar cînd m-am uitat în juru-mi ş-am văzut că e o boală,
Şi că toţi începătorii, de abia scăpaţi din şcoală,
Ofiliţi în floarea vîrstei de-un dizgust molipsitor,
Îşi zădărnicesc puterea, focul tinereţii lor,
Ca să legene-n silabe, pe tiparele găsite,
Desperări de porunceală şi dureri închipuite,
Cînd am înţeles c-aceasta e o modă care soarbe

Seva tinereţii noastre, am zis gîndurile oarbe,
Ce-şi roteau peste morminte zborul lor de lilieci,
Să s-abată lăsînd morţii în odihna lor de veci,
Şi din florile vieţii să aleagă şi s-adune
În nepieritorul fagur adevăr şi-nţelepciune !
Cîte nu-s de scris pe lume ! Cîte drame mişcătoare
Nu se pierd nepovestite, în năprasnica vîltoare
A torentelor vieţii ! Cîţi eroi, lipsiţi de slavă,
Nu dispar în lupta asta nesfîrşită şi grozavă !
Şi, sub vijelia soartei, cîte inimi asuprite,
Cîţi martiri pe cari vremea şi uitarea îi înghite !

Şi cînd lumea asta toată e o veşnică mişcare,
Unde cea mai mică forţă împlineşte o chemare,
Şi cînd vezi pe-ai tăi cum sufăr, cum se zbuciumă şi luptă
În campania aceasta mare şi neîntreruptă,
Tu, departe de primejdii, razna ca un dezertor,
Să arunci celor ce-aşteaptă de la tine-un ajutor,
Jalea şi descurajarea cîntecului tău amar,
Şi să-ţi cheltuieşti puterea celui mai de seamă dar,
Ca să-i faci mai răi pe oameni, şi mai sceptici, şi mai trişti ?
Asta vi-i chemarea sfîntă de profeţi şi de artişti ?...

Unde ni-s entuziaştii, visătorii, trubadurii,
Să ne cînte rostul lumii şi splendorile naturii ?
Unde ni-s sămănătorii generoaselor cuvinte,
Magii ocrotiţi de stele, mergătorii înainte,
Sub credinţile sfărîmate şi sub pravilele şterse
Îngropînd vechea durere, cu-al lor cîntec să reverse
Peste inimile noastre mîngîiere şi iubire,
Şi cuvîntul lor profetic, inspirata lor privire,
Valurile de-ntuneric despicîndu-le în două,
Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă !

IUBIRE

Iubire, sete de viaţă,
Tu eşti puterea creatoare,
Sub care inimile noastre

Renasc ca florile în soare,
Şi, îmbătate de-al tău farmec,
Ce peste lume se aşterne,
In tremurarea lor de-o clipă
Visează fericiri eterne.

Din haos şi din întuneric
Te-ai smuls, fecundă şi senina :
Al tău surîs de „alma parens"*
Fu prima rază de lumină.
Şi, de căldura ta, planeţii
Treptat se dezmorţesc, învie...
Pe toţi ca într-o mreajă-i leagă
Universala simpatie.

Tu faci să circule în lume
Puterea ta de zămislire,
Şi miliardele de forme
De-a lungul vremei să se-nşire.
Vieţile, ascunse-n germeni,
Din somn — cît le atingi — tresar.
Şi toate-n raza ta învie,
Şi toate mai frumoase par.

Prin tine, valuri de vibraţii,
Din depărtatele planete,
Trezesc în sufletele noastre
Dureri şi bucurii secrete ;
Ş-acele nostalgii ce-adesea
Ne vin fără să ştim de unde,
Or fi ecouri ostenite,
Chemări din regiuni profunde.

E greu să-mi desluşesc ce cuget...
Dar tu-mi evoci o lume-ntreagă,
De care nu ştiu ce putere,
Ce doruri mistice mă leagă
Mă simt mai bun, mai cald, mai vesel.
Viaţa toată mi s-arată
Frumoasă, şi într-o lumină
Cum n-am văzut-o niciodată !

* Cu sensul de pămînt (maică) hrănitor (oare) *(lat.)*.

Căci azi iubesc ; din nou îmi pare
Că e întîia mea iubire.
Natura-mbracă pentru mine
Podoabe, ca să mă inspire :
Copacii înfloresc, în aer
Plutesc miresme-mbătătoare,
Acelaşi dor, acelaşi suflet
Palpită-n fiecare floare.

Iubesc, şi-n clipa asta toate
Cîte răsar în primăvară
Sînt propriile mele visuri,
Aievea întrupate-afară.
Atins de farmecul vieţii,
Mă simt o forţă-n univers,
Şi glasul meu devine cîntec,
Gîndirea mea devine vers.

I

Ce noapte blîndă se coboară
Peste pămîntul obosit !
Şi-i cald, ţăranii dorm afară,
Ş-ai noştri toţi au adormit.
Eu singur stau ca un lunatic ;
De-aţi şti voi gîndurile mele !...
E-o lună parcă-i ziuă. Cerul
I-albastru tot, spuzit de stele.

Nici broaştele nu dorm. Ce sfadă !...
Şi după glas le înţelegi
Pe cele mai cu greutate ;
Or fi făcînd şi ele legi.
De pe gunoaie-aprinse fumul
Molatic se ridică-n cer,
Şi caii la păşune sună
Din piedicile lor de fier,

Departe-un fluier se aude,
Un cîntec aiurit, duios,
Ce-n note lungi, tremurătoare,
Suspină lin, misterios,

În sfînta liniște a nopții.
O stea alunecă de sus
Și taie-o dungă albă-n cer...
Cine din lume s-o fi dus ?

În capul satului e curtea.
Ce-or fi făcînd acolo oare ?
Or fi dormind — e miezul nopții.
Și ea ?... Atît de gînditoare
Și tristă m-a privit aseară !
Plînsese, ori mi s-a părut ?
Ce-ar fi odată, mîna-i albă,
Cînd mi-o întinde, s-o sărut ?...

Și-n minte mi s-arată chipu-i
Atît de fraged și de blînd,
Cu ochii mari, senini, albaștri...
Ascund în fundul lor vrun gînd ?
Șuvițe blonde-i cad pe frunte...
Un păr bogat și mătăsos,
Ș-un gît ce-ți dă fiori, ș-o gură...
Cum rîde de copilăros !

O fi știind cît de frumoasă-i ?
Un liliac orbit de lună,
În zbor, de strășini se lovește.
Visez ? Cine-a venit să-mi spună
Că ea-ntr-o vagă așteptare
Se primblă singură pe-afară ?
La vremea asta să nu doarmă ?...
Sunt basme nopțile de vară !

Se poate gîndurile mele
S-o fi atins, și ea-n neștire,
Ca de o vrajă tulburată
De-această rază de iubire,
Să fi ieșit să cate-n stele
Tovarăși, de urît să-i ție.
Și plec. Un glas parcă mă cheamă...
Știu bine că i-o nebunie.

Sunt nouă case pîn-acolo,
Și cînii dorm în bătătură.
Pășesc încet, aud cum suflă
Puternic vitele sub șură.
Îmi bate inima — m-apropii.
Zăresc ceva ?... Ori mi se pare...
Ba da, o umbră e în poartă ;
Și nici un semn, nici o mișcare...

Ajung în dreptul ei... Cum tremur !
Și trec cu ochii în pămînt...
Îmi fac mustrări de stîngăcia
Și frica mea fără cuvînt.
Mă-ntorc... Aș fi trecut ș-acuma,
Căci pentru frică nu-s povețe...
Dar ea-mi șoptește : „bună seara"...
Tot fetele mai îndrăznețe !

M-abat și... șovăind, m-apropii,
Și toate-mi par ca într-un vis...
E o lumină uimitoare,
Tot cerul parcă s-a deschis.
Copila aiurit zîmbește
Privirii mele arzătoare.
Țiu minte că i-am zis atuncea :
„...Să nu răcești... e cam răcoare..."

Și-ncet i-am pus pe umăr mîna —
Așa timid, tremurător...
Știu eu ? Poate-a cuprins-o mila,
Că s-a lăsat încetișor,
Ca un copil, plecîndu-și capul
Pe pieptul meu să i-l mîngîi :
„Ce dulce e !... Toată viața
Vreau lîngă tine să rămîi !"

Frumos îi mai miroase părul,
Miroase toată ca o floare.
Mă uit la ea — atîta farmec
Îmi arde inima, mă doare...
Ș-am sărutat-o mult și lacom,
Am sărutat-o, scos din minți,
Pe ochii reci, pe gît, pe gură,
Cu mii de sărutări fierbinți.

Tîrziu ne-am despărţit... cu-ntoarceri,
Cu tărăgăniri copilăreşti.
Ş-am urmărit-o cum se şterge,
Ca o minune din poveşti.
Şi mult am stat aşa, în noapte,
Să-mi desluşesc tot ce-am simţit.
Aveam în mîini căldura, forma,
Parfumul visului iubit.

În sat cocoşii prind să cînte.
Deasupra stelele clipesc.
Mişcarea lumii — întreruptă —
Reintră-n mersul ei firesc.
Şi cînd a doua zi, pe haină,
Mirat, găsesc un fir de păr,
Pricep că visul ce visasem
S-a petrecut în adevăr.

Mă-mbrac, mă pieptăn mai cu grijă.
Ce-i, Doamne, şi iubirea asta !...
Acum, eu cred că ea mă vede,
M-acoperă cu dulcea, casta
Şi visătoarea ei privire.
Iubit de *ea*, mă simt frumos,
Şi parcă nu mă-ncape lumea...
Ce mîndru calc şi radios !

Văd satu-ntr-o lumină nouă.
Mă simt uşor, mi-e cald, mi-e bine,
Şi oamenii, mai veseli astăzi,
Privesc cu dragoste la mine ;
Şi toate par înfiorate,
În aer e o sărbătoare...
Natura, în extaz, palpită
Ca-n primul răsărit de soare.

Pricep... ea a deschis fereastra,
Şi din albastra ei privire
S-a revărsat asupra lumii
O sfîntă rază de iubire,
Şi toate-au tresărit atuncea

Ca de fiorul cel dintăi..
Iubito, farmecul acesta
Are ceva din ochii tăi !

II

„Vezi, să ne scrii cum-ei ajunge..."
Şi mama-n prag rămîne tristă,
Privirea mea caut-aiurea
O fluturare de batistă...
Mi-s ochii înecaţi de lăcrimi,
Şi trapul cailor stîrneşte
Un nor de praf ; în juru-mi totul
Se-ntunecă, se-nvălmăşeşte.

Pustie, nesfîrşit şi lungă,
S-aşterne vremea înainte,
Şi de pe-acum încep să-mi pară
Poveşti aducerile-aminte ;
E-atîta fericire-n urmă,
Şi-atîta-mi pare de departe,
Încît mă-ntreb dac-am trăit-o,
Sau am citit-o într-o carte.

Mă văd în larma de la şcoală,
Pierdut, neînţeles de nime,
Cercînd neliniştea-mi ascunsă
Şi dorul să mi-l pui în rime.
Viaţa mea se-nstrăinează
De tot ce se petrece-afară,
Şi s-adînceşte, visătoare,
În calmul nopţilor de vară..:

O, am să-ţi scriu adesea, mamă,
Scrisori nebune, de prin stele,
Căci ştiu cine-o să le citească
Ş-o să priceapă ce-i în ele.
Tu, ascultîndu-le, vei crede
Că-s basme de pe altă lume,
Şi nu vei bănui nimica...
Vei rîde, ca de nişte glume.

Iar dacă ochii ei albaştri,
Citind, se vor întuneca,
Şi pe obrazu-i trist şi palid
O lacrimă va luneca,
Tu fă-te că nu vezi, şi las-o
De tine faţa să-ţi ascundă,
Gîndeşte-te că sînt departe,
C-aştept — şi roag-o să-mi răspundă.

III

Cumplite-s nopţile de iarnă,
Şi. lungi de nu se mai sfirşesc.
În urletele vijeliei
Sunt glasuri cari mă bocesc,
Şi mi-e urît, mi-e dor, mi-e jale,
Şi întunericul de-afară
Îmi face casa mai ursuză,
Singurătatea mai amară.

Tu nici nu bănuieşti, copilă,
Ce dureroasă nebunie
S-abate-n nopţile acestea
Peste viaţa mea pustie,
Şi cum mă mistui, şi mă zbucium
Ca-ntr-un ocean care mă-nghite,
Pierdut şi neştiut de nimeni
În golul vremii neclintite.

Mereu pe-aceleaşi pagini caut
Un semn, ştiut mai dinainte...
A, iat-o filă îndoită...
Icoana ta-mi răsare-n minte,
Te văd citind aceste rînduri,
Te simt gîndindu-te la mine,
Urzind, pe-o clipă de iubire,
O lume de poveşti senine,

Te urmăresc în cartea asta,
Ca şi cum unele cuvinte
Ar mai păstra ceva din glasul,

Din respirarea ta fierbinte ;
Ş-adesea cînd mă-nneacă plînsul
De-atîta dor, de-atîta jale,
Eu îţi sărut aici privirea
Şi urma gîndurilor tale...

Cine-a ţipat aşa ?... Cum tremur...
Pare c-aud un pas pe scară,
Ascult, ţindu-mi răsuflarea...
Nimic — e viforul de-afară.
O, liniştite nopţi de iuliu,
Atît de limpezi şi albastre,
Unde sunteţi ?... Voi, poezia
Şi farmecul iubirii noastre !

IV

S-a luminat de ziuă ; nu e
Ţipenie de om pe stradă,
A mele-s cele dintăi urme
În valurile de zăpadă ;
Sînt ameţit de neodihnă,
În gînd spui versuri latineşti,
Şi, după fiecare strofă,
Mă-ntreb dacă mă mai iubeşti...

În clasă : dascălul, la tablă,
Măsoară calea dintre stele ;
Pe liniile lui mi-s ochii,
Dar unde-s gîndurile mele !...
E vară, stau culcat în iarbă,
Miresmele de flori mă-mbată,
Încet îmi lunecă pe frunte
O mînă albă, delicată :

Te văd — privirea mi se pierde
În ochii tăi adînci şi mari,
Şi ştiu că eşti a mea, şi totuşi
Parcă mă tem să nu-mi dispari.
Tăcerea, pajiştea, lumina
Ne farmecă, ne înfioară ;
Viaţa, inimile noastre
Palpită-n tot ce ne-nconjoară...

Deasupra noastră două presuri
Pe-o ramură se giugiulesc,
Şi-n aer de plutesc miresme,
E că şi florile iubesc...
Figura ţi se luminează,
Şi ochii galeşi ţi s-aprind —
Ce gînd îţi tremură pe buze
De mă priveşti aşa, zîmbind ?...

„Acum ieşi, tinere, la tablă
Şi spune-ne ce-ai înţeles !"
Tresar... mă-ntreb unde mă aflu...
Şcolarii îmi fac semn să ies.
În hohotul de rîs al clasei,
Privesc în juru-mi sastisit *...
„Uitaţi-vă la el, şi-l plîngeţi...
Nenorocitul... a dormit !"

SONET

A revenit frumoasa primăvară ;
Copacii parcă-s ninşi de-atîta floare ;
Dorinţi copilăreşti, renăscătoare,
Fac inimile noastre să tresară...

Iubire e în razele de soare,
Şi farmec în a codrului fanfară,
Şi visuri dulci în liniştea de sară :
În cer şi pe pămînt e sărbătoare.

Ascult, privesc, respir cu lăcomie,
Căci toată frumuseţea asta-mi pare
Că niciodată n-are să mai fie !
Şi-s fericit c-am fost o clipă-n stare
Să simt, în marea lumii simfonie,
A gîndurilor mele întrupare.

---

* *Sastisit* — uluit, zăpăcit, uneori poate însemna şi plictisit.

VIFOR

I

Dumitru-şi mai număr-o dată
Cei „doispre'ce lei ş-o bucată",
Gîndeşte, se scarpină-n cap :
„Că multe mai sunt şi la casă !
Nu-i una, să dau şi să scap.
Nevastă şi nouă copii,
E gloată, şi gurii nu-i pasă,
Ea cere mereu ; fă ce ştii,
Aleargă, din piatră să scoţi,
Să dai demîncare la toţi !"

La sanie juncii înjugă,
Şi-şi face din traistă glugă.
Se-nchină. „Rămîi sănătos !"
— Faci rău că te-ntorci pe-aşa vreme :
A nins astă-noapte vîrtos ;
Şi nu vezi ce vînt s-a stîrnit ?...
— Mi-s juncii voinici nu te teme,
Pe viforul cel mai cumplit
Încarc, şi-ţi pornesc unde vrei,
Şi n-am nici o grijă cu ei.

II

Pe alte tărîmuri te-ai crede :
Nici cer, nici pămînt nu se vede.
Vîrtejuri, urlînd, se răpăd
Şi munţi de zăpadă ridică,
E ceas de pieire — prăpăd.
Şi omul îndeamnă mereu,
Plăvanii troianul despică,
Şi-ntind, să se rupă, din greu,
Că şi ei au suflet, şi lor
De tihna de-acasă li-i dor.

În bocetul vîntului cine
Te cheamă ?... Nu-s glasuri străine...
„Dumitre !... Tătucă !... Nu vii ?..."

El caută-n zări ca prin sită,
Să-și vadă... nevastă, copii.
Văzduhul îi pare de foc...
În valuri, zăpada, stîrnită,
Ca marea-l îngroapă pe loc.
Deasupra-i troienele cresc,
Și glasuri de vînt îl bocesc.

PRIMA LECȚIE

Taci, că doarme păpușa !
MIMI

În colțișorul ei, stăpînă
Pe-un vraf de jucării stricate,
Din cărți de joc, din hîrtioare
Ea-și face parcuri și palate ;

Vorbește, rîde cu păpușa...
Ce fericite-s amîndouă
Că s-a putut, din vechi nimicuri,
Zidi o-mpărăție nouă !

Păpușa n-are nas, e cheală,
Ș-un braț din umăr îi lipsește
Dar Mimi-o vede tot frumoasă :
Căci ea e *mamă*, ș-o iubește.

Stau și mă uit, cu cîtă grijă
A rezemat-o de-o cutie,
Și-i duce bunătăți la gură
Cu lingurița, ș-o îmbie :

„Așa, papă frumos, fii gigea,
Papă cu mama, să crești mare..."
Apoi o șterge, o sărută
Și-i pregătește de culcare :

Într-un pantof i-așterne cîrpe,
Îi face loc ș-o cuibărește :
„Închide-ochii și fă nani."
Păpușii nu-i e somn... scîncește...

E răsfățată, vrea să-i cînte,
Și basme de-ale ei să-i spună...
O, e un chin pîn' s-o adoarmă.
Noroc că-i Mimi mamă bună !

Să nu te-ncerci s-o iai în brațe,
Ori s-o săruți, că nu se lasă ;
Ce-i ea, copil ? Nu-și vede capul
De supărări, de griji de casă...

Mă umflă rîsul... ce drăguță-i
În demnitatea ei de mamă !
Și cuget la o viclenie :
„Te fac eu să mă bagi în samă !..."

Pe-ascuns, din buzunarul hainei
Mă fac că scot o păsărică,
Și-ncep să-nșir ce pene are,
Cît de frumoasă e și mică...

„Ce bine-mi pare că nu-i nime
Să vadă ce am eu aici !..."
Dar cine-o fi ? Aud prin casă
Un tropot de picioare mici...

Mă-ntorc. Cu ochii mari și limpezi
Mă farmecă, lingușitoarea !
Ce cauți, mamă de păpușă,
Fudula mea de-adineoarea ?

Se uită după păsărică,
Și i se pare c-o și vede ;
Degeaba-i spun c-am amăgit-o,
C-am vrut să rîd de ea... nu crede.

Cerșind, mînuțele-și întinde
Și de genunchii mei s-agață...
De-ai ști tu păsărica asta
Ce adevăruri te învață !

ANANGHIE

Greu la deal, și greu la vale,
Nu-s *bucate,* nu-s parale,
Toți sînt ififlii *.
Negustorii n-au afaceri,
Preoții n-au cununii,
Moașele n-au faceri.

„Biruri noi !" guvernul strigă,
Iar țăranul : „Mămăligă !"...
Nu-s parale, nu-s :
Ce mai plănuiți palate
Și orașe ca-n Apus !
Știți voi ce-i la sate ?

Lanurile-s părăsite :
Nici imaș nu-i pentru vite,
Apele-au secat.
Goi, flămînzi, copiii zbiară.
Gospodarii au plecat
În lume, să ceară...

Nu mai are cum țăranul
Din pămînt să scoată banul,
Vouă să vi-l dea.
Foametea de pe la sate
Va să vie să mai stea
Și-n cele palate !

TU EȘTI POET...

Eu vreau cîntări de veselie.
Că tu ești trist, ce-mi pasă mie ?
Nici vreau să știu de ce te doare,
De grijile ce te frămîntă,
De inima ta care moare...
Tu ești poet, deci cîntă !

* *Ififliu* — lefter, fără nici un ban.

De te-urăsc, de te sfîșie
Vrăjmașii tăi, ce-mi pasă mie ?
Zîmbind, tu rănile-ți ascunde,
Și-n stele sufletu-ți avîntă.
Cui te lovește, nu-i răspunde...
Tu ești poet, deci cîntă.

De-ți plîng ai tăi, în sărăcie,
Și-i vezi murind, ce-mi pasă mie ?
Tu du-mă-n alte lumi, senine,
Căci singura-ți chemare sfîntă
E să mă-nveselești pe mine ;
Tu ești poet, deci cîntă.

Iar dac-un vînt de nebunie
Peste viața ta pustie
S-abate pentru totdeauna,
În noaptea care te-nspăimîntă
Privește stelele și luna
Surîzător, și cîntă.

ÎN IULIU

Orașul doarme-n miezul zilei,
Mocnit subt arșița de vară ;
Pustii sunt străzile și mute —
Un cimitir într-o Sahară.
Iar noi, pîndind mișcarea vremii
Pe calendarul din părete,
Cătăm la zilele de vară
Cum trec de goale și încete,
Și-n aerul închis fierbinte,
Ce-l vezi cum tremură în soare,
Tînjim de dorul altor locuri,
Ca niște păseri călătoare.

Ce mîndru-i satu-n care doarme
Copilăria mea-ngropată...
Mi s-ar părea un vis, iubito,
Cu tine să-l mai văd o dată.

Haidem, cîmpiile ne-aşteaptă
Cu flori şi cu covoare-ntinse ;
Sub straja dealurilor nalte
Dorm şesuri leneşe şi linse
Ca netezişul unei ape,
Şi lanuri lungi de grîne coapte
Sclipesc ca aurul în soare.
Domneşte-o linişte de noapte

Peste-ntunericuri de codru :
Copacii somnoroşi ne cheamă,
S-acopere iubirea noastră
Sub parfumata lor maramă.
Acolo-s visuri fericite,
Răcoare şi singurătate :

Culcaţi sub străşini largi de ramuri,
În adîncimi întunecate,
Vom asculta orga pădurii —
Foşnitul frunzelor în vînt ;
Viaţa, gîndurile noastre
Ni s-or părea un basmu sfînt !

. . . .

SĂMĂNĂTORUL

Păşeşte-n ţarină sămănătorul
Şi-n brazda neagră, umedă de rouă,
Aruncă-ntr-un noroc viaţa nouă,
Pe care va lega-o viitorul.

Sunînd grăunţele pe bulgări plouă :
Speranţa, dragostea lui sfîntă, dorul
De-a-mbelşuga cu munca lui ogorul,
Le samănă cu mîinile-amîndouă.

Trudeşte, făcătorule de bine,
Veni-vor, roiuri, alţii după tine,
Şi vor culege rodul — bogăţia.

Tu fii ostaşul jertfei mari, depline :
Ca dintr-un bob să odrăslească mia,
Cu sîngele tău cald stropeşte glia !

SFÎNTĂ MUNCĂ

Sfîntă muncă e aceea
Ce răsplata-n ea-şi găseşte
De-nţelegi tu asta, cheia
Fericirii tale-o ţii.
Urgisit de toţi să fii,
Tu de-a pururea iubeşte,
Iar ca să trăieşti în pace,
Nimic lumii să nu-i cei,
Binele te-nvaţ-a-l face
Ca albina mierea ei.

INTER ARMA *

Sta Poezia-n sfînta ei cetate,
Pe-un vîrf de munte, stelelor vecină.
Porneau de-acolo cîntece curate,

Un pic de cer, un tremur de lumină,
Pe sufletul întunecat de ură
Al bietei noastre lumi, de patimi plină.

Şi cîntecul zbura din gură-n gură,
Şi omul se simţea mai bun cîntîndu-l...
Deodată toţi să murmure-ncepură :

„De ce nu se coboară şi ea-n rîndul
Mulţimii ce de veacuri o ascultă ?
Prea şade-n slăvi, prea sus ne cheamă gîndul..."

* În timp de război *(lat.)*.

Răcni un critic : „Asta-i o insultă !"
Ș-atunci Prostia zise Răutății :
„Tu arme ai, eu am oștire multă,

Ș-acea prieten-a singurătății
Va trebui să ni se-nchine nouă !..."
Cu urlete, la porțile cetății

S-au năpustit puterile-amîndouă.
Tac vechile cîntări înfricoșate, —
Mulțimea cere-o poezie nouă...

Tu dormi, senino-n veșnica-ți cetate !

1907

Minciuna stă cu regele la masă...
Doar asta-i cam de multișor poveste :
De cînd sînt regi, de cînd minciună este,
Duc laolaltă cea mai bună casă.

O, sînt atîtea de făcut, vezi bine,
De-atîtea griji e-mpresurat un rege !
Atîtea-s de aflat ! — Și, se-nțelege,
Scutarul * lui nu poate fi oricine.

— Ce țară fericită, maiestate !...
Se lăfăiește gureșa Minciună.
Că numai Dumnezeu te-a pus — cunună
De-nțelepciune și de bunătate —

Păstor acestui neam, ce sta să piară,
Ce nici nu s-ar mai ști c-a fost, sărmanul.
De nu-și afla sub schiptrul tău limanul,
De nu-ți sta-n mînă bulgăre de ceară.

* *Scutar* — scutier, aghiotant.

Că tu sălbatici ai găsit aice,
Sălbatici, și mișei, și proști de-a rîndul,
Ș-o sărăcie cum nu-ți dai cu gîndul...
Dar faci un semn, și-ncep să se ridice

Oștiri, cetăți, palate — lume nouă,
Izvoarele vieții se desfundă ;
De pretutindeni bogății inundă.
Și tu le-mparți cu mîinile-amîndouă.

Azi la cuprinsul tău rîvnește-o lume.
E-o veselie ș-un belșug în țară,
Că vin și guri flămînde de pe-afară.
Tot crugul * sună de slăvitu-ți nume.

Ia uită-te, pămîntul ce-mbrăcat e...
Cresc flori pe unde calci, și rîde firea.
Tu-mparți norocul numai cu privirea.
Încai țăranii zburdă pe la sate !...

Și-i place regelui. E lucru mare
Cum farmecă pe regi Minciuna. Drept e
Că ea, de mult, pe-a tronurilor trepte
A fost cea mai aleasă desfătare.

. . . . . .

— Măria-ta, e un străin afară,
Cam trențăros, dar pare-un un om de seamă,
Și... *Adevărul* parc-a zis că-l cheamă...
De unde-o fi... că nu-i de-aici din țară.

Minciuna palidă-și topește glasul :
— O, nu-l primiți ! Îl știu, e vestitorul
De rău, ce face pe-atotștiutorul
Și vede prăbușirea la tot pasul.

E cel ce împotriva ta conspiră.
Invidia în inima lui geme
Și gura lui e plină de blesteme.
Tu nu poți auzi ce vorbe-nșiră...

* *Crug* — orbita unei planete.

— Și totuși, zice regele, să vie !
Dovadă că chiar la palat Minciuna
Nu e biruitoare-ntotdeauna.
Fac și monarhii cîte-o nebunie...

Privind în ochii regelui, străinul,
Cu brațele pe piept încrucișate,
Răspică vorba : — Țara, maiestate,
E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul,

Căci muzici cîntă-n juru-ți. Și slugarnici
Adormitori, ca-n zid, te-mpresurară,
De nu mai poți vedea pe cei de-afară,
Pe bunii tăi supuși — cei mulți și harnici.

Că n-ai cercat spre ei să-ți spinteci cale,
Să știi și-n țara ta ce suflet bate.
N-ai vrut decît spinări încovoiate
Și guri deschise laudelor tale.

Că de-a fost om să-ți steie *drept* în față,
Ca pe-un vrăjmaș, l-ai depărtat de tine.
Bătrînii pier. Dar oaste nouă vine,
Și dureroase lucruri mai învață !

Părăzi, decor de teatru, luminații,
Tot ce pe vulg și pe copii înșală,
Aceasta-i toată slava ta regală.
Pe tristul gol din juru-ți — decorații !

Tu-n țara asta nu vezi decît raiul
Ce-ai tăi ți-l ticluiesc într-o clipită :
Ruină-i sub hîrtia poleită,
Sub crăngi de brad trosnește putregaiul ,

Dar tu ești fericit. Lingușitorii
Înalță imnuri proslăvirii tale
Și fac să n-auzi cîntecul de jale
Cu care-și adorm foamea prășitorii.

. . . .

Nu ți-ai iubit poporul, maiestate !
Sau nu l-ai înțeles, și e totuna.
De sus și pînă jos s-a-ntins Minciuna —
Ea leagă și dezleagă-n țară toate.

Iar ca să-ți dea o spumă de mărire,
Ca pe-un copil te poartă și-ți arată
Sclipiri și flori...
Afla-vei tu vrodată
Cumplita vremilor destăinuire ?...

Și ce speranțe se puneau în tine,
Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale,
Cu pîine și cu sare !... Osanale !
Mîntuitorul lui credea că-i vine.

Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale !

: : : : : : : :

Și ce credință trist-o să-i rămînă ;
Că n-ai putut spre el întinde-o mînă,
Din greaua platoș-a trufiei tale !

: . . . : . . :

C-acestea *nu* l-au deșteptat pe rege,
Că Adevărul a fost dat afară
Și slugile l-au îmbrîncit pe scară,
Firește, de la sine se-nțelege.

*

Trec anii. Și ce dulce-i amăgirea !
„*Tu zeu ești printre regi ! Mărire ție !...*"
În jilțu-i moale, tolănită, scrie
Cu pana ei de aur Lingușirea.

De-abia se isprăvește-o sărbătoare,
Și-ncepe alta. Muzicile cîntă...
Îmbracă-te-n podoabe, țară sfîntă,
Să nu mai știe nimeni ce te doare !

: : : . . : . :

Dar ce e, Doamne, vuietul acesta ?
Ce-i hreamătul acesta care crește ?
Se zguduie pămîntul și mugește,
Ca marea, cînd o biciuie tempesta *.

---

* *Tempesta* — furtună (*it.*).

Se-nalță flăcări, brațe desperate,
Spre ceru-ntunecat, pustiu și rece.
Năprasnic vîntul nebuniii trece
Și spulberă noianul de păcate.

În vaiete se prăbușește-o lume
Clădită pe minciuni. Dar ce mînie !
Cum șuieră cumplita vijelie !
Sar frații între ei să se zugrume.

Uscata brazdă cere iarăși sînge.
Femei cu părul despletit, nebune,
Și-asmut copiii la omor. Genune,
Puhoi de ură ce zăgazu-și frînge !

Deschide ochii mari bătrînul rege
Și, tremurînd, din jilțu-i se ridică.
Au cine liniștea lui scumpă-i strică ?

Ș-al vremii rost el tot nu-l înțelege.

CUVÎNTUL

Ca-n basme-i a cuvîntului putere :
El lumi aievea-ți face din păreri,
Și chip etern din umbra care piere,
Și iarăși azi din ziua cea de ieri.

El poate morții din mormînt să-i cheme ;
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc și-n orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăiești.

Te-atinge doar, și tu — o biată clipă
Ce tremură-ntre două veșnicii —
Privești de sus a lumilor risipă,
Și toat-a lor zădărnicie-o știi.

Aprinde-n inimi ură sau iubire,
De moarte, de viață-i dătător,
Și neamuri poate-mpinge la pieire,
Cum poate-aduce mîntuirea lor.

Voi, căror vi s-a dat solia sfîntă
De preoți ai acestei mari puteri,
Voi, în al căror suflet se frămîntă
Întunecate valuri de dureri,

Și gînduri de-un întreg popor gîndite,
Nu duceți minunatul vostru dar
Ofrandă mîinilor nelegiuite,
Ci, ca pe sfînta masă din altar,

A-mpărtășirii taină preacurată,
Așa cuvîntul să vi-l pregătiți —
Ca mii de inimi la un fel să bată,
Și miilor de veacuri să vorbiți.

NUNQUAM RIDENTI *

Ciuli urechile și, fluturînd din cap,
Se depărtă bodogănind :
— Că multe lighioane, Doamne, mai încap
Și-n lumea asta !... Însă eu mă prind
Că nu e alta mai netrebnică sub soare
Ca secătura asta de privighetoare...
— Stai, frate, zice calul. Ce ți s-a-ntîmplat
De ești așa de supărat ?

— Tu n-o auzi ?... Eu aș turba să stau mai mult
Aici. Ce naiba ? Nu ca să-i ascult
Același și același țirlîit
Cu-așa de lungi urechi am fost cinstit.
Ș-apoi — să-ți spun — pe lîngă că nu-mi place,
Dar, înțelegi că... nici nu-i serios
C-o astfel de dihanie s-avem de-a face,

* Celui care nu rîde niciodată *(lat.)*.

Eu, care lui Isus Hristos
I-am înlesnit intrarea în Ierusalim,
Şi tu — căci noi şi la isprăvi ne potrivim —
Tu care duci la glorie-mpăraţi,
Noi, în sfîrşit, de-atîtea fapte mari legaţi...
— Ci lasă-le păcatelor de fapte mari,
Şi vino s-ascultăm. Aşa-s de rari
Şi scumpe clipele aceste,
Cînd parcă zbori,
Cînd uiţi că ai să mori,
Cînd ţi se pare că trăieşti intr-o poveste...:
O, clipele aceste sunt aşa de rari!
Ş-un cîntec e-un izvor de fapte mari.
Tu prea eşti serios de felul tău;
Nu ştii să rîzi, şi asta-i foarte rău;
Nu-ţi faci idee cît îţi şade de urît
Cînd stai aşa posomorît.
Pe mine cîntecul mă face visător,
Şi nu că-s cine ştie ce cunoscător,
Dar, uite, dimineaţa mai ales,
Cînd ronţăi iarba-nrourată-n şes,
Şi cînd încep privighetorile,
De parcă plîng şi florile
De-atîta viers, de-atîta duioşie,
Îmi uit de toat-a neamului robie:
Cu mii şi mii de ani mă-ntorc în urmă;
Stăpîn pe verzi pustiuri pasc, în turmă,
Neştiutor de frîu,
Pe-ncîntătorul ţărm al unui rîu
În care, noaptea, dorm minunile cereşti...
O, caii năzdrăvani de prin poveşti,
Ce s-au ales la toate pricepuţi
Şi-n toate luptele biruitori,
De bună seamă că au fost crescuţi
De mici în cîntec de privighetori...
Ia!...
Ş-amîndoi tăcură.
Dar farmecul acesta, mai presus de fire,
Cu cît umplea un suflet de iubire,
Cu-atît umplea pe celălalt de ură.

TÎLCUL

Să fii tu, cirtiţă, judecătoare,
Ce zici?... Minune-ar fi o lume fără soare!

DREPTATE

Sfînt lăcaşul de la Putna mîndru străluceşte-n soare,
Glasuri de argint răvarsă clopotele slăvitoare,
Străduind credinţa veche din mormînt s-o mai învie.
„Darnici domni erau pe vremuri, lăudaţi de-a pururi fie!...
Nestricat de viermi rămîne singur numele cel bun;
Darnici domni erau pe vremuri", toate clopotele spun.

Ci aude Ştefan Sfîntul, lîngă spada lui culcat,
Cum cîntările slăvirii pînă-n cripta lui străbat;
Şi făcîndu-şi roată gîndul peste cîte-a fost trăit,
Strigă din mormînt dreptatea Marelui Nedreptăţit;
„Domn am stat Moldovei mele, şi norodului părinte,
Dragi mi-s luncile, dragi codrii, toate apele mi-s sfinte...

Dar străjerul lor ş-a toate purtător de grijă cine-i?
Cine-n pace duce greul bogăţiei şi luminei,
Şi-n război cine-i viteazul fără slavă, fără nume?
Domnul milostiv de-a pururi, cel mai darnic domn din lume
E săracul. El palate şi biserici şi podoabe
Fără preţ a dat Moldovei — *El,* cu mîinile lui roabe.

El mi-a fost puterea-n lupte, şi în linişte norocul.
Cînd ştergeam de sînge spada şi vroiam vremea şi locul

Biruinţii noastre scumpe c-un dar scump să le cinstim,
El comori căra Sucevei, ziduri mîndre să zidim,
El făcea-n al clipei stîmpăr, cu durerea lui de ţară,
Din pămînt stropit cu lacrămi flori de aur să răsară !"

Domnul tace. Sfîntu-i nume în războiul vremii scut ni-i.
„Darnic e săracul", cîntă toate clopotele Putnii.

SLĂVIT E VERSUL...

În vers e mîntuirea cînd n-ai nimic de spus.
Se deapănă pe rînduri, ca firul de pe fus,
Din volbura de vorbe se deapănă uşor
Un cîntec ce sporeşte, mai larg, tot mai sonor,
E opera vrăjită ce din nimic se-nchează,
Şi nu-i nici o nevoie ca lumea s-o-nţeleagă.

În vers e mîntuirea cînd n-ai nimic de spus.
Pe trepte de dactile vin vorbe mari de sus,
Iar critica solemnă, ce-n gol vede-adîncime,
Ca un copil adoarme în leagănul de rime.
Slăvit e versul — cîntec, miraj, întraripare —
E-n Nemurire-o carte de liberă intrare.

Tu ia doar la crestarea silabelor aminte,
Să nu prea bată-n struna ştiutelor cuvinte,
Ci-n răsuciri de fraze, cu vorbe de la tine,
Fă sunetele goale să ni se pară pline,
Cum, iscusit dispuse, oglinzile ne mint,
Dintr-o-ncăpere-ngustă făcînd un labirint.

Nici şir, nici sens... Acestea ne-ar dezvăli secretu
Am şti ce spui, ce cugeţi. Şi, pentru noi, poetul
Cu cît mai nenţeles e, cu-atît e mai profund.
Ce mici devin chiar zeii cînd nu se mai ascund !

Din patru-n patru versuri, şi plan, şi ritmu-ţi schimbă,
Ca tot ce scrii să pară că-i scris în altă limbă.

La *titlu* să iai seama : sonor, bombastic, vag,
Şi cu ceva macabru, să ne-nfiori din prag.
Căci titlul e alarma. Ca-n trîmbiţă să-l suni :
„O inimă în flăcări", „La casa de nebuni",
„În criptă", „Flori de sînge"... Şi nu-i zor nicidecum
Ca titlul cu povestea să aib-acelaşi drum.

Amăgitor de gînduri, un motto mistic pune,
Să-şi tremure lumina — un far peste-o genune.
Sub el psalmodic versul silabele să-şi joace,
În fierbere de glasuri, ca apa la răstoace.
Iar toată poezia — cui sens ar vrea să-i cate —
Mai limpede să-i pară citită de-a-ndarate.

De-o scrii să fie pleavă în spulberarea vremii,
Au strigăt nou în plenul cinstitei Acadèmii,
Oricum ţi-ai prinde gîndul, pe zor sau pe-ndelete,
Şi-n orice danţ retoric, tu nu uita, poete,
Că vorba-i ca şi omul — în lume sau în artă —
Cu-atît mai jucăuşă, cu cît e mai deşartă.

TRIUMFUL AŞTEPTĂRII

Nebiruit e omul ce luptă cu credinţă !
El ştie că pe lume nimic zadarnic nu-i ;
Că dincolo de truda şi jertfa clipei lui,
În taină, vremea ţese la sfînta biruinţă ;
Că vuietele toate visează armonie,
Că... este o dreptate, şi... trebuie să vie !

Talazuri năvălească-l ! vrăjmaşa lumii ură
Întunece-i viaţa în beznă de minciuni !
Copiii lui închidă-l în casa de nebuni !
Lovească-l orice mînă ! hulească-l orice gură !...
El simte cum îi creşte din inimă o floare
Cu-atît mai luminoasă, cu cît mai mult îl doare.

Te-ai întrebat vrodată din ce undire-nceată
De lacrimi tăinuite se naşte un izvor ?
De mii de ani în piatră loveşte răbdător,
Strop după strop, s-o spargă... Drum greu a fost...
Dar... iată !
În valuri de lumină, chemat de dorul mării,
Un fluviu nou vesteşte *Triumful Aşteptării.*

VALURI...

Visînd împăratul să rupă hotarele ce-l îngrădeau,
Şi marea-i putere s-o-ntindă pe-ntregul pămînt şi pe mări,
Tărie de vifor pusese în sufletul oştilor lui,
Ca nici un vrăjmaş să mai poată cu armele-a-i sta împotrivă ;
Iar ochii de fiară flămîndă rotindu-şi-i peste cuprinsuri,
Vedea cum noroadele toate în cale-i se pleacă-n-grozite,
Vedea cum cetăţi întărite, palate de piatră şi domuri,
Cu vîlva atîtor coroane, ca pleava se spulberă-n vînt.

Ş-a fost un blăstem pe ursita sărmanelor neamuri de-atunci,
Că-n scrum şi-au văzut prefăcută întreaga lor muncă de veacuri.
Scrîşnind luptătorii, în iureş, ca iarba sub coasă cădeau,
Năprasnic vîrtejul pieirii din ţară în ţară trecea —
În urmă-i coloane de flăcări zbucneau din cetăţi năruite —
Şi-n vuietul crîncen al morţii, sub negrele stoluri de corbi,
Trufaş, împăratul călare, cu rînjet privindu-şi isprava,

Prin rîuri de lacrimi şi sînge, pe punte de leşuri trecea.
Dar iată că tocmai în ceasul cînd braţele sta să-şi întindă,
Pămîntul întreg să-l cuprindă, un răcnet de leu, din adîncul
Sălbăticei Asii, îi spune că nu-i încă lupta-n-cheiată.

„O, nu, Ilderim, nu e încă pămîntul pustiu de viteji :
Timur îţi stă-n faţă, iar spada-i e soră cu spada lui Mircea,
Şi ce s-a-nceput la Rovine, sfîrşi-se-va la Angora !"
El zice, şi una spre alta s-azvîrl întărtatele oarde,
Şi rînduri de rînduri izbite, cu vuiet de valuri se sparg.

Trei zile-şi ţin clipele tulburi pe stemele celor doi crai.
Se mişcă-n bulucuri * mulţimea, se rupe şi iar se-mpreună,
Cad pîlcuri sub pîlcuri de-a valma, şi altele proaspete vin,
Iar hreamătul creşte şi scade, ca-n spulber de viscol purtat.
Ci iată că-n seara din urmă, strîngîndu-şi în pinteni arapul,
Cărare-şi despică-n năvală Timur cu hangerul în mînă.
Sporeşte cu el vălmăşagul — amestec de glasuri pripite...
Din mijlocul lor se aude un muget de fiară-n-junghiată.
E prins Baiazid — şi deodată se stîmpără clocotul luptei
E prins Baiazid — şi ostaşii rămîn împietriţi ca de-o vrajă.
Mai sunt oare fulgere-n ceruri ?... Pămîntul pe-al lui şi l-a stins !
Timur îşi priveşte vrăjmaşul cu liniştea celui puternic.

* *Buluc* — ceată înarmată.

O cuşcă de fier i s-aduce... În van, Ilderim, te mai zbuciumi,
Şi hainele-ţi rupi de pe tine, şi fruntea ţi-o sîngeri de gratii !
Acesta-i palatul în care de-acum îţi rămîne să cugeţi
Ce şubrede ş-amăgitoare sunt toate măririle lumii...

Aşa l-au purtat prin oraşe, prin ţări pustiite de el.
L-au dus prin cetăţi ce, cu groază, de numele lui pomeneau ;
Opreau la răspîntii, ş-un crainic vestea de isprăvile lui ;
Uimiţi ascultau trecătorii, privind la momîia din cuşcă —
O umbră de om ce scînceşte şi-şi leagănă capul mereu.
„Vedeţi, zice crainicul iarăşi, că *este*-o dreptate pe lume,
Că nici n-o grăbeşte durerea, cum nici n-o-ntîrzie minciuna,
Ci singură ea îşi alege şi arma şi ceasul plinirii !"

TRADUCERI DIN ADA NEGRI

De cînva timp Italia pare a intra într-o nouă perioadă de înflorire, de glorioasă primăvară artistică, vădită mai ales prin manifestarea puternică şi plină de o impunătoare originalitate a literaturii ei. În pleiada de talente, cari au determinat în anii din urmă această fericită mişcare literară, Ada Negri — de-abia de curînd intrată — ocupă un loc de frunte. Pînă mai acum vreo doisprezece ani nimeni nu ştia de existenţa ei. O biată fată de la ţară, rămasă de mică fără tată, crescută în necazuri şi în sărăcie, munceşte, învaţă — mai mult singură învaţă — şi, la vîrsta de 18 ani, izbuteşte să fie numită învăţătoare la un sat — neaşteptată bucurie pentru mama ei, ale cărei mîini slabe de boală şi de bătrîneţe nu mai puteau munci pentru două guri, bucurie stricată însă, udată şi asta de lacrimi, căci, neputîndu-şi părăsi casa, e nevoită să se despartă pentru cine ştie cîtă vreme de mica, de scumpa ei Ada, ş-atîta are.

O curte largă şi murdară, care e şi ocol de vite, în fund o casă mică, veche, o odăiţă afumată, cu cîraie * de ploi pe pereţi, printr-o ferestruie de hîrtie de-abia pătrunde puţină lumină ; şi cea mai de seamă mobilă e o ladă cu cărţi, care slujeşte noaptea de pat — iată locuinţa sărmanei învăţătoare de la Motta-Visconti, iată primul conac ** în aspra cale a vieţii, primul adăpost al aceleia care, peste puţină vreme, avea să dea Italiei cele

* *Cîrîie* — brazdă, dungă, dîră.
** *Conac* — popas.

mai atingătoare, cele mai calde, mai generoase şi mai pasionate versuri ce s-au scris vreodată. De-aci pornea Ada în fiecare dimineaţă, adesea pe zloată, frămîntînd noroiul cu bocancii ei mari şi grei pînă la şcoală, să înveţe alfabetul pe cei 80 de copii ai satului tăcut, depărtat şi sălbatic, în care trecerea unei trăsuri era un eveniment. De-aci şi-a trimis Ada primele versuri, primele bătăi violente ale inimii ei de poetă, la *Illustrazione popolare*, un fel de *Gazeta săteanului* a Italiei.

Între străini, necunoscută, neînţeleasă şi neiubită de nimeni, pătrunsă şi vibrînd toată de adîncile suferinţi ale poporului, mai mult decît de propriile ei dureri, ea a simţit de timpuriu misterioasa tresărire a geniului, şi inima ei caldă de italiancă şi de poetă a scos, de la primele încercări, accente de o mişcătoare sinceritate, strigăte de acelea pe cari numai durerea adevărată ştie să le dea, versuri ce par a izbucni din sufletul unui popor întreg. Iată pentru ce, nu numai în Italia, dar şi în străinătate, în Franţa mai ales, unde e atît de admirată, cînd vorbesc criticii despre ea, o numesc cu drept cuvînt *„la prophétesse du peuple"* *.

La început poeziile ei, publicate numai în *Illustrazione popolare*, au trecut aproape neobservate. Tocmai după vreo doi ani, cînd au prins a fi reproduse şi de alte reviste, cunoscutul entuziasm al italienilor a tresărit la acest glas nou, care ştia să cînte aşa de răsunător şi într-o limbă aşa de frumoasă pasiunile, durerile şi aspiraţiile Italiei moderne. Şi atunci s-a pornit un adevărat pelerinaj ; profesori, deputaţi, literaţi, ziarişti, admiratori din toate unghiurile ţării s-au dus la Motta-Visconti să vadă, să cunoască pe geniala lor poetă. Mai visa ea, sărmana, în acel infern de copii zgomotoşi şi neastîmpăraţi, că va fi într-o zi atît de sărbătorită ?

Astăzi Ada Negri, în vîrstă de 34 de ani, este una din cele mai simpatice şi mai glorioase figuri ale Italiei, în al cărei cîmp literar sînt atîtea femei de mare talent. E profesoară la o şcoală secundară de fete din Milano, s-a măritat cu un fabricant bogat şi a rămas aceeaşi poetă, prietenă săracilor.

---

* Profeta poporului *(fr.)*.

ŢIE, MAMĂ...

E drept, sunt tare. Pe stîncoasa cale
Credinţi, făşii din inimă-mi lăsat-am ;
Şi totuşi, cu mîndrie,
Păşesc spre luminoasa aurora.

Am înfruntat loviri de pretutindeni,
Invidii laşe, uri întunecate.
Durerilor opus-am
Răbdarea a o sută de vieţi !

Şi, suferind, în veci n-am scos un geamăt ;
Nimic nu-mi pleacă fruntea, nici gîndirea.
În adevăr, sunt tare :
Eu sunt stejarul neclintit de vînturi.

În cîntu-mi tremură iubirea sfîntă
De oameni şi de lucruri, creatoare,
Eternă ca sămînţa,
Ca sărutarea soarelui, fecundă.

O, mamă, binecuvîntează-mă !
Tu singură mă întăreşti în luptă,
Cînd mă îneacă plînsul,
De nu mai ştiu liman, nici mîngîiere ;

Cînd simt, ca într-un groaznic labirint,
Că mintea mea se zbate-n întuneric,
Şi straja mea, virtutea —
Ce-mi dă curaj şi forţă — stă să moară.

Te chem, ş-atît de mîndră şi de mare
Mi-apari, cu blînda, nobila ta frunte,
De ani încununată
Cu viţe albe şi strălucitoare ;

Aşa senină mi te-arăţi în calmul
Dumnezeiesc al bătrîneţii tale,
Tu, ce dureri cumplite
Ai înfruntat, stînd drept în faţa morţii ;

În ochii tăi i-atîta bunătate,
Ș-atîta-nțelepciune ai în față
Și-n zîmbet și-n mișcare,
Că eu mă simt, prin tine, renăscută ;

Și trup din trupul tău mă-mbracă iarăși,
Putere din puterea ta, o, sfînto !
Resaltă-n mine mîndrul
Stejar sălbatec neclintit în vînturi.

LA ȚARĂ

Dați-mi o sapă, un țăpoi, o greblă :
Eu nu mă sperii de zăduful verii.
Sub sărutarea soarelui fierbinte
Voi să muncesc la țară.

Așa, cu mînecile suflecate,
Cu gîtul gol, cu fusta prinsă-n bete,
A cîmpului smerită și grea trudă
O-ntîmpin fără grijă.

Aici aș vrea pe palidele doamne,
Cu zîmbet ostenit, cu mîini de ceară,
Sărmane frunze vîntului lăsate,
Flori răsărite-n umbră ;

Pe bolnavii de visuri și de streche,
Pe trîntorii netrebnici, gură-cască,
Puhavi de somn, slăbiți de trîndăvie,
Fantome-njobenate.

Jos diamantele ! Pe foc corsetul,
În care pieptul stă ca floarea-n seră !
Să cerem soare, aer, sănătate :
La țară !... Hai la țară !...

Ce forță de viață e în glia
Pe care sapa o răstoarnă neagră :
Seminți, insecte, cuiburi de iubire !...
Ca-ntr-o eternă goană,

Curg sucurile-nvietoare, supte,
C-o sete veșnică, de rădăcină,
De trunchiuri și de frunze-naripate —
Pămîntul bun li-i doică.

Comori sunt de verdeață și de hrană,
De buna hran-a spicului de aur
Copt în tăcere și cu-mbelșugare
La soarele lui iuliu :

Flori roșii, vesele-ntre spice,
Respiră larg și rîd triumfătoare.
Păringu *-și toarce din pămîntul umed
Tulpini subțiri și-nalte.

Din iazuri își scot capul nuferi galbeni ;
De flori pășunile-s împestrițate,
Și aerul te-adoarme de mirosul
Fînețelor cosite.

Un suflet bate-n orice fir de iarbă,
În tot atomul din văzduh i-un suflet,
Și toate, c-o superbă voluptate
Se-mbrățișează-n soare.

La țară ! Hai la țară ! Să străpungem
Mănoasa coaps-a mamei din vechime,
Să-i smulgem bogăția ei de fructe,
Comoara ei de spice :

Noi vrem cununi de trandafiri, vrem pîine,
Și vinuri dulci cu zîmbet cald și galben !
Nedreapta bogăție să se verse
În valuri largi pe lume ;

Și zîmbetu-i să fie pretutindeni :
În mucedul bordei ca și-n palate ;
Căci noi suntem cu toții fii naturii,
Și muncitori cu toții.

* *Păring* — numele a două plante : dughie ; mei.

Aici, sub cer, în soare ! Înainte,
Cu săpi, cu furci, cu greble, cu topoare,
Noi, preoţii puterii ş-ai naturii,
Noi, ce frumoşi şi vrednici !...

Ah, cum se umflă pieptul şi răsuflă,
Şi-n vine clocoteşte-un sînge proaspăt :
Un fluviu nou de gînduri luminoase
În creier se revarsă.

Nu mai e jale, nici urît, nici grijă,
Nu mai e lipsă, nu mai sunt războaie.
Totu-i mişcare, dragoste, speranţă.
La ţară ! Hai la ţară !

MUNCITORUL

În urma mea se deştepta oraşul.
În ceaţa dimineţii,
Oraşul, ce hrăneşte şi lucrează,
Îşi începea iar munca-i uriaşă.

Era un zvon de glasuri nenţelese,
Un vălmăşag, ş-un huiet
De uşi deschise, şuiere de trenuri,
Şi urlete de roţi învîrtitoare.

Era nebuna, zgomotoasa goană
A forţelor umane
Spre munca ce dă pîine şi scăpare
Şi-naltă-n vînt nenumărate steaguri.

Lumină era-n toate ; sub fiorul
Serbării dimineţii
Păreau că iau şi lucrurile aripi ;
Rîdea pe toate feţele speranţa

Cînd l-am văzut. Era puternic, chipu-i
De gînduri palid, nobil,
Se ridica frumos, c-un aer mîndru,
Pe-un gît de bronz, neştiutor de lanţuri.

Grumaji de taur, umeri de sălbatec,
Privire îndrăzneaţă :
Ce bogăţie de viaţă-n pieptu-i,
Ce flacări de curaj şi de iubire !

Ca un biruitor, cu pasul falnic
Înainta-n lumină.
Şi inima-mi spunea : o fi Trimisul...
Poate că el, în strigătul mulţimii,

Atlet strălucitor, ca-ntr-o arenă
Va-ngenunchea pe monştrii
Ce ţin poporul rob şi-n întuneric —
Eroic suflet, braţe oţelite !

În el poate-i izvorul de putere
Măreaţă, generoasă,
Ce va reda viaţa — acestui secol
De vicii şi de anemie putred !...

O, dulce-i, dulce-i să te ştii iubită
De el, să-l aştepţi seara
Lîngă mesiţa-ntinsă, cu duioasa,
Cu sfînta grij-a dragostei ce-aşteaptă.

Pe largu-i piept sfioasă să-ţi pleci fruntea
La calda sărutare
A celui care luptă şi munceşte,
Să-l fericeşti, ş-un prunc să-i dai — odraslă :

Şi-acest lăstar iubit, depozitarul
Virtuţilor străbune,
Să fie cuibul dulcilor speranţe,
Senina bucurie-a bătrîneţii ;

Şi să visezi prin el continuată
În veacuri viitoare
Robusta ras-a celor mulţi şi harnici,
De pace şi dreptate însetată,

Curata ras-a robilor de astăzi,
Ce veselă va strînge
Recolta libertății, din durerea,
Din sîngele strămoșilor rodită !

COPIL

Neliniștit, pipernicit și palid,
Născut dintr-un fierar ș-o țesătoare,
Lăstar de nevoiași, crescut la umbra
Unei locomobile,

Desculț, cu gîtul gol, cu bluza ruptă,
Era frumos cu ochii lui sălbatici,
Nici nu-i păsa de șuierul viclenei
Cu roți strălucitoare :

Copil pierdut într-un infern, micuțul,
Fugea printre mașini și cîngi, zburdalnic ;
Orice curea parcă voia să-l prindă,
Ca gura unui șarpe ;

Ș-orice cîrlig parcă voia s-apuce
Trupșoru-i fraged, în bucăți să-l rupă,
Ș-orice burghiu părea că vrea să-i spargă
Mînuța-i delicată.

Și el — prin întuneric și primejdii —
Trecea zîmbind, biruitor și teafăr ;
Printre ocări murdare și blesteme
Trecea curat și vesel.

Cînd seara toropea ca o sfîrșală
Pe lucrătorii amețiți de muncă,
Ș-o greutate se lăsa pe pieptul
Femeilor trudite,

Cînd țesătorii, palizi, trași la față,
Tăcuți și triști, lăsau din mînă lucrul,
Printre mașini se auzea în triluri
O voce dulce, clară.

Cînta copilul. Micul nebunatic
Al locului de muncă și durere,
Cu mînele la spate — un imn pe buze,
Și-n piept — cruda ftizie.

Puțin cîte puțin slăbi. Cumplit e
Pentru copii zăduful greu, și praful,
Și aerul stricat ce-nveninează
Și gura și plămînii.

Puțin cîte puțin se stinse. Crudă-i
Pentru copii corvoada — ea usucă
Gingașul trup, și sîngele i-l suge
Mereu și fără milă !

Lîng-o mașină, ce mugea turbată,
Căzu-ntr-o zi, micuțul leșinase.
Îndată două brațe-l ridicară,
Așa de slab și palid !

Mașina își urmă cu nepăsare
Îngrozitoru-i urlet, ca un monstru ;
Tremurător se auzea în umbră
Suspinul unei mame.

*

În fundul sălii — pat alb. Acolo
Stă palid-o figur-așa de blîndă !...
Copilul nebunatic al uzinei
Se stinge, sărăcuțul.

Se stinge de ftizie. I se rupe
De tuse pieptul. Trupul lui i-o umbră.
Crescu în închisoarea unei fabrici,
Ca-ntr-un spital să moară.

Aduceți soare, dați un pic de soare
Acestui biet copil trăit în umbră,
Ce n-a gustat o clipă de plăcere
În scurta lui viață !

Vrea libertate : scumpa, sănătoasa,
Nebuna libertate a pădurii,

Acest copil ce n-a știut pe lume
Nici joc, nici sărbătoare.

Dați aer, aer dați-i să respire...
Acești plămîni uscați și slabi cer aer.
Cine-i răpi lumina, cîmpul verde,
Comorile de visuri,

Copacii înfloriți, și veselia,
Și sfîntul farmec al copilăriei ?
Cine-a ucis în acest prunc pe omul
Chemat la marea luptă ?

Tăcere... Moartea-și poartă prin odaie
Fioru-i rece. În pătcean, slăbite,
Zac membrele subțiri, în neclintire.
Tăcere. Ce trudit e !...

Tresare, geme. Poate că visează
Îngrozitorul huiet al mașinii,
Și roțile năprasnice, și zborul
Curelelor imense ;

Și — speriate — oasele-i, pe moarte,
Își amintesc robia strămoșească...
Copile, nu te teme. Ți-e sfîrșită
Durerea. Dormi în pace.

CÎNTEC DE PRIMĂVARĂ

Iubire ! Sfîntă, veșnică iubire !
Te simt vibrînd în razele de soare,
În nenfrînata vîntului suflare,
În dulcea respirare parfumată
A primei micșunele !

Tu, fluid de viață, cald și spornic,
Tresari în firișoarele de iarbă,
Cînți cu privighetoarea ; înger darnic,

Zbori printre miile de lumi și umpli
De raze universul.

Iubire ! Sfîntă, veșnică iubire !
Tu-mprăștii pretutindeni primăvară,
Parfum dai rozei, vîntului dai aripi,
De sărutări și farmec umpli lumea...
Și-n pieptul meu ești moartă !

ÎN PERIODICE

OMUL

Mînat de soartă pe-a vieţii valuri,
Se duce omul fără-ncetare,
Şi-mpins de vînturi, lovit de maluri,
Aci se-afundă, aci apare.
Pătruns de chinuri, sărmanul plînge,
Şi mai nainte de-al său mormînt,
El moare-n lampa care se stinge,
El moare-n creanga ruptă de vînt,
El moare-n steaua care apune ;
Şi tot ce cade şi tot ce tace
Moartea-i arată, de moarte-i spune,
Pîn' se cufundă barca-i în pace.

LA STATUIA LUI IOAN ELIADE RĂDULESCU

Codru-i mort. Copaci cu ramuri putrede şi înnegrite
Se-ncovoaie ; şi pe şirul de schelete-nţepenite,
Ca pe nişte coarde-ntinse, trist arcuş — vîntul ce bate —
Cîntă epopeea morţei, jalea crăngilor uscate.
Gîzii cu ochi plini de focul poftelor nemistuite
Lung se uită la aceste adăposturi năruite
Şi rînjesc...
Ah, unde-i rodul şi frunzişul tău umbros,
Crăngile cu freamăt dulce, paserea cu cînt duios,

Unde sunt ? Odinioară sub stejarii tăi măreţi
Găzduiai şi dedeai umbră obosiţilor drumeţi.
Astăzi fiarele şi moartea stăpînesc coprinsul tău.
Vînt cumplit de pusteire a trecut ca un duh rău
Şi te-ai stins. Al putrejunei vierme roase-a tale ramuri,
Sub care prielnic dat-ai adăpost atîtor neamuri !...
Totul îi azi — din rădăcină pînă-n vîrf, din miez în coajă —
Putregai...
Ba nu ! Deodată se ridică ca prin vrajă
Dintr-un colţ obscur de codru, de sub vreascuri, un vlăstar,
Ce văzînd cu ochii creşte, creşte... iată-l înalt stejar...
Ridicîndu-şi a lui ramuri sus, deasupra codrului.
Şi un glas atunci puternic s-auzi din vîrful lui
Răsunînd : „O, nu ! un codru ce de veacuri stă-n picioare
Ca o strajă neclintită nu atît de lesne moare.
Fruntea sus ! Din piroteală te deşteaptă. Vei trăi,
Căci menirea ta e mare ! Să luptăm !" Aşa grăi.
El, stejarul-Eliade, către *codrul-Românie,*
Şi un freamăt lung străbate toată pacinica domnie.
Ca prin farmec toţi copacii îşi ridică cu mîndrie
Fruntea, deşteptaţi ca dintr-un vis amarnic, şi sfîşie
Mohorîtul giulgiu în care lîncezeau înfăşuraţi
Şi-şi îmbracă iar vestmîntul înverzit...
Dar ascultaţi
Drăgălaşa armonie... freamătul adormitor,
Grai ceresc... e *Poezia* — dulce ca un cînt de dor
Ce ca roua răcoroasă şi-ntineritoare cade
Din frunzişul renvierei — din stejarul Heliade...
Codrul în uimire-ascultă. Cîntecul duios se-ntinde...
Frunza frunzei îl repetă, toată firea se cuprinde
De-a lui farmec, ce de-a pururi va sta tînăr de vechime.

Ah, ridică-ţi, bard ilustru, din a vremei adîncime
Fruntea-ţi plină de lumină şi priveşte din trecut
Cum te-adoră viitorul, fiii tăi cum au făcut
Într-o marmură eternă umbra-ţi sfîntă să se-nchege
Şi cum astăzi ţi se-nchină şi te-admiră *codrul-rege !*

SCRISOARE CĂTRĂ UN BĂTRÎN

Părul alb e lucru mare pentru cine vrea să știe,
Și a ști să-l porți e poate cea mai grea filozofie.
Vremea, ce zbîrcește fața, netezește judecata.
Pentru orice-ncrețitură, mintea trebui să-și ia plata.
Și pleoapă de pleoapă cînd s-apropie-n afară,
Atunci ochiul cel lăuntric vede lumea mult mai clară.
Ah, și mari lucruri grăiește gura pregătitei groape,
Și-nțelept trebui să fie cine stă de ea aproape!

Iată ce gîndesc cînd trece un bătrîn pe lîngă mine,
Și cînd văd pe fața-i blîndă ieroglifele divine,
Ce-a săpat, în treacăt, vremea, ca pe-o obeliscă vie!
Mi se pare că într-însul văd un zeu: Ah, cine știe
Ce-o fi clocotind în lumea strînsă în bătrînu-i creier,
Și ce-o fi tîrînd cu sine furtunosul lui cutrier!
Cîte visuri izbîndite! Cîte visuri sfărămate!
Grămădire colosală — ici ruine de palate;
Dincolo un codru-n doliu, și subt el un vraf de scrum,
Într-un colț trîntit se vaită dorul, abătut din drum.

Cîte cuiburi goale! Cîte, cîte falnice porniri
Și iluzii aurite, prefăcute-n amintiri!
Cum să nu te-nchini în fața unui astfel de colos!
Și-n genunchi de admirare să nu-i dai smerit prinos,
Știind că pînă-ntr-amurgul gîrbovitei bătrîneți
El a răbdat vijelia nestatornicei vieți!

Tot așa gîndeam de tine cînd văzutu-te-am întîi,
Pîn-a nu ști ce acopăr prefăcuții ochi ai tăi,
Azi, cînd te cunosc, ce cuget, de voiești să știi, ascultă:
E ciudat s-auzi o gură-mbătrînită că insultă.
E ciudat să vezi moșneagul hărțăgos cătînd pricină
Lumii și batjocorind-o, chiar cînd ea ar fi de vină.
E ciudat să vezi pe capu-i părul alb că se zburlește.
Răutatea și mînia pe bătrîn cumplit mînjește,
Gura lor e pentru sfaturi, nu pentru ocări!

Ce-ai zice
Pe bătrînul cel din ceruri să-l vezi pogorît aice,
Și din vecinica-i răbdare să-l vezi ca pe-un om de rînd,
Mînios, zvîrlind cu pietre după noi, și înjurînd?...
Nu-i așa că toată slava i-ar cădea în ochii tăi?...

Vezi, noi socotim bătrînii ca pe niște dumnezei,
Înțelepți, blajini, pe dînșii pururea stăpîni fiind,
Bunătate și iubire peste noi împrăștiind,
Purtînd vecinic în privirea lor văpăile iubirii,
Așteptînd, ca pe un oaspe drag, clipala adormirii,
Suferind de suferința și de plînsul tuturor,
Dușmanului ce-i hulește tinzînd mînă de-ajutor.

Vai! dar cui spun eu acestea? Ție, care n-ai idee
Că în oameni pus-a Domnul sfînt-a dragostei scînteie,
Care n-ai dospit în tine decît neagra răutate,
Ție,-mbătrînit în ură, și în vrajbă, și-n păcate,
Care n-ai simțit în pieptu-ți mai curată mulțumire
Decît plînsul altor inimii, ca să-ți rîzi de-a lor zdrobire;
Ție, care, cînd vezi pe-alții propășind în a lor cale,
Simți că crăpă-n tine fierea... cheagul răutății tale.
. . . .
Haide! Înceteaz-odată cu smintita-ți îndîrjire!
Leapădă-ți fățărnicia și-nvrăjbita ta pornire!
Aibi o clipă de căință, pîn-a nu intra-n mormînt,
Pleacă-ți fruntea și-mblînzește-ți cugetare și cuvînt.
A surpa din temelie lumea — vezi că nu se poate,
Deci astîmpără-te!...
Uite, ți se văd prin piele toate
Poftele ce fierb în tine! Aibi rușine cel puțin!
Nu te mai preface! Haide! Cugetă că ești creștin,
Și că dincolo de groapă îți va pune mîna-n piept
Cel-de-sus, și vei da samă de-ai fost strîmb, ori de-ai fost drept!

Ah! și cînd știi că de ochiu-i nu-i ascuns nimic în vremuri,
Trebui să fii dinainte-i cremene, ca să nu tremuri!
. . . .
Și-n auzul celui vecinic, și-n auzul tău atunci,
S-or deschide-ngrozitoare, ca ale gheenei munci,
Două guri. Una va zice: „Eu pămîntului l-am dat
Alb ca zorii dimineții, fraged și nevinovat."
Și va zice cea de-a doua: „Cînd în sînul meu intrat-a,
M-am cutremurat de groază, Doamne... era putred gata!"

ŢARA DE PRIPAS

Un vechi tolbaş de vorbe late,
Om norocos din cale-afară,
S-a pomenit pe neaşteptate
Stăpîn peste-o întreagă ţară.

Din ea-şi făcu o prăvălie,
Şi ca un negustor de treabă,
Pentru ca-n lume să se ştie,
Prinse-a striga de la tarabă :

„Poftiţi aici ! Oricine are
Obrazul fără de ruşine
Ş-o conştiinţă de vînzare...
Poftiţi să faceţi tîrg cu mine !

Prostie, lene, linguşire,
Eu cumpăr tot. Veniţi aici !
Şi cei mai năräviţi din fire
Mi-or fi tovarăşi şi amici.

Eu dau tot felul de noroace,
Căci sunt atoateţiitorul,
Măriri, averi... Să vie încoace
Toţi trînţorii ce le duc dorul !..."

Aşa, sunt zece ani de cînd
Pe norocosul negustor
Îl auzim mereu strigînd,
Şi muşteriii vin de zor.

În zece ani ce de-a lingăi
Nu se văzură-n slujbe mari,
Cîţi oameni fără căpătîi
N-ajunseră milionari !

Veniţi şi voi străini calici,
Şi strîngeţi tot ce-a mai rămas !...
. . . .
Ce să mai faci ? Ce să mai zici ?
Sărmană *ţară de pripas* !

ÎN ZILE GRELE

Ne-a risipt furtuna pe drumul pribegiei,
Şi nu mai ştim de-ai noştri, nici ei de noi nu ştiu...
Cu gîndul doar, pe negre întinderi de pustiu,
Ne căutăm, ca orbii, în volbura urgiei.

Citeam, şi-mi păreau basme, cum se lăsau pe ţară
Întunecate oarde, ca norii de lăcuste.
Vuia-n văzduh năvala puhoaielor din puste,
Cum răpăie pămîntul sub ploile de vară.

Citeam de lanuri arse, de sate pustiite,
Femei, cu prunci în braţe, prin codri rătăcind,
Cîte-un bătrîn ce cată, din vîrful unui grind,
Cum trec, mînaţi în cîrduri, ca turmele de vite,

Cum trec, duşi în robie, subt bici, feciori şi fete,
Şi carele-ncărcate cu bogăţia ţării,
Şi-n urmă, cît bat ochii, în limpezişul zării,
Grămezi de scrum din toată strînsura pe-ndelete...

Citeam şi-mi păreau basme. Şi iată că destinul
Vru să trăiesc aievea acele zile grele ;
Să văd cum calcă lifta pămîntul ţării mele
Cum tot avutul nostru ni-l bîntuie străinul ;

Să nu mai ştiu nimica de cei rămaşi acasă,
Decît că e vrăjmaşul stăpîn pe soarta lor...
Gîndindu-mă la dînşii, muncit de griji, de dor,
Stau în adîncul nopţii, cu coatele pe masă,

Şi-i văd săpînd la şanţuri, bătuţi, bolnavi, sub zloată —
Moşnegi căzuţi pe drumuri, femei batjocurite —
În jurul lor, copiii cu braţele ciuntite
Înfăţişează jertfa şi jalea ţării toată.

Şi-atunci tresar sub gîndul că prea am trăit bine ;
Prea mult am rîs ; prea-n toate vedeam numai un joc...
Şi trebuia să vie acest năprasnic foc,
În larg să ne deschidă drum nou, printre ruine.

Fii binecuvîntată, fecundă suferință,
Tu ce ne ești trimeasă de veșnica dreptate
Să curăți neamul nostru de vechile păcate,
Să faci din el o-ntreagă și singură ființă !

M-ai învățat, durere, ce e să ai o țară.
Și-n inima-mi rănită adînc ți-ai scris cuvîntul :
Cu sînge și cu lacrimi va să frămînți pămîntul
Din care-aștepți viața cea nouă să răsară.

NUVELE, SCHIȚE, POVESTIRI, AMINTIRI, CUGETĂRI

O SCHIȚĂ

L-am cunoscut acum patru ani, în tren. Mă duceam la Iași. Era o noapte friguroasă. Mă durea capul. Stam cu ochii închiși, zgrebulit într-un colț, ș-aș fi dat mult să pot dormi puțin. Dar vagonul era plin, fumul de la țigări mă îneca, ș-alături de mine, în cele două tichete largi, erau patru călători cari se cunoșteau, se vede, și cari aveau gust de vorbă. Unul din ei vorbea mai mult și mai tare decît toți : sărea de la una la alta, își umplea gura cu fraze lungi, căta prilej să-și spuie proverbele și făcea mereu pomeneală de articolele lui publicate în *Constituționalul*. Am înțeles îndată că era ziarist în București.

Îl ascultam, fără voia mea, ba tocmai, fiindcă mă țineam să nu-l ascult, nu-mi puteam lua gîndul de la el.

Din cînd în cînd deschideam ochii și-l priveam.

Figura lui mi se părea cunoscută. Mi-am adus aminte pe urmă că-l văzusem la Cameră, în tribuna presii.

Se aruncă în literatură.

Și se sculă în picioare ca să dea mai multă tărie vorbelor lui. Pierdui toată nădejdea de a mai adormi și, cum mă uitam țintă la dînsul, se întoarse și-mi surprinse privirea.

— Mi se pare că v-am mai văzut, și-mi întinse mîna, spunîndu-și numele ș-un pseudonim cu care iscălise cîteva articole într-o revistă care nu mai apărea. Citise ceva de mine și-mi spuse că i-am plăcut, cu acea gentilețe supărătoare a oamenilor cari se cred grozavi și îndreptățiți să te încurajeze.

Îi păru bine că merg în drumul lui. El se va opri la Roman. Aceasta nu-mi surîdea de loc. Eram moleșit de boală și de oboseala drumului, ș-abia din cînd în cînd scoteam cîte o vorbă. Desfăcu un ziar vechi și-mi citi un foileton al lui. Din cînd în cînd își da la o parte o viță de păr, care-i cădea pe frunte. Era frumos și se purta bine îmbrăcat. Îmi vorbi de cunoștințele lui, de casele bune în cari e veșnic invitat la masă, de discuțiile lui cu oamenii însemnați, cari sfîrșeau totdeauna prin *a cădea de acord cu el*, de afacerile în care nu aproba de loc pe guvern, deși-l susținea în principiu, pe cît îi permiteau modestele lui puteri, de funcțiile ce i se ofereau și pe cari el le refuza, pentru că nu i se lăsa toată libertatea de a lucra și de a introduce reformele lui... Îi plăcea mai bine să rămîie așa cum e, redactor al gazetei guvernamentale, pînă la viitoarele alegeri, și atunci... vom vedea...

— Și-n definitiv, nici nu-mi prea place mie politica, *cariera mea e literatura*, conchidea el răsucindu-și mustața și privind gînditor gazeta ce-i sta mototolită pe genunchi.

Apoi băgă de seamă că eram posomorît la față și-i spusei că mă doare capul. Ne apropiam de Roman. Îmi dete adresa și mă pofti să viu pe la el cînd m-oi întoarce în București. El nu va lipsi decît vreo trei zile. Îmi strînse mîna și-mi făgădui prietenia lui, cu aerul unui viitor ministru care promite o slujbă unui protejat.

Peste o săptămînă ne-am întîlnit în București la birt, unde — pînă să ne aducă friptura — mi-a citit un articol nou al lui. Și fiindcă era duminică, n-am putut scăpa ș-am mers, împreună, acasă la el. Ședea într-o odăiță binișor mobilată, în strada Primăverei. Toate erau puse cu rînduială, și era o căldură dulce și parfumată, care făcea să mă cred în odaia unei femei. Contribuia mult la aceasta și faptul că în odaia lui se vedeau mai multe cutioare și sticle de parfum decît cărți.

— Am să-ți citesc niște poezii, și scoase din saltar un vraf de hîrtii.

În fața acestor instrumente de tortură mi-am năbușit un oftat ; apoi m-am gîndit la schingiuirile apostolilor și m-am simțit mai întărit. Citisem de multe ori poezii de ale lui și știam ce mă așteaptă. Vai, și cum le scanda de îngrozitor ! Sublinia figurile, se încînta de unele efecte, îmi repeta unele versuri și mi le tălmăcea. Aceasta a ținut mult timp — vro patru ceasuri — mi s-a părut că nu se mai isprăvește. De la o vreme nu mai știam decît bătaia cadențată a vorbelor, cari-mi răpăiau regulat pe timpană, dar cari nu mă mai supărau pentru că mă gîndeam aiurea. Dar îi răspundeam că-mi place de cîte ori îmi cerea aceasta,

și figura mea — fără să mă mai amestec — împrumuta instinctiv o parte din entuziasmul figurei lui.

Pe urmă mi-a citit niște scrisori de dragoste, de la o fată, care-l iubea la nebunie și dormea cu poeziile lui sub pernă.

— Biata copilă... îți mărturisesc că mi-i milă de ea. Sunt așa de ocupat, încît abia-i pot răspunde la cîte zece scrisori o dată. Vai ! eu nu mai pot iubi. E de prisos de acum.

Și-și lua un aer melancolic, teatral. Îmi istorisi un amor al lui, un fel de nuvelă nesărată și banală, care se isprăvea printr-un *Adio,* ce cădea, așa, hodoronc-tronc, fără nici un motiv. Apoi îmi citi o scrisoare, pe care va trimite-o unei „dame din lumea mare", al cărei nume zicea că nu-l poate spune : era un ghiveci retoric, turnat pe patru pagini, în care se citau o mulțime de cărți și de autori francezi, un pasaj întreg din Balzac și cîteva maxime din La Bruyère, și în care *„Doamna mea"* suna ca un tic al scrisorii, după fiecare punct, cu sau fără interjecție.

Abia am scăpat înspre seară. Mi s-a părut un tip curios acest om care îți umplea capul cu toate nimicurile lui și care nu te lăsa în pace pîn' nu te credea plin de persoana lui. De aceea nu l-am evitat, ba, dimpotrivă, am căutat adesea să-l întîlnesc, dar m-am păzit grozav să nu mă mai prindă la el acasă în zi de sărbătoare.

O, acum îl cunosc bine și pot să vi-l prezint pe amicul meu.

Că se îmbracă elegant, face foarte bine, pentru că are trup de minune tăiat și chip frumos. Și el știe bine aceasta, ba încă prea o știe, de aceea calcă așa de mîndru și de țanțoș și-și poartă capul falnic, parcă și-l duce în triumf. Salutul lui e larg și zîmbitor, ca al unui monarh care-și iubește poporul, și niciodată nu iese în vaza lumei fără ghiozdan la subțioară.

La teatru îi vezi adesea figura prin loji, pe la spatele cucoanelor, și are un dar particular de a se face invitat pe la serate. Nu e discuție în care să nu se amestece, și nu e carte pe care să nu-ți spuie c-a citit-o.

Dacă din întîmplare i-a căzut în mînă s-a frunzărit vro dare de seamă critică asupra lui Taine bunăoară, o lună întreagă-ți va vorbi despre acest scriitor și de tot ce-a scris el, fără să se tulbure cituși de puțin cînd îi vei

dovedi că se înșeală, spunîndu-ți c-un curaj — fără pereche — c-ai uitat, sau n-ai înțeles bine ce-ai citit, amețindu-te cu vorbe de gumilastică, îngăimîndu-ți fraze cari spun și una și alta, pentru că nu afirmă nimic, cedîndu-ți încetul cu încetul, pînă ce-și schimbă tot ce zisese la început, și descoperindu-ți la urmă, cu bucuria unui om care te-a cîștigat, că ești de aceeași părere cu dînsul. Niciodată nu lasă să-i scape ocazia de a-ți spune o vorbă pe care și-o credea de spirit, ș-o anecdotă în capul lui e mai împrăștiată decît într-un călindar. Cînd e singur, cînd e osîndit să tacă, își admiră degetele albe ale mîinilor, cu unghii lungi, ascuțite și transparente, forma picioarelor, frumusețea încălțămintelor, și în această adîncă contemplare rămîne ceasuri întregi. Acasă își citește în fiecare zi poeziile mai sonore, articolele mai de curînd și se încîntă de efectul ce au trebuit să facă asupra lumii. Cînd scrie, căci e ziarist, să nu se uite, se așează în fața unei oglinzi, ca să nu cugete decît pe jumătate. Are pe conștiință vro patru cărți tipărite : proză și poezie. Și tot mai lucrează : poezii, nuvele, critice, cronici teatrale trec prin mașinele lui Gutenberg și prin uitarea lumei, ca orice adunătură de vorbe, fără să obosească pe cine le scrie și fără să atingă pe cine le citește.

Mustrările prietenilor, răceala lumii, tăcerea, care se așterne așa de înțeleaptă peste „nopțile lui de insomnie", toate sunt semne ale „eternei invidii". Vrășmășia contimporanilor este singura și cea mai strălucitoare aureolă a geniilor în viață. Triumful lui va veni — e o chestie de timp. Și în atmosfera acelor generoase iluzii, el îi dă zor cu scrisul, și se simte fericit și de multe ori și-o fi zicînd : „Sento divenir Dio !" *

Fără îndoială că această stăruință n-ar rămîne atît de stearpă și de nefolositoare dacă deprinderea de a cugeta s-ar fi putut introduce în obiceiurile amicului meu. Dar grija de a se găti și de a-și căuta în oglindă pînă și aerul cu care să se arate lumii în deosebitele împrejurări, această adorațiune, de toată clipa, pentru persoana lui fizică, neadormita preocupare de efectul ce produce asupra celorlalți cu proza ** lui, cu mersul lui, cu saltul lui, cu legătura de la gît și cu pieptănătura lui, cu gestul, cu privirea,

* Simt că devin Dumnezeu *(it.).*
** În ultima ediție antumă : *poezia.*

cu timbrul vocei, cu melancolia ce și-o așterne de poruncеală pe obraz — toate aceste îi țin gîndurile în loc, și de aceea, din tot ce scrie, nu tresare urmă de observare dreaptă, sau de cugetare originală. Toată munca lui se încheie într-o combinare sintactică de vorbe, cari sună frumos pe unele locuri și cari n-au alt rol decît a suna.

Așa că, dacă n-ar fi să hotărască decît *urechea* în literatură, desigur că ceea ce scrie el n-ar fi de lepădat.

Cunoștinți din lumea dinafară, dobîndite prin propria lui observare, n-a putut avea niciodată. Ce a putut prinde de pe la alții, ce a putut apuca din cîteva ochiri pe filele netăiate ale unei cărți, cam atîta e tot aluatul, pe care-l frămîntă mereu și-l dă sub felurite forme. Aceea ce numește el convingerile lui sunt niște încercări de gînduri vagi, mobile, hermafrodite, pe cari el le îneacă într-un potop de vorbe, cătînd să-ți lămurească ție lucruri despre cari vede bine că n-are absolut nici o idee, și părîndu-i foarte rău, ba chiar rămîind surprins că nu-l poți înțelege. Cînd, într-o discuție, două păreri deosebite s-au ivit asupra unui lucru, el se declară din capul locului în contra amîndurora, începe a le *combate* și, din vorbă-n vorbă, se pomenește la urmă că împărtășește deopotrivă și pe una și pe alta.

Dar cum s-ar putea să fie altfel !

Dacă scoatem cele zece ceasuri ale repaosului și căutăm întrebuințarea ce face el de restul zilei, iată la ce trist rezultat ajungem, luînd duratele de mijloc :

ore	min.	
1	30	Se gătește dimineața la oglindă ;
2	—	Își citește cu glas tare producțiile ;
3	—	Vorbește cu lumea lucruri de care n-are idee ;
	20	Calchiază pe hîrtie figuri de prin cărți ;
	40	Se privește în oglindă pe apucate în cursul zilei ;
	30	Umblă pe stradă, veșnic preocupat de efectul ce face asupra trecătorilor ;
	40	Frunzărește cîte un ziar, sau vreo carte străină ;
	30	Își admiră hainile, mîinile și picioarele în special ;
1	40	Partea iluziilor ; se crede, și-și taie planuri pentru viitor ;
2	—	*Scrie,* combină vorbe, e o distracție, ca și cum ar face o *pasență.*
13	50	Total.

Adică treisprezece ore și 50 de minute se cheltuiesc în ocupații cu totul străine de gîndire. Îi mai rămîn creierului zece minute, în care poate *să cugete,* ceea ce face aproape 61 de ceasuri pe an. Va să zică, de la vîrsta de patrusprezece ani, pînă acum, la vîrsta de douăzeci și opt de ani, creierul lui n-a funcționat decît 61 de zile, socotite pe cîte 14 ore ziua. Aceasta înseamnă că pe cînd toate celelalte porniri ale vieții s-au dezvoltat regulat, și desigur mai mult decît trebuia, creierul lui, în ceea ce privește *facultățile intelectuale,* abia a ajuns la vîrsta de 14 ani și 2 luni ! Ce putem cere, ca valoare literară, unui copil de vîrsta asta ?

Ce folos că are un cap așa de frumos amicul meu dacă nu se servește de el decît, cum s-ar chema... de fudulie goală !

DE-A BABA OARBA

Sunt mici amîndoi : Giustino e de zece ani și Rosalba de șapte. Sunt săraci, orfani și străini.

Tatăl lor cînta din flașnetă pe la porțile oamenilor și căpăta gologani. Așa au venit tustrei, pe jos, din Florența.

Ș-atunci Giustino era de șapte ani : el știa să joace, să-și frîngă mijlocul și să treacă frumos prin cerc, iar Rosalba nu știa decît să rîdă și să bată din palme tactul flașnetei... Dar *tata* bea prea mult vin, ș-atunci era urît și rău ; da, era foarte rău *tata* atuncea. Și seara, cînd n-avea nici un gologan, ei nu trebuia să plîngă, dacă le era foame, pentru că asta supăra foarte mult pe *tata,* și-i bătea rău, de aceea a murit... Ș-un moș bătrîn, care s-a supărat pe *tata* pentru c-a murit, a vrut să le ia *muzica,* dar ei au plîns așa de mult ca să le-o dea, încît moșul le-a dat-o, și ei au plecat cu *muzica* și nu s-au mai dus pe acolo niciodată. Acum șed la o femeie bătrînă, departe, departe, tocmai la marginea orașului. Umblă toată ziua cu *muzica,* și seara se duc acasă cu pîine și cu gologani...

Acestea mi le-a spus micul Giustino, c-o naivitate adorabilă și-ntr-o românească pe care el o vorbea fermecător de stricat.

Eu am întîlnit adeseori pe acești sărmani copii. El, întru-un surtuc larg, fără coloare și cu buzunarile spintecate, purtîndu-și anevoie muzica-n spate, ea, într-o rochiță scurtă din petici și c-un baideraș * de lînă vechi, pe care Giustino i-l înfășoară în fiecare dimineață de două ori în jurul gîtului, i-l încrucișează peste piept și-l înnoadă la spate, frumos, ca să nu răcească, ș-amîndoi merg, așa, triști și perpeliți, mititeii de ei, copilul înainte și surioara după el, ș-amîndoi își tîrăsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic pe dinafară și pe dinăuntru de noroiul băltoacelor de prin mahalale.

Se odihnesc pe la răspîntii... Giustino s-apleacă de șale, și-ncetinel își pune muzica jos. Alăturea, tăcuți, s-așază amîndoi pe caldarîm. C-un fel de frică uneori își privesc îmbrăcămintea lor săracă. Ei simt bine că au aceleași gînduri, de aceea foarte rar își vorbesc. Cîteodată privirile lor pornesc alături și s-afundă în zarea cerului. Cînd timpul e frumos, ei simt ceva — ca o mamă bună care stă lîngă dînșii și-i mîngîie ; c-o bucurie tristă, c-un zîmbet bolnav își întind gîtul și-și încălzesc în soare chipurile lor galbene, lungărețe, bătrîne și nespălate, cu ochii mici, împainjeniți, îngropați sub frunți înguste, cu urechile mari, cu umerii obrajilor scoși ca la mongoli și cu buzele lungi, subțiri, uscate și vinete ca piatra.

Dar toamna se duce, și vremea prinde-a se-năspri. Cerul devine mai posomorît, casele mai închise și oamenii mai răi.

După o zi rece și ploioasă, petrecută mai mult pe sub ganguri, ei se hotărăsc să mai facă o încercare. Giustino scoase un suspin adînc și-năbușit, ca să nu-l audă mica Rosalba, își luă muzica-n spate, ș-amîndoi, flămînzi, friguroși și descurajați, plecară, încetișor, de-a lungul stradelor ude și pustii.

Abia mai pășesc, șovăind, prin pîcla deasă se îneacă orașul amuțit ; de sus burează, întunericul cade din ce în ce mai greu și mai rece peste dînșii. Un vînt cu toane repezi le zvîrle-n obraz puzderia de stropi, și ei își îndeasă pe dedesubt, la subțiori, mînuțele lor ude și amorțite.

Într-o uliță întunecoasă, la ușa unei cafenele, Giustino învîrtește la flașnetă *Valurile Dunării*, schimbîndu-și mînele-i trudite și ducîndu-și-le pe rînd la gură,

* *Baideraș* — diminutiv de la *baider*, fișie colorată care se poartă la gît ; fular.

ca să le dezmorțească. Rosalba se zgrebulește pe la ferești, uitîndu-se-nlăuntru. Prin geamurile asudate abia străbate o lumină bolnavă și fumurie ce se îneacă în pîcla de afară. În apropiere, un cîine nervos își întinde gîtul înainte și însoțește c-un urlet prelung și sfîșietor țurluitul * flașnetei.

Giustino schimbă cîntecul, și Rosalba, tremurînd, deschide ușa și intră. O duhoare grea și încropită o izbi în față, și, pentru întîia oară, chipurile searbede și ochii holbați ai jucătorilor de cărți o înfricoșau. Galbănă, sfiicioasă, îngînînd o milogeală fără vorbe, cerșind cu ochii mai mult decît cu glasul, ea-și întindea talerul pe la toate mesele, și nimeni n-o vedea, și vaietele cîntecului de afară i se jăluiau în urechi din ce în ce mai sfîșietoare. Din nou se-ntoarse pe la aceleași mese.

— Hai, pleacă de aici ! îi ziceau toți, răstit.

Își lăsă încetișor mîna-n jos, deznădăjduită. Cînd vru să iasă, simți că i se taie picioarele sub dînsa — stătu în loc și privi dureros și aiurit în juru-i. Unui om de lîngă ușă i se făcu milă și-i dete cinci parale. Flașneta tăcuse. Copila se apropie de frate-so umilită, pe jumătate moartă, și cu un glas leșinat, întinzînd în întuneric pumnul în care strîngea gologanul, ea suspină : „Numai... cinci parale !..."

Micul Giustino își înăbuși în piept un oftat, tăcu și, opintindu-se din răsputeri, își ridică în spate marea lui muzică. Niciodată nu i se păruse grea ca-n seara aceea. Amîndoi se îndreptară spre casă. În colț se opriră. Fetița intră și cumpără un corn. Începuse o ploaie măruntă. Picăturile se întețeau și le împroșcau obrazul din ce în ce mai repezi. Intrară subt un gang. Fetița duse cornul la gură și vru să muște, dar i se păru prea mic, și-l întinse întreg lui frate-so, rugîndu-l să-l mănînce el tot, pentru că ei nu i-e foame. Giustino, și el, se jura că nu i-e foame de loc ș-o ruga să mănînce numai ea. Sfîrșiră prin a-l rupe în două. Și cum molfăiau așa, încet, îi podidi plînsul ; uzi leoarcă și rebegiți de frig, ei se îmbrățișară, și, tremurînd în întunericul rece și mort, se strîngeau, se înghesuiau unul într-altul, ca să se încălzească. Lacrimile sărate li se amestecau cu ultima îmbucătură. Rămaseră așa cîteva minute. Ochii îi usturau și le ardeau în cap. Își înghițeau saliva, ce le umplea gura c-un gust de leșie. Tîmplele grele li se băteau, și junghiuri ascuțite îi tăiau, ca niște cioburi

* *Țiriit* — sunet monoton.

de sticlă, prin toate încheieturile. Şi inimile amîndurura se strîngeau, reci şi leşuite, ca-ntr-o amorţeală de veci.

Dar ploaia nu mai contenea, şi ei trebuiră să plece. Prin smîrcurile mocirloase ale uliţilor pustii şi fără felinare, mergeau încet, trudiţi şi deznădăjduiţi, ascultîndu-şi fleşcăitul ciobotelor mari şi grele. Giustino înainte, sfîşiat de gîndul că sufere surioara lui ; Rosalba în urmă, muncită de chinul că n-are destulă putere ca să ducă, şi ea, muzica-n spate.

Dumnezeu fusese prea neîndurat cu ei în ziua aceea. Jos, pe-o rogojină, lîngă vatra rece, cu hainele leoarcă pe dînşii, rupţi de oboseală, lihniţi de foame şi stîrciţi de frig, se culcară să doarmă. Se zgîrciră unul lîngă altul, sub un ţol prăfuit, şi-şi suflau în pumni ca să-şi dezgheţe degetele. De afară se auzeau pleoscăind picături mai mari şi mai dese. Vîntul hîţîna uşa şi ferestile, şi-n bezna odăii se auzea regulat, suind şi scoborînd, sforăitul babii, care dormea dusă pe-un pătucean îngust de scînduri. Copiii, multă vreme, rămaseră deştepţi. În capul lor ţiuiau cîntecele flaşnetei, ca nişte glasuri triste, ce se jăleau a foamete, a moarte ş-a deznădăjduire. Din timp în timp tresăreau ca de spasmuri, şi fiecare se uitase pe sine, pentru a se gîndi la durerea celuilalt. Cît de mult sufereau şi cît erau de bătrîni, bieţii copilaşi, atît de mici ş-atît de nenorociţi !

. . . .

Cînd se deşteptară a doua zi, îşi simţiră obrajii înecaţi într-o lumină caldă. Soarele zvîrlise un smoc de raze pe căpătîiul lor. Ei se sculară veseli, întăriţi, şi porniră de acasă plini de speranţă şi de curaj.

Era o zi frumoasă, care le dădea viaţă. Albastrul cerului, căldura soarelui deşteptau într-înşii amintirea dulce a fermecătoarei lor ţări. Cîţiva copii se jucau într-o curte.

Giustino, voios şi plin de încredere, îşi aşeză flaşneta în poartă şi cîntă. O servitoare îi aduse trei gologani. Erau fericiţi. Mîncară pe fugă brînză de-un ban şi pîine de doi, şi ochii lor se sorbeau, umezi şi sclipitori de bucurie.

La colţul stradei, într-un mic maidan, se întîlniră cu vro patru copii de seama lor, cari se jucau. Ei au înţeles îndată că erau buni prieteni, deşi se vedeau atunci pentru întîia oară. Cu ce să înceapă ?... Învoiala se făcu iute.

„Baba oarba ! Baba oarba !“ strigară voioşi cu toţii, sărind, bătînd din palme şi zvîrlind căciulele-n sus. Un copil îşi deznodă un testemel * de la gît. Giustino îşi aşeză muzica deoparte şi se lăsă să-l lege peste ochi. Mica Rosalba privea nebună de bucurie. Ei uitaseră foamea, frigul şi suferinţele de ieri. În ceasul acela nu mai erau străini, orfani, săraci şi-n izbeliştea nenorocirilor.

Şi cum treceam pe-acolo, gîndindu-mă la necazurile mele, mă simţii deodată cuprins pe la spate de două mîini mititele şi slabe, ş-un glas nebunatic strigă : „Te-am prins !“ Dar simţi îndată că sunt ceva mai mare decît ceea ce voia el să prindă, şi, cum îşi ducea mîinele la legătură, ca să şi-o ridice de pe ochi, copiii năvăliră spre el rîzînd şi ţipîndu-i : „Nu te desface !... Nu te desface !...“

Şi eu am stat privindu-i pînă ce şi-au isprăvit jocul. Apoi am plecat încet, cu Giustino şi cu Rosalba, şi cum mergeam aşa cu dînşii, Giustino îmi înşira păsurile lor, c-o adorabilă naivitate şi-ntr-o românească fermecător de stricată.

DIN DURERILE LUMII

I

Vai, în ce hal de slăbiciune ajunsese bietul Radu Munteanu ! Faţa i se lungise, fruntea-i, lărgită şi uscată **, începuse a avea ceva de craniu, ochii i se holbaseră — parcă stau să-i scape din pleoape, şi umerii obrajilor îi spărgeau pielea. Nasul i se ascuţise, gura i se făcuse mai mare, bărbia mai lată şi gîtul mai lung.

Era sărac, străin în Bucureşti — e grozav lucru a fi străin în oraşele mari — abia se mai purta pe picioare, şi-n ruptul capului nu s-ar fi înduplecat să intre într-un spital.

Era prin septembrie, şi se pregătea de zor să-şi treacă examenul de bacalaureat. Sta într-un pension de băieţi,

* *Testemel* — basma, tulpan.

** Cuvintele *fruntea-i lărgită şi uscată* lipsesc în ultima ediţie antumă ; am introdus textul după ediţiile anterioare.

ca pedagog. El se mulțumea acolo. Avea un pat în dormitorul băieților, un tacîm la masa lor, douăzeci de lei pe lună și două duminici libere.

Fusese școlar bun. Clasele primare le învățase la *domnu* Ghervescu, în sat la ei. D-nu Ghervescu l-a văzut așa cuminte și cu dragoste de carte și i s-a făcut oarecum milă. El avea un frate, popă la București, i-a scris un răvaș lung, în care-i spunea c-a descoperit un talent grozav într-un băiat de acolo din sat, și cum băiatul e sărac și-ar vrea să învețe mai departe, ar fi bine să-i facă vrun chip, să-l ia pe lîngă dînsul și să-l dea acolo la gimnaziu. Mai tîrziu, cine știe ce va putea ieși din această binefacere...

Frate-său i-a răspuns, și el printr-o scrisoare lungă că-l primește bucuros, că tocmai avea nevoie de așa ceva, deoarece preoteasa nu i-a făcut nici un copil în zece ani, de cînd a luat-o, și de acum nici nu mai e de nădăjduit să-i vie.

Așa că lucrurile s-au pus iute la cale. Biata Ilinca Văduva i-a pregătit băiatului în pripă ce-a putut, a mai împrumutat cîte-o bucățică de pînză de prin sat, de i-a făcut și ea ce s-a priceput, ca o mamă, și pe la pîrguitul strugurilor s-a despărțit, cu lacrămile pe obraz, de singura odraslă a casii și singura ei mîngîiere.

— Radule, mamă, vezi de nu *ne* uita, să *ne* mai scrii de pe-acolo...

Și s-a deprins Radu cu toate, pentru că era băiat bun, supus și răbdător. Cîteva zile, la început, îl cam zăpăcise orașul acesta mare, în care el venise pentru prima oară. Podoabele prăvăliilor cu geamuri cît ușa, zgomotul trăsurilor, învălmășala lumii, casele mari cu cîte patru rînduri îi ațîțau curiozitatea lui de copil neobicinuit cu astfel de lucruri, îl opreau în loc cîteodată, și feluritele impresii îi năvăleau în cap valvîrtej și-i tîrau gîndurile și mirarea ca într-un șuvoi năprasnic.

Popa — vezi bine — se necăjea foc pe el cînd îl vedea așa gură-cască, pentru că sfinției-sale îi plăceau băieții dezghețați și iuți, cari nu încremenesc pe la răspîntii, cu legătura de tîrguieli în mînă. Și l-a dăscălit, l-a dăscălit mereu, pînă ce Radu, ca un băiat cuminte și înțelegător, și-a pus strajă ochilor și s-a dezbărat de năravul lui, ca să nu mai supere pe părintele.

Își învăța lecțiile de cu seară, pentru că dimineața trebuia să meargă în piață cu părintele, s-aducă tîrguieli.

Era printre bunii școlari, și nu lipsea de la clasă decît o dată pe lună, la zi-ntîi, cînd îl lua popa cu căldărușa. La acea zi mormăia și el cu părintele... *Iordan botezîndu-te tu, Doamne...*

Vara, la vacanța cea mare, îndată după împărțirea premiilor, își strîngea lucrușoarele, săruta frumos mîna părintelui și mamii preotese, își lua legătura la subțioară și pleca, pe jos, acasă, cu inima plină de dor, de bucurie și de nerăbdare.

Iar mama Ilinca, în toți anii la ziua aceea, deritica mai frumos prin casă, gătea toate pentru de-ale mîncării, își punea, ca la o zi sfîntă, rochia cea nouă de cit și bușmachii de iuft, pe cari nu-i încălța de patru ori pe an, și ieșea în prag. Acolo sta, în picioare, pe prispă, neclintită, așternîndu-și privirea dornică și nerăbdătoare pe dunga vînătă a drumului, ce tăia în curmeziș dealul prunetului. Din cînd în cînd ea își punea palma streașină ochilor și țintea arătarea nedeslușită ce se ivea de după muche, în albul drumului. Și se uita... și se uita... Dar nu, nu e Radu. He !... cînd e să fie Radu, inima ei îl simte de dincolo de bătaia ochilor.

Și cît îi ea de trecută, de slabă și bătută de necazuri, dar fața îi întinerește cînd vede pe Radu viind — veselă și sprintenă, ca o fată mare, se repede în cale-i, și într-un suflet e la poarta țarinii.

Acolo își întîmpina ea odorul, în toți anii la ziua aceea, pe vreme rea și pe vreme bună. Și veselă, și mîndră, cu el de mînă, calcă domol de-a lungul satului, uitîndu-se în toate părțile cu ochii luminați de atîta bucurie și luînd vorbă cu toate cumetrele și cu toți megieșii.

Acasă îl așază frumos pe lavița așternută cu un lăvicer curat, îl privește, îl sărută, și iar îl cuprinde din creștet pînă în tălpi în privirea ei fierbinte, duioasă, fericită, și iar îl dezmiardă.

Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii.

Scrobul cu smîntînă, ce mai forfotește * încetișor pe lîngă buza tigăii, umple încăperea cu un miros plăcut, și aburii se ridică molatici în tavan de pe mămăliga ce-asudă pe fund.

* *A forfoti* — a clocoti încet, potolit.

Radu mănîncă zdravăn, nu se încurcă, iar mă-sa se-ngrașă privindu-l.

Și cît e ziua de mare ea nu-l pierde din ochi.

Din ce în ce îl găsește mai frumos, mai cuminte, mai deosebit decît alți copii de seama lui, și cînd se gîndește la învățătura ce trebuie să fie în acest cap atît de tînăr și de frumos, o cuprinde un fel de respect adînc de copilul ei, parcă nu-i vine să-i zică pe nume, *Radule*, și parcă s-ar fi sfii să șeadă lîngă dînsul ca o mamă.

În vacanța cea mare, după ce isprăvise clasa a șasea, Radu s-a întors acasă mai slab. Ilinca se gîndi îndată la greutățile școlii, la necazurile de prin străini, și căută astfel să-și împace inima-i rănită de slăbiciunea lui.

Dar ea-l vedea mai trist și mai tăcut ca altă dată, și aceasta o chinuia amarnic. Adeseori Radu, cu ochii aiurit pironiți în deșert, parcă ar fi căutat a drum, rămînea vreme îndelungată nemișcat și dus pe gînduri.

Mă-sa se uita la el cu durere. Arareori îndrăznea să-l întrebe :

— De ce stai, mamă, așa mîhnit... la ce te gîndești ?

Radu-și ridica fața, de-abia îngăima cîte-o vorbă de scăpare, și iar cădea pe gînduri, și ochii iar i se lungeau a drum.

Atunci Ilinca simțea c-o podidesc lăcrămile ; ieșea pe afară și plîngea, ca o nebună, pe lîngă pereți, plîngea de i se dihoca * inima, pînă ce i se făcea galben înaintea ochilor.

Așa-și mai potolea amarul și neliniștea, așa trăia biata mă-sa de o seamă de vreme.

Ea îl iubea, firește, ca întotdeauna, ba chiar mai mult ca oricînd, dar el era așa de trist și de cuminte, dar ea se simțea așa proastă în fața unui om atît de învățat, încît se temea să-i vorbească, își închipuia că-l supără cu înfățișarea ei. Abia din cînd în cînd, și c-o umilință pe care nu și-o putea stăpîni, mai îndrăznea să se apropie de Radu. Cîteodată se necăjea, în cugetul ei, pe toată această învățătură, ce o înspăimînta și care o despărțea așa de grozav de copilul ei.

Alteori ea pierdea din vedere că-i este mamă, sta smirna înaintea fiului său și-i vorbea cu smerenie, ca unui om străin și foarte respectat, și nu mai îndrăznea să se apropie de el și să-l dezmierde ca altă dată.

---

* *A se dihoca* — a se frînge.

Radu se simțea din ce în ce mai greu stăpînit de gînduri urîte și mai fără de nădejde. El avusese un vis frumos, un dor duios și mîngîietor, care-l întărea în ceasurile lui de oboseală și descurajare. În copilăria lui se gîndea că are să vie o vreme cînd va putea face pe mă-sa fericită și mîndră de fiul ei.

Dar vremea aceea se retrăgea tot mai departe dinaintea lui, și el își vîrîse în cap ideea că e bolnav și va muri înainte de-a o mai ajunge.

În adevăr, de cîtva timp îl cerca în răstimpuri un junghi în piept. Iarna trecută îl apucase o tuse neîmblînzită, de care abia a scăpat în primăvară. Cîteodată asuda noaptea, și dimineața se scula obosit, indispus, buimac și cu gura rea.

Și apoi suferințele lui morale deveneau din ce în ce mai mari și mai vătămătoare sănătății lui. Se făcuse de o sensibilitate care nu era de loc extraordinară vîrstei lui, dar în împrejurările în care era pus ar fi fost mai bine să n-o aibă.

Pentru oamenii săraci și expuși fatal umilinților, natura ar fi trebuit să-și croiască un sistem nervos mai din topor, mai... a nesimțire, ceva... așa cum e la animale și la mulți oameni bogați. Așa se gîndea adeseaori Radu, care înghițea toate brutalitățile popii, năbușindu-și în piept mînia și ura ce-l zugruma și pe care n-avea puterea s-o arunce în obrazul acelui om grosolan și nesimțitor care-l umilea și-l călca în picioare pentru un mizerabil adăpost ce-i da subt acoperișul lui. Căci popa îl avea tot ca pe o slugă la casa lui, și anii cari se scurseseră, și clasele prin cari băiatul trecuse, pentru sfinția-sa nu însemnau nimic. Aceleași mojicii, aceleași mustrări, la toată îmbucătura, același dispreț inconștient și dobitocesc, de ce poate să se petreacă în inima și mintea unui băiat, care începe — și el — a simți și a pricepe lucrurile.

Dar preoteasa, de cîtăva vreme, prinsese a-i arăta o bunăvoință și o dragoste neobicinuită. În vorba ei, în ochii ei galeși, în toată purtarea ei față de Radu punea un fel de căldură, de alintare stîngace și proastă, care, la vîrsta în care ea se afla, era nesuferit de ridiculă.

Această femeie, care lui Radu putea să-i fie mamă, își pusese ochii pe cei șaptesprezece ani ai lui, și în lipsa popii umplea capul bietului băiat cu toate fleacurile ce-i trăsneau prin minte : cum a iubit-o pe ea lumea, cum

6

umblă şi azi o mulţime să se dea în dragoste cu ea, cum i-a trimis vorbă, prin babă, şi mai alaltăieri, băcanul din colţ, dar ea nu vrea. I-ar plăcea un băiat tinerel, aşa ca Radu, bunăoară...

Apoi îl ruga să nu spuie la nimeni ce aude de la ea. Şi îşi făcea ochi dulci, şi ofta, şi îşi piţigăia glasul, şi se mlădia ca o pisică, într-un fel de milogeală dezgustătoare ; îşi apăsa inima, care i se umfla în piept, îşi ducea palmele la obraji ca să-şi astîmpere arsurile, şi îşi lua un aer timid şi ruşinos, şi nişte strîmbături de copilă nevinovată.

Radu asculta nemişcat, şi se uita lung şi nepriceput la această namilă de femeie ordinară şi nesuferită. Privirile lui, reci şi fără nici o expresie, se opreau cînd pe mînele ei cojite şi butucănoase, cînd pe chipul ei uricios, cu nişte obraji mari şi îmbujoraţi, c-o gură largă şi jimbată, şi cu nişte ochi de tătar, mititei, fără coloare, zgîiţi prosteşte şi duşi în fundul capului.

Cînd Radu a înţeles de ce e vorba, l-a prins o scîrbă nestăpînită de casa în care se afla şi s-a hotărît cu orice preţ să plece de acolo.

A umblat, a stăruit, s-a rugat de toţi şi a găsit în sfîrşit o meditaţie, într-o familie, la nişte copii leneşi, idioţi şi obraznici, care îi scoteau sufletul şi-i zădărniceau toată osteneala şi stăruinţele lui.

Plecarea lui din casa popii a iscat un mic scandal, la care el nu s-aştepta. Sfinţia-sa, care îi spusese de multe ori, cînd se afla în toane rele şi-şi da vînt gurii, că e o belea pe casa lui, şi că nu ştie cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-i, de astă dată, văzîndu-l gata să plece cu tot dinadinsul din casa lui, nu pierdu prilejul a-şi arăta răutatea şi mojicia în toată murdara ei goliciune.

— Apoi stăi, băiete, că nu merge treaba aşa... Ce fel de vorbă-i asta ? Te ţin în casă atîţia ani şi te hrănesc de pomană, şi cînd îţi abate... hop, îţi iei catrafusele şi o ştergi... Ce, aşa scrie la cărţile voastre ? Potoleşte-te, băiete, că avem socoteli amîndoi... Da... Ce crezi ? Avem de furcă...

Şi neînduratul popă i-a oprit legătura cu toate cărţile şi cu ce mai avea de-acasă, iar bietul băiat, galben de ciudă şi fără o lacrimă-n ochi, a plecat aşa, cu ce avea pe el, şi niciodată nu s-a mai întors pe-acolo.

El era iubit de camarazii lui, şi mulţi prieteni din şcoală l-au ajutat, care cu ce-au putut. Dar s-au găsit şi din aceia cari să-şi bată joc de sărăcia lui şi să-şi vîre degetele, rîzînd, prin spărturile hainii lui vechi, cu mînicile scurte, care abia-l mai încăpea, şi prin care viforul şuiera a batjocură şi a deznădăjduire pe vreme de iarnă.

Şi toate umilinţele, pe cari el le primea cu un zîmbet silit şi dureros, izbeau greu şi adînc, ca nişte tăişuri de topor, în această natură blajină, de o mîndrie stăpînită şi îngăduitoare, care-şi închidea durerile şi şi le strivea în ascuns, cu o putere neobicinuită la vîrsta aceea.

El citea mult. Împrumuta cărţi de pe unde putea. Era un suflet lacom de a se umplea, şi se simţea totdeauna deşert. Arareori se amesteca în larma şi jocurile şcolarilor. Observa totul, cugeta mult şi vorbea puţin.

Şi această seriozitate precoce, particulară băieţilor nenorociţi, această îndoială de sine şi frică de împrejurări, care devine un fel de boală pentru copiii ce n-au avut parte să-şi joace jocurile şi să-şi viseze visurile vîrstei de răul necazurilor ce-i troienesc şi-i îmbătrînesc fără de vreme, îi stinse, încetul cu încetul, energia lui, nebiruită altădată, entuziasmul lui de şcolar care *făcea furori* şi ambiţia lui de *premiant întîi*. În clasa a cincea, la clasificare, i-a trecut unul înainte, în clasa a şasea i-au trecut trei, dar niciodată n-a încetat de a fi un şcolar bun.

Spiritul lui de observare, îndreptat pururea şi prea de timpuriu asupra celor ce se petreceau în lume, îl făcu să înţeleagă cît e de greu să răzbaţi şi să ajungi a însemna ceva între ai tăi cînd eşti atît de sărac şi cînd ai nenorocirea de a fi mai deştept, mai cinstit şi mai simţitor decît alţii, căci din acest punct de vedere, d-nul Ghervescu, primul lui dascăl, nu se înşelase — Radu era un băiat deştept.

Acum, cînd se făcuse mare, i-ar fi plăcut şi lui să aibă o viaţă mai bună şi o haină mai curată pe el, pentru că lumea te socoteşte după ce pari, nu după ce eşti, şi el vedea bine că în discuţiile ce le avea uneori în şcoală, părerile lui se găseau neîntemeiate numai din pricină că surtucul îi era cam rupt.

Fusese un copil sănătos şi robust. Dar în clasa a cincea, după examenul de iarnă, elevii au făcut o mică petrecere, de la care Radu n-a putut lipsi. Acolo a trebuit să stea

pînă la miezul nopții. Cînd s-a întors acasă, a cercat încetișor la ușă și-a găsit-o incuiată. N-a îndrăznit să bată, ca să-i deschidă, și a avut imprudența de a se ghemui pe prispă. Era ger, el era cam subțire îmbrăcat, și a tremurat toată noaptea. A doua zi era amorțit și vînăt, abia își mai mișca, în nesimțire, picioarele și brațele, ca pe niște bucăți de lemn.

De atunci a rămas pătimaș *.

Dar vîrsta lui a luptat. Deocamdată i s-a părut glumă. În vară l-au prins niște friguri, de cari a scăpat în puțină vreme, dar cari, pe toamnă, l-au întors iarăși, și el le-a purtat de multe ori pe la școală, în clasa a șasea.

Familia în care da lecție îl vestise că de la septembre își va pune copiii într-un pension de băieți. Tocmai acum se gîndea el la un lucru pe care trebuia să-l fi făcut de mult : să dea examen și să intre bursier la „Sf. Sava".

Preotul scrisese lui frate-său despre *ingratitudinea* acestui băiat, pe care el îl îngrijise și-l iubise ca pe copilui lui. Radu îi lămurise mă-sii c-a trebuit să plece de la popă pentru că nu mai putea să-și vază de lecții, că la toamnă va căpăta un loc în școala statului, că peste un an va da un examen greu, de tot ce a învățat, după care va lua o slujbă cu leafă bună, și că la vara viitoare nu va putea veni acasă, pentru c-a făgăduit unui prieten din clasa lui să meargă la el, ca să învețe împreună.

Dar niciodată n-a spus o vorbă mă-sii despre neîncrederea și temerile lui pentru viitor, și întotdeauna s-a silit, pe cît s-a putut, să-i cruțe durerea de a se îndoi de sănătatea lui.

În zilele în cari simțea că o să-l prindă frigurile îmbuca ceva de dimineață, își lua o carte și-o pornea rara ** pe dealuri.

Cînd timpul era frumos, o lua încetișor pe cărăruia șerpuită în curmezișul dealului ce se ridica în fața satului și, cu ochii rătăciți pe lanurile tăiate felii-felii, ca niște trîmbe de pînză ce curgeau din creștet pînă în dunga cenușie a drumului, se lăsa în dusul pașilor domoli, pînă ce scăpăta dincolo de muche, în valea cealaltă.

Acolo, în pustietatea întinderilor, ce se mlădiau molatic și se pierdeau, valuri-valuri, în zări depărtate și nedeslușite, sub cerul cald și aducător de somn al zilelor de

* *Pătimaș* — aici cu sensul de suferind.
** *Rara* — domol, pe îndelete.

vară, în mirosul fără asemănare de dulce pe care-l dă cîmpului sulcina cînd e coaptă și iarba cînd i s-a făcut de coasă, în acest farmec măreț și liniștit al singurătății, inima lui, atît de trudită la vîrsta de optsprezece ani, se ușura de povara tuturor durerilor pămîntești. Acest aer sănătos și parfumat îi reda vieții toată puterea și tinerețea pe care el credea c-a pierdut-o. Capul i se limpezea ca de răcoarea unei dimineți după un somn îndestulător, și se simțea ușor... ușor ca un fir de iarbă — era fericit.

Așa se așternea de-a lungul, în marginea șesului, și acolo sta multă vreme cu fața în soare, cu degetele încleștate sub ceafă și cu ochii pe jumătate deschiși. Gîndurile i se stingeau încetul cu încetul, ca niște raze la asfințit, și toată ființa i se scufunda într-o odihnă profundă, caldă și binefăcătoare — îi făcea senzația unui om tare trudit, pe care-l fură somnul.

Urmărea c-o privire leneșe legănarea vălătucilor de nori ce făceau ape, sclipind, ca niște bucăți de sidef, pînă ce se subțiau ca un puf argintiu, se topeau și se risipeau încetișor, ca fumul. Iar cîmpul încropit vibra de chițcăitul ascuțit, prelung, tremurător și metalic al cristeilor și greierilor de iarbă.

Așa își petrecu Radu vacanța aceasta. Arareori frigurile îl biruiau și îl smulgeau de tot din această fericită uitare de sine. Întotdeauna se întorcea acasă mai sănătos și mai dispus.

La plecare, mama Ilinca l-a sărutat mai cu rupere de inimă, și-a plîns mai cu foc, pentru că Radu era mai slab și mai trist, și pentru că avea să treacă vreme mai îndelungată pînă să-l mai vadă.

Niciodată nu i s-a părut casa atît de jalnică și pustie, și niciodată nu i s-a părut așa de grea și de tristă această singurătate, caldă încă de ființa lui Radu.

Se uită în toate părțile să vadă dacă băiatul nu și-a mai uitat ceva (de altfel această grijă era de prisos, căci *băiatul* era acum departe), apoi își puse cîrligul la ușa tinzii și plecă prin vecini, să-și astîmpere amarul și să-și mai răcorească inima.

Dar după două săptămîni lungi de neliniște, i se *clăti geana dreaptă*, ș-o bucură Dumnezeu cu un răvaș de la Radu.

Într-un suflet alergă la comună, și notarul căpătă o găină grasă, iar ea o veste frumoasă :

„Scumpă mămucă,

Am intrat ca bursier în școala statului. Sunt sănătos și vesel. Nu mai cer nimic lui Dumnezeu, decît să te ție sănătoasă, ca să te pot face fericită într-o zi.

Sărut mînile, dragă mamă, și să ne vedem cu bine.

Fiul tău care te iubește
Radu“

Mama Ilinca, de părere de bine, îi trase o toană de plîns pe răvaș, apoi oftă din adînc și își ușură inima, apăsată ca de o piatră de moară. Toată fața i se limpezi și ochii îi sticleau în cap de beția unei bucurii copilărești și nestăpînite. Plecă fericită, cum nu-și aducea aminte să fi mai fost vrodată, și vreme îndelungată n-a rămas om știutor de carte pe valea aceea căruia Ilinca să nu-i cadă cu rugăminte ca să-i citească răvașul lui Radu, izvorul ei de mîngîiere și căpătîiul celor mai dulci visuri.

Iar seara, cînd se culca, vorbele din răvașul lui Radu îi răsunau în suflet ca un cîntec de departe, frumos și alungător durerilor. Gînduri fericite o pridideau, și din întunericul tihnit al odăii se revărsa asupră-i un farmec cald și întineritor, care-i scălda întreaga ființă ; și — stoluri-stoluri — felurite visuri de noroc se desfăceau unele din altele, ca niște rotocoale de fum, i se învîrteau molatic în cap și-o dezmierdau ca la vîrsta de paisprezece ani.

Peste puțin Radu își va isprăvi învățătura, va ieși în lume și va fi om cu vază și cu cătare printre ai săi. Va avea slujbă mare, va fi în rînd cu boierii și în cinstea tuturora. Iar ea va desface casa cu tot cuprinsul ei, va vinde cele unsprezece pogoane de pămînt și se va duce lîngă fecioru-său, la București. Acolo va trăi fericită, ca în sînul lui Avram. Își va îngriji copilul, și-l va păzi ca pe ochii din cap. Și nu se va arăta lumii că este mama lui, ci va spune la toți că e... acolo, o babă săracă și bună, care l-a ținut în brațe de mititel, l-a legănat, i-a spus povești și l-a descîntat de deochi, și stă și ea, ca să-și închidă ochii la casa stăpînului, că așa a lăsat Dumnezeu.

Și cîte mame bogate, ce de-a cocoane mari și cu fete frumoase n-or să vrea de ginere pe Radu al ei !...

Aceasta era viața mamii Ilincăi pe vremea aceea, și dacă toate aceste lucruri s-ar fi petrecut aievea în ceasurile acelea, ea n-ar fi fost de loc mai fericită.

Dar îndeobște toate visurile prea frumoase sunt semne neîndoielnice de mari nenorociri viitoare, și omul ar trebui să cunoască, în cele din urmă, că tocmai atunci cînd se lasă a fi mai stăpînit de farmecul unor iluzii mai dulci, e o durere mai grea, care i se urzește și-i așteaptă în cale-i.

II

Radu a știut, într-adevăr, să-și aleagă un bun prieten printre camarazii lui. Căci Gheorghe Vorincea era un băiat liniștit, un cap sănătos și o inimă bună, care nu se ținea cu dinții de coroană, dar care mînca zece premianți cu pătrunderea și cunoștințele lui.

Vorincea nu era tocmai sărac. De loc, era de la Găiceni din ținutul Teleorman. Îi trimetea de acasă o sută de lei pe lună, și cum el era băiat cu minte și cumpănit la toate, trăia binișor cu acest buget, nu ducea lipsă de nimic, și, la orice nevoie, erai sigur că vei găsi la el zece-douăzeci de lei.

Amîndoi erau cam de aceeași vîrstă, și prietenia lor era de acelea care multă vreme rămîn în școală ca niște pilde frumoase.

Ei stau alături în bancă. S-ascultă unul pe altul lecțiile de peste zi, își cercetează temele, își spun ce cărți străine de școală au mai citit, s-admiră împreună paginile cele mai frumoase și mai interesante.

În toate duminicile Radu mănîncă la amicul lui, și iarna, de două ori pe lună, se duc amîndoi la teatru.

Într-o duminică, pe la sfîrșitul lui ianuarie, Radu veni, ca de obicei, la Vorincea, dar nu mîncă nimic la masă și vorbea foarte puțin. Era indispus, mai tras la față și mai palid ca altă dată, ochii îi mijeau, obosiți și tulburi, sufla greu, și din cînd în cînd își ducea palma la frunte.

Spuse că n-a dormit aproape de loc, că toată noaptea a tușit, că nu se simte bine, îl cam doare capul și că-i pare foarte rău că nu poate sta mai mult.

Gheorghe deocamdată nu vroia să-l lase. Să stea puțin în patul lui. Îl va freca cu oțet pe mîini și pe tîmple. Are gazda un oțet de trandafir minunat. Îi va face o limo-

nadă, îi va coace castane, cum îi plac lui, și-i va citi o poezie preafrumoasă de Eminescu, ieșită acum în *Convorbiri literare*...

Și-l apuca în brațe, și-l ruga, și se jura că într-un ceas îl va face bine. Vor merge pe urmă la teatru. E o piesă așa de frumoasă...

Dar nimic nu putu să înduplece pe Radu. Se sculă enervat, să plece.

E cu neputință să mai stea. Se simte așa de bolnav și de slab, că i se taie picioarele. Vor merge duminica viitoare la teatru.

Amîndoi ieșiră mîhniți. Vorincea merse cu el pînă la poarta școlii. Și vorbea mereu, îl mustra că nu vrea să-l asculte pe dînsul și că-i așa de răutăcios. Îi zicea că n-are nimic, vede el, că se preface că-i bolnav, pentru că nu-l mai iubește, și-i spunea fel de fel de glume, ca să-l facă să rîdă.

De la un timp, văzînd că prietenul lui nu zice nimic, tăcu și el. Radu avea un surîs trist, care pe Gheorghe îl amăra cumplit.

În poarta școlii se opriră, se îmbrățișară cu durere, se uitară blînd și iubitor unul în ochii altuia și amîndoi simțiră, despărțindu-se, că i-ar podidi plînsul dacă ar sta mai mult privindu-se așa...

Radu își învăță lecțiile pentru a doua zi. Aceasta n-a făcut-o cu obicinuita lui înlesnire. Îl părăsise acea putere de luare-aminte care se înclești de lecție și-i sorbea înțelesul dintr-o citire ; ochii lui se scoborau, în neștire, pe scara șirurilor de slove pînă la sfîrșitul paginii, fără să prindă de veste că truditele lui gînduri au rămas aninate cine știe unde.

Reîncepea, de cîte zece ori, o frază foarte lămurită, peste care îi luneca mintea fără s-o poată apuca. Din cînd în cînd își lăsa capul greu pe carte și dibuia, ca prin întuneric, frînturi de înțeles, ca să cîrpească un paragraf din lecție, dar gîndurile i se încîlceau, și atunci își ridica mînios capul și se așternea mai îndărătnic pe citire, înfigîndu-și ochii mari și necăjiți pe slove, ca și cum ar fi voit să le scobească din pagină.

Sara sună de mîncare, dar el nu se coborî la masă, că nu-i era foame. Cînd se simți ceva-ceva stăpîn pe lecții, închise cărțile și se duse în dormitor. Era întuneric și cam frig acolo. Bîjbîind, merse la patul lui, își aprinse

lumînarea la căpătîi, se descălță, se înfășură, îmbrăcat, în plapomă, își scoase de sub pernă o carte, pe care-abia o începuse (*Noua generație* de Turghenief). Îl durea capul din ce în ce mai rău, ochii mijeau somnoroși și abia ciuguleau cîte o vorbă, două din rînd.

Închise cartea, suflă în lumînare și-și vîrî capul sub învălitoare.

Spinarea-i era înghețată. Ca niște vîrfuri de ace îi furnicau prin coaste — fioruri dese, reci și ascuțite îl săgetau prin tot trupul, pieptul și brațele i se zbăteau într-o tremurare nervoasă ; ca un burghiu de foc simțea că-l sfredelește-n tîmplă, și zgîrcit de cîrceii de prin toate încheieturile, se ghemui sub plapomă, cu pumnii și cu genunchii la gură.

Peste vreun ceas prinse-a se-ncălzi. Suflarea îi devenea din ce în ce mai fierbinte. Simți că-l înăbușe, și-și scoase capul și brațele afară. Dar căldura creștea ; ca un abur greu și înfierbîntat îi îneca răsuflarea și-i moleșea trupul, fără să-l adoarmă.

Palmele-i umeziră, capul îi ardea ca într-o leșie fierbinte, sudoarea îi izvora pe la rădăcina perilor și-i brobonea fruntea. Își scoase hainele — pe spate și pe piept cămașa i se făcuse leoarcă.

În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc. Se sună de culcare. Elevii intrau zgomotoși. Unii se apropiară de patul lui. Radu se prefăcu că doarme. Peste o jumătate de ceas toată sala se umplu de tăcere și de somn. Numai Radu nu putea să doarmă.

În capul lui aprins clocotea un potop de gînduri. La început, vedenii nedeslușite, șiruri rupte și încîlcite, vorbe stinghere și sfărmături de idei scăpărau în învălmășagul haotic dintre tîmplele-i fierbinți. Încetul cu încetul icoana bunei și iubitoarei lui mame i se lămuri în minte, și-i rămase acolo, clară, luminoasă și duios zîmbitoare ; se simți aburit de-o senzație dulce, ca și cum o mînă caldă și mîngîietoare îi netezea fruntea încetișor ; toate gîndurile i se limpeziră.

Cugetă la ce ar fi putut să fie (aceasta numea el *iluzia iluziilor lui stinse*) : Și-ar fi isprăvit studiile, ar fi avut și el un loc printre cei cari muncesc. S-ar fi silit să se deosibească printre aceștia. Ar fi avut pe mă-sa lîngă el — aceasta l-ar fi întărit mult.

Ea l-ar fi înțeles, și l-ar fi mîngîiat în ceasurile de suferință. Ei s-ar fi mulțumit cu puțin. El ar fi muncit mult, și n-ar fi obosit niciodată, pentru scumpa lui mamă. Mai tîrziu ar fi ieșit deasupra nevoilor... Ar fi fost atît de fericiți amîndoi !...

Apoi cădea în ceea ce numea el realitatea lucrurilor. Roiuri negre de prevederi urîte îi troieneau închipuirea, și toate gîndurile i se scufundau grele în întuneric, prăbușite ca în gura unei prăpăstii fără fund.

El se vedea bolnav, prăpădit, fără puterea de a munci, aruncat în izbeliștea nenorocirilor, îndurînd, cu umilință, aroganța și disprețul lumii, lipsindu-i adăpostul și hrana zilnică, mișcînd compătimirea trecătorilor de pe strade, cu fața lui galbenă și cu îmbrăcămintea lui ruptă. Prietenii îl evitau. Camarazii lui de odinioară îl priveau de sus, făcîndu-și ochii mititei și afectînd o milă insultătoare, care pe dînsul îl rănea amarnic și-i umplea inima de venin.

Dar ceea ce-l sfîșia mai crud și mai dureros era suferința mamii lui. Sărmana, ea-și clădea visuri atît de frumoase pe existența lui șubredă și păcătoasă, ea-și pusese toată nădejdea în fericirea și viitorul lui, și el îi ucidea toate iluziile, îi zdrobea inima, îi smulgea sufletul din liniștea-i atît de dulce, și-l tîra cu dînsul, tăvălindu-l prin toate durerile și umilințile vieții lui. O vedea slabă și-mbătrînită de chinuri, plîngîndu-i la căpătîi, și el simțea lăcrimile sfintei lui mame cum picură, și-i cad pe inimă ca niște cărbuni aprinși, ce sfîrîiau arzîndu-l, și-n tăcerea acestui doliu sfîșietor, amîndoi aveau ca o frică de a-și mai vorbi, și el abia îndrăznea cîteodată să-și ridice ochii smeriți și rugători, nemaiavînd alt glas să-i spuie : „Iartă-mă, scumpa mea mamă, că-ți zdrobesc inima atît de amarmic, iartă-mă că te omor !..."

Apoi căta să-și schimbe pasul gîndurilor. Voia să-și alunge din cap stolul acestor negre închipuiri, și se întorcea, cu o mișcare nervoasă, pe partea cealaltă. Se gîndea că s-ar putea face bine, și calea i s-ar limpezi. Se găsea nedrept în chipul prea aspru cu care judeca lumea. E adevărat că sunt multe canalii, dar se găsesc și oameni de inimă, cari l-ar înțelege și i-ar întinde mîna. Cugeta la amicul lui atît de bun și de iubitor.

Dar băgă de seamă că e tîrziu, ș-ar trebui s-adoarmă. Gîndurile îi speriaseră somnul. Cînd ți-ai muncit și ți-ai

zbuciumat creierul ceasuri întregi, cu greu mai potolești răscoala.

Cercă să nu mai cugete la nimic ; lucrul e cu neputință în asemenea împrejurări.

Se învîrtea în pat, își întorcea perna pe partea cealaltă și-și vîra brațul sub căpătîi, își așeza picioarele și trupul în stările cele mai slobode și urmărea cu auzul huruitul fiecărei trăsuri de pe stradă, pînă ce se stîngea încetișor în depărtare. Uneori umbla să-și surprindă cu mintea trecerea ușoară și pe furiș a ființei conștiente în starea de somn, ori se gîndea la cîte ceva molatec : își închipuia că e pe mare, și-l leagănă valurile ; ori că se suie încetișor într-un balon, și plutește peste întinderi nemărginite, netede ca apa și arse de soare.

Într-un tîrziu adormi.

A doua zi el n-a simțit cînd s-au sculat băieții, și pedagogului i-a fost milă să-l deștepte, fiindcă-l știa bolnav și fiindcă era „băiat bun". De altfel, aceasta li se întîmpla pentru prima oară : lui Radu — să nu se scoale devreme, și pedagogului — să-i fie milă.

Gheorghe veni mai de dimineață și izbuti să răzbată în dormitor. Se așeză la capul lui Radu și-l privea liniștit cum doarme.

Elevii se duseseră cu toți în repetitor. Mai era o jumătate de ceas pînă să sune de intrare prin clase.

Radu era palid la față. Deodată tresări prin vis și-și strîmbă fața, scîncindu-se într-un plîns uscat, ca un copil ce s-a speriat prin somn.

Gheorghe îl clătină tare, ca să se deștepte. Radu gemu, tresări iarăși, își deschise ochii mari, speriați, îi ținu cîtva pironiți asupra amicului său, într-o căutătură aiurită și moartă, ca de nebun, apoi zîmbi și se sculă din pat, întrebînd cîte ceasuri sunt. Spuse că se simte mai bine, că tocmai acum, în ziuă, visase un vis foarte curios, care-l umplea de groază. Și se frecă la ochi, cătînd să-și aducă bine aminte :

Se făcea într-o casă străină, nu știa unde, într-o odaie pe un pat era întins un prosop curat și părea că acopere ceva. El se spălase, și tocmai căuta să se șteargă. Ridică prosopul, și, de subt el, i se arătă ceva înfiorător : două picioare tăiate de pe la genunchi și încălțate cu niște bușmachii noi, pe cari-i cunoștea... Cineva îi spuse că

sunt picioarele mă-sei. El tresări de spaimă și începu să plîngă. Atunci Gheorghe l-a deșteptat.

Se îmbrăcă în grabă și se scoborîră amîndoi. Radu avea o slăbiciune simțită, în tot corpul. Părea că se frînge de pe la încheieturi, ochii roșii îi ardeau în cap și-l usturau ca de fum, gura îi era uscată și buzele arse, în stomah avea o leșuială, și pieptul și-l simțea apăsat ca de-o greutate mare ce-l înăbușea. Cînd răsufla, aerul i se prăbușea în plămîni ca ceva tare și rece, care-l lovea și făcea să-l doară ca o bubă, acolo înlăuntru, ș-atunci îl apuca o tuse seacă ce-i sfărîma pieptul.

Gheorghe suferea foarte mult, și se îngrijea de starea amicului său. Doctorul școlii i s-a părut prea nepăsător. A stat morțiș de capul lui Radu și l-a înduplecat să meargă la doctorul Marcovici. Acesta i-a dat niște hapuri de sulfat de chinină și i-a recomandat să se ducă de vară undeva, la aer curat, și să nu mai lucreze, să citească foarte puțin și să ducă o viață regulată. Gheorghe căta întotdeauna să-l mîngîie, spunîndu-i cît de bine au să petreacă în vacanție la el la țară. Radu va bea în toată dimineața cîte un pahar mare de lapte. Mama lui îl va iubi ca pe copilul ei, și surorile lui — căci avea două surori nemăritate — îl vor iubi ca pe fratele lor. Se vor plimba cu toții pe cîmp și prin pădure, se vor juca, vor face tot felul de nebunii, vor fi atît de fericiți, și Radu se va face sănătos și gras cît un măcelar...

Primăvara îi mai înveseli. Sănătatea lui Radu mergea înspre bine. Fața-i se mai însenină, și în frumoasele duminici la Cișmigiu, pe o bancă retrasă, amîndoi ședeau fericiți, ceasuri întregi, subt un copac înfrunzit, și-și tăiau viitorul în felurite planuri, care de care mai mari, mai frumoase și mai imposibile.

Ce mult se iubeau, și ce bine trăiau ei, așa pierduți cu mintea ca-ntr-o poveste, în auritele lumi ale închipuirii lor, lipindu-și inimile și îngemănîndu-și gîndurile ca să le-mpingă, departe, în zborul aceluiași vis. Ei își vedeau întreaga viață și toate bucuriile amestecate laolaltă, și niciodată nu s-au gîndit că s-ar putea întîmpla altfel de cum cugetau ei.

Radu băgă de seamă că alături de Gheorghe, încetul cu încetul, îi revin toate iluziile cari îl părăsiseră într-o vreme, și pe cari și le crezuse pierdute pentru totdeauna.

Dar într-o zi — era aproape de examen — toți elevii clasei a șaptea stăteau strînși în curtea școlii și sporovăiau zgomotos între dînșii. Tocmai se dăduse notele de peste an, și se știe că această împrejurare stîrnește întotdeauna discuții între școlari. Cum vorbeau așa, Radu se arăta, se vede, cam răutăcios cu un elev leneș și vestit în școală prin mojicia lui, și, cum era deprins să dea de-a dreptul cînd știa că spune un adevăr, cercă să convingă pe acest camarad al lui că pentru lenea ce-a desfășurat în cursul anului, nota cinci, pe care o căpătase, i se pare un adevărat hatîr. Și cum îi vorbea așa de liniștit, dîndu-se aproape de dînsul, acesta, în vederea și în auzul tuturora, îl împinse pe Radu încolo și, c-o răutate veninoasă și bestială îi zise răstit :

— Dă-te mai încolo, ofticosule, ce-mi sufli-n gură ?...

Acest neașteptat răspuns îl izbi pe Radu, brutal și violent, ca un pumn în obraz. S-ar fi repezit să-l bată, dar simți că i se împleticesc picioarele, și brațul ce-l ridicase îi căzu în jos, greu și mort, ca al unui paralitic. Gheorghe îl văzu vînăt, și ochii lui sîngerați ardeau în văgăune, înfiorători, ca ochii unui ucigaș — se repezi la el, îl apucă în brațe și-l scoase din grămadă ; și fiindcă Radu tremura, îl dojeni că e copil și se aprinde așa pentru un lucru de nimic, îi înșira toate mojiciile grosolane pe cari acel școlar le spusese camarazilor lui și-l ruga frumos, netezindu-i mîna, să se liniștească și să nu mai fie supărat de asta. Apoi schimbă vorba. Îi spuse c-a primit un răvaș de-acasă în care-i scrie că-i așteaptă cu nerăbdare pe amîndoi, că ai lui au început de pe acum să iubească pe Radu, că peste două săptămîni vor fi la Găiceni.

Radu nu-i răspundea nimic și nici n-asculta ce-i spune. În capul lui vuiau amarnic acele grozave cuvinte, ce-i căzuseră ca un trăsnet. Nu mai vedea nimic înaintea ochilor, îi vîjîiau urechile, ca lîngă scocul unei mori. În coșul pieptului simțea o durere grea și îndesată, care-i curma viața — pare că o cange de fier i se înfipsese în inimă și i-o strivea strîngînd-o din ce în ce mai puternic și mai neînchipuit de dureros.

Acest cuvînt de *ofticos*, pe care el și-l zisese de mii de ori în gînd, i se părea acum, cînd și-l auzea din gura

altuia, ca cea mai teribilă și mai neîndoielnică hotărîre a pieirei lui.

Nu mai era un școlar dezmățat și obraznic acel care i-l spusese, pentru el era glasul batjocoritor al lumii întregi, și cuvîntul crud și decisiv al tuturor doctorilor, care-i striga mereu, neîntrerupt :

„Da, ești un ofticos, ș-ai să mori mîine-poimîine...“

Și multă vreme l-a prigonit * amintirea acelei împrejurări.

III

În sfîrșit, iată-i la Găiceni. Este știut că vremea cea mai fericită și mai plină de visuri în viața unui școlar bun sunt cele două luni de vară, după ce și-a isprăvit liceul.

Atunci i se pare lui că tot ce-a fost greu, că tot ce-a fost suferință s-a dus, și, de-aci-ncolo, drumul e întins și neted ca-n palmă — n-are decît să meargă. Ia... un mic hop mai e de trecut, la bacalaureat, și încolo... pălăria pe ceafă, și nici de vodă să nu-ți pese !

De ce dar mai stă Radu așa de fără chef și înecat în gînduri triste ?... Asta nu putea să înțeleagă amicul lui și, trei sferturi de zi, acesta n-avea altă vorbă decît mîhnirea lui Radu. Va trebui să-l dea la brazdă, să-l facă vesel ; pentru aceasta avea nevoie și de ajutorul celorlalți.

Familia lui Gheorghe, toată, se încheia în mama lui și în cele două surori. Tatăl său murise de vro cinci ani. Le rămăsese moșioara de la Găiceni, niște prăvălii în oraș, ceva parale strînse — peste tot se făcea un venit de vro opt mii de fraci pe an. Nimeni nu i-a auzit plîngîndu-se vrodată de ceva.

Cucoana Catinca era o femeie bună, harnică și cumpănită la minte. Avea o figură simpatică, un zîmbet blajin și niște ochi mari și duioși, cari te dezmierdau cînd te priveau — și era de-o fire liniștită și veselă.

Aceasta o făcea mai tînără cu zece ani decît vîrsta ei : puteai să juri că n-are mai mult de treizeci de ani.

* În ultima ediție antumă : *priponit.*

Lina era o fată cuminte și serioasă. Avea optsprezece ani. Era înaltă, palidă și cam trasă la față, sprîncenată, cu ochii căprii și plini de înțelepciune. Margareta era sprințară, șagalnică și neastîmpărată. Avea șaptesprezece ani. Era plină și rumenă la față, cu ochii negri, ce-i sclipeau în cap, umezi, șireți și iscoditori... Nu semănau amîndouă surorile. Fiecare era frumoasă în felul ei.

Radu era din firea lui stîngaci. La masă, mai ales, unde mîinile lui nu prea știau să se ție și să se miște în toată regula, îl treceau nădușelile pe bietul băiat, și vederile i se întunecau. La toată mișcarea i se părea c-a vărsat un pahar, ori c-a răsturnat vro solniță. Această nenorocire i se întîmpla — nu-i vorbă — cam des, și cu cît se vedea mai neîndemînatec, cu atît se necăjea mai rău pe sineși, și cu cît se necăjea mai tare, cu atît devenea mai neîndemînatec. Zingănitul unei furculiți, ce-i scăpa din mînă, îi rămînea în urechi și-l indispunea pentru toată ziua.

Totuși, plăcu mamei și surorilor lui Gheorghe acest băiat tihnit și atît de gînditor, care avea ceva de artist, cu figura lui palidă, cu zîmbetul lui trist, cu ochii lui adînci și întunecați, cu tăcerea lui, cu stîngăcia și timiditatea lui de copil nepurtat prin lume — și dragostea ce-i arătau toți ai casei făcu pe Radu să nu se mai simtă între străini.

Gheorghe, care nu știa ce să mai facă pentru a-și mulțumi prietenul, rugă pe mama și pe surorile lui să nu-i mai zică *domnule* și *dumneata*, ca unui străin, ci să-i zică pe nume...

— Căci Radu nu-i străin, el e fratele meu cel drăguț... Și nici n-aveți idee ce bun e Radu al meu...

Și-l lua de gît, se așeza pe genunchii lui, și-l săruta, alintîndu-și vorbele și netezindu-i părul...

— Și tu, băiatu-neichii, mamii să-i zici *mamă* și fetelor să le zici *tu* și pe nume, ca la surorile tale. M-ai auzit ? Să știi că mă supăr și nici nu mai vorbesc cu tine dacă-i fi uricios și nu-i face așa... Haide, mamă, zi-i *Radule*, începe mata, zi-i, mamă, zău, că, iaca, a trecut o săptămînă de cînd am venit, și... Radu e băiatu matale cel cuminte — nu-i așa, mamă ?...

Și Gheorghe se pornea pe vorbă, își lăuda prietenul și se aprindea de o veselie copilărească și drăgălașe, care

însufleţea casa ş-aducea lăcrimi în ochii mă-sei, care-i sorbea pe-amîndoi cu privirea ei caldă şi plină de iubire.

De-aci-ncolo Gheorghe le păzea vorbele, şi se necăjea, şi-i mustra cînd îi prindea că nu-şi zic *cum trebuie* şi că nu-s oameni de-nţeles. Încetul cu încetul, spre marea lui satisfacere şi prin neadormita-i stăruinţă, se obişnuiră cu toţi — Radu mai anevoie — a-şi vorbi ca şi cum ar fi din aceeaşi familie. E oare nevoie să mai spunem pentru cari inimi era mai dulce şi mai plină de farmec această familiaritate ? Ea s-a statornicit mai cu greu între Radu şi Margareta. Curios lucru. Aceasta era o fată aşa de zglobie şi de slobodă la gură şi la mişcări încît, cînd o vedeai pentru prima oară, îţi venea să crezi că, dacă peste un ceas nu-ţi va sări în gît, dar pentru a doua zi... te puteai aştepta negreşit la aşa ceva.

Radu se schimbă cu totul, şi în scurtă vreme. Faţa i se lumină şi ochii îi umezeau de mulţumire. Deveni vorbăreţ, expansiv, copilăros şi nebunatic, cum nu-l văzuse amicul lui niciodată. Toată ziua alerga cu Gheorghe şi cu fetele prin grădină, ori o porneau devale, peste pîrîu, în luncă, şi se jucau de-a ascunsele prin tufiş. Seara se întorceau obosiţi, mîncau cu poftă şi petreceau pînă tîrziu. Radu cînta din gură, recita frumos poezii frumoase, spunea anecdote, făcea ca actorii, murea ca Rossi şi ca Salvini... era atîta farmec în nebuniile lui ş-atît de drăguţ îl făcea această veselie caldă şi nestăpînită, încît mama lui Gheorghe, uitîndu-se cu drag la el şi ascultîndu-l cu nesaţ, simţea într-adevăr o adîncă părere de rău că Radu nu e copilul ei. Iar Gheorghe se afla în culmea fericirii : izbînda lui îi întrecuse toate aşteptările.

Pe la miezul nopţii se despărţeau cu dragoste şi cu voie bună. Amîndoi se duceau fericiţi în odaia lor. Luau vro carte şi mai citeau, pînă să le vie somn. Ori îşi puneau visurile tovărăşie şi-ncepeau să-şi clădească *viitoruri.* Atunci, se ştia că nu-i mai fură somnul pînă-n revărsat de zi. A doua zi fetele le băteau cu pumnii în uşe şi strigau la ei ca să-i scoale.

Într-o *dimineaţă,* cam pe la o amiază, cum ieşeau ei din odaie, cu ochi somnoroşi şi tulburi, Margareta, întîmpinînd pe Radu cu un aer falnic, şi cu ochii dulci şi vicleni, privind ţintă la el, îi zise :

— Bună dimineaţa, *Sabathai-Rab-Benaia...*

Şi cum Radu, uluit deocamdată, se uita la dînsa uimit, ea începe să-i declame pe de rost :

„Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumii dezlegare
Pe-alăturea de legea ta,
Că-i vină fără de iertare !...“

Chipul lui Radu se posomorî, şi Margareta pentru întîia oară îl auzi vorbindu-i răstit :

— La ce-mi umblaţi în lucrurile mele ?... Asta nu-mi place... Să-mi dai caietul !

— Ba să mă ierţi, că nu ţi-a umblat nimeni *în lucrurile dumitale,* ţi l-a găsit ieri slujnica sub perină şi mi l-a adus mie... Şi să faci bunătate să nu te uiţi urît la mine, şi să mă rogi frumos dacă vrei să ţi-l dau.

Era greu să se supere cineva pe Margareta. Cu toate acestea, Radu avu tăria şi făcu pe mîniatul pînă seara. Se ferea de a se mai uita la ea şi nu-i vorbea de loc. Acum făcea şi ea pe supărata. Dar la masă, fără voia lor, li se încîlciră privirile şi-i umflă rîsul pe amîndoi. *Cedară stăruinţilor* şi se împăcară. Margareta îi dete caietul. Toţi îl rugau pe Radu să citească ce-a scris. El nu voia. Zicea că n-are în caietul acesta decît un început, care pînă acum nu spune nimic... Este o istorie lungă această poezie, la care va trebui să lucreze multă vreme. Subiectul şi l-a luat dintr-o nuvelă poloneză, intitulată *Ilau,* adică tînăr iscusit în învăţăturile *Talmudului.* Nu-şi mai aducea bine aminte în ce revistă franceză citise această istorie, tradusă. În poezia lui voia să arate pe tînărul Sabathai muncit de îndoială, smuls din liniştea cărţilor şi credinţilor strămoşeşti şi zbuciumat de neîmpăcatul lui spirit, căutînd adevărul, citind cărţile oprite la evrei, ieşind din frînele legii lor.

Într-o zi [...] i-au cotrobăit prin odaie ş-au găsit la el un schelet de om. Căta dar să pătrundă misterele naturii. Aceasta e o crimă. El a fost afurisit şi alungat din oraş. Lucrul s-a petrecut în Galiţia. Sabathai s-a dus într-un oraş străin. Acolo ţinea conferinţe în salonul unui general. Era frumos, învăţat şi fermecător la vorbă. Toată lumea-l admira. Fiica generalului îi spuse că-l iubeşte. Ea era foarte evlavioasă. Sabathai se boteză. Generalul îi făcu fericiţi. Tînărul deveni ilustru. Ajunse profesor

la Universitate. Scrise o carte, în care tăgăduia existența lui Dumnezeu. Învățații de acolo, care-l invidiau, se ridicară toți împotriva lui. Popii tăbărîră pe capul nevestei lui. O îngroziră cu iadul. Aduseră un doctor și-l declarară smintit. Sabathai fu legat și dus, bun zdravăn, în casa de nebuni. Tocmai după douăzeci de ani, într-o revoluție, foștii lui studenți îl scoaseră de acolo, idiot și schilodit de bătăi. Nu se știe ce s-a mai făcut. Unii spun c-au văzut un om umblînd încet pe dealuri, uitîndu-se pe jos, bîjbîind prin buruieni și răspunzînd trist cui îl întreba ce caută : „Caut pe Dumnezeu și nu-l aflu nicăirea".

. . . .

— Eu, zicea Radu, voi să arăt că acest tînăr, așa de frumos înzestrat, își merită soarta... Că a te ridica cu mintea și cu inima mai sus decît oamenii cari te înconjură este un păcat pe care trebuie să-l ispășești... Că răutatea și învrăjbirea fără frîu a oamenilor inferiori în contra omului *superior* este întemeiată și va fi întotdeauna... În sfîrșit, că durerea este un impozit fatal, pe care orice om *deosebit* trebuie să-l plătească vieții.

Dar aceste lucruri, pe cari Radu le rumegase multă vreme în capul lui, și i se păreau foarte limpezi, nu puteau fi deopotrivă simțite și de auditorii lui, cari nu cugetaseră niciodată, împreună cu el, la așa ceva. De aceea îl rugaseră să-și lase planul la o parte și să le citească ce-a scris, începutul... așa cum se găsește.

Radu se induplecă și citi :

SABATHAI-RAB-BENAIA

Cap. I

„Sabathai, nu căuta
Ascunsa lumii dezlegare
Pe-alăturea de legea ta,
Că-i vină fără de iertare !

Ci-ți pleacă ochii pe Talmud,
Ilau, cu-adîncă-nvățătură,
Cu glas de tunet să-l aud
Pe Iehova, prin a ta gură,

Vorbind și calea arătînd
Copiilor lui Izrael...
Întoarce-ți tulburatul gînd
Și toată inima spre El !

Căci El *a zis, sub bolți albastre,*
Pămînt și aștri să răsară,
Și-n noaptea pribegirii noastre
S-a prefăcut în stîlp de pară,

Călăuzind pierduții pași
Și mană dînd robilor săi !
La ce tu cugetul să-ți lași
A luneca pe alte căi ?...

Iscoditoarea ta gîndire
Scufundă-ți-o-n Talmud *și-n* Thora,
Și vezi cum din a lui iubire
Izvor dă vieții tuturora !"...

Așa, pios, Rab-Benaia
Pe scumpu-i și-nvățatu-i fiu
Necontenit îl sfătuia,
Dar vorba-i se pierdea-n pustiu ;

Căci surd Sabathai rămîne :
Din sufletu-i — rebel acelei
Povești a cărților bătrîne —
Mușcase șarpele-ndoielei...

Și cît de greu l-apasă gîndul
La ușa tainelor cînd bate —
Adîncul lumii cercetîndu-l,
În trista lui singurătate.

O rază-n noapte-i nu străbate,
Și nici o șoaptă nu răspunde
Dorinții lui neîmpăcate,
Și tulburării lui profunde...

Doar luna singură-și răvarsă
Văpaia-i rece și senină
Pe-această frunte grea și arsă
De gîndu-i dornic de lumină.

„O ! de exiști tu undeva,
De-a pururi bun ș-atotputernic,
Arată-mi-te, Jehova,
Să cad naintea ta cucernic.

Să-mi spui — să aflu de la tine
A lumii taină pe de-ntreg !...
Cobori din sferile-ți senine
Și fă-mă să te înțeleg !

Căci cum să cred eu că exiști,
Și peste lumea ta-n ruină
Îți luneci, fără să te miști,
Privirea-ți rece și senină ?

De ce-ai făcut pe om atunce,
Dacă știai că va fi rău,
Și patimile-or să-l arunce
Pe alte căi din frîul tău ?

Ce-ți trebuia opritul pom,
Și șarpele ispititor,
Și pofta Evei, ca pe om
Să-l dai de veci durerilor,

Cînd tu știai mai dinainte
C-ai să-i arunci din rai afară,
Căci slabi tu însuți îi făcuseși,
Ispitelor de se plecară ?"

Așa-ncepuse el, din școală,
A se-ntreba ș-a se-ndoi,
Muncit de-a minții lui răscoală.
. . . .

Și singur, stînd plecat pe carte,
Neadormit, lua-n răspăr
A sale-nvățături deșarte —
Doar o găsi vrun adevăr ;

Dar își trudea-n deșert gîndirea :
Pe zeul bibliilor sfinte
El nu-l găsește nicăirea ;
Din cărți își smulse trista-i minte

Ca dintr-o noapte ce-l înghite...
Toate scripturile-i părură
Iscoade prost închipuite
Și basme fără legătură !...

Cap. II

La casa lui Rab-Benaia
E zarvă mare. — Tulburat,
Norodul se înghesuia
Să vadă ce s-a întîmplat.

Plîngea, smulgîndu-se de păr,
Bătrînul rabin, scos din fire —
Se întîmplase-n adevăr
O strașnică nelegiuire :
. . . .

— Aici, urmă Radu închizînd caietul, vine descoperirea scheletului, pe care Sabathai îl furase într-o noapte din cripta țintirimului, și de aci încolo încep nenorocirile lui.

Toți îi lăudară începutul. *Mama* îl sărută, năbușindu-și un suspin. Desigur, îi părea rău că n-are și copilul ei talentul lui Radu. Iar ochii dulci ai Margaretei îl priveau visători, fierbinți și umezi de fericire...

„Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea !"

Această cugetare a rămas pentru totdeauna în sufletul lui Radu ca un crîmpei de cîntec, și așa îi răsună în cap, mereu și cu aceleași cuvinte, încît — cînd nu și-o rostea singur — i se părea că i-o spune altul la ureche.

Dar liniștitele lor petreceri trebuiau să se rărească. Pregătirile de bacalaureat începură. În unele zile învățau împreună. Radu era contra acestui sistem și contra ascultărilor pe dinafară. El vedea bine că nu se poate ține de tovarășul său. Gheorghe se ducea să învețe pe sub copaci, în grădină. Radu nu se simțea tocmai bine, și-i plăcea să rămîie singur în odaie. Avea gînduri pline de farmec, cu cari nu i s-ar fi urît de a sta o veșnicie. De aceea, cum se vedea singur, își punea o carte deschisă la îndemînă, se lungea în pat, închidea ochii și... cugeta.

Cine n-a simțit oare, la vîrsta lui Radu, nespusa fericire de a visa deștept, ceasuri întregi, în dulcea și tihnita-i singurătate !

Chipul senin și zîmbitor al Margaretei îi umplea întreaga lume de gînduri. Privirea ei caldă, care îi vorbea așa de înfiorător de dulce și pe care el o înțelegea așa de bine, revărsa atîta farmec în viața lui, și glasul ei îi răsuna atît de încîntător în auz, și toată drăgălașa ei făptură îi cucerea mințile și i le îneca într-o așa de neînchipuită voluptate, încît întreaga lui existență se pierdea într-un basm negrăit de mîndru, toată ființa lui se desfăcea încetișor, se topea de istov și nu mai rămînea decît un abur ușor, ce plutea ca într-o atmosferă caldă și parfumată, în care veneau să se stingă, obosite, răsunetele unui cîntec depărtat, misterios, adormitor de dulce. Căci era o fericire fără de seamăn, în care Radu, nemaisimțind nimic pămîntesc în el, se uita ceasuri întregi și rămînea, ca în legănarea unui vis minunat, în această toropeală leneșă, adîncă și încropită a fermecatelor lor gînduri.

Așa se pregătea el pentru bacalaureat. Cîteodată cerca într-adevăr să citească ; dar mintea-i nepriponită pribegea pe aiurea, privirile-i trudite scăpătau de pe rînduri, ochii i se închideau ca de somn, și cartea grea îi cădea din mînă...

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea !*

Și sunetul vorbelor lui, rostite tare și fără voie, îl înfiorau. Se uita sperios în juru-i... „Oare nu cumva înnebunesc ?..." Ș-atuncea îl lua frica să mai stea singur în liniștea odăii, se scula repede și ieșea.

Radu deveni iarăși trist, și ai casei atribuiră aceasta grijei de școală și multului citit. Scrisese mă-sei două scrisori, în cari îi spunea că e sănătos și petrece bine. Mai în fiecare zi îl durea capul. La masă nu mînca mai de loc. Vorbea foarte puțin și nu mai rîdea de nimic. Își ținea ochii plecați în jos, ca un vinovat, dar simțea, pe obraji, că-l ard privirile Margaretei și era sigur că, dacă s-ar uita atunci la ea, toată lumea ar descoperi adînca și nebuna lui iubire.

— Cînd ai ști ce urît ești, Radule, cînd stai așa hursuz ! îi zicea adesea mama lui Gheorghe, dojenindu-l, și el zîmbea trist și nu-i răspundea nimic.

Gheorghe nu-l mai cicălea. Se obicinuise cu toanele amicului său. Margareta zicea că-i e frică să-i mai vorbească. Lina înțelesese dragostea lui Radu, și privea acest lucru cu liniștea și bunătatea ei firească, fără nici un

scrupul de soră mai mare... căci ea vedea bine că nu e decît o copilărie de școlar, nevinovată și trecătoare.

Seara se despărțeau devreme. Tăcuți, se închideau amîndoi în odaie. Fiecare își lua cîte o carte și se așeza în patu-i. Gheorghe se așternea cu tot dinadinsul pe învățătură ; iar Radu își simțea palma caldă încă de atingerea mînuței moi și drăgălașe a Margaretei, și zîmbetul ei, și privirea ei îl străbăteau, fierbinți și dezmierdătoare, și-i umpleau viața de visuri și de farmec. Căci el simțea cum îl urmăresc toate gîndurile ei, cum vin valuri-valuri spre dînsul și îl cuprind, peste tot, ca într-un torent de flăcări, ce îl mistuie pe nesimțite, și în prada durerilor neînchipuit de dulci rămînea adesea cîte o noapte întreagă fără să adoarmă.

Dar și ea, copila vorbăreață și nebunatică de totdeauna, deveni gînditoare, tăcută și spășită ca o mironosiță. Toată ziua tînjea. Seara se ducea cu sora sa la culcare, fără să zică o vorbă, se dezbrăca în pripă, se vîra sub plapomă și-și întorcea fața la perete. Își închidea ochii ca să vază mai clar icoana lui Radu, căci îl iubea cu tot focul și nebunia vîrstei sale crude, și frumosul lui chip, atît de tînăr și atît de trist, era dezmierdarea celor dintăi visuri, ce veneau să-i tulbure nevinovata ei copilărie.

Și stoluri de închipuiri o troieneau, mititica, stîrnind gîndurile-i neîncercate din pacea lor adîncă. Tîmplele-i zvîcneau înfierbîntate, fioruri dulci îi săgetau tot trupul, și inima ei aprinsă se zbuciuma în coșul pieptului, ca un porumbel ce bate din aripi. Își apăsa mînuțele pe curatul ei sîn, își cuprindea în palme obrajii ce-i ardeau ca jăratecul și căuta să-și potolească răscoala gîndurilor, dojenindu-se singură de nebunia ei și zicîndu-și în cuget să-și astîmpere firea și să fie cuminte. Dar ființa lui Radu o stăpînea puternic. Ea știa bine că în ceasul acela nici el nu doarme, ci suferă și cugetă la ea. Îi simțea gîndurile lui cum o ating și o dezmiardă, fierbinți și pline de iubire. Cerca s-alunge din minte-i aceste închipuiri ca să poată adormi, dar nu putea... nu se îndura să se despartă de ele.

Uneori o cuprindea o milă adîncă, un dor, o jale... nu știa singură ce e, dar simțea că o îneacă lăcrimile. Își scufunda fața-n pernă și plîngea pînă ce i se sleiau izvoarele ochilor. Și era pentru dînsa o plăcere neasemănat de dulce în lacrimile ce vărsa, căci își simțea inima

răcorită și capul ușurat și limpede după acest prinos nevinovat al sfintei sale iubiri.

Dar vremea trecea neîngăduitoare, cu nopțile ei de dorinți și cu zilele ei de înfrîngeri, și toată casa parcă se pregătea pentr-o durere știută mai dinainte și neînlăturată, și peste toate se așternea o melancolie adîncă. Nici mama lui Gheorghe nu-și mai putu păstra veselia ei senină de pănă mai deunăzi, și uneori se făceau la masă tăceri lungi și triste, ca după un mort dus la groapă. Niciodată plecarea lui Gheorghe la școală nu mîhnise casa atît de adînc.

Radu se simțea din ce în ce mai rău. Dar nu se da boalei biruit. În toată seara bea cîte un pahar mare de lapte cald cu ou bătut. Aceasta-i mai potolea tusea. Descurajarea îl apucase iarăși, dar lupta să și-o ascundă, îi făcea rău compătimirea lumii. Avea chiar necaz pe oamenii cari se uitau la el cu milă.

Era sfîrșitul unei zile frumoase din august. Peste o săptămînă trebuia să plece. Grijnica mamă pregătea rufele *băieților*, iară tineretul casei o luase domol spre pădure. Radu pășea alăturea cu Margareta. Gheorghe cu Lina, ceva mai înainte. În fața lor, spre asfințit, soarele părea că încremenise pe loc, încîlcit în crengile copacilor, așa stetea de frumos, de-aproape și de nemișcat, aurind creștetul întunecosului codru.

— Nu-i așa, Radule, că are să-ți fie dor de Găiceni... cînd vei fi la București ?... Ori nici n-ai să-ți mai aduci aminte de noi...

— De ce zici așa, Margareto ?...

El ar vrut să mai spuie ceva, dar simți că i se umplu ochii de lacrimi. Tăcu, se uită la ea dulce ca la un copil drăguț, zîmbi dureros, și mîna lui, fierbinte, nervoasă, stîngace, atinse degetele subțiri ale Margaretei. Aceasta îi apucă mîna și i-o strînse încetișor. Inima lui Radu îi zvîcni ca de spaimă, înfiorată de atîta noroc, avu o senzație nemaiîncercată, ceva... ca niște alice de gheață, cari îi năvăliră în trup, furnicîndu-l la inimă ; gîndurile-i înmărmuriră de farmec, și toată fața i se roși, aprinsă ca de beție.

Soarele se scufundase în desișul tihniților copaci. Agale se scoborau pe tapșan vitele greoaie și sătule. Secerătorii și oamenii de la coasă pășeau împrăștiați și osteniți înspre sat. Și din albastrul neted al cerului, o liniște dumnezeiască se lăsa încetișor peste podoabele coapte și mirositoare ale cîmpiilor, încropite încă de zăpușeala zilei.

Amîndoi, plini de aceeași durere negrăit de dulce, simțindu-și cugetele unul altuia, neîndrăznind să mai tulbure c-o vorbă lunga și sfînta lor tăcere, ca și cum erau adînciți, cu toată luarea-aminte, ascultînd la sfatul nebun și nemaiisprăvit al gîndurilor lor — așa urcau alături, cu pas leneș, dîmbul ce ieșea ca o frunte din întunericul pădurii, cînd auziră dinaintea lor, de la tulpina *strămoșu-lui-stejar*, cum îi ziceau ei, glasul vesel al lui Gheorghe :

— Ai obosit, Radule, de tot. Ia-l în cîrcă, Margareto, că dă sufletul din el !...

Gheorghe era vesel. Se ruga de Radu să facă o poezie pădurii, ori măcar vro patru versuri pentru bătrînul stejar, la umbra căruia, pe mușchiul moale și răcoros, se odihniseră atîtea rînduri de oameni, și ei de-atîtea ori... Îi întindea mereu un creion și un petic de hîrtie...

— Haide, Radule, inspiră-te... pentru Dumnezeu ! Ar fi un păcat neiertat din partea unui băiat care știe să facă versuri să lase pe bietul copac așa, necîntat.

Dar fiindcă Radu se arăta fără chef, trudit, bolnav, și nu voia să facă plăcerea amicului său, acesta, fără să-și strice dispoziția, se dete deoparte, își luă un aer inspirat, privi copacul de la rădăcină pănă-n creștet, își udă vîrful creionului în gură, stete puțin pe gînduri... și începu să scrie.

— Ai să vezi tu, năbădăiosule, acuși, cum am să-ți fac muza să crape de necaz... Slavă Domnului, știm și noi să facem stihuri, cînd e vorba la adică...

— Dă-mi o rimă la *pădure*.

— *Mure...*

— Dă-o dracului, că prea e spălăcită. Dă-mi una mai cilibie.

— *Îndure, fure...*

— Ei bravo... tocmai asta-mi trebuia. De-acum ține-te, muză, să nu mă dai de rușine.

Toți îi așteptau isprava, rîzînd.

Peste cîteva minute, își ridică fruntea și-i privi biruitor în față.

— Ascultați :

Cît de frumos și sfînt mi-apari
Cînd vine să mă fure
Povestea blînzilor stejari,
Și dorul de pădure !...

Ce lucru trist, copac iubit,
Că nu știi să citești !...
De cîte ori n-aș fi dorit
Să-ți scriu din București !...

Surorile-l felicitară. Radu se uita, zîmbind, în ochii lui ; Gheorghe își mărturisi șiretenia : era o amintire, nu tocmai exactă, dintr-o poezie de curînd și neisprăvită a lui Radu.

Înserase. O luară mai repede spre casă. Era răcoare, și-i aștepta cu masa.

Radu nu mîncă mai nimic și se retrase devreme. Gheorghe și cu mă-sa veniră după el. Erau îngrijați. Îl durea capul. Poate că i se aplecase. Îl frecară cu oțet pe mîini și pe vinele gîtului și-i legară la frunte felii de cartofi. Radu voia să se culce. Spuse că s-a mai răcorit. Rămaseră amîndoi. Gheorghe citi puțin. Dar se simți, și el, trudit, suflă în luminare și adormi.

În întunericul liniștit al odăii Radu vru să cugete la Margareta, la vorbele ei și la dulcea-i strîngere de mînă. Dar nu-l mai slăbea o tuse uscată ce-i sfărîma pieptul, și toate gîndurile-i erau tulburi și crîmpeiate. Mereu se învîrtea în pat. Nu putea s-adoarmă. Capu-l durea amarnic. Tîmplele-i ardeau, și tot întorcea perna, ca să și le răcorească. Stomahul îi era leșuit, ș-o silă grea îl apăsa pe inimă. Își simțea gura uscată. Îi era sete, și avea poftă de acreală. Își simțea oasele trupului grele, nodoroase și ascuțite. Și-și răschira picioarele, ca să poată adormi. Avea dureri nesuferite în arcurile coastelor și arsuri pe șira spinării...

Tîrziu de tot îl fură somnul.

Cînd se deșteptă, a doua zi, se simți mai bine și cu poftă de mîncare. La masă, Margareta îi strecură în mînă o hîrtioară. Radu se roși, o strînse binișor în buzunar și nu îndrăzni să-și ridice ochii din pămînt. Ea era tristă, neliniștită, palidă la față, plînsă și nedormită. Mă-sa o întrebă ce are și nu află nimic lămurit. Frate-său făcu cîteva glume pe socoteala ei, soră-sa tăcu molcom, ca o fată cuminte.

Cînd se văzu Radu singur, nerăbdător scoase petecul mototolit de hîrtie și, într-o slovă chinuită, scrisă cu creionul, citi și răsciti aceste vorbe, cari spuneau atît de mult amărîtei lui inimi :

„Ce ai, Radule dragă, de stai așa de trist !... Am plîns atîtea nopți, crezînd că poate ești supărat pe mine. Și mă gîndesc, ce ți-am făcut ?... Unde te văd așa, mi-e frică și să-ți vorbesc. Tu nici nu știi cît sufăr și cît te iubesc. Iartă-mă dacă, fără știrea mea, te-am supărat cu ceva. Te implor, scrie-mi.

Sora ta care te iubește
MARGO"

Radu amețise de bucurie. Citi fiecare vorbă de nenumărate ori. Părea că i se sfîșie inima, topită de atîta înduioșare. Ochii îi înotau în lacrimi, și tot sîngele i se urcase-n obraz. Se așeză la masă, ca să-i răspundă. Popoare de gînduri învălmășite îi năvăleau năprasnic la porțile minții și capu-i vuia buimăcit, ca-ntr-un incendiu.

Margareta, în neastîmpărul așteptării, trecea mereu prin sală și făcea zgomot, tușea, ca s-o înțeleagă Radu. Cînd îi auzi clampa de la ușă, se întoarse iute spre el, îl dezmierdă și-l rugă frumos cu ochii ei aprinși, însetați și rușinoși, îi întinse mîna, și Radu, timid și stîngaci, îi strecură răspunsul, și iarăși se închise în odaie, ca să tremure nevăzut de nimeni, căci i se zbătea inima să-i rupă gratiile pieptului de înfiorarea acestor *mari evenimente*, în cari intrase toată viața lui atît de bolnavă și toate gîndurile lui atît de fericite.

Margareta, zugrumată de nerăbdare, sorbi într-ascuns, cu ochii lacomi și plini de lacrimi, aceste rînduri :

„Nu sunt de loc supărat pe tine. Ce rău ai fi putut să-mi faci tu, dulce Margo ? Ești atît de bună, și te iubesc atît de mult !... Sunt nebun de atîta fericire !... Aștept să-mi vin în minți, ca să-ți pot scri mai mult și mai deslușit. Ce păcat că ne vom despărți peste cîteva zile.

Te ador
RADU"

Una cîte una, treceau zilele fericite şi nopţile fierbinţi şi pline de visuri. Margareta citea mereu scumpele rînduri, pe cari ea le ştia foarte bine pe dinafară, şi tot aştepta din ceas în ceas ca drăguţul ei Radu *să-şi vie în minţi şi să-i scrie mai mult şi mai desluşit.* În preziua plecării el a stat singur, închis în odaie toată ziua, şi cea din urmă noapte i-a fost lungă, zbuciumată, plină de gînduri şi fără o clipă de somn.

Cînd se crăpă de ziuă, se sculă înaintea lui Gheorghe, se îmbrăcă şi ieşi. Aerul sănătos şi rece al dimineţii îi mai răcori inima lui arsă şi ochii lui tulburi şi trudiţi. Caii erau puşi, şi toată lumea era în picioare. Sfîşiat de durere, îşi răzima fruntea de stîlpul cerdacului, îşi luneca privirea, jalnic şi amărît, peste liniştitele locuri de cari se despărţea, poate pentru totdeauna. Părea că de-abia ieri venise... Şi erau două luni în capăt. Ce repede trecuse vremea !... Din cînd în cînd îşi arunca ochii spre uşă, şi mîna-i dreaptă, în buzunarul surtucului, strîngea nervos scrisoarea *lungă* şi *desluşită,* în care îşi îngropase toată iubirea, toate gîndurile şi toată viaţa lui amărîtă şi fără de nici o nădejde. Şi tresări, ca de spaimă, cînd văzu pe Margareta.

Ea veni zîmbitoare spre Radu, sorbindu-l cu ochii ei mari, înduioşaţi şi galeşi. Era gata să-l mustre, dar Radu se uită cu frică în toate părţile şi îi dete scrisoarea. Ea înnebuni de bucurie, îi apucă mîna şi i-o strînse cu tot focul dragostei ei adînci şi nevinovate ; oftă din toată inima, şi plecă, sprintenă şi drăgălaşă, privind duios îndărăt, şi surîzînd, alintată şi copilăroasă, iubitului ei, care rămăsese înmărmurit de atîta fericire.

Se aşezară toate la trăsură. Ei îmbucară cîte ceva în pripă. Mama îi sărută pe amîndoi cu foc, îi rugă să-i scrie cum or ajunge, şi în scară îi mai sărută o toană. Radu era zăpăcit. Porniră şi, multă vreme, îşi fluturară pălăriile în vînt, cu feţele întoarse spre acest adăpost tihnit şi vesel, de care se depărtau cu atîta părere de rău.

Margareta încremenise, cu ochii duşi pe dunga cenuşie a drumului, şi cînd ei dispărură de tot, în dosul unui dîmb, privirea ei cătă lung şi dureros la ultimul val de colb ce se aşeza încetişor pe urma trăsurei, şi huruitul roatelor se înecă de istov în tăcerea moartă a nepăsătoarelor cîmpii.

Cu ochii plini de lacrimi, vru să intre în casă, dar simţi c-ar înăbuşi-o jalea odăilor pustii, şi avea nevoie să fie singură.

Cînd se văzu în fundul grădinii, îşi scoase repede din sîn scrisoarea, care o ardea acolo, căci n-avusese răgaz s-o citească. Ochii ei mari * sorbeau rîndurile, din ce în ce mai lacomi şi mai aprinşi. Cînd isprăvi, simţi că i se taie inima de durere, şi o podidi un plîns amar şi nestăpînit, ce-i zbuciuma pieptul, să i-l rupă bucăţi, şi-i îneca răsuflarea, ca o mînă ucigaşă, ce i se înfipsese în beregată s-o zugrume.

Era o scrisoare lungă şi sfîşietor de tristă, în care Radu spunea Margaretei, cu nişte vorbe pline de lăcrimi, cît de mult o adoră şi cît de chinuitor şi fără de noroc e acest amor al lui. Îi arăta cît îi el de sărac, de prăpădit şi de bolnav, ş-o ruga fierbinte s-alunge uitării copilăreştile ei visuri, şi nici să se mai gîndească vrodată c-a întîlnit în cale-i un nenorocit ca el, fără nici un căpătîi, deznădăjduit şi aproape de moarte.

„Iartă-mă, scria la sfîrşit, te rog iartă-mă că ţi-am spus nişte adevăruri atît de crude. N-am voit să-ţi înşel cele mai curate visuri ale copilăriei tale. M-ar fi mustrat cugetul.

Eu am să mor în curînd. Tu, Margo, eşti atît de tînără şi atît de frumoasă !... Ar fi şi păcat să te mai tulburi gîndindu-te la mine. M-ar chinui, cum nu poţi să-ţi faci idee, să ştiu c-am furat liniştea unor oameni cari m-au hrănit în casa lor şi au fost atît de buni cu mine. Şi... am eu destule chinuri !...

Vei întîlni în calea ta inimi mai alese şi mai vrednice de tine. Eu viu prea de jos ca să te pot ajunge. Iartă-mă, dulce Margo, dacă-ţi fac vreun rău cu vorbele mele, iartă-mă, sfîntă icoană a tristelor mele visuri, şi nici te mai gîndi că ţi-am trecut pe dinainte. La ce să-ţi mai întuneci liniştita şi frumoasa ta viaţă c-o închipuire atît de trecătoare şi atît de nenorocită ?

Rupe, te rog, această scrisoare şi dă-mă uitării de veci !

RADU“

Margareta citi din nou aceste pagini cari-i curmau viaţa. Rămase cîtva timp în picioare, rezemată cu spatele

* În ultima ediţie antumă : *mai.*

de tulpina unui nuc. Ca niște tăiușuri fierbinți îi treceau prin inimă și i-o hărtăneau. Mintea i se prăbușise în întuneric și capul greu îi vuia amarnic a pustiu ș-a deznădăjduire. Crezu că moare. Pierdută, nemaiștiind ce face, alergă într-un suflet în casă și căzu în brațele mă-sei, nebună, zdrobită de dureri și năbușită de plîns.

— Iartă-mă, mamă, mi-e drag Radu !...

Apoi se mai potoli și spuse mă-sei cu de-amănuntul toată istoria acestei nevinovate iubiri. O rugă să nu se supere, și îi arătă scrisoarea desperată a lui Radu.

Biata mamă îi șterse ochii, o netezi duios pe frunte și se sili s-o îmbuneze cu vorbe dulci și înțelepte de mîngîiere.

— Bine, fata mamii, liniștește-te, eu am să scriu lui Radu, ș-am să-l ocărăsc pentru că și-a vîrît în cap astfel de idei — Radu e un băiat bun, și are să m-asculte — am să-i scriu să fie cuminte și să învețe cu Gheorghe, să-și isprăvească studiile și-l voi face copilul meu... La ce să fii proastă și să-ți strici inima ? De Crăciun vor veni iar amîndoi, și atunci am să-l cert, și am să-l pui să-ți sărute mîna și să-ți ceară *pardon*, că-un copil obraznic.

Ș-o mîngîie, ș-o sărută, ș-o ademeni cu vorbe bune, ca o mamă cu durere ce era, pînă ce Margareta, copil răsfățat și atoatecrezător, conteni din plîns, se lumină la față și-ncepu să rîdă și să-mbrățișeze pe mă-sa, spuind cît a fost ea de proastă, și cît e de bine să aibă cineva o mamă așa de bună ca a ei.

Dar adesea, către sfîrșitul zilelor lungi și posomorîte de toamnă, ea încremenea ceasuri întregi, în picioare, dusă pe gînduri, cu tîmpla lipită de stîlpul cerdacului, și cu ochii dornici și trudiți, așternîndu-și aiurit privirile-i triste de-a lungul drumului pustiu, ce se ștergea ca o viță de fum în zarea tulbure și îndepărtată dinspre răsărit...

IV

Radu căpătă de la un profesor al lui o carte de recomandație către un director de institut, unde fu primit ca pedagog. Ajunsese a fi simpatic tuturor băieților, fără să știe cum și fără să-și fi dat vro osteneală pentru aceasta. Îl iubeau pentru că avea o privire caldă și liniștită și un glas atît de blînd, care parcă te dezmierda cînd îți vorbea...

Dar boala, dorul, grijile îl mistuiau zi cu zi, și ochii lui se făceau tot mai mari, mai albi și mai uscați, și fața lui devenea din ce în ce mai lungă, mai palidă și mai tristă. Băieții îi aduceau lumînări și pesmeți.

Căci el făcea multe nopți albe, chinuit, în capul oaselor, ca să n-adoarmă, cu lumînarea-n pat, încovoiat pe carte, cu coatele pe genunchi și cu tîmplele-n pumni. Nu mai erau decît vro patru zile pănă la examenul de bacalaureat, și mintea i se pierdea buimăcită în haosul îngrozitoarelor cărți, cînd da să le prididească mai cu zorul, ca să nu-i rămîie nimic străin.

Sosi ziua sudorilor și a bătăilor de inimă. Roiau, în fierbere, tinerii gălăgioși prin sala universității. Pe Gheorghe îl îngrozi figura amicului său.

Boala, nesomnul, descurajarea, frica înfățișă examinatorilor, în ființa lui Radu, un schelet tremurător, gata să se desfacă și să se risipească pe scînduri... De-abia mormăia, cuvinte fără șir și fără înțeles, la întrebările ce-i cădeau grele și nepricepute în capul lui zăpăcit, pustiu și fără puterea de a mai gîndi. Profesorii cugetară că pentru a te așterne într-un sicriu nu e de loc nevoie să prezinți morții diploma de bacalaureat. Căzu, nenorocitul !...

Atît mai trebuia hîrbuitei lui vieți. Cîteva zile rămase ca nebun. Nu mai vorbea nimic, și ochii lui holbați și fără nici o expresie rătăceau pe lucruri și pe oameni, reci și fără clipire, ca ochii unui orb.

Gheorghe izbutise ; dar starea amicului său nu-i îngăduia să se bucure de izbîndă. Scrise acasă c-au reușit amîndoi, că s-au înscris și urmează la Drept, și că sunt sănătoși...

Se mutase pe aproape de pension. În toată ziua venea de două ori la Radu și-i aducea felurite lucruri, și-i spunea felurite vorbe, doar i-o mai potoli durerea ce-l dobora.

— Degeaba, Gheorghe, pentru mine nu mai e scăpare ! Ce-mi mai cînți tu de viitor ? Nu vezi în ce hal am ajuns ? Uită-te la mine, și mărturisește dacă-mi mai pot face vro iluzie !...

Și glasul îi răsuna cavernos, ca dintr-o groapă, și vorbele lui, în melancolia și convingerea cu care erau spuse, aveau ceva profetic, ș-atît de adînc și dureros izbeau la inimă, încît îi năpădea plînsul, ș-amîndoi, îmbrățișați și înecați de gînduri, pe cari nu și le mai puteau spune, ră-

mîneau vreme îndelungată, cu mintea-ncremenită și cu inimile arse de-o jale fără margini.

Cumplit de chinuitoare erau nopțile lui Radu. De cum se așternea în pat, valuri de fierbințeli îi dogoreau trupul, ca-ntr-o baie de aburi, și sudoarea-i izvora și-l năclăia din creștet pînă-n tălpi. O tuse seacă, ce-l îneca, din ce în ce mai crud întețită, răsunînd a gol ș-a dogit, vuia sinistru și nesuferit în pacea adîncă a dormitorului, și-n coșul pieptului coptorît * își auzea răsuflarea cum îi hîrîie, regulat și prelung, ca o rîșniță.

Cîțiva băieți se plînseră de tusea lui Radu. Directorul îl chemă într-o dimineață și-i spuse, cu obicinuita părere de rău, că nu poate să-l mai ție și, drept mîngîiere, îi dete un sfat părintesc : să intre-ntr-un spital.

Inimile prea încărcate de suferinți ajung la un moment de suprasaturație, în care viața cade-ntr-un fel de cloroformizare a simțurilor, și toate durerile ce se mai adaog pe urmă nu pot să le mai împovăreze, ci pare că satisfac și legitimează un simțimînt de revoltă năbușită și de dezgust amar de sineși și de lume.

Radu plecă liniștit. Se primeni. Își luă pe el ce avea mai bun. Alese, de prin cărți, cele trei caiete... *manuscrisele lui*, și le vîrî-n buzunar. Toate celelalte lucruri : cărți, primenele, vechituri, le aruncă vrăfuite sub pat și ieși.

Cînd se văzu afară, răsuflă din greu, ca și cum ar fi scăpat de-o sarcină, își încheie haina în toți nasturii, își îndesă pălăria pe cap și, fără să zică o vorbă cuiva, plecă pentru totdeauna, nepăsător, ca de la o casă pustie, și nici nu se mai uită în urmă-i.

În ceasul acela n-ar fi voit să întîlnească pe amicul lui. Sunt momente în cari singurătatea ți-i cel mai bun amic. Ieși în Podul Mogoșoaii și o luă încet spre Șosea. Era o zi posomorîtă de pe la sfîrșitul lui septembrie. Copacii arămii își întindeau crengile țepene, cu frunza rară și pălită, în aerul pîclos și greu al toamnei. Și un cer hursuz, tulbure și fără soare, sta încremenit deasupra cîmpiilor moarte și pustii.

Și în această lipsă desăvîrșită de zgomot și de mișcare, Radu se simți în largul lui. În fund, departe de orașul de a cărui larmă nemaisfîrșită era atît de sătul, subt un tei desfrunzit, se așeză pe-o bancă și cugetă. Își simțea inima răcorită, capul ușor și gîndurile limpezi.

* *Coptorît* — ros, mîncat de boală.

La ce-i foloseau acum atîția ani de trudă și de zbuciumare pe băncile școlii ! Ce bine-ar fi fost să rămîie prost la pragul părintesc ! Ar fi fost un țăran sănătos și voinic, să ducă plugul în spinare... Harnic, s-ar fi așternut pe muncă, ar fi tăiat ogorul strămoșesc, ș-ar fi scos din pămînt hrana și fericirea senină a lui și a mă-sei, ș-ar fi fost amîndoi îndestulați și liniștiți până la capătul vieții... La cîte chinuri și la cîte umilinți n-aduce pe om deșarta-i năzuință de a-și ieși din frînele chemării lui firești !... Căci el avea de mic dragostea cîmpului, și o groază nemaipomenită de școală și de oraș. De trei ori a fugit de la școală, cînd l-a dat întîi, și de trei ori l-a bătut mă-sa și l-a dus cu de-a sila să învețe. Ce rău a făcut că nu l-a lăsat să-și ție drumul ursitei lui deatunci !... Biata lui mamă, ce grele dureri o așteptată acum !... Căci el va trebui să moară subt ochii ei... Negreșit, se va duce acasă... Și cînd îl va vedea în acest hal de slăbiciune, ea, care încă mai are visuri !... Sărmana lui mamă, ce mîngîiere îi va mai rămînea pe lume zdrobitei sale inimi după ce va muri el !...

Apoi se gîndi la Margareta. Ea îi răsări deodată clară și frumoasă, ca o zînă din dafin. Își duse răpede mînele la ochi, ca să nu-i scape din minte, și o dezmierdă mult, fierbinte și dureros, în dornicile și fermecatele lui gînduri... stătu cîtva, înfiorat de-o jale misteriasă și profundă, ca și cum ar fi asistat la agonia unui vis frumos ce-i murea în suflet... Apoi oftă, se sculă și plecă.

Liniștit, povesti lui Gheorghe întîmplarea de dimineață. Mărturisea că nu-i pare rău de loc. Spuse că e obosit și rupt în coș de foame, că mîine va pleca negreșit acasă la mă-sa, și rugă, pentru prima oară, pe amicul lui să-l *împrumute* cu zece lei... Nimic despre suferințele lui, nimic despre ce va urma mai tîrziu...

Și cînd Gheorghe, rănit de această neașteptată despărțire, îl întreba mereu cînd se va mai întoarce și ce are de gînd să facă, Radu îi răspundea cu răceală :

— Vom vedea mai pe urmă. Nu știu bine. Îți voi scri de-acolo. Deocamdată trebuie să plec numaidecît.

Rămase noaptea acolo, dar cu nici un preț nu voi să doarmă într-un pat cu amicul său, și, ca niciodată, cum puse capul pe pernă, adormi.

A doua zi dimineață își înăbuși durerea și plînsul în inima lui trudită și, c-o prefăcută nepăsare, îmbrățișă și

părăsi pentru totdeauna pe scumpul tovarăș al celor mai frumoase visuri din tinerețea lui pierdută... Se simțea așa de greu încercat, așa de obosit, ș-așa de bătrîn... pare că trăiase o sută de ani în nevoi și suferinți neîntrerupte.

Iar bietul Gheorghe rămase singur, zdrobit, fără nici o mîngîiere, și convins că Radu nu-l mai iubește...

. . . .

V

Radu căzuse la pat. Iar mama Ilinca bocea pe la toate pragurile și se da-n vînt după leacuri. Rămas-a babă meșteră care să nu-și fi încercat adîncul priceperii pe zilele numărate ale bietului băiat ?

Și, cît e noaptea de lungă, sta încremenită, ca o momîie, la căpătîiul lui, și se uita, nebună și ruptă de dureri, cum i se istovește subt ochi odorul * fără preț al vieții ei netrebnice și întunecate...

Căci nu vruse Dumnezeu s-o trăsnească de sus, ori să asmuțe fiarele codrilor asupra-i, ca să-i sfîșie inima în bucăți și să-i crănțăne capul în dinți, să nu fi mai ajuns la așa ceas de blestem, să vadă cum i se prăpădește și i se scufundă-n hăul dușilor de veci comoara ei de mîigîiere, lumina cea mai sfîntă a zbuciumatelor ei zile... Și ea, să stea cu brațele cruciș la piept, să se uite și să n-aibă nici o putere... nici o putere... Cerule neîndurate !...

Așa se văicărea cugetul ei, în junghiurile desperării...

Și hîrîitul ce se torcea, prelung și înfiorător, cu fiecare răsuflare, din pieptul scorboroșit al lui Radu, vuia sinistru în pacea mortală a odăii, și tăia amarnic, ca un ferăstrău, în inima nenorocitei lui mame.

— Ci curmă-te odată, scîndură de brad ! strigă ea într-o noapte, sărind în picioare, scoasă din minți. Dar sunetul smintitelor ei vorbe o înfricoșă. Își veni iute-n simțiri, își făcu cruce, se bătu cu palma peste gură și se așeză iarăși, mîhnită, la locu-i.

Din cînd în cînd Radu, deșteptat de tuse, își scotea afară brațul alb, gol și sfărogit, pipăia încetișor marginile învelitoarei, cu degetele-i subțiri și tremurătoare, deschidea ochii mari, albi și sperioși, și, ars de sete, cerea să-i dea puțină apă.

— Cum îți mai este ?

— Mai bine...

Și Radu își ascundea, c-un fel de frică naivă, brațul lui de schelet ; pleoapele-i recădeau grele și trudite peste ochi.

Iar mama Ilinca îi sumetea cu grijă colțul învelitoarei pe subt umăr, privea pierdută la icoane, ofta din adînc și rămînea iarăși fără nici o putere și fără nici un gînd deslușit, în prada covîrșitoarelor ei chinuri.

Ațipea și ea cîte nițel, zdrobită de oboseală, și cînd se deștepta, tresărea spăimîntată de presimțiri sinistre, i se părea c-a dormit prea mult și deschidea ochii mari și îngrijați spre patul lui Radu.

Dar într-o zi Dumnezeu făcu să treacă o rază de bucurie prin această casă plină de durere.

Radu se deșteptă vesel de dimineață, se ridică singur în capul oaselor. Se uită la biata mă-sa cum adormise, biruită de trudă, pe scaun, ș-o milă sfîșietoare îl cuprinse de chinuita ei viață. Își așeză încetișor o pernă la perete, ca să-și razime spinarea, și așteptă.

Se pipăia pe obraz, își privea lung mîinile-i de ceară, și mereu și-le mirosea. Ar fi avut plăcere să se cate în oglindă.

Ilinca tresări, deschise ochii, îl văzu sculat și credea că visează... Radu începu să rîdă.

— Știi una, mamă ?... Cîte zile sunt de cînd stau în pat ?

— De, maică, or fi... vro cinci săptămîni...

— Apoi mi-o cam fi, gîndesc. M-am săturat de-atîta boală... De-acu m-am hotărît să mă fac sănătos.

— Să te-auză Dumnezeu, maică...

Ilinca era uimită de bucurie. Îi pregăti repede o fiertură de pasăre. Radu mîncă binișor — se simți mai întremat. Ceru să-i dea oglinjoara din perete. Își privi mult fața-i uscată și albă, cu fruntea lucie, cu ochii mari și împainjeniți de boală, cu buzele subțiri și vinete și cu două benghiuri cîrmuzii în umerii obrajilor.

Apoi ceru să-i dea în pat hîrtia, călimara și condeiul... Voia să răspundă lui Gheorghe. Primise patru scrisori de la el și una de la Găiceni, în care mama lui

* În ultima ediție antumă : *doru*.

Gheorghe îl ocăra că nu le scrie, și Margareta-i spunea-ntr-un colțișor, c-o slovă măruntică, care lui Radu îi făcea impresia unei șoapte : „Tăcerea ta zice că ne-ai uitat. Dar eu n-o cred. Scrie-ne cum te mai afli. Te doresc... Sora ta, Margo".

Radu făcu două scrisori. Îi vestea că s-a făcut bine, că-i e dor și că de Crăciun speră să vie.

Obosise. Mă-sa-l privea cu ochii duioși și fericiți, și sta înaintea lui cu evlavie, ca în fața unui sfînt.

Acatistul ei, de sîmbăta trecută, a fost bine primit de Cel-de-sus... Maica Precista, făcătoarea de minuni, s-a milostivit și și-a întors, cu îndurare, fața spre ea.

Soarele venea înaintea casii. Un sul de raze străbătuse prin geam, și aprindea, jos, în mijlocul odăii, o pată de lumină, ce se tîra încetișor spre patul lui Radu. Gînditor, el își lungise ochii prin pulberea caldă de aur, ce tremura în curmezișul sulului de raze...

— Mamă, azi e frumos. Vreau să mă scol. M-am făcut bine. Dă-mi hainele, să mă îmbrac.

Și se sculă. Începu să umble încet prin casă. Îl dureau genunchii și gleznele, de slăbiciune. Se lovea cu brațele de șolduri, îi scîrțîia ceafa cînd își întorcea capul, și trupul i se hîțîna pe tălpi, uscat și subțire, parcă era făcut din bețe.

Își pieptănă frumos părul lung, rar și castaniu. Niciodată, în viața lui, nu pusese atîta grijă în alegerea cărării. Și se odihni de cîteva ori pînă se văzu pe deplin îmbrăcat.

— Ce-i astăzi, mamă ?...

— Azi e miercuri...

— A ! eu am crezut că-i duminică, de aceea m-am gătit așa...

Și ochii îi licăriră în cap ca două mărgele de sticlă, și buzele uscate i se întinseră pe dinți, într-un zîmbet trist și naiv.

Mă-sa-l dezmierdă ca pe un copil mic. El începu să spuie glume, să rîză și să s-alinte. Îi vorbi de amicul lui și de petrecerile de la Găiceni. Acum îi părea rău că nu și-a adus cărțile cu dînsul. Îi povesti pe *Sabathai-Rab-Benaia* și-i citi versurile, tălmăcindu-le mereu și dîndu-i felurite deslușiri, ca să-l înțeleagă.

Apoi tăcu deodată, ca cum și-ar fi adus aminte de ceva trist. Privi lung și gînditor pe fereastră. Suspină. Spuse

că i s-a făcut dor de copaci... c-ar vrea să iasă puțin pe afară, să mai răsufle ; mă-sa căta să-i facă toate voile. Pămîntul era uscat. În coasta casei era un păr bătrîn. Acolo așternu ea un țol îndoit în patru și peste el o velință și două perne. Radu veni încetinel, adus de braț, se uită în sus, la crengile negre și fără nici o frunză ale marelui pom, și se așeză trudit sub streașina-i largă, prin care se cerneau mărunțel razele soarelui, presărînd aria umbrită cu boabe calde de lumină. Căci era în acea zi de noiembre un soare atît de cald în cerul senin ș-un aer atît de văratic, încît te mirai cum de rămîn, pe-o vreme așa frumoasă, copacii fără frunză și cîmpul fără iarbă.

Lui Radu i se lungise căutătura a drum, și nu scoase o vorbă de cînd venise aicea. Cu ochii mari, galeși, pironiți în gol, cu capu-nclinat puțin pe umărul stîng, cu degetele încleștate după genunchi, așa stetea Radu, înecat de gînduri ; iar mă-sa, încremenită deoparte, tăcea și se uita la el cu înduioșare. Era o liniște sfîntă peste tot cuprinsul...

— *Ce ochi frumoși avea Margareta în seara aceea !...*

Și amîndoi tresăriră înfiorați ca de un glas necunoscut, rostit din senin.

— De cine zici că avea ochi frumoși ?

Radu păru că se deșteaptă dintr-un vis.

— A... nimic, mamă... asta-i... așa, o vorbă dintr-o carte care mi-a lunecat prin minte...

: : : : : : : : : : : :

Din ziua aceea s-a stins toată fericirea casei.

Radu căzu iarăși la pat și nu se mai sculă. Nu mai mîncă nimic...

Peste-o săptămînă i se legă limba. Abia din cînd în cînd își mai holba ochii rătăciți, și iar se scufunda în întunericul ce-i îngheța inima și mințile. Arareori îi fulgera prin cap ideea deslușită *că moare*. Și-i venea să plîngă, îl cuprindea o milă adîncă și sfîșietoare de sine însuși cînd se gîndea cum se prăpădește de trist această viață atît de scurtă și atît de goală de *întîmplări...*

Mă-sa îngrijise să-l împărtășească.

Era o noapte urîtă și vijelioasă. O lumînare de ceară ardea la capul lui Radu. El horcăia încetinel, cu fața în sus, cu brațele întinse și cu ochii închiși. Mă-sa îi pipăi picioarele și simți că i se întunecă mințile de groază. O

răceală, ca de gheață, se ridica, în trupul lui Radu, de la tălpi spre genunchi.

Deodată el căscă ochii mari, deschise o gură spăimîntătoare, scoase un geamăt profund și înțepeni de veci.

Ilinca se cutremură. Aruncă învelitoarea de pe el și, mugind ca o vită înjunghiată, căzu, cu fața-n jos, zdrobită și nebună de durere, peste trupu-nghețat, slăbănogit și uscat ca piatra, al sfîntului ei odor.

CHIMIȚĂ

Ce să vă mai spun cum îl cheamă ! Un tip, tras în mai multe exemplare, care se află pretutindeni și care va trăi în veci. Ce importă numele ? Uitați-vă la *individ* și gîndiți-vă la *speță*...

Pentru înlesnirea mea ș-a d-voastră să-i zicem *Chimiță*. A avut un tată deștept, cinstit și de ispravă. Dar ce are a face asta ? Chimiță n-a moștenit decît vro cincizeci de mii de franci, cărora le-a văzut iute-iute de petrecanie ; ș-un nume pe care îl utilizează, cu oarecare succes, în speculațiile sale politice. Căci tînărul Chimiță, în lipsă de altă ocupație, s-a aruncat în politică.

A trecut prin patru clase de gimnaziu. A petrecut doi ani la Paris. A înșelat pe cîțiva negustori de pe acolo. A furat ceasornicele cîtorva prieteni. Reîntors în patrie, a mai dat de pagubă pe un unchi, pe cîte o mătușă... Dar de atunci au trecut ani la mijloc, și pentru astfel de greșeli a lăsat Dumnezeu uitarea, și legile omenești — *prescripția*. E bine îmbrăcat și are mersul țanțoș. E măruntel de trup și are un cap prea lunguieț, prea îngust, prea nu știu cum croit, că nu-i de crezut să poată trăi acolo o cugetare ca lumea. De altfel, liniile feței sunt regulate, părul lins, o bărbuță galbenă, niște ochi mititei, rotunzi, mobili și fără nici o expresie [...] E gazetar... O, negreșit, scrie *reviste !* Altfel, nici n-ar avea sens un tînăr ca el, care *s-a aruncat în politică*. Ce scrie ? ?... O, Doamne, dar ce nu poate scri un om fără talent, fără cultură și fără simț într-o țară ca a noastră ? Tot ce poftiți : agricultură, armată, instrucție, finanțe, politică externă...

Nimic nu poate înfiora condeiul unui ignorant. E tot ce poate fi mai întreprinzător, mai universal și mai fără frîu ! A morfoli ș-a schingiui niște biete vorbe nevinovate, a vîntura mereu din revistă același borș de platitudini și de sporovăieli răsuflate, desigur n-ar însemna nimica dacă amicul nostru Chimiță n-ar mai avea și alte însușiri foarte prețioase și sfredelitoare în cariera dumisale de ziarist și om politic. Lingușitor ca o pisică și mlădios ca un șarpe, se vîră în toate, se pleacă, se gudură, se face blînd, moale și mititel pe lîngă cei mai mari, și-i privește smerit, și-i ascultă c-o prefăcută evlavie și nu-și deschide gura decît pentr-o minciună de senzație sau pentr-o laudă adusă cu meșteșug...

— Vorbeam ieri cu Kogălniceanu. Am discutat tocmai *chestiunea* asta, și Kogălniceanu era perfect de ideea d-voastră... În ce mă privește pe mine, eu vă port prea multă stimă și n-aș putea fi de altă părere...

Și c-un aer de milogeală ș-o supunere de calic flămînd, se frînge de mijloc, își face glasul moale, ca al unui bolnav pe patul de moarte, și parcă d-abia-și dibuie rostul cuvintelor, așa-și trăgănează, își pițigăiește și-și alintă vorbele. E maleabil, e delicat, e dulce, cum nu vă puteți închipui, dar, bineînțeles, cu oamenii de cari el are nevoie, și cari, într-o zi, desigur, au să facă din îndatoritorul și neprețuitul Chimiță un personaj foarte important. Căci Chimiță e ambițios cum nimeni nu poate să-și facă idee. Dar trebuie să-l vedeți cu cei mici, cu cei pe cari el îi crede mai proști decît el... Cu ce ifos își dă capul pe spate, își încruntă sprîncenile, își face ochii mititei, și c-un aer protector, c-un glas trăgănat, cam pe nas, și cît se poate de solemn, își declamă capitalul de banalități, într-un belșug de gesturi și de mimică aproape epileptic...

— ...Pentru că, vedeți d-voastră, noi suntem un popor eminamente tînăr, și eu... am declarat-o și regelui în mai multe rînduri... n-am decît o credință sacră, pentru care sunt gata a mă jertfi, în orice moment... spiritul *dreptăței* și al *justiției*, și propășirea neamului romînesc ! O, domnii mei ! Nimeni nu știe cît e de grea și de ingrată cariera noastră de ziariști !...

Și pe tema aceasta — adică pe această lipsă de temă — e în stare să-ți vorbească ceasuri întregi. O astfel de marfă nu și-a pierdut cu desăvîrșire căutarea.

: : : : : : : : : : : : :

Îmi fac vrăjmaşi. Tinerii cari se vor recunoaşte în acest studiu-portret desigur nu-mi vor mai întinde mîna-n veci, or să se uite rău la mine, ş-or să mă urască toţi... O, ce fericire ! E un adevărat triumf a sta în ura unor astfel de oameni.

E interesant însă să cunoşti pe Chimiţă ca ziarist... „Hm !... ce prost şi fără cunoştinţi trebuie să fie gazetarul care nu e-n stare, într-un articol de două coloane, s-aducă o citaţie cît de mititică din viaţa vrunui împărat, ori vro maximă, vro pildă din înţelepciunea unui filozof !" Iată ce-a trebuit să-şi zică adesea nepreţuitul nostru Chimiţă în cariera dumisale de ziarist. El are-o carte : *Sentinţe istorice şi precepte filozofice.* Şi tot izvorul lui de *inspiraţie,* toată tăria lui de luminător al opiniei publice îi stă în această preţioasă carte.

Sunt oameni cari nu pot, în viaţa lor, să-şi fixeze asupra vrunui lucru o convingere, bună sau rea, un chip hotărît şi statornic de a vedea şi de a simţi. Lipsiţi de creşterea, de spiritul şi de însuşirile ce se cer cuiva pentru a se putea ridica la înălţimea unei convingeri, ei trăiesc ca un fel de paraziţi intelectuali, bătînd în struna tuturora, schimbîndu-şi credinţele la fiecare colţ de uliţă, neavînd niciodată un motiv serios pentru a primi o idee, sau pentru a o respinge. Aceştia sunt oameni fericiţi, cari ard din untdelemnul altora, pentru cari truda gîndirii, această durere sfîntă şi mistuitoare a unui cap inteligent, este necunoscută. Din aluatul acestora e plămădită fiinţa lui Chimiţă.

Sunt 10 ore ante meridiane. Iată-l : preocupat şi grav, depănîndu-şi paşii mărunţi spre redacţie. Soseşte, falnic deschide uşa, o izbeşte în urmă-i şi trece, ca o furtună, la biurou, aruncînd cu acelaşi ifos servitorului paltonul, şi colegilor, un *„bonjour messieurs !"* Se aşază în faţa unui teanc de gazete, deschide cîteva, îşi goneşte ochii pe ele, apoi le asvîrle încolo cu dispreţ. Liniştit, îşi trage dinainte cîteva foi de hîrtie albă, se înţepeneşte bine în scaun, tuşeşte, ca şi cum ar fi asupra unui discurs, şi, cu un gest delicat de cucoană cochetă, apucă, uşurel, condeiul şi începe să scrie. Cît te-ai şterge la ochi, a şi *umplut* o pagină. Din cînd în cînd se opreşte, îşi aprinde ţigara, cu un rotocol de fum scoate un suspin prefăcut — acesta e la adresa administratorului — apoi îşi duce palma la frunte, şi-o stoarce de cîteva ori, şi iată articolul gata.

Vorbe, vorbe, vorbe... Iată în ce se încheie toată isprava acestui fericit ziarist. Şi uşurinţa cu care îşi bălăceşte condeiul în toate, iuţeala şi îndemînarea cu care a ajuns să jongleze cinci-şase sute de cuvinte dintr-o limbă pe care o ştie aşa de rău, c-ai putea să juri că nu e a lui, dacă ar şti alta mai bine, această pleavă de secături, pe care o vîntură de atîta vreme şi n-o mai isprăveşte, lui, neobositului Chimiţă, i se pare a fi un talent rar, şi se crede cu adevărat un *factor important în progresul naţional,* cum zice el.

E omul care în viaţa lui n-a citit o carte serioasă pînă la sfîrşit. În capul lui dospeşte tescovina tuturor discuţiilor de răspîntii şi de cafenele : cîteva crîmpeie de noţiuni despre *cum stă Europa,* cîteva anecdote din viaţa oamenilor mari, cîteva proverbe franţuzeşti, încolo... curaj cu chila şi minciuni cu lopata.

Chimiţă e totdeauna liniştit la faţă : el e încîntat de ce scrie, şi de ce spune, şi de ce face. Nu şi-ar schimba capul cu nimeni pe lume. Are pururea acea fericită, senină, perfectă mulţumire de sine, acea mîndrie de triumfător în toate pe care nici un savant n-o poate avea, pe care orice ignorant, îngîmfat şi înfumurat de persoana lui, o are nelipsită şi imperturbabilă.

Lui Chimiţă nu i s-a întîmplat, de cînd scrie el, să rămîie zece minute cu mîna încremenită pe condei la mijlocul paginei. La el, n-are decît să întoarcă robinetul, şi vorbele curg cu nemiluita. Ferice de el ! Cum vreţi să nu se creadă ?...

Nu e ură mai profundă şi mai neîmpăcată ca ura pe care instinctiv o poartă dobitocia în contra inteligenţii, ignoranţa în contra culturii. [...] Chimiţă urăşte straşnic pe oamenii de valoare. Cînd vreunul din aceşti oameni nesuferiţi îi stă neclintit în cale şi-l umileşte cu superioritatea şi cu controlul sever al unei inteligenţi cinstite şi drepte, Chimiţă întrebuinţează întîi linguşirea şi, după ce şi-a sleit tot repertoriul lui de miorlăituri, de frîngeri de mijloc, de ochi dulci şi de slugărnicii smerite, cînd vede că nu i se trec, recurge la a doua serie de mijloace. Începe să urzească pe subt ascuns tot felul de intrigi şi de meschinării, minciuni colportate în dreapta şi în stînga, zavistii, uneltiri, calomnii, tot ce poate scorni o minte perversă de grecotei mic de suflet, ambiţios, în înţelesul rău al cuvîntului, corupt şi intrigant... Nimic nu

cruță Chimiță cînd e vorba să înlăture din cale prezența unui om superior. Și lucrul nu mai e curios — mijloacele acestea izbutesc întotdeauna. În urma unei astfel de izbînzi, eroul nostru se închide în casă de cu seară și are o noapte de gînduri frumoase...

„Va să zică, în lupta dintre mine ș-un om de valoare, triumful e al meu. Desigur, însemnez ceva. Țin un condei în mînă, am un nume ilustru și destui oameni cari mă prețuiesc. Aș vrea să știu : Brătianu, la etatea mea, în ce era mai grozav decît mine ? La viitoarele alegeri îmi voi pune candidatura. Mă voi alege deputat, fără-nodială. În Cameră voi avea o atitudine demnă. Într-o chestie mare voi lua cuvîntul. În jurul meu se vor strînge mulți... A ! desigur, voi fi *Ministru* într-o zi ! Și, în definitiv, băiat frumos sunt, înfățișare am, viitor strălucit am, de ce nu m-ar iubi *ea*, pe care de atîția ani o urmăresc, de ce nu și-ar încredința viața și milioanele unui tînăr ca mine ? Ah, ce mîndru și fericit am să fiu ! Răbdare, Chimiță, viitorul e al tău !..."

Și a doua zi calcă de sus, se simte de șapte palme mai înalt.

Face parte din societatea înaltă. E așa de lesne să te întorci în așa-numita aristocrație a noastră : Știe grozav să facă pe fantele și pe gingașul. Își închipuie că-i irezistibil. Cînd se înfățișează într-un salon, în teatru, pe la concerte, se proțăpește grav și solemn în vaza tuturora, își bombează pieptul înainte, își bolovănește ochii în cap, fixează damele cu o privire galeșă, duioasă și leșinată, suspină, își pipăie fruntea, tîmplele și buzunarul de la piept, din cînd în cînd tușește semnificativ, e o desfășurare întreagă de gesturi delicate și de grații pregătite de acasă, la oglindă, căci totul e studiat și de convenție în această fire de om viclean și prefăcut. Zîmbetul lui, melancolia lui, căutătura, tonul, ținuta, mișcările... toate la el sunt de comediant — și sunt de comediant prost, asta e nenorocirea ; dar pentru că el n-o simte, și pentru că cei cari o simt nu i-o spun. Chimiță e radios, solemn și totdauna încîntat de neprețuita lui persoană. Și minciunile, la dînsul, așa sunt de indispensabile, încît viața lui întreagă se scurge într-o vecinică plăsmuire de întîmplări neîntîmplate.

De multă vreme nu mai e în curent cu starea aievea* a lucrurilor. Minte și cu interes și fără interes. De multe

* În ultima ediție antumă : *aceea.*

ori se înșală singur. Tot repetînd aceeași minciună, începe a crede că e un adevăr.

— Ce memorie grozavă are regele ! Cum m-a văzut, m-a apucat de mînă... Și m-a întrebat, m-a descusut vro jumătate de ceas... Nu mai puteam scăpa...

Și apropo de asta, îți ticluiește și-ți înșiră o conversație (între el și regele) care nu s-ar fi putut isprăvi într-o jumătate de zi.

— Închipuie-ți, *mon cher, j'étais hier au soir chez madame Cantacuzino*... Am *dinat* acolo. *Il y avait beaucoup de dames* *...

Te aștepți să-ți spuie cine știe ce. Nimic... A *dinat* într-o casă mare, asta e tot ce ținea el să-ți spuie.

Servitorul lui și cîțiva mahalagii de primprejur știu bine că într-o zi domnul Chimiță are s-ajungă „Minister". Ei îl privesc cu mult respect cînd trece chipeș și maiestuos pe lîngă dînșii.

Un astfel de tip, tînăr, cochet, frumușel, mlădios, sclivisit, are felurite expediente de a trăi bine și luxos. Nu are nici o avere, n-are nici o slujbă, nu știe ce e munca și, cu toate astea, slavă Domnului, în toate zilele-l vezi în birje, gătit ca un ginere, mîndru și fericit, ca un triumfător.

Acesta e Chimiță, iubiți cititori. Vă las pe d-voastră să vi-l completați, că mie mi s-a făcut silă să-mi bat gîndurile cu el. Ca mîine, parcă-l văd ministru. Să nu ne facem cruce cu stînga.

Am văzut altele mai strașnice...

La Dumnezeu și în țara românească sunt toate cu putință.

DINCĂ C. BULEANDRĂ

D-l Dincă e om de douăzeci de mii de franci venit, are casă frumoasă, nevastă de neam ș-un băiat la Paris. Ce va să zică stăruința și norocul la om !...

* Dragul meu, am fost aseară la madam Cantacuzino... Se aflau acolo multe doamne (fr.).

Acum douăzeci și cinci de ani era un scriitoraș la tribunalul din Tîrgoviște. Dar mucalit, dar poznaș, bun de gură și mincinos lucru mare !

Ajunse grefier și se puse pe lucru. După un an știa două mii de articole pe dinafară. Alergător, îndemînatic, insinuant — desigur ar fi ajuns departe dacă s-ar fi aruncat în politică.

Natură vioaie și neastîmpărată, se sătură de grefă. Își dete dimisia și se lipi pe lîngă un avocat din București în calitate de... *trepăduș*. Era ros de tribunale și se pricepea în daraveri. Un an de *practică* îi fu de ajuns. Se hotărî să-și deschiză prăvălie pe seamă. În Tîrgoviște era fabrică de avocați. Își cumpără o diplomă pe preț de doisprezece galbeni. (Autorul acestor rînduri posedă și el un asemenea document, pe care l-a plătit cu șaizeci de franci în naht * și șaizeci în chitanță.)

Închirie o căsuță în strada Dionisie ; în poartă își așeză o firmă bătătoare la ochi.

Era cunoscut mai tuturor țăranilor din Dîmbovița. Se împrăștie vorba că el poate face, prin stăruințele lui, să se dea pămînt țăranilor.

Din parte-i, d-l Dincă făcu *tot posibilul* ca să se lățească și să acrediteze această versiune-navalnic.

Iată o scenă care, de la începutul carierii lui de avocat și pînă mai anul trecut, s-o fi petrecut poate de sute de ori în casa lui Dincă :

E dimineață. Dincă se plimbă prin biurou, neastîmpărat, nerăbdător. Mereu își scoate ceasornicul, mereu privește pe fereastră... deodată se retrage cu iuțeală de la geam și se așază la biurou. Peste cîteva minute femeia din casă intră și-i spune :

— Niște țărani.

— Bine, s-aștepte.

Femeia iese. El se scoală repede, deschide o ușă de alături și strigă pripit :

— Haide, ești gata ? dă mai degrabă.

Pe aceeași ușă apare îndată un om înalt, chipeș, îmbrăcat într-o livrea galonată, avînd toată aparența unui slujitor de la palat.

— Bravo ! Ține plicul. Hai, du-te în bucătărie pe din dos. Peste 20 de minute să intri.

---

* *În naht* — numerar, peșin.

Credincioasa lui slugă, deprinsă a-și lua rolul în serios, dispare.

Dincă înșfacă degrabă un maldăr de cărți și prinde a le deschide și a le răvăși pe scaune, pe scînduri, crapă nițel ușa care dă în sală și strigă :

— Să intre.

Apoi s-așază grav la biurou, ia un condei, se posomorăște și începe a se uita, absorbit, prin cărți.

Ușa se deschide, țăranii intră, el nu aude, nu vede nimic, atît e de preocupat. După cîteva minute își ridică ochii și-i vede.

— A ! Bună vremea. E, ce veste-poveste ?

Țăranii își spun pricina. El ascultă, oftează, se încruntă și se luminează la față, înșiră greutățile afacerei, apoi dă să vie la preț, îi privește de sus pînă jos, un baston rezemat de biurou lunecă și cade cu zgomot pe scînduri, ușa se deschide, și servitoarea anunță :

— Slujitorul domnitorului.

— Bine, să intre.

Livreaua în galoanele late de fir apare, se închină și respectuos prezintă un plic mare, galben, cu 5 peceți mari pe el. Avocatul deschide plicul repede, citește, aruncă hîrtia și, cu un ton grav, zice :

— Bine. Spune măriei-sale să mă aștepte. Am treabă, viu acuși.

Cu glas sfiicios trimisul îi spune că dejunul este gata și măria-sa-l roagă să nu întîrzie. Plictisit, avocatul repetă de cîteva ori vorba *bine*. Livreaua dispare.

— Uite, oameni buni, am să vorbesc chiar astăzi cu m.-s. despre afacerea voastră. Nădăjduiesc să vă fac treabă bună. Pentru asta n-aveți să-mi dați decît trei sute de lei acum și patru sute după ce vă isprăvesc afacerea.

Se scoală repede și strigă să-i aducă hainele cele bune. Țăranii încep a se scotoci pe la chimire, pun pe biuroul avocatului tot ce au asupra lor și se duc să mai facă rost și de alte parale.

! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! ! !

Și azi d-l Dincă e om de douăzeci de mii de franci venit, are casă frumoasă, nevastă de neam ș-un băiat la Paris.

Ce va să zică stăruința și norocul la om !...

TIBERIE PISCUPESCU

Doctor în drept de la facultatea din Paris, doctor în științele politice, economice și administrative, colaborator la mai multe reviste, membru al mai multor societăți juridice din străinătate etc., etc.

Cu acest bagaj de titluri sosea în București, acum șase ani, tînărul Piscupescu. Cu o lună înainte, nu știu cum se aflase, cîteva ziare din capitală dăduseră știrea despre succesul strălucit cu care își trecuse examenul de doctorat.

El a sosit seara. A doua zi gazetele anunțau cu plăcere sosirea lui în țară, și erau toate sigure de „izbînda ce-i va încununa frumoasa lui carieră". Iată cu ce ocazie am făcut cunoștința acestui tînăr, care intra în patrie sub niște auspicii așa de favorabile. Eu eram pe atunci profesor la Liceul Alecsandri al d-lui Velescu, și locuiam acolo. Într-o duminică de pe la începutul lui septemvre, servitorul veni și îmi spuse că mă caută doi domni. Ieșii îndată. Unul din ei mi-era cunoscut, un oarecare Piscupescu, funcționar la tutunuri, un tip antipatic, de o prostie veselă și zgomotoasă, care-mi făcea rău.

— Îți prezint pe frate-meu, doctor în drept și-n științele politice de la Paris. Uite la ce am venit noi. D-nul Tiberie Piscupescu, frate-meu, cred că-i fi citit și d-ta, s-a întors acum de la Paris și vrea să ție cîteva conferințe la Universitate. Și știi, acu, la început, el n-are, cum să-ți spui... așa... elocvență — și ar vrea mai întîi să-i facă d-l Velescu cîteva lecții de declamație. D-ta ești prieten cu d-l Velescu...

Mărturisesc că am avut în momentul acela un sentiment de nespusă milă, și mi-am plecat involuntar ochii în pămînt, ca-n fața unui nenorocit insultat.

Aproape trei săptămîni gazetele au trîmbițat deschiderea acestor conferinți. S-au publicat programe foarte amănunțite.

În cea dintîi duminică din luna lui octombre, pe la 7 și jumătate seara, eu mă și înființasem în amfiteatrul Universității. Mă dusesem mai devreme ca să am loc, era lume multă, studenți mai cu seamă. Ușa se deschidea și scîrțîia mereu. Îmbulzeala și zgomotul creșteau. Hohote destrăbălate și glume nesărate s-aruncau în gura mare peste bănci. Cînd servitorul aduse un pahar cu apă pe

catedră, un tînăr cu ochelari din banca a treia strigă : „Moș Ioniță, ia zi-ne d-ta un discurs". Și se întoarse, radios, spre camarazii lui, cari rîdeau. Alții, de cîte ori intra cineva pe ușă, ziceau tare : „Ăsta-i d-l Piscupescu !" Dar deodată se potoli toată larma. Ceasornicul din perete sună opt ore. Toți tăceau și înadins se țineau încremeniți. Conferențiarul era așteptat din minută în minută. Ai fi crezut că cine știe ce fior religios planează peste toată lumea din sală, așa era de sfînt păzită tăcerea. Dar ușa scîrțîi din nou. Un bătrîn zburlit și prost îmbrăcat intră încet și privi sperios în juru-i.

„Ăsta-i tata lui Piscupescu !" strigă un glas din fund, ș-un hohot lung se porni prin bănci. Mulți țistuiau. Apoi, deodată un ropot de aplauze cutremură sala ca o explozie, și o tăcere respectuoasă se făcu prin bănci. Conferențiarul era pe catedră. Cravata albă, ras, mustața dată cu cosmetic, părul negru lustruit, cărarea la mijloc, ochii mici, împainjinați nițel de emoție, un chip curățel, bun, zîmbitor, ceva tînăr și blînd care cere frumos indulgența auditorului. C-un gest îngrijit, își scoase din buzunarul de la piept un pachet de foiți înguste, le resfiră puțin în degete, se uită la ele, apoi la public, tuși și, cu o voce alterată, aproape sugrumată de emoție, începu...

Un pelerinaj încîlcit, anost și obositor prin legislațiile vechi și moderne. Numeroase citații latine. Ici-colea cîte o observație ștearsă, lipsită de orice originalitate. O dicțiune monotonă, leșinată, imposibilă.

La fiecare foiță dată la o parte, un fior de ușurare și de mulțumire străbătea în auditor. După o jumătate de oră, nimeni nu mai asculta. Toți își căutau măsura torturii în teancul de foi. „Cine naiba m-a adus aici ?", părea că-și zicea fiecare în gînd. Peste un ceas și jumătate izbucni o salvă de aplauze. Era cea mai sinceră manifestare de recunoștință pe care a adus-o vreodată un auditor care poate să răsufle unui conferențiar care se îndură să plece. A doua zi deschid o gazetă și ce să văd ? Succesul strălucit de la Universitate al d-lui Piscupescu : „Un tînăr plin de talent și de erudițiune". Asta era colosal. Mi-am luat pălăria și, cu gazeta în buzunar, m-am dus întins la redacție, unde aveam cîțiva prieteni.

— Da' ce-aveți, frate, cu Piscupescu ăsta ? Eu am fost aseară și m-a chinuit ca pe hoții de cai... Ce talent și erudițiune ați găsit voi într-însul ?...

— Ei, asta e ! Parcă tu nu știi belele de astea, de care nu te poți mîntui. A venit cu Blănaru, uite, el l-a colăcit * pe aici. Și de atunci în toate zilele îl vezi cu cîte o fițuică despre el, pe care ne roagă să i-o publicăm ; săracu, vrea și el să facă nițică gălăgie, să-l știe lumea și pe el !

Cu toată reclama, conferințele au trebuit să înceteze, pentru cuvîntul foarte puternic că nu mai veneau auditori. Desigur, amorul propriu al d-lui Tiberie Piscupescu s-a găsit jignit de această întîmplare. Ce netedă și frumoasă i s-arăta calea cînd venea în tren de la Paris, și ce socoteli fericite își făcuse el pe temeiul celor două diplome de doctor și în urma unei discuții lungi și foarte interesante pe care o avusese cu amicul său Stavri, într-o zi cînd se întorceau de la curse. Ce afurisit de deștept era Stavri ăla, și cît de bine înțelegea el lumea ! Vorbele acestuia îi rămaseră în minte...

— Degeaba, Tiberie, dacă n-ai puțin meșteșug s-o învîrtești de la început, toate sunt degeaba, ține minte de la mine. Ai să te duci în țară. Tu ești băiat bun, ai două doctorate. Dacă n-ei ști să te prezinți bine și să faci gălăgie împrejurul tău, nimeni nu te bagă în seamă ; poți să mori de foame cu diplomele în buzunar. Trebuie să fii șmecher ca să te procopsești în țara noastră. *Țară de poltroni.* Ia intră colo ca o bombă și fă zgomot mare, și vei vedea cum se dau toți la o parte ca să treci și cum, de a treia zi, ăi cu puterea te întreabă și te cercetează ce vrei.

*

Era un an de cînd Piscupescu venise în țară, și nimeni nu-l întrebase ce vrea. La doi miniștri a intrat cu diplomele desfăcute, și amîndoi i-au făgăduit că la prima vacanță ** îl vor avea în vedere. Slabă vedere. În fine, ca să nu se ducă substitut la Vaslui, a luat la Domenii o slujbă de două sute de lei, pînă la altceva mai bun. Se introdusese în toate societățile. Juca bine și da tîrcoale fetelor cu zestre mare. Era mai ales levent *** și plin de atenție pentru mamele lor. La gîndul că are în fața lui o soacră în perspectivă, ochii i se făceau mici, umezi, moi, gura i se întindea într-un zîmbet filial, și toată figura lui

* *A colăci* — a peți, a recomanda pe cineva.
** Aici, cu sensul de loc vacant în administrația de stat.
*** *Levent* — darnic, generos.

i se lumina de o expresie de nespusă evlavie. În două locuri a încercat. I se păruse că s-ar prinde. Dar nu s-a prins. De aceeași întrebare indiscretă s-a lovit în amîndouă locurile : „Cît ai pe lună ?" Auzi întrebare : Cît ai pe lună ? Da' ce-i el, servitor ? Curioase mai sunt și soacrele astea ! Auzi cap la ele — ce să-l întrebe !... și multă vreme nu i-a intrat în minte cum poate o soacră în perspectivă să se ocupe de asemenea detalii.

Într-o zi ședea singur la o masă din restaurantul lui Iordache. Isprăvise dejunul și se scobea în dinți — era foarte absorbit și n-a băgat de seamă că venea cineva rîzînd spre el.

— Ce faci, Piscupescule dragă ?...
— Hei, bată-te, Stavri, de cînd ai venit ?
— Aseară... Bine, monșer, m-așteptam să te găsesc...
— Șezi colea, să-ți spun. Tocmai mă gîndeam la un plan pe care-l am în cap de cînd am venit în țară. Ce-a fost n-a fost bine... Țară păcătoasă, ți-oi spune toate eu mai tîrziu. Acum ascultă planul : Scot o revistă juridică în limba franceză. Am scris deja la vreo zece jurisconsulți din Belgia și din alte părți. Toți mi-au făgăduit concursul lor, doi dintre ei mi-au și trimis cîte un articol. În toată țara... nu rîde, stăi să vezi, în toată țara sunt peste trei mii de oameni de drept, avocați, magistrați... iată, să-ți arăt socoteala exactă pe hîrtie. Poftim : Tiparul revistei, hîrtie bună, format elegant, am întrebat, un număr de patru coale în tiraj de 3.500 costă 1.200 lei ; 12 numere pe an vor costa, prin urmare, 14.400 lei. Pentru local, cheltuieli de administrație, expediție, corespondență etc. pun pe an 10.000, să zic 10.600 — fac în total lei 25.000. Iată cheltuielile revistei. Acum, veniturile. Să vezi că nu-mi fac de loc castele în Spania. Din 3.000 de oameni cari au nevoie de o asemenea revistă, nu pun decît 2.000. Restul zic că nu vor să se aboneze, nu știu franțuzește, ori se abonează, dar nu plătesc... În sfîrșit, nu comptez decît pe 2.000, cu 30 de franci pe an abonamentul, îmi dau cifra de 60.000 de franci, din care, scăzînd cheltuielile, îmi rămîne un venit anual sigur de 35.000 de lei.

*

La 1 ianuarie 1886 apărea în tipografia „Göbl" întîiul număr din revista juridică a d-lui *„directeur : Tibère Pis-*

coupesco". Pe contrapagină, o listă de 50 colaboratori, jurisconsulţi din ţară şi străinătate. Doar listele de abonament au început a se întoarce goale. Toată reclama a fost zadarnică. Publicul a rămas nepăsător ca-ntotdauna. Înc-o decepţie în viaţa lui bietul Tiberie. Numărul 2 din frumoasa lui revistă n-a mai apărut. Dovadă că ţara n-a meritat-o.

Un birou de advocatură, deschis în asociaţie cu alţi trei colegi de profesie şi de speranţe, anunţat cu tobe şi cu surle, n-a durat decît vro trei luni şi s-a desfiinţat, din cauza unui tovarăş pişicher care-i trăgea regulat pe sfoară.

Dar iată că sosesc zilele de sudori, de fertai-fertai * şi de palpitaţii politice. Vin alegerile pentru Cameră. De mult visa Tiberie un loc în arena parlamentară. Ah ! ce mai trambulină, Doamne, Doamne ! Să se vază el odată acolo, ş-apoi las' pe dînsul. O atitudine demnă şi absolut independentă ; „răceală şi discreţie" pînă la un moment dat, ştii, colea, cînd i-o veni bine, la o chestie arzătoare ; ş-atunci — tranc un discurs lucrat cum ştie el, şi apoi... tot loc să ai de suit, că te aruncă trambulina. A ! de-acum nu mai e copil, înţelege el cum se învîrtesc şurupurile, de-acum ştie unde să calce. S-a înşelat şi a suferit destul.

Ce va să zică omul dezgheţat şi harnic ! A bătut în sită şi-n covată **, şi duminecă seara, c-o săptămînă înainte de alegeri, a strîns la unchiu-so, Niţă Stoica din Mîntuleasa, aproape 50 de negustori, tot unul şi unul. Cîte un mezel, cîte un păhăruţ de vin şi... un mic discurs, care a fost foarte bine primit de d-nii comercianţi. Între altele le-a spus :

„Eu, domnilor, nu sunt nici roş, nici alb ***, sunt fiu de comersant. Tată-meu, l-aţi cunoscut, a muncit toată viaţa, a fost onest, şi a murit sărac. Eu nu mă duc acolo ca să-mi fac mendrele mele pe banii ţărei, eu mă duc ca să apăr acolo interesele d-voastră, pe cari nu vi le-a apărat nimeni din cei cari v-au linguşit la alegeri şi v-au făgăduit marea cu sarea, pînă s-au văzut aleşi. Iată, am áci un

* *De fertai-fertai* — în toate părţile, încoace şi încolo ; de alergătură.

** *A bate în sită şi în covată* — a se zbate, a alerga în dreapta şi în stînga.

*** *Roşu* — liberal ; *alb* — conservator.

manifest ca din partea comercianţilor. D-voastră şi amicii d-voastră îl veţi citi şi-l veţi iscăli, dacă veţi crede că interpretează bine gîndurile şi dorinţele d-voastră. Este timpul ca să lucrăm din răsputeri pentru înflorirea comerciului român. Ne-am săturat de vorbe şi de politică de procopsire personală. Trăiască comercianţii români."

Peste patru zile apărea în foi volante, ce se distribuiau pe strade, un lung manifest iscălit de trei sute de comercianţi, prin care aceştia-şi luau angajamentul solemn de a susţine candidatura d-lui Tiberie Piscupescu, şi rugau şi pe ceilalţi să voteze pe acest distins fiu de comerciant, doctor în drept etc., etc.

La o întrunire publică din Mîntuleasa, în ajunul alegerilor, Piscupescu a luat cuvîntul, şi pe cînd îşi făcea „profesiunea de credinţă", un glas din mulţime îl întrerupe :

— Ce eşti d-ta, liberal ori conservator ? Ca să ştim.

— Sunt fiu de comerciant, domnilor, şi voi fi întotdauna alături cu oamenii oneşti cari...

Şi cu toate astea, cine ar fi putut crede că din toată această cheltuială de vorbe, de timp şi de nervi nu va ieşi decît o nouă şi supremă decepţie pentru bietul Piscupescu !

Ce sigur era de izbîndă, şi cu ce palpitaţii aştepta descoperirea scrutinului ! N-a avut în total decît şapte voturi. Şi-a rămas înmărmurit de atîta mizerie şi perversitate omenească.

*

La portiţa unei case mici din strada Popa Tatu e o tablă rotundă pe care copiii, cînd vin de la şcoală, citesc tare : „Tiberie Piscupescu. *Advocat*. Doctor în drept de la facultatea din Paris."

Acei cari, după fiecare decepţie, dau vina pe lume şi se împacă cu această mîngîiere laşă nu pot trage nici un folos intelectual din cîte nenorociri păţesc ; aceeaşi necunoştinţă de propriile lor puteri, aceeaşi naivitate copilărească, acelaşi entuziasm trist şi steril îi va arunca, desigur, în aceleaşi încercări zadarnice şi căderi umilitoare.

Cîmpul de luptă al vieţei e plin de astfel de soldaţi, veşnic visători de triumf, veşnic nepregătiţi şi veşnic învinşi.

Tiberie e singur, în papuci, se plimbă prin casă şi fumează. De două ceasuri i se-nvîrtesc în cap aceleaşi gînduri pe cari le-a avut şi ieri, şi alaltăieri, şi de atîtea ori mai înainte, gînduri lungi, întunecate, de om fără vlagă şi fără noroc.

Iluziile cu cari venise de la Paris erau risipite. În faţa asalturilor lui pripite şi zgomotoase se ridicase veşnic indiferenţa surdă, formidabilă, a lumei, care e totdeauna distrată ca un poet, şi uită toate mai lesne ca un copil. Atîta frămîntare-n deşert, atîta forţă de nervi cheltuită-n planuri şi întreprinderi neizbutite lăsase într-însul o drojdie de nemulţumire şi moliciune care-l slăbea şi fiziceşte şi moraliceşte. Şi cu toate acestea, duminica cînd ieşea la Şosea în birjă bună şi bine îmbrăcat, şi cînd trecea pe lîngă domnişoara *Milion*, care-şi arunca pe furiş la el cei doi ochi blînzi şi înfiorător de frumoşi, în sufletul lui omorît se vărsa o lumină caldă, şi iarăşi îl umpleau combinaţiile dulci şi visurile de noroc — şi dacă domnişoarele *Milion* se măritau cu alţii, Piscupescu se necăja puţin pe ele, dar îi trecea şi se apuca şi el de alte combinaţii. Clienţii nu-l îmbulzeau, dar tot cîştiga 500 de lei pe lună. Un altul ar fi trăit destul de bine cu atîta. Tiberie, ca să susţie aparenţele unui prisos bătător la ochi, adesea se lipsea de cele necesare. Stomacul n-are ferestre. Cîţi nu fac ca el ! Cu acelaşi grad de inteligenţă şi cu un bun capital de imoralitate poate ar fi ajuns departe. O singură notă caracteristică a rămas bine marcată în această natură de om uşurel, şi-ncolo absolut şters ca temperament şi mod de a fi. E foarte convins că o întîmplare extraordinară are să vie să bată la poarta existenţei lui şi să-l norocească deodată. În fiecare seară adoarme în farmecul acestei nelinişti. De multe ori îl apucă, aşa, din senin, veselii neînţelese. „Mîine, îşi tot zice-n gînd, mîine desigur are să se întîmple ceva." Niciodată n-a căutat să-şi limpezească bine-n conştiinţă ce fel de fericire aşteaptă, şi de unde o aşteaptă. Un zgomot, un client, o scrisoare fac să-i sară inima. E veşnic impacient, emoţionat, nervos.

Ce mai spărtură la za, şi ce mai subiect de farse pentru prieteni !

CÎŢIVA PARAZIŢI

No. 1

Înalt, frumos, elegant şi pururea zîmbitor. Se scoală la 11, şi, cînd e zor mare, într-o oră e gata. Muscalul îl aşteaptă la poartă. O, ce poză triumfătoare îşi ia No. 1 cînd se răstoarnă în trăsură, şi cu ce aer marţial răspunde la saluturile pietonilor !

La teatru nu-l vezi decît pe el. În saloane, cocoanele îl consultă asupra tablourilor, mobilelor, rochiilor... No. 1 îşi răsuceşte mustaţa, face pe graţiosul şi-şi dă părerea cu ifos, căci No. 1 e un june care are *gust* şi se pricepe la toate.

Într-o seară, la *m-me* X, îi cade din carnet — o, nu din greşeală, bineînţeles — o fotografie ; se pleacă iute s-o ia, cătînd în juru-i c-o frică prefăcută. O doamnă, intrigată, îl întreabă a cui e fotografia. No. 1 face pe misteriosul : în fine, cedează şi, languros, melancolic, cu aerul unui om care-şi smulge din inimă un secret sfînt, arată la toată societatea fotografia unei ministrese... Cocoanele şoptesc prin colţuri, No. 1 iese radios. Dac-ar şti ministreasa, ar pune pe fecior să-l dea afară : dar nu ştie, şi-l pofteşte o dată pe săptămînă la masă, şi-i întinde mîna ca unui om de treabă.

— De ce nu te-nsori, îl întreba, la o serată intimă, *m-me* Y.

— A, eu nu mi-am găsit încă idealul !

Şi No. 1 îşi dete ochii peste cap, şi simulă un suspin. O cochetă, de cincizeci şi nouă de ani, îi aruncă o căutătură severă, care aduse puţină roşaţă în obrajii junelui... De cînd nu mai roşise !

În fiecare vară pleacă la băi, în străinătate. Dacă-i dă mîna... ba bine că nu !

No. 1 n-are pîn-acum nici o profesie avuabilă *. Cu ce-o fi plătind trăsura, şi birtul, şi hainele elegante, şi tot luxul în care se lăfăieşte ?... Desigur, cu bilete de bancă... dar de unde ? Vezi, ăsta e un secret al lui.

La o parte, pietoni ! Trece No. 1 !

---

* *Avuabil* — care poate fi mărturisit.

No. 2

Face pe literatul. E directorul unei reviste care nu mai apare, şi fabricant de ode, la zile mari. Cititorule, cînd vei vedea că sună la uşa ta, şi îşi şterge picioarele pe preş un june galant, cu joben şi cu guler de samur la palton, un june inspirat, a cărui mutră ţi-i necunoscută, să ştii că-i *el*. Vine să-ţi ofere o diplomă de preşedinte, sau cel puţin de membru *fundator* al unei societăţi fictive, care lucrează de se prăpădeşte, pentru *„cultura poporului român !"* Şi cum inima ta bună şi generoasă nu poate rămînea indiferentă la glasul „poporului român", aşa de bine reprezentat prin fercheşul No. 2, va trebui să te execuţi cu cît te iartă filotimia... de la 40 de lei în sus.

E foarte activ şi foarte întreprinzător.

Iarna organizează baluri „pentru fondul revistei", sub patronajul bogaţilor, cari nu citesc *cărţi româneşti*... că de alelalte se spetesc citindu-le. Vara adună *subscripţii*, adecă tot felul de franci, pentru bustul unui om mare, care însă poate să mai aştepte. Alaltăieri mi-a trimis şi mie o chitanţă de abonament. La grea ananghie trebuie să fi ajuns. Dar azi-dimineaţă l-am văzut răsturnat într-o birjă apelpisită, şi m-a salutat... ca un adevărat erou ! Bravo ţie, No. 2 !

No. 3

Zice că-i jurnalist. Nu l-am văzut pe jos decît în incinta Camerii, nefiind permis nimănui a intra în Cameră cu birja. Perfecţi *gentili*, dac-aveţi vanitatea să vi s-anunţe la gazetă sosirea voastră-n capitală, adresaţi-vă tînărului No. 3. Îl găsiţi la Capşa între orele 5 şi 7 post meridiane : „Simpaticul prefect..." costă un pol. „Agerul şi neobositul nostru prefect..." taie ceva mai scump. Nenorociţi cerşetori de slujbe, dacă vreţi să trăiţi cîteva zile în cele mai frumoase iluzii, să ştiţi că nu le puteţi cumpăra pe un preţ mai moderat şi mai potrivit cu mijloacele şi cu aspiraţiile voastre decît tot la No. 3. E bun prieten cu toţi miniştrii. Pe „Bimbirică" l-a făcut marţi. E dator pe doi ani la birt, şi croitorul i-a făcut al cincilea palton în socoteala unei „împămînteniri" care-n toate iernele se pune la ordinea zilei. Cînd îl vezi răsturnat în birjă, cu jobenul lui, cu havana lui, grav, cu braţele încrucişate pe piept şi cu picioarele proţăpite în spatele birjarului, îţi vine să crezi că e, cel puţin, moştenitorul lui Zapa. Altfel, e băiat bun : astă-vară, cînd l-a prins poliţia c-o mică escrocherie, el nu s-a supărat de loc... a început să rîdă : voise să fac-o *farsă*... de-o mie două sute de lei. Speră să iasă deputat în viitoarele alegeri. Mai ştii ?

No. 4

E din neam mare : „scoborît cu hîrzobul din cer". Cu cartea nu s-a prea-mpăcat, dar cu cărţile... lucru mare ! De cînd era mititel, se prăpădea după gravuri. La opt ani juca maca singur ; — sunt unii copii grozav de precoci. La 10 ani îşi avea calul lui, un cal prea-frumos, care desigur era mai cuminte decît el. La 12 ani pălmuia slugile, aşa... ca să-şi arate puterea. La 14 ani, într-un bal de copii, micul No. 4, în costum de marchiz, cu spada la şold, se hotărî să-şi depuie inima-i înamorată la picioarele unei domnişoare de 17 ani ; crudela pufni de rîs. La 18 ani rămase orfan, bietul băiat. La 21 de ani îşi puse în cap să sperie Parisul cu averea lui. Întreprinderea aceasta l-a limpezit de tot într-un an. Nemaigăsind pe nimeni să-i facă niţel credit, se-ntoarse-n ţară. Cluburile din capitală cîştigară un membru activ, neadormit de activ. „Împrumuturile naţionale", cerute cu un tupeu nemaipomenit, îi asigurară lustrul, splendoarea bătătoare la ochi, care adesea face minuni în „înalta noastră societate". La 25 de ani fu ales deputat ; tocmai împlinise vîrsta. La Cameră nu i s-a auzit guriţa. În baluri face furori. Caută o zestre de un milion şi, de cîte ori are nevoie de un împrumut mai serios, spune c-a găsit-o. E convins — cît poate un asemenea tip să fie convins — că în ţara noastră nu e nici un om cinstit, şi că toţi funcţionarii, de la copist pîn'la ministru nu sunt decît „nişte paraziţi" ! Îi trec prin mînă între 4 şi 5 mii de franci pe lună. Nu ştie singur nici de unde-i vin, nici unde se duc.

No. 5

Îl cunosc din şcoală ; a fost un elev leneş, tembel şi greu de cap : zicea că se prepară pentru Şcoala militară.

Din clasa a patra gimnazială nu l-am mai văzut. Peste vro şase ani ne-am întîlnit în Bucureşti, eu — un biet student timid şi jerpelit, el — o mîndreţă de băiat, fercheş, spilcuit, cu părul frizat, cu jobenul dat puţin pe ceafă... şi deştept, şi pişicher comedie mare. Fireşte, mă privea de sus, c-un aer de compătimire, pe care pînă mai dăunăzi l-a păstrat faţă cu vechiul şi nefericitul lui camarad de şcoală ; c-aşa a fost el totdeauna, milos şi bun la inimă.

Multă vreme n-am ştiut cu ce se ocupă tînărul. Desigur, îmi ziceam, trebuie să aibă o slujbă foarte bine plătită, căci îl vedeam întotdeauna elegant, şi nu ducea lipsă de nimic ; şi slujba aceea nu putea fi decît o sinecură, căci veşnic îl întîlneam pe stradă, cu mînile-n buzunar, fluierînd încet, c-un aer de perfectă mulţumire. Mi-a spus o dată că e secretar la un avocat mare, dar se vedea cît de colo că minte. În urmă mi-a spus c-a intrat în serviciul poliţiei... asta îmi părea mai probabil, deşi nu pricepeam pentru ce mi-o şopteşte la ureche, ca şi cum mi-ar confia * un secret. Pe vremea alegerilor totdeauna îl vedeam în birjă ; îmi făcea bezele, şi rîdea, ştrengarul. Acum, vro trei ani l-am întîlnit la teatru, vesel, ticălos ca de obicei, cu jobenul pe ceafă, mă cheamă într-un colţ.

— Ştii c-am găsit o babă !...

— Cum ?

— O babă bogată...

— Ei şi !

— Mă-nsor cu ea.

L-am văzut dăunăzi într-o trăsură de casă cu patru cai înaintaşi — o bunică sulimenită sta măreaţă lîngă el... Şi ce zgomot asurzitor de clopote !

No. 5 venea de la moşie.

Numărul lui... LEGIUNE

E într-o perpetuă adoraţie de propria d-sale persoană ; îşi face cărare la ceafă, poartă haine lungi, mănuşi cărămizii, şi cînd merge pe stradă, se uită prin vitrine, şi se admiră de la bordurile cilindrului pînă-n vîrful ghetelor.

E totdeauna de părerea ta. Cînd zîmbeşti, se tăvăleşte de rîs ; cînd oftezi, îl îneacă plînsul. Eşti amator de cai ?

* *A confia* — a încredinţa : a destăinui.

se prăpădeşte după cai ; eşti muzicant ?... pasiunea lui ; eşti anarhist ? îţi scoate portretul lui Vaillant din buzunar şi-l sărută ; eşti *peşte* ? asta a fost slăbiciunea lui de cînd era mic, şi forţa lui de cum s-a făcut mare. Şi orice boală ai, o are şi el.

De profesie *flâneur* *. Insinuant, linguşitor şi totdeauna bine-mbrăcat — deci introdus în lumea *bună*. A călătorit mult, a văzut minunile lumii, cunoaşte personal celebrităţile Evropii, ş-a citit... *orice carte*, numai că nu-l prea ajută memoria, altfel ţi-ar spune bucuros şi de cine era scrisă, şi ce cuprins avea...

Săptămîna trecută l-am văzut la teatru, dichisit, pomădat, tăia cu ochii damele din loji. Era crai rău în antracte. Iar cînd se ridica cortina, îşi netezea cu satisfacţie frizura, şi, ţintă cu ochii la scenă, sorbea vorbele actorilor... Se juca *Vînătorii de zestre.*

MOGÎLDEA

Am învăţat cu el în şcoala primară. Nu mi-era drag, pentru c-avea o figură răutăcioasă şi pentru că, de cîte ori se uita la mine, se strîmba : ceea ce a făcut într-o zi să-mi pară grozav de bine cînd am văzut pe d-nu Udrea c-o dată mi-l înşfacă de urechi şi-l toarnă „la bancă". Turnatul la bancă era teribil. Micul vinovat era aşternut cu pieptul pe capătul băncii, un monitor îl ţinea bine de grumaz, altul de picioare, şi *domnu* îi trăgea cu varga la... spate, ca să gonească mintea la cap. Uneori *domnu* se înfuria straşnic de ţipetele nenorocitului copil, ş-atunci vergile se rupeau una după alta, şi asta-l necăjea şi mai rău... pe *domnu*, vezi bine.

— Cambur ! Să-mi aduci mîni douăzeci de *nuiele bune ;* să nu te mai văd cu paie de astea, că-ţi rup urechile !

— Am înţeles !

Ş-a doua zi băiatul butnarului ** de la Podu-Verde — Camburachi *gogoloş* — venea cu maldărul la spinare.

* Hoinar *(fr.)*.
** *Butnar* — dogar.

Ce ochi de drac împielițat avea Mogîldea ; și ca o viezure își răsucea capul — o clipă n-avea astîmpăr. Băieții îi ziceau : „Michiduță". Nu puteam pricepe unde dispărea el în timpul recreației ; întotdeauna o zbughea pe poartă cu cîțiva tovarăși, și cînd se întorceau, aveau și ei un aer misterios și viclean... Știam că „tata" lui Mogîldea e legător de cărți, și că șade peste drum de școală. Mai auzisem că „Michiduță are dugheană în gîrliciul unei pivnițe", dar fiindcă eu apucasem din capul locului să mă uit la el cu sfială, ceea ce neapărat îl făcu să mă privească de sus, se stabilise de la sine între noi amîndoi un fel de mică dușmănie, care ne îndîrjea și ne strîngea pumnii pe sub bancă, în așteptarea surdă a unei definitive încercări de forțe pe dealul Țuguetei. Nu știu de ce mi-era frică de el, deși era mai mic decît mine. Îmi intrase-n cap c-are să mă umilească. Dar într-o zi am repurtat o victorie de care și astăzi, cînd mi-aduc aminte, parcă mă umple un sentiment de mîndrie. D-nu Udrea ne *explicase* „prinderea lui Isus în grădina de la Ghetsemani".

— Care știe s-o spuie și el așa ?

Un moment de profundă tăcere. Era primăvară ; băieții se uitau la un zarzăr bătrîn, care înflorise devreme.

— Eu...

Și mă scol, ridicînd două degete ; dar ce tare-mi bătea inima !

— Spune !

Domnu își lăsă plictisit capul pe mînă ; monitorul de la banca întăi îmi aruncă o căutătură infernală. Îmi dresei glasul și-ncepui...

Frumos trebuie s-o fi depănat eu, căci domnul Udrea își ridică o dată capul și-mi spuse un „bravo, piciule !", care-mi aduse tot sîngele-n obraz.

— Spune-o și tu, Tăbîrcă !

Modestia la o parte... n-avea de-a face.

— Ieși afară, măgarule, ia-ți catrafusele de-acolo, spurcăciune ! Treci, piciule, în locul lui !... Așa ! Și poartă-te frumos.

Iată-mă-s monitor pe banca a VII-a ! Multe bucurii am avut de-atuncea, multe emoții mari și fericite am apucat în fuga vieții, dar fericit și mîndru ca-n ziua aceea

nu m-am simțit niciodată. După ce-mi așezai cărțile și caietele în bancă, înaintai binișor capul și-mi numărai *supușii* : erau opt. Mă mai uitai o dată bine : da, în celălalt capăt al băncii, care se chema *coadă*... pricepeți de ce, era chiar *el* — smolitul și micul Mogîldea. De astă dată nu se mai strîmba la mine.

Mi se păru un an pînă s-aud clopoțelul.

Așadar, Michiduță era „în șădă" la mine : dimineața și demiaza *eu* îl ascultam, *eu* îi privegheam caietele, *eu* îi puneam note la învățătură și la purtare, în catalogul meu, scris de „moș Petrachi" cu cele mai frumoase litere gotice ce am putut să văd vrodată. Să fii *student* în clasa II-a primară, și să ai — pe lîngă această onoare — și opt băieți în șădă, mi se pare că e de ce să te fudulești. Vă puteți închipui cît de adînc ofensat m-am simțit cînd un ticălos de alvițar mi-a strigat într-o zi, de la spate : „Hei, măi băiețaș, îți pică batista !" M-am întors, firește, să văd ce e : îmi atîrna ceva, dar nu era batista. Alvițarul pufni de rîs. Ce dobitoc... Să-și bată joc de-un *monitor !* Dar și mama, zău, pesemne că nu mai știa altă croială de pantaloni !

*

— Hai, nu vrei să vii cu noi ?

— Unde ?

— La mine... la dugheană...

Ce limpede mi s-arăt-acum în minte... sînt douăzeci și șase de ani... toate se dau la o parte... văd căsuța lui Mogîldea, o babă stă la fereastră și se uită cu drag la noi, o bură de ploaie ne lustruiește ghiozdanele de glanț *, aud clanța de la portiță, și pe Michiduță răstindu-se — era la el acasă :

— Da' haide, intrați, ce dracu !

Și mergem cu toții în fundul ogrăzii, o rață leșască fuge-naintea noastră, măcăind, speriată... Michiduță scoate-o cheie din buzunar, descuie lacătul și dă ușa la o parte. O, ce minune ? Cine l-ar fi crezut așa de bogat ?... Pe polițí albe de brad, de o parte și de alta, în gîrliciul

* *Glanț* — piele cu fața lucioasă.

pivniţii, toate bunătăţile pămîntului... şi cu ce rînduială sînt aşezate ! În cutioare de carton : rahat, smochine, roşcove, halva, migdale, cofeturi... Ochii lui Michiduţă sticlesc ca ochii * de pisică. Ne-aşezăm jos pe treptele gîrliciului.

— Dă-mi de şase parale cofeturi de cele galbene...

Pe tăviţi de mucava micul negustor îşi serveşte muşteriii cu o-îndemînare care mă uimeşte ; el cîntăreşte tot ce dă.

— Da' *tu*... ce vrei ? spune.

Eu mă uit ţintă, c-o poftă de care mi-e ruşine, la un boţişor de icre negre, cît o nucă, aşezat frumos pe-o frunză de viţă. Mă gîndesc că n-am nici un gologan ; şi-mi lasă gura apă.

— Te cred, drăguţă, dar sînt cam scumpe !... Ai parale ?

De unde-a ştiut Michiduţă că eu poftesc la icre ?... Ş-apoi, de ce mi-o fi vorbit aşa peste picior ? Recunosc că el e cel mai bogat şi mai fericit copil din lume, şi simt pentru el o admiraţie pe care-mi dau toată osteneala s-o ascund, dar şi eu sînt *monitor*... şi mîine *eu* îl ascult, *eu* îi pui notă...

O, nelegiuit corumpător de suflete, ispită infernală !

Cu vîrful briceagului, trei frimituri cît grăuntele de popuşoi, numai trei frimituri... uscate, pline de colb... N-am mîncat icre aşa bune de cînd sînt !... Nenorocitule, îţi mănînci conştiinţa şi gloria ta de *monitor !*

*

— Banca a şaptea !... Cum a mers Mogîldea ?

— Bine, domnule !

— Ce notă i-ai pus la geografie ?

— Prima.

— Ce spui, frate ? Ia ieşi, Mogîldea, la hartă, să văd şi eu minunea asta ?

În clasă s-a făcut întuneric... şi n-am mai ştiut nimic. Cînd m-am deşteptat, eram în genunchi la tablă, urechile îmi ardeau ca focul, Michiduţă se strîmba la mine, iar eu aveam sentimentul că mor.

* În ultima ediţie antumă, dintr-o greşeală de tipar, cuvîntul *ochii* a fost omis.

LA ARIE

E o căldură năbuşitoare. Ţărani despoiaţi, cu pieptul uscat şi păros, cu braţele negre, cu capul acoperit de pleavă, mişună, ca într-un infern, în norul de praf şi în urletul asurzitor al celor două maşini de trier. Unii cară clăile de pe cîmp, alţii adună paiele în şiră, alţii stau sus pe batoze şi *hrănesc* maşina, care le smulge snopii din mîini cu lăcomia furioasă a unei bestii hămesite, şi grîul curge aprins, arămiu, pe cele două guri ale batozelor ; femeile îl cară cu sacii la movilă, unde de-abia îl pot prididi în patru maşini de vînturat.

— Mai iute, mai iute, Ileano, că doar n-ai ouă-n poală, umblă mai dezgheţat, că ne-apucă noaptea...

Şi Costachi se uită îngrijat pe cer. Dintr-un nor depărtat s-auzi tunînd, ca un zgomot produs într-o altă lume. O, mai e, mai e pînă-n seară. Soarele-i de-abia la amiază, şi acum, din creştetul cerului dogorit, razele cad drept ca nişte săgeţi de foc. Costachi, cu harapnicul pe umăr, se plimbă de colo pînă colo şi strigă la oameni. Sub pălăria lui de paie, cu borduri largi şi pleoştite, smolit la faţă, cu pantalonii vîrîţi în turetcile botforilor, cu cămaşa desfăcută la gît, scurt şi îndesat, vechilul lui Leonida stă cu mîinile în buzunar şi e încredinţat că dacă n-ar fi el acolo, ar încremeni toate pe loc. Sătenii l-au poreclit „Ghioagă"... de bun ce e.

— Ileano ! te ia dracu acuşi...

Şi biata Ileana, neputînd înţelege ce are Ghioagă de tot strigă la ea, oftează, tace şi-şi vede de treabă. Testemelul care-i apără părul de pleavă i-a alunecat pe spate, şi coadele lungi i s-au desfăcut, dar n-are vreme să şi le mai înnoade. Aleargă, săraca, de dă inima din ea, ş-o trec ameţeli şi sudori de zăpuşală, de greutatea sacului de pe umăr şi de pruncul care mereu se mişcă, de viaţa nouă care tresare în ea, căci e în a şaptea lună de sarcină. O, cu ce nelinişte îl aşteaptă, cu ce dragoste sălbatecă se gîndeşte la el, şi numără zilele, şi cearcă să şi-l închipuie cum are să fie ; îl vede frumos, frumos cum nu s-a mai pomenit alt copil pe lume... Cum are să-l mai iubească, şi ce mîndră are să fie cu el în braţe ; şi cînd o fi necăjită, la el are să se uite, ş-are să-i treacă, şi cînd o podidi-o

plînsul de dorul lu Radu al ei, luat la oaste, cu el are să se mîngîie, pe el are să-l sărute... mînca-l-ar mama de frumos !

*

A, îi cam da ei în gînd de ce se tot răstește așa la dînsa turbatul de vechil. Vezi că ea a fost fată frumoasă, ș-a știut să-și apere frumusețea nepătată a trupului ei tînăr. Un smoc de păr a adus acasă din barba lui Ghioagă, acum doi ani, cînd s-a legat de ea, în lanul de lîngă dumbravă, unde-nadins o pusese numai pe ea să secere. S-a luptat ca o voinică, s-a zbătut ca o fiară în mîinile lui, și nu s-a lăsat — a scăpat zgîriată, bătută, cu trupul plin de vînătăi, dar cinstită. Pruncul tresare-n ea, și toate amintirile acestea îi amorțesc deodată, ca vibrațiile unei coarde pe care pui mîna. Își simte capul năuc de vuietul mașinilor, junghiuri ascuțite o taie prin șolduri, și din umeri pînă în glezne i se lasă o greutate cumplită, doborîtoare ; deschide gura și soarbe cu putere aerul cald și plin de praf. Se aude iar tunînd, de astă dată mai aproape. „Dă, Doamne, o bură de ploaie !"

*

— Cine-a țipat așa ?

Toți rămîn încremeniți. A fost un răcnet de fiară, un țipăt de acele cari-ți îngheață inima cînd le auzi.

— Săraca !

— Da' ce-a fost ?

— Tu n-ai văzut ?... Ghioagă a izbit-o cu piciorul în pîntece. Cum se zvîrcolește, săraca... Nu l-ar mai răbda Cel-de-sus.

Cîteva femei aleargă s-o ridice. Ileana geme, vînătă de dureri, ochii ei cată în toate părțile, rătăciți, nebuni, îngrozitori...

— Doamne, coane Costachi, cum îți vine să dai cu piciorul-n pîntecele femeii ? Dacă leapădă...

— Îi fac eu altu-n loc...

Și Ghioagă își arată dinții lați și galbeni, într-un rînjit de bestie, hidos. Apoi învîrtind biciul :

— Haide, nu vă mai codiți, rîdicați-o de-aci... știu eu sclifoselile astea muierești... Hai, la treabă... că nu-i

vreme de moșit aici... Iute, că ne-apucă ploaia ! Acuși vă croiesc !

Două femei tîrăsc pe Ileana ș-o culcă pe paie în dosul șirei. Un băiețel își împletea o pană de spice.

— Ionel, dragă, dă fuguța la curte și spune Marghioalei să vie iute, că-i fiică-sa bolnavă...

Mama Ilenei spăla rufe la curte.

Cerul se acopere de nori. O ploaie torențială vine răpăind pe miriștea arsă, iat-o cum se apropie ca o perdea uriașă. Ghioagă, furios, aleargă în toate părțile, arde cu biciul pe cine îi iese-n cale și strigă ca un nebun :

— Întindeți țoalele pe grîu.

Oamenii, zăpăciți, orbiți de ploaie, dau unii peste alții. În această hărmălaie, Marghioala, speriată, întreabă mereu : „Da' unde-i fata mea ?" și nimeni n-o aude, nimeni nu-i răspunde.

. . . .

Peste noapte Ileana a născut, în dureri îngrozitoare, o stîrpitură, cu țeasta capului turtită.

Și două săptămîni nu i-a mai tăcut gura : „Dați-mi copilașul... unde-i puișorul meu, mînca-l-ar mama de frumos !"

CONU DUMITRACHI PETCU

„...Aș ; așa nu-i nimic, da' să-ți spun eu ce s-a întîmplat acum patruzeci... nu !... stai să văd..." Și conu Dumitrachi, ducîndu-și degetul la frunte, închide puțin ochii, caută în datele marilor evenimente istorice pe cari le-a apucat d-sa un punct de orientare cronologică... și tacticos, cu aceleași vorbe întîrziate, cu aceleași gesturi somnoroase, îți povestește, în loc de una, mai multe întîmplări minunate, pe cari ți le-a spus și mai alaltăieri, pe cari probabil are să ți le spuie și mîine.

E de vro șaptezeci de ani, dar se ține bine pe picioare. Vara se duce în toate serile pe jos la Șosea, se așează pe-o bancă, pe-aproape de chioșc, ca s-audă muzica, își scoate

pălăria şi-şi şterge binişor cu batista capul chel, lustruit ca fildeşul, apoi se descheie la vestă... toate aceste mişcări le face încet, cu oarecare anevoinţă — proporţiile în cari i s-a dezvoltat pîntecele par a-i fi scurtat braţele. E fericit şi, dac-ar avea în momentele acestea un cunoscut căruia să-i povestească ciclul său de amintiri, ar fi şi mai fericit.

„Eu am început negoţul c-un irmilic — atîta am avut — ş-am cumpărat, cum era pe vremea aceea, unsprezece chelcele de miel, ş-am făcut unsprezece căciuli, şi m-am dus cu ele la iarmaroc la Buzău..." Conu Dumitrachi povesteşte întotdeauna pe larg istoria căciulelor, abia pomeneşte însă în treacăt despre cele trei neveste răposate, de la cari i-a rămas ceva mai mult decît de la căciuli... şi încheie cu obişnuita frază : „Am muncit, am muncit mult, ş-am fost om chibzuit. Azi, slavă lui D-zeu, nu mă pot plînge, *am cu ce trăi !*"

— Cred şi eu, cînd are cineva patru milioane...

— Cît ? şi bătrînul face ochii mari, speriaţi, şi începe să se jure.

— Nu te jura, boierule, că nu ţi-i ia nimeni.

— Nu-i vorba de luat, da' n-am ; m-aş mulţumi eu să am măcar pe sfert din cît spune lumea...

Acum 14 ani a fost ales deputat, o glorie despre care nu prea-i place să povestească.

În Cameră, doi tineri, cari se ţineau numai de drăcii, văzîndu-l străin şi sastisit, l-au luat din prima zi sub ocrotirea lor. L-au instalat într-un fotoliu din fund, între ei, i-au scris numele pe pupitru şi i-au spus că în timpul şedinţii nu poate să-şi părăsească locul decît cu învoirea prezidentului. Într-o zi se discuta răspunsul la mesaj, erau mulţi înscrişi să vorbească, prezida C. A. Rosetti.

— Ţi-e cald, boierule ? întrebă unul din cei doi tineri pe bietul conu Dumitrachi, care nu-şi găsea astîmpăr în fotoliu şi ofta într-una.

— Ba... nu mi-i tocmai bine, ş-aş vrea să ies.

— Poi, nimic mai simplu, cere-te la prezident.

— Cum ? întrebă cu un aer desperat şi rugător conu Dumitrachi. Faţa lui roşie, congestionată, brobonată de sudoare exprima o mare nelinişte ş-o adîncă suferinţă fizică.

— Te scoli în picioare, ridici două degete şi strigi tare : „Cer cuvîntul !".

Aşa făcu bietul conu Dumitrachi, şi vru să plece, dar tînărul îl apucă de braţ.

— Unde te duci ? Stăi să-ţi vie rîndul... cînd te-o striga prezidentul, aşteaptă că de-abia te-a înscris.

O, ce tortură pînă să-i vie rîndul ! A aşteptat el cît a aşteptat, ş-odată s-a sculat grăbit :

— Domnule prezident, nu mai pot...

— Aveţi răbdare, mai sunt trei înaintea dv., îi strigă prezidentul cam răstit.

Şi conu Dumitrachi se trînti în fotoliu, zdrobit, speriat ca de ameninţarea unei mari catastrofe. Cumplite furtuni trebuiau să se petreacă în... conştiinţa nefericitului deputat, judecînd după varietatea de expresii ce se schimbau într-una pe torturata lui figură.

Cînd prezidentul strigă : „D-l Petcu are cuvîntul", o dată sări conu Dumitrachi şi, ţiindu-se cu amîndouă mînile de pîntece, se repezi afară, gonit ca de groaza unui incendiu.

Ani întregi s-a vorbit despre faimosul „discurs la mesaj" al lui conu Dumitrachi. Adevărul e că, în cei patru ani de deputăţie, nu l-a mai auzit nimeni cerînd cuvîntul.

Mînca la birtul economic din uliţa Gabroveni. Într-o seară face cunoştinţă cu Gherei şi cu Andronic. Bucuria lui c-a găsit doi oameni de treabă cu cari să mai schimbe-o vorbă. Şi şi-a dat drumul conu Dumitrachi, ş-a povestit ba una, ba alta, pînă tîrziu. Rămăseseră numai ei în birt. Gherei aduse vorba despre „apa de aur" — şi explică lui Petcu cum poate *cineva* cu această minunată apă să facă, din nimic, napoleoni adevăraţi.

Lui Petcu nu-i intra în cap, şi nu-i venea să creadă o asemenea năzdrăvănie. Atunci Andronic se dete cu scaunul mai aproape, îşi luă un aer misterios şi, scoţînd din buzunar o mînă de bani negri, urîţi, zise :

— Uite, eu din ăştia îţi fac napoleoni.

— Şi umblă ? nu-i cunoaşte lumea ?

Andronic avu un zîmbet de sfidare. Scoase dintr-un alt buzunar cinci napoleoni curaţi, spălaţi cu apă de aur, şi-i dete lui Petcu.

— Poftim... ia-i d-ta, te rog... şi schimbă-i la orice zaraf pofteşti...

Lăcomia birui frica. Şi iată-l, într-o seară misterioasă, pe conu Dumitrachi străbătînd un coridor strîmt şi întunecat, ţiindu-se c-o mînă de braţul lui Gherei, iar cu cea-

laltă păzindu-şi buzunarul greu şi umflat chişcă cu cei *500* de napoleoni, din cari avea să-i facă Andronic *50 000 !* Iată-i tustrei în pivniţă. Ce curioase emoţii !... Lui Petcu i se pare că se găseşte într-o lume de fermece, de basme... El se teme totuşi să se despartă de bănişorii lui siguri, pipăiţi. Andronic îl înţelege perfect.

În mijloc e un cazan enorm, în care Gherei toarn-o doniţă de apă neagră, apoi tustrei se opintesc la un sac cu *bani* pe care-l deşartă în cazan. Andronic descîntă, face cîteva gesturi cabalistice, scoate-o sticluţă din buzunar, picură trei picături în cazan, şi-ncepe să mestece c-o furcă...

— Acum, iute, d-nule Petcu, aruncă-i în cazan, aruncă-i iute pe toţi...

Şi, tremurînd, zăpăcit, bietul conu Dumitrachi azvîrle pripit, peste gologanii lui Andronic, iubiţii şi strălucitorii lui napoleoni ; parcă şi-i rupe din carne. Îl trec ameţeli, îi urlă capul ca de-o beţie.

Dar ce zgomot e afară ?... Un zornăit de pinteni, de săbii.

— În numele legii, deschide !

— Suntem trădaţi ! strigă dramatic Andronic.

— Suntem pierduţi ! exclamă Gherei.

Da, era poliţia, teribila poliţie a „comperilor“ * ; un procuror, un comisar şi doi gardişti...

Conu Dumitrachi plîngea ca un copil.

Dar oamenii legii sunt venali, îi ştie Andronic. O poliţă de alţi zece mii de lei, pe care conu Dumitrachi s-a grăbit s-o achite în trei zile, a salvat onoarea nefericitului deputat.

*

Multe mai ştie conu Dumitrachi şi mult i-e drag să povestească ; dar numai despre aceste două întîmplări nu pomeneşte niciodată.

Speriat de revoluţia ţăranilor din primăvara anului 1888, şi-a vîndut moşiile, şi-a prefăcut toată averea în bonuri şi s-a aşezat în Bucureşti, oraş sigur şi bine păzit în contra „ticăloşilor de ţărani“, cari căutau să-l despoaie de „averea lui *muncită*“...

* *Comper* — complice la o escrocherie.

— Ce frumos e ! Aici să poţi trăi, uite, într-o chilie de astea, să ai tot ce-ţi trebuie, să nu te ştie nimeni, să nu duci o grijă... Ce fericită viaţă !

Eram la Agapia-n deal : cîteva chilii vechi, cuibărite în marginea unei poiene ; de jur împrejur codrii seculari păreau că vor să le ascundă de lume. Cărarea ne dusese la o fîntînă, în ceir * ; apa era bună, rece, pajiştea înaltă, soarele-mprăştia mireasma florilor, tufe mari de alun ne chemau la umbră, şi peste toate plutea o linişte sfîntă, care ne făcea şi pe noi să vorbim încet.

— Aici parcă nu mai eşti pe pămînt ! Şi cînd mă gîndesc că peste două săptămîni am să mă întorc la oraş, m-apucă groaza. De ce n-am eu de undeva... două sute de lei pe lună ? M-aş retrage într-o sihăstrie de astea şi n-aş mai vrea să ştiu de nimic... m-aş crede cel mai fericit om din lume. Să fii liber, departe de urletul, de frămîntările şi mizeriile oraşelor, să stai colea-n tihnă, stăpîn pe vremea ta, să te plimbi cînd vrei, să citeşti, să cugeţi în răgaz... de cîte ori nu mă gîndesc, ca la un vis frumos şi irealizabil, la această supremă fericire !

Prietenul care-mi vorbea astfel era un tînăr de douăzeci şi trei de ani, sănătos, inteligent, de o înfăţişare foarte atrăgătoare. Îşi luase licenţa în litere ; avea o catedră, dobîndită prin concurs, la un gimnaziu din capitală, şi, pe cît ştiam, nu i se întîmplase nici o nenorocire.

L-am privit lung. Nu era trist, nici visător.

— Ce, nu ţi-ar plăcea ?... mă întreabă el, văzînd că nu mă grăbesc să-i admir „idealul“.

— Cum vrei să-mi placă !... Mai întîi, e o copilărie să crezi c-ai putea sta toată viaţa-n sălbătăcia asta. Înţeleg să vii în plimbare, să petreci o vacanţă, dacă vrei... şi nici aceea singur, că ţi se urăşte ; dar să te îngropi aici pentru totdeauna !

— Şi de ce nu, mă rog ? Găseşti că-i aşa de atrăgătoare viaţa de oraş ? Aceeaşi eternă comedie, aceleaşi invidii şi certuri stupide, aceleaşi mutre de găgăuţi cari fac pe teribilii ; i-am văzut, îi ştiu ; de cîte ori îi întîlneşti, îţi

* *Ceair* — loc de păşune.

debitează aceleași banalități, pe cari ți le-au spus și ieri, pe cari or să ți le înșire și mîine și întotdeauna. Dacă ai cumva o calitate, trebuie să te cerți cu toți acei cari n-o au, și cari sufăr de succesele tale mai rău decît de propriile lor nefericiri... Lume de marțafoi. Lume de spoială și de minciuni.

L-am ascultat cu răbdare pînă a isprăvit. M-am încercat apoi să-i dovedesc cît de mult se înșală cînd confundă *lumea* cu cîteva exemplare greșite, stricate, cari nu pot schimba întru nimic vastul și grandiosul aspect al vieții. I-am spus că el însuși este un egoist ș-un vanitos bolnav cînd își închipuie că are dreptul să facă pe dezgustatul și să disprețuiască o lume pentru care n-a luptat și n-a suferit, în care n-a muncit și pe care n-o cunoaște. I-am arătat cîte suferinți *reale*, cîte răni sunt de vindecat, și cîți oameni cu mult mai buni, cu mult mai însemnați decît el — și prin valoarea lor, și prin jertfele lor — luptă cu entuziasm, pînă la ultima suflare, pentru a cuceri o nouă rază de lumină și de dreptate ; și nu se vaietă de nevoile și supărările lor, ci de suferințile mari ale mulțimii ; și nu se gîndesc niciodată la un adăpost liniștit și comod pentru ei, ci, din prinosul propriei lor vieți, caută să aducă mîngîiere celor obidiți, și speranță celor slabi. I-am amintit că între alte datorii frumoase de împlinit ar fi și aceea de a lupta tocmai în contra acelor „găgăuți", „șarlatani", și „marțafoi" de care se plînge, de a-i demasca și a-i denunța oamenilor cinstiți, ca să-i cunoască și să se poată feri de ei...

Dar prietenul citise de curînd pe „magistralul" Schopenhauer. Mă privi c-un zîmbet ironic și-mi spuse, cu aerul unui om ostenit, care-ar avea în urma lui o viață întreagă de sacrificii, de nenorociri și de decepții :

— Ești fericit — ai iluzii !

Ne-am întors abătuți și triști, cuprinși amîndoi de acel sentiment de osteneală și de presiune morală al prietenilor cari au discutat mult, ca să descopere la sfîrșit cît sunt de departe unul de altul. Nu mai vorbeam. Ce putem să ne mai spunem !

O, tinerețe, tinerețe, ce vînt năprasnic bîntuie sfintele tale speranțe... sfîntul tău entuziasm !

SOCOTEALA

Ion a plecat, bodogonind, la curte. Vrea să mai vad-o dată pe boier, vrea să-l mai întrebe o dată, să-l roage frumos să-i deschidă și lui capul, că el e prost și nu se dumirește în nici un chip cum de nu se poate el mîntui de datoria în care s-a încurcat acum trei ani, cînd a luat de la curte doi poli și o mierță de păpușoi, ca să aibă cu ce-și scoate casa din iarnă. În mintea lui, ca pe un răboj, stau însemnate zilele de muncă, fălcile de arătură, de prașilă, de cosit și de secerat ; lanuri nemărginite i se împînzesc înaintea ochilor... ca un rob a muncit, și el, și nevasta lui, și fata lui ; și cu ce s-a ales ? N-apuca o dată să puie franc peste franc, că vătăjelul îi și lipea biletul galben de la perceptor. Își face iar socoteala ; i se pare ciudat de tot : pe bună dreptate ar mai avea de luat, iar nu de dat. Și cu toate astea, cînd deschide boierul condica și le ia pe scris, iese altfel. Nu mai departe decît azi-dimineață : socotesc ei ce socotesc, boierul cu vechilul, și-l scot dator cu două fălci de arat, una de prașilă și treizeci de zile cu palma.

— Ei, te-ai dumerit, bade Ioane ?
— M-am dumerit...
— Așa-i ?
— Așa-i.

Dar cînd a ajuns acasă, și-a făcut de iznoavă * socoteala, băbește, cum îl taie capul, ș-a văzut că nu-i așa.

— Du-te, omule, și fii mai cu inimă, nu te mai lăsa să te îmbolmăjască cu vorba. Ce dracu, noi bețivi nu sîntem, noi trîndavi nu sîntem, și nici cele guri n-avem de ostoit, o fată-i la casă, ș-aceea-i bărbat — pe ce se duce toată munca noastră ? Gîndește-te că mîine îi vadeaua birului, și vine să ne împlinească, și n-ai o para chioară — are să ne vînză și cenușa din vatră. Biata Dumana a stîrpit de slabă, îi ies ciolanele prin piele ; azi-dimineață am dezvălit bordeiu ca să-i dau o mînă de ogrinji ; cu ce-avem s-o ținem toată iarna ?

S-ar întoarce el Ion de la poartă dacă nu i-ar turui în cap vorbele astea, ca o darabană. Rari, împrăștiați de vînt, ca niște flori albe scuturate din văzduh, cad primii fulgi de zăpadă. Tot satul parcă doarme. Din cînd

* *De iznoavă* — de la capăt.

în cînd se aude un muget lung, răsunător, aproape jalnic în muțenia tristă a văii. „Acum, într-un noroc... ce-o fi o fi !" și iată-l iar pe badea Ion, ca și azi-dimineață, stîlpit * lîngă ușă, sastisit, învîrtindu-și căciula în mîini, neștiind cum să înceapă.

— Ei, ce-i jalba ?...

— Apoi, ce să fie, cucoane... iacă, tot cu socoteala ceea...

Ion tăcu și-și plecă ochii pe căciulă. Privirea aspră, cruntă a boierului îi răcise inima.

— Cum ? Ce bîigui ? Nu te-nțeleg.

— Vă sărut mîinile și să mă iertați, cucoane, da' iacă, noi nu știm carte, și dacă aveți bunătate să mai socotiți o dată datoria ceea... că, dă... sînt un om nevoieș... și-i păcat de Dumnezeu...

— Așa ?... Bine.

Și boierul se sculă, și trase cu violență de cordonul împletit care-atîrna deasupra patului. Servitoarea intră speriată.

— Ia cheamă pe Costachi.

Boierul, cu mînile în buzunar, se plimbă mînios de colo-colo. Ion, cu ochii în jos, își învîrtește căciula și-și adună în gînd munca făcută, banii primiți. E o tăcere grea, apăsătoare, încărcată de neliniște... Figura de măcelar a lui Costachi vataful se arată în privazul ușii.

— Auzi că tot nu-i dumerit. Ia du-l la cancelarie și fă-l să-nțeleagă odată !

Costachi făcu din cap semn lui Ion să vie după dînsul. Și în cancelarie îl întrabă scurt : „Ce vrei ?" dar nu-i lăsă timp să răspundă ; în aceeași clipală îl plesni peste gură, de-l podidi sîngele. După cîteva minute de „răfuială", un argat îl scoase în brînci din ogradă și-i azvîrli căciula peste poartă.

Bietul Ion, șovăind ca un om toropit de băutură, cu capul gol, cu părul smuls, desfăcut la piept, cu cămașa plină de sînge, o luă întîi spre comună, dar pe la jumătatea drumului se răzgîndi ș-o cîrmi spre casă.

Safta rămase încremenită cînd îl văzu. Măriuca începu să plîngă cu hohot.

* *Stîlpit* — încremenit, înlemnit.

— Da' ce-i asta, Ioane ?

— Dă, nevastă, vezi și tu ce-i... Scoteala boierului, nu l-ar mai răbda Cel-de-sus !

*

Înnoptează. La licărirea unui opaiț tustrei stau jos în jurul unei mese mici, rotunde, cu picioarele scurte. În ochi lor stinși, pe fețele lor trase, e spaimă și disperare. Li-i frică parcă să se uite unul la altul. Oftînd, Safta frînge în trei o bucată de mămăligă rece, care se întinde. În mijlocul mesei e o strachină pe fundul căreia a mai rămas o țîră de mojdei, dar nimenea nu-ntinge, și nimenea nu scoate-o vorbă. Vîntul duduie în horn. Afară fulguiește mereu. Vaca rage de foame în bătătură. Grivei urlă-n poartă a jale ș-a pustiu.

FANTE DE SEZON

Zece luni pe an e potolit, e zdravăn. N-are nimic deosebit, nici în îmbrăcăminte, nici în mers, nici în vorbă, nici în căutătură. E om ca toți oamenii. Dar cum s-apropie vara, îl apucă... La început, o neliniște generală, un fel de nerăbdare amestecată cu melancolie, ceva din neastîmpărul păsărilor călătoare, cînd le-abate de ducă. Ceasuri întregi rămîne dus pe gînduri, incapabil de a lucra ceva. Ceasuri întregi privește visător pe la vitrinele cu cravate și cu „articole de voiaj". Are aerul unui om bolnav, și mereu oftează. Încetul cu-ncetul melancolia dispare. Figura i se înviorează. S-a hotărît ; a rezolvat problema. Momentul plecării se apropie. Iată-l în pantofi galbeni, pantaloni azurii, o hăinuță albă, ușoară, peste-o cămașă de mătase ; un șnur cu canafuri, în loc de cravată, o cingătoare lată, neagră, cu dungi albastre, îi înlocuiește cu succes vesta, care-n momentul de față ar avea un îndoit neajuns: primo — l-ar încălzi, și al doilea, i-ar ascunde cămașa ; o pălăriuță moale, cu borduri mici, lăsată puțin pe ceafă, îi dă un aer ștrengăresc. E ferches, vesel ; umblă țanțoș

şi pare grăbit, se uită mereu la ceas... Să ştiţi că pleacă deseară. Unde-o tuleşte ?

De obicei fantele nostru, dacă n-are altă „resursă" în afară de bugetul patriei, îşi alege o staţiune balneară cît se poate mai puţin aristocratică, şi cît se poate mai depărtată de oraşul în care toată lumea-l cunoaşte.

În sfîrşit, iată-l răsturnat în birjă, picior peste picior : „La Gara de Nord !" Ce solemnă autoritate în tonul cu care pronunţă aceste vorbe ! Deja, de la gară, e un alt om. Hamalii se grămădesc să-l servească, lumea se dă la o parte, cu oarecare respect, dinaintea lui, casierul nu se poate împiedeca de a-şi scoate capul pe ghişeu, să vadă cine-i domnul care i-a cerut un bilet pentru...

Cu ce aer triumfător stă pe platforma vagonului, şi cu ce suveran dispreţ se uită, în momentul plecării, la „nenorociţii" de pe peron !

De prisos să spunem că pentru a fi cineva fante nu e numaidecît nevoie să fie frumos. E de ajuns ca *el* să se creadă frumos. În tren nu are priviri amicale decît pentru geamantanul său, pe care a avut grijă să-şi puie iniţialele. Nu caută să intre-n vorbă cu nimeni. Stă grav, şi cugetă la efectul pe care trebuie să-l facă gravitatea asta a lui asupra spectatorilor. Din cînd în cînd, din buzunarul vestei scoate o periuţă cu oglingioară, îşi potriveşte mustaţa, sprîncenele, se examinează cu luareaminte : e mulţumit, perfect mulţumit, îşi zîmbeşte radios.

...

A sosit. Nedumerire asupra hainelor, asupra cravatei cu care trebuie să-şi facă apariţiunea, debutul. Jobenul e păstrat pentru momente serioase, hotărîtoare. La început, cîteva zile, un aer melancolic, demn însă şi impunător, potrivit la oglindă cu mare meşteşug. Păşeşte drept, cu oarecare mîndrie chiar. Nu e de loc curios să vadă pe lîngă cine trece. E aşa de distras, aşa de visător, că nimic nu poate scăpăra o scînteie de atenţie în căutătura lui vagă, de o somnoroasă indiferenţă. Ştie bine, şiretul, că asupra lui sînt aţintite toate privirile, că toţi sunt intrigaţi să afle cine e, că în toate părţile numai de el e vorba, că nu e o inimă simţitoare care să nu ardă de dorinţa de a face cunoştinţă cu acest personaj misterios. Damele, mai ales, sunt aşa de romanticoase... Băile, aerul, primblarea, lumea străină, frumuseţile naturii le predispun la visuri şi la poezie.

S-a rupt gheaţa. Acum fantele e cunoscut. Îşi are cercul lui de „persoane nostime", cu cari joacă *croquet*, vorbeşte franţuzeşte şi face „promenade". Nu mai e visător, e tandru. Îşi are anecdotele, glumele şi vorbele lui de spirit pentru tot timpul sezonului. Acum poartă cravate deschise, şi în fiecare dimineaţă îşi descopere, la oglindă, un nou zîmbet, cu mult mai afurisit, cu mult mai graţios decît cele întrebuinţate. Dar ceea ce e în adevăr irezistibil la el, e privirea. Cînd şi-o închide el niţel ochiul stîng şi s-o uita fix la o persoană, de sex contrar, bineînţeles, nu se poate ca persoana în chestie să nu se simtă fascinată. Iată de ce fantele nostru nici nu poate trece pe lîngă o femeie frumoasă fără să-i arunce cunoscuta lui privire, care e un adevărat arcan. Mai ales cînd s-o şi opri în loc, şi s-o uita după ea lung, pasionat, cu aerul lui de cuceritor, apoi să ştiţi că acelei victime nu i-e bine : peste cinci minute cel mult, o să se plîngă de migrenă. Fantele, adevăratul fante de sezon, nu e adoratorul unei singure şi anumite femei. Aceasta ar distruge rolul şi chemarea lui de fante. El este curtezanul perpetuu şi universal. Pentru el orice femeie frumoasă este un nou subiect de poezie, de planuri, de iluzii. O cunoaşte, n-o cunoaşte, el o urmăreşte, o învăluie în farmecul privirii lui, o biruie cu gîndul — şi dacă ea nu simte, şi nu se turbură, şi nu consimte... ce-i el de vină ? El şi-a făcut datoria.

Cînd fantele e candidat de însurătoare, îşi închipuie că toate fetele se prăpădesc după el, şi marea lui bătaie de cap e : pentru care din ele să se hotărască. Ba încă i se face milă uneori de nenorocitele cari vor trebui să fie sacrificate, abandonate în cele din urmă. Cum însă întotdeauna i-e greu să ia o hotărîre definitivă, şi sezonul trebuie să aibă un sfîrşit, fantele nostru, după ce a schimbat în gînd inelele cu toate domnişoarele cari i-au plăcut, se întoarce la domiciliu tot burlac. Rămîne la vara viitoare.

Şi zece luni povesteşte camarazilor nenumăratele lui aventuri amoroase, pe cari de la o vreme începe şi el să le creadă adevărate.

DE LA ȚARĂ

Ningea, și viscolul ridica omătul în valuri și-l spulbera în văzduh, de nu se mai vedea nici cer, nici pămînt. Vizitiul răgușise strigînd ; pînă-n piept se îngropau bieții cai în troiene grămădite de vijelie de-a curmezișul drumului. Cu chiu, cu vai, am ajuns în satu Pătrășcani, calea jumătate între Bîrlad și Poenești. Nu mai era chip de mers înainte. Cu tot dorul și nerăbdarea mea de a mă vedea acasă, trebuia să poposesc o noapte, mai ales că însera, și aveam înaintea noastră dealul de la Florești, deal mare, și, chiar pe vreme bună, greu de suit. Cunoșteam pe popa din sat, și am tras în gazdă la el.

S-a minunat părintele Vasile cînd m-a văzut. „Doamne ferește, puteai să te prăpădești pe vifornița asta." Focul duduia în sobă. De la ușă îmi mirosise a azimă caldă. „Îți trăiește soacra", zice mama preoteasă, așezînd al treilea tacîm pe masă. Numai acum simțeam eu cît frig îndurasem. Foc îmi ieșea din sfîrcurile urechilor, și mîinele îmi erau înghețate bocnă, că nu-mi puteam împreuna degetele. Vîntul șuiera pe sub strășini, în răstimpuri veneau vîrtejuri repezi cari zgîlțîiau ferestrele.

— Ia auzi ce-i afară...

— Mînia lui Dumnezeu !

Și preoteasa la fiecare zguduială de geamuri își făcea cruce și ofta. Eram amețit de drum, de frig. Vorbele, gesturile lor, aspectul lucrurilor din odaie îmi produceau impresii confuze, care mă făceau să tresar, ca din buimăceala unui somn greu.

— Bea iute.

Un abur tare, îmbătător îmi inecă respirarea.

— Dă-l de dușcă, iute, cît îi fierbinte...

Era vin fiert cu scorțișoară și cu boabe de piper.

Ce-a mai urmat după asta, nu știu.

M-am deșteptat într-un întuneric cu atît mai îngrozitor cu cît nu-mi puteam da seama unde mă aflu. Îmi bătea cineva în geam. Aiurit, îmi ridic capul de pe pernă și, cu un glas alterat de spaimă, întreb tare :

— Cine-i ?

— Hai degrabă, părinte, că moare tata !...

Atunci îmi adusei aminte că de mult auzisem prin somn strigătul, vorbele acestea desperate, le auzeam mereu și parcă voiam să mă trezesc și nu puteam.

— Îndată, îndată...

Și, buimăcit, speriat, bîjbîii o toană cu mîinile pe pereți pînă să găsesc ușa.

Popa Vasile se sculă, aprinse o luminărică de ceară lipită de buza unui sfeșnic de alamă. Până să-și găsească el molitfelnicul, eu mă și îmbrăcasem.

— D-apoi, mai ai pînă la ziuă... ce te-ai sculat ?

— Merg și eu.

Afară se potolise viscolul ; era ger ; dinaintea ușii, un morman de zăpadă adunat de vîrtej troienise scara.

— Tu ești, Safto ?

— Eu, părinte Vasile.

O momîie, ce d-abia se zărea în albul zăpezii, se apropie de noi.

— Ieri, după ce l-ai împărtășit, a mai ațipit puțin... da' de-aseară-i rău... într-una se zvîrcolește, spune că-l arde pe piept și cere apă.

Satul părea un cimitir. Nu se auzea un lătrat de cîine. Cînd am intrat în bordei, am rămas cîteva minute amețit, orbit de fum ; un miros greu, bolnav, îmi înecă respirarea.

— Nu mă mai cunoști, Ioane ? întrebă popa tare, aplecîndu-se pe fața bolnavului.

Se făcu tăcere. Nu s-auzea decît suflarea trudită a bolnavului, care sta neclintit, lungit pe spate, cu gura căscată, cu ochii pironiți în tavan, holbați ca de spaima unui spectru. O barbă sălbatică îi acoperea figura scofîlcită, hidoasă ; vițe de păr încîlcite, asudate, îi stau lipite pe tîmple, ochii uscați, sticloși, aveau o căutătură de nebun. În viața mea n-am văzut ceva mai îngrozitor.

— Lungă zăcere, Tudoro, zise încet popa, clătinînd din cap.

— Vinerea asta ce vine se-mplinesc paisprezece săptămîni... să vedeți ce și-a făcut pe trup, tot scărpinîndu-se... a putrezit pielea pe el...

Tudora dete țolul la o parte. Tot pieptul lui era o rană.

— Da' ce are ? întrebai eu, înfiorat.

— Poi de, parcă noi ştim ? Întîi i-a ieşit aşa ca o plescaghiţă *, era cît un pitac **, şi de ce o scărpina, de ce se lăţea... Ce nu i-am făcut, păcatele mele, şi degeaba... Aşa a fost de la Dumnezeu...

Ion tresări, scoase un geamăt adînc, ca şi cum s-ar fi opintit să ridice o greutate mare, se-ntinse şi-şi zgîrci degetele de la mîini.

Popa rosti de trei ori „Doamne miluieşte" şi începu să citească ; Tudora şi Safta, în picioare, lîngă patul bolnavului, îşi făceau cruce şi oftau.

— Dormi acolo, Nică, dormi, puiu mamii, că nu s-a făcut ziuă, şopti duios Tudora.

Unul din cei trei copii cari dormeau pe cuptor, auzind zgomot, se deşteptase şi ridicase capul să vadă ce e. Safta, păşind în vîrful picioarelor, se apropie de el, îl culcă şi-l înveli binişor pe cap. Apoi se plecă la vatră şi mai puse cîteva găteje pe foc.

Deodată se auzi un horcăit, un gemăt cavernos, oribil.

— Moare, ţipă Tudora, frîngîndu-şi mîinile.

Cei trei copii se deşteptară şi începură să plîngă, speriaţi, neştiind ce s-a întîmplat.

Popa, zăpăcit, tremurînd, cerca să puie lumînarea de ceară în mîna bolnavului. Acesta îşi încleştă degetele uscate în ţolul cu care era învelit, făcu o sforţare ca şi cum ar fi vrut să se scoale, dar căzu, îşi dete ochii peste cap şi oftă. Trupul lui înţepenit, scăpat de dureri în răceala fioroasă a morţii, părea acum mult mai lung.

Se lumina de ziuă. Tudora ieşi, desperată, după noi.

— Ce să mă fac, părinte Vasile, cu ce să-l îngrop, că n-am o lescaie-n casă, învaţă-mă, ce e de făcut ?...

— Lasă, că poartă Dumnezeu de grijă.

Nenorocita rămase bocindu-se în prag.

Satul se deştepta. Fumuri groase se înălţau în aerul liniştit al dimineţii. Casele, arborii, dealurile, cerul, toate erau albe, scăldate într-o lumină lăptoasă.

— Cum se prăpădi, podoabă de om ! zise popa oftînd.

Eu tăceam, mi se părea un vis îngrozitor tot ce văzusem...

---

* *Plescaviţă* — spuzeală, erupţie.

** *Pitac* — ban, para.

Peste cîteva minute adaose încet, ca şi cum şi-ar fi răspuns gîndurilor lui bune şi miloase :

— Săracii ţărani, multe mai trag, şi nimeni nu-i ştie, nimeni nu-i crede !...

ÎN AJUNUL CRĂCIUNULUI

Pentru a treia oară întîlnesc azi pe bătrîna asta cu doi copilaşi de mînă. Ce slabă-i, săraca, şi de-abia merge. E îmbrăcată într-o caţaveică din petici toată, pe cap — o broboadă de lînă gălbuie, şi-n picioare tîrîie rămăşiţele unor foşti şoşoni. Copiii, gătiţi în vechituri de căpătat, palizi la faţă, se uită cu ochii mari, speriaţi, pe la vitrinele pline de jucării.

O, ce milă mi-e de copiii săraci cari n-au jucării de Crăciun şi cărora „anul nou" nu le-aduce nici o bucurie. Şi totuşi nu-i aceasta cea mai tristă pagină din viaţa lor ! Cum aş vrea să ştiu ce gîndesc ei acum !... Probabil, ce gîndeam şi eu la vîrsta lor. Îmi văd aşa de bine copilăria mea în privirea lor extaziată, în dorinţele şi privaţiile lor, în paloarea feţei şi în sărăcia îmbrăcămintei lor. Şi merg după ei, lîngă ei ; viaţa mea se amestecă-n clipa asta cu a lor, bătrîna mi-e şi mie bunică. E o zi de moină, parcă-i primăvară. Strada-i ticsită de lume. Trăsurile, pe două şiruri, se mişcă încet, ca după mort. Prin prăvălii e o îmbulzeală ş-o zarvă ameţitoare. Se miră bătrîna de-atîta sodom... Ne-am oprit în faţa unei vitrine mari.

— I, ce frumos e, bunicuţă... Eu aş vrea să am arapu ala călare pe ţap... Da' tu, Lizico, tu ce-ai vrea ?

— Eu ?... Stai să-ţi spui...

Şi Lizica se uită ameţită ; parcă i-ar fi frică să ia aşa iute o hotărîre. Sînt atîtea lucruri frumoase, şi toate-i plac, toate fac să-i bată inimioara, de surpriză, de dorinţi cari nu se pot realiza.

— Eu vreau păpuşa aia mare cu pălăria roşie.

Şi Lizica o arată cu degetul. Un popor de păpuşi, cu braţele întinse, cu obrajii umflaţi şi rumeni par a privi mirate la noi, cu ochii lor de mărgele. În mijlocul lor

e una mai mare ; şi stă în picioare, şi are ciorapi şi pantofi de lac, şi e gătită în rochie de mătasă... Pe asta o vrea Lizica.

— Auzi, bunicuţă, Ionel zice că păpuşa asta mare vorbeşte... Nu-i aşa că păpuşile nu vorbesc ?

— Haideţi, copii, nu vă mai uitaţi, că astea nu-s pentru noi...

— Da' pentru cine-s, bunicuţă ?

— Ia... pentru cei bogaţi !

— Da' noi nu sîntem... bogaţi ?...

Şi se duc. Lizica mai întoarce capul, ca să-şi ia adio de la păpuşa ei. Iar eu mă uit pe urma lor, gînditor...

Într-un fund de mahala văd o cocioabă veche, pleoştită, îngropată în pămînt pînă în fereşti ; geamurile sînt murdare, sparte şi cîrpite cu hîrtie ; inlăuntru e o lumină vînătă, fumurie ; pe păreţii umezi sînt cîrîie de ploaie. O rogojină ruptă acopere singurul pat şi singura mobilă a acestei vizuini, la căpătîi, lîngă soba care-i mai totdeauna rece, sînt aruncate vraişte ţoale vechi, cari miroase-a bolnav.

Acolo văd intrînd pe „bunicuţa", c-o pîine la subţioară, şi cu cei doi copilaşi, cari nu ştiu şi nu pot încă pricepe cum se face asta că nu sînt şi ei „bogaţi". Şi n-au de nicăieri nici un ajutor, şi nu-i o mînă de bărbat s-aducă o doniţă de apă-n casă...

Şi mîine e Crăciunul !

ÎN VÎLTOARE

Soarele asfinţea. Era o seară frumoasă, de pe la începutul lui iuliu. Venise tata de la arie, şi ne pregăteam să ne-aşezăm la masă, cînd o trăsură elegantă cu patru cai înaintaşi se opri la poartă.

— Banta !

Şi mă repezii să-l intîmpin, nebun de bucurie. Ai mei nu-l văzuseră niciodată, dar îl cunoşteau din cîte le spusesem.

Alfred Banta, cel mai iubit camarad de şcoală, prietenul la care am petrecut aşa de bine vacanţia de-acum un an, băiatul cel mai frumos, cel mai deştept, cel mai bogat şi cel mai bun din lume, Alfred, care ajunsese un personaj mitic, o legendă în casă la noi, de mult ce vorbeam despre el, iată-l acum aici, cu feciorul lui, care-i dezbracă mantaua plină de praf, în pragul căsuţii noastre... Şi mama, şi tata, şi fraţii mei se uită la el bucuroşi, extaziaţi. Ce mîndru mă simt, şi cum îl admir prin ochii lor ! E nalt, e rumăn la faţă, cu ochii mari, albaştri, de-abia-i mijesc tuleiele unei mustăcioare blonde ; şi-i blînd, şi-i ruşinos ca o fată mare. Mă uit la el, rîd, şi nu ştiu ce să-i spun, şi parcă nu mă-ncred că-l văd.

— Am venit să vi-l iau... Că şi nouă ni-i drag...

— Da' o să mai staţi cîteva zile la noi...

— O zi numai, să odihnim caii.

La masă, ca să nu vorbesc eu de el, Alfred povesteşte isprăvile mele din liceu, mă ridică-n slăvi, spune cît sînt eu de grozav la limba latină şi la compoziţii, şi ce cuminte sînt, şi cum mă iubesc profesorii...

Mama-l ascultă cu nesaţ, se uită şi la mine, şi i se umplu ochii de lăcrimi.

Eu plutesc într-o fericire curată, ca din basme, cum numai visul şi copilăria pot s-o dea.

A treia zi plecăm. O, cum mă impresionau toate în dimineaţa aceea ! Mirosul cîmpului, sunetul trăsurii, zuruitul cadenţat al zurgalăilor, pledul care ne-nvălea picioarele, goana cailor, aerul proaspăt, răcoros, toate mă făceau fericit, în toate era un farmec neobicinuit ; satul, copacii, dealurile se mişcau într-o lumină fantastică.

— Spune ceva, ce-ai căzut pe gînduri ?

— Sînt fericit, Alfred.

Aveam două zile de drum pînă la moşia lui Banta. Acum mi se zugrăveau din ce în ce mai desluşit în minte vechiul castel, ascuns după o perdea de plopi uriaşi, şi parcul imens din spatele castelului, şi volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretului, zugrumată între două maluri înalte la marginea dreaptă a parcului, şi cînii de vînătoare şi caii de călărie... De ce era oare atîta tristeţă în interiorul sever al acelui castel cu odăi spaţioase şi bogat mobilate ? De ce nu rîdea nimeni în casa

aceea, şi pentru ce mai ales în timpul mesei erau toţi aşa de posomorîţi ?... Bătrîna, bunica lui Alfred, era aşa de bună... Cu ce dragoste m-a sărutat cînd m-a văzut întăi, şi cu ce glas duios şi emoţionat mi-a spus : „Cum trebuie să te iubească mama d-tale !" Dar de ce i-a venit să plîng-atunci, şi, ducîndu-şi batista la ochi, a plecat de lîngă mine ?

Nici ea nu spunea o vorbă la masă. Conu Sandu, tatăl lui Alfred, era aşa de trist, că-mi făcea milă. Numai Clara, sora lui Alfred, părea ceva mai veselă, avea vecinic un zîmbet luminos în ochii ei albaştri, cei mai blînzi şi mai frumoşi ochi pe cari i-am văzut vrodată ; dar şi ea, la masă, sta serioasă ca o sfîntă. Era un doliu în casă ? Mama lor murise de curînd ? Alfred nu mi-a spus niciodată nimic. Şi eu m-am sfiit să-ntreb.

Tot drumul am făcut planuri — eram acum „absolvenţi de liceu" — am cucerit lumea, cum o cuceresc toţi la vîrsta de 18 ani, ş-am cîntat, ş-am rîs, ş-am spus prostii, până ne-am trezit la poarta castelului. Soarele asfinţea. Un vînt uşor legăna crengile plopilor ; freamătul frunzelor, şuieratul Siretului îmi reaminteau muzica somnoroasă a serilor din vara trecută.

II

Odaia mea are ferestrele spre parc. Sînt singur şi, deşi ostenit de drum, nu pot să adorm. Sonia, vara lui Alfred, pare-a fi adus o notă de veselie în casă ; ce frumos cîntă ! Dar cum a slăbit de tare conu Sandu ! Şi Clara parc-a mai slăbit... De ce s-a uitat aşa de ciudat la mine cînd i-am spus că, de cîte ori mă gîndeam la parc, îmi urla-n urechi „Vîltoarea Siretului" ? Pentru prima oară am văzut o privire aspră în ochii ei frumoşi... a putut da un înţeles greşit vorbelor mele nevinovate ? Cum fîşie frunzele ; s-a stîrnit vînt... Oare nu-s stafii în casa asta aşa de mare şi veche ? Portretele din părete încep să se mişte. Suflu-n lumînare şi-mi trag plapoma peste cap. Într-un tîrziu am adormit cu gîndul la soarta fericită a lui Alfred.

A doua zi de dimineaţă geamurile erau asudate : plouase peste noapte. Cerul era de un albastru umed. La fereastra mea, un stol de vrăbii ciripeau în bătaia primelor raze de soare. Şi nu ştiu de ce, în ceasul acela toate mi se înfăţişau ca-ntr-o lume vrăjită, ca-n vis.

Acum, cînd mi-aduc aminte de locurile acelea frumoase, de oamenii pe cari i-am cunoscut acolo, de petrecerile şi de impresiile mele de-atunci, mi se pare că acelea au fost cele mai fericite zile din viaţa mea.

Toată ziua hoinăream călări pe la conacele moşiei. Seara veneam osteniţi acasă. Cînd ploua, ne strîngeam cu toţii în salon. Eu citeam poezii. Sonia cînta — ştia toate cîntecele populare din Ucraina, unde-şi petrecuse cei dintăi ani ai copilăriei. Uneori mama ei se aşeza la piano şi ne cînta de joc. Cu mare greutate învăţasem şi eu cadrilul, afară de figura a şasea, la care, din pricina neîndemînării mele, trebuia întotdeauna să trec d-rei Clara rolul meu de cavaler. Conu Sandu nu sta niciodată la petrecerile noastre. Pe el nu-l vedeam decît la dejun şi la prînz, ş-atunci ne strica dispoziţia la toţi cu tăcerea şi vecinica lui melancolie.

Ciudată făptură, Doamne, mai era şi Clara ! Odată, după dejun, ne primblam prin parc. Alfred era cu Sonia înainte. Cînd am ajuns la vîltoare, eu m-am oprit, involuntar, şi-am dat să mă uit în jos, sub malul mîncat de apă.

— Ce vrei să vezi ? îmi strigă ea, smîncîndu-mă de braţ.

Am rămas înlemnit. Era atîta autoritate, ş-atîta asprime în glasul ei alterat, în privirea ei întunecată de-o neexplicabilă mînie, c-am crezut-o un moment nebună.

— Iartă-mă, d-şoară, nu vreau nimic...

Ş-am plecat, cu frică, de-acolo. O jumătate de ceas a mers ţiindu-se de braţul meu, fără să spună un cuvînt. Pe urm-a vorbit lucruri indiferente, m-a întrebat dac-o să poată trece frate-său bacalaureatul la septembre... Eu eram distras.

— De ce v-aţi speriat aşa, adineaoarea ?...

— Nu fi indiscret !

Tonul răstit, aproape dispreţuitor, cu care-mi aruncă acest răspuns, îmi ridică sîngele-n obraz... Cîteva minute am fost zăpăcit. Cînd mi-am venit în simţire, eram singur în grădină, ş-am început să plîng.

III

„Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita ?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta..."

Şi fiindcă-mi tremura glasul, mă oprii, ca şi cum aş fi uitat versurile următoare.

Era o noapte caldă şi senină de pe la sfîrşitul lui august. Luna plină poleia nisipul de pe alee. Clara mă ţinea de braţ ; ea-mi şopti rugător :

— Mă supăr dacă nu mi-o spui...

Ce limpede mi se înfăţişează acum toată scena aceea înfiorătoare, stranie, pe care niciodată n-am s-o uit !

I-am recitit încet, aproape şoptind, *Despărţirea* lui Eminescu. Cînd am sfîrşit, a ridicat capul şi m-a privit în ochi lung, lung. Apoi m-a întrebat liniştit, cu un aer distras, ca şi cum ar fi vorbit prin somn :

— Te-ai arunca în „Viltoare" dacă ţi-aş zice eu să te-arunci ?

M-aşteptam aşa de puţin la o astfel de-ntrebare, că deşi, în starea sufletească în care mă găseam atunci, i-aş fi dovedit bucuros că nu fac nici un caz de viaţa mea, totuşi avui un moment de ezitare înainte de a-i răspunde, foarte serios, *da !*

— Ce copil eşti !

În glasul ei era o tînguire ş-o dojană dulce, de o profundă, misterioasă melancolie. Şi deodată, ca şi cum s-ar fi deşteptat dintr-o reverie, mă luă de mînă şi, cu o hotărîre care, nu ştiu de ce, mă înfiora, îmi spuse tare :

— Vino, vino de vezi cît îi de adînc şi de... îngrozitor!

Nu, nu tremuram. Rezemaţi de rampă, priveam amîndoi în jos — un clocot asurzitor de valuri, prăbuşite ca-ntr-o cascadă, ne dădea impresia că malul se mişcă sub noi. Acolo-n fund era întuneric. Mai departe, luna tăia o muche de argint pe apa potolită a Siretului.

— Vezi ce prăpastie ?... Aici s-a aruncat mama. Săraca mama !... Alfred... nu ţi-a spus ?

— Nu.

— Haidem de-aici, că-mi face rău... O, e o nenorocire grozavă în familia noastră... Ş-un mister mare, care mă tulbură de ani, de ani, şi nu ştiu, nu ştiu ce să cred... N-ai auzit-o niciodată ţipînd ?

— Pe cine ?

— Pe soră-mea... Nu ştiai ? Noi avem o soră mai mare, care-i nebună. şi stă închisă singură, într-o odaie unde noi n-avem voie să intrăm... Uite, colo sus, în capăt... vezi lumina ceea ?... Acolo-i sora noastră. E curios cum n-ai auzit-o ţipînd... s-aude uneori... cînd se deschide uşa... şi ce ţipet sinistru... O, e o istorie grozavă, da' să nu cumva să spui lui Alfred că ţi-am spus. Iaca, sînt patru ani acum. Mi-aduc aminte, era o seară urîtă şi bătea un vînt de zgîlţîia ferestrele. Şedeam la masă. Bunica nu era aici. Eu stam lîngă tata, în faţa noastră era mama, cu Alfred. Ce frumoasă era mama, şi să fi auzit glasul ei... nu mai era glas omenesc — da' niciodată nu cînta cînd era tata acasă. Noi în vara asta am aflat că mama noastră a fost artistă ş-a cîntat pe scenă. Ea nu ne-a spus niciodată, şi nu ştiam de ce plîngea uneori cînd rămînea numai cu noi... Tîrziu am înţeles că tatii nu-i plăcea s-o audă cîntînd, şi că sora noastră era un vecinic subiect de mustrări şi de tortură pentru biata mama. Tîrziu am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta afurisită, din care n-avea voie să facă un pas, nicăiri. Şi desigur că şi cu sora asta a noastră e o taină grozavă, pe care numai tata o ştie... Dumneata ai avut vrodată presimţiri ?... Cum îţi explici asta, că eu în sara aceea parcă simţeam c-are să se-ntîmple o nenorocire... Ştiu eu? Poate şi vîntul mă enerva... urla aşa de sinistru... Eram tocmai la sfîrşitul mesei ; adusese cafeaua, cînd deodată se auzi ţipetul acela groaznic, din odaia soră-mei, dar aşa de tare şi de sfîşietor, c-am tresărit cu toţii. Mama se făcu albă ca şervetul şi, nu ştiu de ce, se uită îngrijată la mine. „Ai auzit ?" întrebă tata misterios, ridicînd degetul spre locul de unde venea ţipetul. Atunci s-a petrecut ceva îngrozitor. Şi de multe ori mi s-a repetat în vis exact scena aceea, pe care n-o mai pot uita... Eu şi Alfred am înlemnit. Mama s-a sculat repede, şi, palidă, s-a uitat ţintă la tata, cu o privire înfiorătoare...

„De ce nu m-ai omorît *şi pe mine* ?... „Eşti nebună ?" „Hm ! aş avea dreptate să fiu" — şi după ce clătină de cîteva ori din cap, se îndreptă spre uşă. Ştii unde mă duc..." „Ştiu, du-te, du-te." Tata părea liniştit ; făcea buburuzi de pîne şi-i înşira regulat lîngă ceaşcă. Mama s-a întors din uşă, a sărutat întîi pe Alfred, pe urmă pe mine, ne-a zis „bonsoir" ş-a plecat. Noi, fără să ştim de ce, am început să plîngem. „Da' unde se duce mama ?" a întrebat Alfred cu spaimă. Tata n-a auzit ; şi-a strîns

binişor şervetul, a mai sorbit o dată din cafea şi ne-a spus blînd, uitîndu-se aiurit la noi : „Hai, copii, duceţi-vă şi voi la culcare...“

Intrasem în umbra castelului. Clara se opri un moment, atentivă. Ceilalţi ne ajungeau din urmă.

— Noi n-am văzut cînd a adus-o moartă pe biata mama... Şi ştii ?... cînd a ieşit a doua zi tata din odaie... era alb de tot... Ia ! nici acu n-ai auzit ?

— Da, am auzit.

Era ţipetul nebunei. Îl auzisem adesea, dar eram încredinţat că e un păun care face-aşa.

— Asta-i cobea casei, zise Clara încet, să vezi că toţi o să ne prăpădim curînd, curînd.

N-am închis ochii toată noaptea. A doua zi am plecat.

ION

— Taci, mamă hăi, nu mă mai boci atîta, că doar nu mă porneşti la groapă.

Şi nu-i era de alta, da' acu-i venea şi lui să plîngă de lăcrimile mă-sei, şi... mai mare ruşinea, cogemite flăcău, să-l vadă fetele, şi mai ales Catrina lui Balteş, plîngînd cu femeile.

Nimeni nu-l chema, nimeni nu-l silea — se ducea *el* de bunăvoia lui, şi nu era, la adecătelea, tăiere de cap, că, slavă Domnului, Niţucă al Saftii n-a fost mai breaz decît el, nici Pintea, nici Mărgărit Buzatu, şi s-au dus, şi şi-au făcut anii, şi nu le-a fost nimica, ba s-au întors mai zdraveni.

Aşa-i, ca un om cuminte grăia Ion. Dar ce duioasă era despărţirea aceasta. De pus în cărţi, nu altceva. Toate fetele din sat — dar toate — veniseră să-şi ia ziua bună de la el, că nu degeaba era Ion cel mai mîndru, cel mai voinic şi mai frumos flăcău de pe Valea Dolii. Şi una-i anina flori în pălărie, alta-i aşeza priminelile şi merindele în desage. Catrina a îngenuncheat să-i lege mai strîns nojiţele de la opinci, cînd s-a ridicat era roşie ca mărul şi-i înotau în lăcrimi ochii mari, dulci, de o fermecătoare

blîndeţe şi nevinovăţie. Cu stîngăcie, ea scoate din sîn un mănunchi frumos de dumitriţe.

— Să nu le lepezi pe drum, bădică... poartă-le în sîn, că-s flori cu noroc...

Şi s-a uitat înduioşat în ochii lui. O soră bună nu i-ar fi surîs cu mai curată şi mai sfîntă dragoste.

Au plîns fetele, au plîns ca după un mort în urma lui. Vezi, că numai prin poveşti doară de-o mai fi fost făptură omenească de sama lui Ion. Şi statura lui, şi chipul, şi vorba, şi firea lui, şi jocul, şi umbletul, toate, toate erau alcătuite la el ca să-l deosebească de cealaltă lume. Ca basmele şi cîntecele colindau prin sate glumele şi tîlcurile lui de pe la şezători. Cine s-a tras cu el o dată în deget, ori s-a apucat la trîntă, a doua oară nu s-a mai sumeţit. Nu s-a născut încă voinicul care să-l îngenunche pe Ion, ori să-l clintească cu un deget îndărăt cînd şi-o înţepeni el, ca o bîrnă de fier, piciorul drept în pămînt... Era mîndru şi frumos ca un zeu cînd îşi încrucişa aşa braţele şi se uita cu linişte la cîte patru-cinci vlăjgani cari se opinteau şi se izbeau în pieptul lui, ca-ntr-un zid de piatră ; minuni, să vezi cu ochii şi să nu crezi. La Paşti, el singur purta scrînciobul cu şase poliţi încărcate, de trosneau speteziie în mîinile lui. Iar duminica, la horă, veneau bătrîni de peste nouă dealuri să privească la jocul lui, s-asculte chiotele lui.

— Cum să nu plîng ? Cum să nu-mi fie inima îngrijată, Catrino dragă, cînd mă gîndesc că el în viaţa lui n-a luat o palmă, n-a suferit o ocară, nimeni nu i-a zis măcar *dă-te mai încolo*, ş-acu... ce-o să fie, Doamne, şi cum o să ştie el răbda cînd l-or lua cu răul, cînd s-or răsti şi s-or sluţi la dînsul, că la meliţie nu-i ca acasă, şi poate... Of, mi se face întuneric cînd mă gîndesc c-ar putea da cineva în el... nu ştiu... nu ştiu, Catrino dragă, ce s-ar întîmpla... Doamne fereşte !

Şi amîndouă îşi făceau cruce, ca de spaima unui trăsnet, unui cutremur mare.

*

— Dormiţi, mă ?

Şi Florea Ţiganul, care nici de data asta nu-şi isprăvise povestea, văzînd că nu-i mai răspunde nimeni, tăcu.

Peste cîteva minute sforăia și el. Numai Ion nu dormea. Cu fața-n sus, cu mîinile împreunate sub ceafă, sta neclintit și se gîndea.

O scăpa el și din focul ăsta. Așa-i nu s-a lovit socoteala de-acasă cu cea din tîrg. În satul lui era împărat, ș-aici a ajuns slugă la dîrdală. Muncește el, că de muncit nu-i rușine, ș-ascultă, și-i supus, și-și face ochii în patru cînd îi spune cineva ceva, că asta o știa el de-acasă că slujba cere învățătură, și învățătura băgare de seamă, da' vorba-i că el nu vede nici un spor să s-aleagă din toată vrednicia lui. Slugăria și mustruluiala de aici — treabă s-o fi chemînd, da nu te face nici mai iscusit, nici mai om decît ești. Aici nu-i socoteala nici de pricepere, nici de hărnicie — aici nu se măsoară minte cu minte și voinic cu voinic... A, cum l-ar strînge el în brațe pe badea Ghiță, serjentul, cînd să vie vorba la o adicătelea... de-un care pe care.

De ce-i trece ca un fior prin inimă de cîte ori se gîndește la Ghiță ? I-e frică de el ?... Ion nu-și aduce aminte să fi știut vreodată ce-i frica. Așa nu și-a găsit în nimenea potrivă, așa de ușor i-a pus la pămînt pe toți cîți s-au cercat la trîntă cu dînsul, așa de moi și de slabi i-a simțit în brațele lui de fier pe cei mai zdraveni și mai falnici flăcăi, încît el a ajuns la credința că dacă toată lumea și-ar da puterea unui singur om, și omul acesta ar veni asupră-i cu mînie, Ion, c-o bleandă și c-o piedică colea, cum știe el, l-ar trimite să se ducă de trei ori de-a berbeleacu. Hei, da' vorba-i că cu Ghiță... e altă socoteală, nu merge-așa. Aici nu-i cu lopata, îi cu judecata. Aici *galonul* te smerește... poate fi o stîrpitură cel care-l poartă, și tu — cruce de voinic, să iei piatra-n mînă și s-o arunci nisip — stai smirna înaintea lui și nici cîrc nu zici... Săracii soldați, mai diha decît vitele rabdă ! Să stai drept, neclintit, și să suferi să-ți tragă palme și mînere de sabie în obraz pînă te podidește sîngele pe nas și pe gură, și să nu știi de ce, și să n-ai dreptul să-ntrebi, ori să faci o mișcare...

Nu, Doamne ferește, el n-ar putea să rabde una ca asta. De aceea s-a și păzit întotdeauna ca de foc să nu dea vrun greș la ceva. A umblat el Ghiță la început să-l ia și pe el așa, ca pe ceilalți, da' a văzut că n-are ce cusur să-i găsească... și parcă i-ar fi ciudă de asta... Ghiță, Ghiță, te paște-un păcat !

Și prinse deodată a se gîndi cu dor, cu jale, la ai lui. I se părea că n-are să mai vadă niciodată căsuța aceea curată, cu pereții albi, strălucitori, din marginea pădurii, și vitele lor grase, și hora cu flăcăii cei mai veseli și cu fetele cele mai frumoase. Satul, fîneața, apa Dolii, pădurea, toată valea aceea de o fermecătoare liniște și măreție i se arăta acum departe, dincolo de hotarele pămîntului, într-o lumină de basme, care-l uimea ; și din lumina aceea minunată se desfăcea, ca o zînă, înaltă, rumenă și surîzătoare, Catrina lui Balteș, cea mai cuminte și mai frumoasă fată din lume. Adormi cu gîndul la ochii ei negri, blînzi și mari și sfiicioși, ca de căprioară.

A doua zi era inspecție. De cu noaptea toți erau în picioare. Soldații, zăpăciți de răcnetele serjenților, alergau în toate părțile, neștiind ce să facă mai întîi. În sfîrșit, după două ceasuri de zbucium și de harmalaie, cazarma era măturată, preșurile întinse și toate lucrurile așezate la locul lor. Acum zorul și răcnetele erau afară, în curte. Soldații în șiruri drepte, neclintite, steteau smirna, parcă erau împietriți. Serjenții, cu ghionturi și cu sfeștănii, îi pregăteau pentru inspecție. Era ger strașnic în dimineața aceea de pe la mijlocul lui decembre.

— Un' ți-e nasturile de-aici ?

Șirul de soldați se cutremură. Toți își întoarseră capetele și priviră înmărmuriți spre același punct.

Ion se făcuse alb ca hîrtia. Ghiță, turbat, îl ținea strîns, cu mîna stîngă, de mîneca de la care-i lipsea un nasture.

În fulgerarea acelei clipe de groază Ion a văzut pe mă-sa în genunchi înaintea lui ș-a auzit deslușit glasul Catrinei strigînd : „Ionică !" Un pumn zdravăn îi zgudui creierii și nu mai văzu decît o roșeață de foc înaintea ochilor.

*

S-a deșteptat în spital după trei săptămîni de friguri. Mă-sa-l bocea la căpătîi. Mîinile lui erau numai tăieturi, și trupul negru de bătăi.

— Ionică, Ionică, sufletul mamei, ce păcate-a fost să tragem noi pe lumea asta !

— Ce face Catrina ?

— Ce să facă, săraca ? Plînge toată ziua.

Ion închise ochii, ca să-şi aducă aminte de ce s-a întîmplat. Într-o clipă-şi reconstitui toată scena. Auzea din toate părţile strigăte furioase, palme plesnind uscat pe obrajii tovarăşilor lui — şi parcă avea o presimţire că în dimineaţa aceea are să-i vie şi lui rîndul. Ţiganul îi tăiase nasturul de la mînecă ; s-a căit în urmă şi i-a spus drept că Ghiţă-l pusese de mult la cale să facă fapta asta...

Chipul lui palid se rumeni deodată la amintirea pumnului primit, ca o piatră, în mijlocul feţei ; instinctiv, braţele lui amorţite de dureri, făcură o mişcare...

Îl vedea pe Ghiţă cum se zbate sub genunchiul lui. Ion îi luă capul şi i-l îndoi pe spate cu putere, în aceeaşi clipă auzi o trosnitură şi simţi că s-a rupt ceva în mîinile lui ; îl ucisese ; o îngrozitoare larmă de trîmbiţi — şi căzu ameţit sub o grindină de lovituri...

Deschide ochii mari, se uită lung şi duios la mă-sa.

— Ştiam c-aşa are să se sfîrşească... De-acu... ce-o fi o fi !

SINGURUL AMIC

„D-lui A. S. Loco. Am dori să vă cunoaştem. Treceţi azi sau mîine pe la redacţie."

În sfîrşit — doreşte să-l cunoască, îl cheamă.

Cată vesel în juru-i. E pe stradă. Îi venea să strige, să spuie la toţi că el e A. S., da, el — Arghir Savu, băiatul clopotăriţei de la Vovidenie — e autorul poeziilor publicate în *Vocea Tutovei*...

Şi iar citeşte slovele acelea mărunte. Îşi vîră iute cărţile şi caietele în buzunările largi ale paltonului, ş-apucă pe huidiţa * Maria Farina... În urma lui sună jalnic clopoţelul de la liceu. O clipă i se pare că vede în aer degetul lui domnu Pop ridicîndu-se ameninţător. Aş, nu-i mai pasă de nimeni. Aşa pirpiriu, în paltonul lui răblărit, cu ghetele scîlciate şi cu pantalonii roşi ferfeniţă pe la călcaie, Arghir păşeşte hotărît şi mîndru. Cu privirea lui, visătorzîmbitoare, are aerul de a spune trecătorilor : „De-aţi şti voi cine sînt eu..."

E adevărat ? Ori toată fericirea asta se petrece-n vis ? Nici nu mai ştie pe unde calcă. Îi vine s-alerge, să joace, să ţipe. „D-ta eşti un băiat de talent ş-ai s-ajungi departe..." Mereu îi răsună în cap vorbele aceste. De-acum viitorul lui e asigurat. Visul lui s-a izbîndit mai curînd decît se aştepta. Cine-ar fi crezut ?... El, redactor la *Vocea Tutovei*, cu leafă... patruzeci de lei pe lună... „deocamdată" ! S-au mirat toţi cînd l-au văzut aşa de tînăr. S-aşteptau, desigur, să vadă un chip mai arătos. Parcă-i e necaz acum că n-are şi el oleacă de mustaţă. Cum ar mai răsuci-o !... C-un gest de ştrengar îşi turteşte pe ceafă pălăria spartă în fund şi calcă ţanţoş milităreşte, ca în tactul unui marş. Întins acasă se duce.

Pare mai veselă şi mai luminoasă căsuţa lor săracă. Faţa lui e rumenă şi ochii scînteietori. Mama şi cele trei surori, mai mari decît el, îl ascultă uimite, vorbele lui împrăştie fericire. El se simte mare, slăvit, atotputernic. Şi — peste trei săptămîni — ce bucurie, ce sărbătoare în jurul celor dintîi patruzeci de franci... Sărman copil, cînd ai şti tu ce-ai vîndut pe-aceşti patruzeci de franci !

*

La Bucureşti... acolo-i de el. Acolo-i lupta mare şi hotărîtoare, acolo-i adevărata glorie. S-au dus de mult toţi foştii lui camarazi de şcoală, s-au dus şi l-au lăsat în urmă. Ce bine era să-şi fi isprăvit şi el liceul !

E puţină negură înainte... Sculaţi-vă, visuri ostenite, şi risipiţi-o cu bătaia aripilor voastre puternice şi îndrăzneţe !

— Nu fi îngrijată, mamă. Am să muncesc, ş-am să răzbat. Un an, cel mult, păn' m-oi face cunoscut... atîta are să-mi fie greu. Şi ce bine are să fie pe urmă, cînd om fi iar împreună... Acolo-i viaţă şi altă lume... nu-i ca aici.

Mă-sa clatină din cap. Surorile se uită lung şi trist la el.

Tinere, tinere, glasul tău tremură de îndoială, şi-ţi mor pe buze cuvintele dătătoare de credinţă. Unde ţi-s ochii scînteietori de altădată !

* *Huidiţă* — stradă strîmtă, ulicioară.

*

Cum trece vremea !

Al şaptelea an de mizerie. Şi-i iarnă, şi-i subţirel îmbrăcat. Să-l vad-acum săraca mă-sa, nu l-ar mai cunoaşte. E nalt, adus puţin de spate, o barbă stufoasă ş-un păr lung, nepieptănat, lăţos, îi dă o înfăţişare aspră, sălbatică. Face, pentru optzeci de lei pe lună, umplutura cotidiană la o gazetă fără succes. Stă într-o odăiţă la mahala, el şi cu Chiţi, singura mîngîiere şi singurul prieten care i-a mai rămas. Cînd se întoarce seara acasă, ostenit şi abătut, Chiţi îl simte de departe, îi iese vesel înainte, se gudură, sare şi-i linge mîinile. Arghir îi vorbeşte cu drag ; toată tinereţea şi tot entuziasmul lui de odinioară, sufletul lui fericit de altădată trăieşte acum în Chiţi. Într-o zi — în lipsă de subiect pentru două coloane — a făcut despre Chiţi un articol. A doua zi i l-a citit tipărit. Căţelul asculta cu o cuminţenie de om, şi de cîte ori îşi auzea numele, mişca urechile şi da din coadă satisfăcut. Acela a fost singurul articol bun al lui Arghir. Povestea simplu, cum într-o noapte, ieşind de la teatru, se întorcea acasă, zgrebulit de frig şi chinuit de aceleaşi gînduri urîte despre viaţa lui săracă, umilită şi fără nici o zare de lumină în viitor, şi cum trecea printr-o stradă pustie şi întunecoasă, deodată i se pare că aude pe cineva scîncind în urma lui — se-ntoarce, se uită în toate părţile şi nu vede pe nimeni ; în acelaşi moment simte ceva mişcînd pe lîngă picioarele lui — era un căţel.

A plecat înainte — căţelul se ţinea după el. Cînd a ajuns acasă ş-a deschis portiţa, bietul căţel s-a oprit sfiicios ş-a scheunat aşa de duios şi de umilit rugător, că lui i s-a făcut milă să-l lese-n stradă — i-a fluierat încet şi i-a şoptit „Chiţi“ — un cuvînt care i-a venit atunci în minte — căţelul s-a tupilat blînd la picioarele lui, apoi a început să se gudure, ş-a intrat cu el în casă. Cînd a aprins lumînarea, ş-a văzut cît îi de slab şi de jigărit, i-a venit să-l dea afară ; dar s-a gîndit la soarta acestui dobitoc nenorocit — străin şi urgisit şi el — s-a uitat în ochii lui trişti şi speriaţi şi nu s-a îndurat... A tras sertarul ş-a găsit o coajă de pîine ş-o bucăţică de salam şi le-a pus dinaintea căţelului, şi căţelul nu-ndrăznea să le mănînce, dar se lingea pe bot şi scîncea ca un copil. Atunci i-a zis blînd : „Mănîncă, Chiţi...“ şi Chiţi n-a mai aşteptat să-l pofteasc-a doua oară... Cine ştie cît o fi suferit, pe unde a fost, şi bietul Chiţi — poate că, chinuit de foame şi de bătăi — s-o fi desperat şi... ş-a luat şi el lumea-n cap... Ori o fi plecat şi el după noroc... Şi fantazia lui Arghir schiţa un roman pe iluziile unui căţel.

Uneori îl ia cu el la redacţie. I se pare că scrie mai uşor şi mai bine cînd îl simte culcat la picioarele lui. Arghir e din ce în ce mai tăcut şi mai ursuz cu lumea. Dar seara, în odăiţa lui, cînd e numai cu Chiţi, ce expansiv e — n-ai crede !

*

— Aşa-i, Chiţi dragă, noi nu sîntem făcuţi pentru lumea asta rea, invidioasă, egoistă. Da' ce să-i facem ? O să trăim şi noi cum om putea, o să mai tîrîm aşa targa pe uscat un an, doi, zece, păn-om crăpa, ş-atunci... atunci om scăpa şi noi de toate, şi asta o să fie... Ce să mai speri alta ?...

Chiţi se uita la Arghir şi asculta cu luare-aminte. Din cînd în cînd clipea din ochi şi mişca încet din urechi.

— Hei, Chiţi, Chiţi, cînd ai şti tu ce visuri îmi făceam eu cînd eram în şcoală ! Toată lumea-mi spunea că am talent ş-am s-ajung departe, şi eu, ca s-ajung mai degrabă, am lăsat drumul cel bun şi cunoscut, ş-am luat-o razna peste cîmpi, crezînd c-aşa-i mai de-a dreptul, şi cînd am deschis ochii, era prea tîrziu, tovarăşii mei cari ţinuseră drumul cel bun erau departe şi nu-i mai puteam ajunge... şi m-am pomenit răzleţ şi-nstrăinat de-ai mei, şi — de unde credeam c-o să s-aleagă de mine cine ştie ce — am rămas cum mă vezi, dragă Chiţi !... Ei, da' nu-i nimica. Încap şi păcătoşi ca noi pe lumea asta. Te uiţi la mine şi mă compătimeşti ?... De ce n-au oamenii inima ta ? Tu singur mă-nţelegi şi ştii ce-i în sufletul meu. Tu pricepi ce spun eu acum. Nu-i aşa că pricepi ?

Chiţi îi pune botul pe genunchi şi dă din coadă.

— Ţi-e somn, văd după ochi că ţi-e somn. Haide, Chiţi, să ne culcăm, atîta lucru bun avem şi noi din viaţa asta, că putem dormi.

Arghir se vîră îmbrăcat sub plapomă şi suflă-n lumînare. Chiţi se cuibăreşte pe o jiletcă veche sub pat, închide ochii, oftează şi se gîndeşte cu milă şi cu dragoste la stăpînu-său.

NOTE

I

Multe lucruri minunate a lăsat Dumnezeu pe lume, cu multe și neprețuite daruri a mai înzestrat pe om, nici unul însă nu se poate asemăna cu plina de taine și nemăsurata putere a gîndirii. De toate parc-aș ajunge să mă satur cu vremea ; numai de gîndit, de voluptatea asta mai îmbătătoare decît tot ce basmele orientale au putut născoci, în veci nu m-aș mai sătura. De bună seamă că harul acesta e o bucățică ruptă din autotputernicia Celui-de-sus — un crîmpeiaș mic, nezărit de mic, și-i mai tare decît tăria vînturilor, mai adînc decît adîncul mărilor.

E așa dulce să te gîndești !... Ești aici, și oriunde vrei — în clipa asta, și-n orice timp. Ești singur în mulțime, și ești cu cine-ți place în singurătate.

Iată, am trecut de jumătatea vieții. Și cu ce sete mă reîntorc la începutul ei ! A, copilăria mea a fost tristă, așa de tristă, că n-aș vrea s-o mai trăiesc aievea ; dar mi-e nespus de drag s-o cuget. Depărtarea dă farmec suferinților prin cari am trecut, și cînd mă uit în urmă, la mine, îmi par eroul unui poem frumos.

La țară, într-un cătun sărac, pe valea Similii, cu fața la drum, o casă veche, acoperită cu trestie : o săliță între două odăi podite cu scînduri de stejar, în fund un iatac c-o ferestruie ce dă în livadă, păreții și bagdadiile albe, prispa lipită cu lut, ograda largă din sus de poartă, heiurile gospodăriei, de jur împrejur gard de nuiele, încununat cu mărăcini, iar dincolo de gard, în toate părțile, dealuri rotunde, cu dumbrăvi pe coamă, cu holde-nvîrstate pe dulcea răvărsare a coastelor pînă-n șiragul de sălcii de pe malul gîrlei — acolo-i toată copilăria mea, sărmana mea copilărie !

Plăpînd, bolnăvicios de mic, suferind într-una de friguri și de dureri de cap, stam zile-ntregi la fereastră, înfășurat într-un șal, și mă uitam cu dor la ceilalți copii cum alergau și se zbînțuiau pe afară, spulberînd colbul de pe drum, sănătoși, vioi, îmbătați de libertate. Rîsetele lor zgomotoase, fermecătoarea gălăgie a jocurilor lor, umbra și farmecul copacilor, mugetul depărtat al vitelor, ciripitul vrăbiilor și razele soarelui veneau la mine ca din-tr-o altă lume — o lume veselă și fericită, în care mie nu mi-era dat să trăiesc.

Vara numai, în zilele frumoase și calde de pe la mijlocul verii, cînd mă simțeam mai binișor, îmi așternea mama o saltea pe prispă, sub strașina lată din fața casei. Acolo mă văd adesea culcat, cu mîinile pe piept, cu ochii pe jumătate închiși — copil pe jumătate mort. Deasupra mea, lipit de grindă, un cuib de rîndunică, și-n margine, înghesuiți unul într-altul, doi puișori în tuleie, cu cașul la gură, clipesc din ochi, somnoroși — ș-o dată tresar cînd vine rîndunica, lacomi și speriați își întind spre ea pliscurile mari, căscate, și piuie, și tremură de aripioare... ce foame li-i, sărăcuții de ei !

Încet — parc-ar vrea să m-adoarmă — așa de încet și de dulce se clatină pe pärete umbra teiului de lîngă scară. Din cînd în cînd aud cumpăna de la fîntînă scîrțîind, un chiot lung în depărtare, un lătrat de cîine, un plesnet de bici, și toate răsună așa frumos în aerul cald și limpede al zilei, că, fără să-nțeleg de ce, îmi vin lăcrimile în ochi, și plîng. Un călăreț trece-n galop. Ascult cum sună copitele calului pe drumul uscat. Aș vrea să văd, să-mi umplu sufletul de mișcarea și de priveliștile ce mă-nconjoară, dar sunt așa de slab — mă-njunghie prin coaste, și am parc-o greutate pe piept, mă dor vinele gîtului, și nu pot nici capul să mi-l întorc. Îmi curg lăcrimile pe obraz și simt în gură gustul lor sărat.

Mă gîndesc la moarte, nu cu frică, nici cu părere de rău pentru mine. Eu m-am deprins, în multele mele nopți de friguri și de nesomn, cu ideea că azi-mîine trebuie să mă sfîrșesc... să adorm și să nu mă mai deștept. Eu știu, știu că mă duc. Dar mi-e milă de mama, că ea nu știe, ș-o văd cum se luptă cu moartea mea, fără s-o bănuiască. Biata mama, ce mult mă iubește, și cît suferе, numai din pricina mea.

Iată, o aud viind — mai mult o simt decît o aud, așa de-ncet pășește. S-apropie ; cum cată la mine, cum îmi surîde de cald, parcă-mi vin raze de soare de pe fața ei palidă, din ochii ei mari, de o nespusă blîndeță și bunătate-n privire. De nu m-ar cunoaște c-am plîns !...

Îngenuche la căpătîiul meu și-mi pune mîna pe frunte. Mi-alină orice durere cînd vine lîngă mine, și ce dulce mi-e să-i simt palma răcoroasă lunecînd încet pe fruntea mea înfierbîntată.

— Vrei tu olecuţă de supă, numai o lingură...

— Nu, mamă dragă, nu pot, zău nu pot.

Dar caut să m-arăt voios — încerc să-i surîd, cu buzele mele uscate ce-mi scîrţie pe dinţi.

Pricep după glas şi după ochi c-a plîns şi ea... Mi se pare mie c-amîndoi ni-ascundem aceleaşi gînduri, ş-aceleaşi temeri, ş-aceleaşi lăcrimi.

II

La nouă ani, primele zile de sănătate. O, nespusa fericire de a fi sănătos, de a te putea bucura de aer, de soare, de flori, de toate încîntătoarele frumuseţi ale naturei ! Ca un cîine scăpat din lanţ alerg, mă tăvălesc prin iarbă, hoinăresc cît îi ziua de mare pe dealuri, pe dragile mele dealuri, ce atîta timp au fost ispititoarele vedenii, fantasticele tablouri ale ochilor mei aprinşi de friguri.

Ciudat ! Eram aşa de sigur c-am s-ajung la cer cînd m-oi urca în zarea Păltinişului. Vezi, cum mă-nşelam ! E dincolo, pe cealaltă culme de deal, sprijinită marginea frumoasei bolţi albastre. Stau puţin la chibzuire, mă uit înapoi spre casă, apoi la soare, şi-mi zic hotărît : tot făcui eu drumu pîn-aici, hai ş-oi vedea o dată de aproape cum se împreună cerul cu pămîntul. Ş-o iau repegior pe curături, mă las singurel în valea pustie, largă, luminoasă, cu totul nouă pentru mine; trec un pîrîiaş, şi iar încep să urc ; sus, înainte, văd o pădure, şi nu pricep de unde-a răsărit. În urma mea soarele se lasă tot mai jos, valea se răcoreşte, o linişte ca de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd. Acum bag eu de seamă ce neclintire-i în aer, şi ce tăcere, şi cît de singur mă aflu în toată întinderea asta de locuri neumblate... or fi vrăjite, o fi tărîmul zmeilor, sau al zînelor... poate-i un mare păcat ce fac eu, poate nu-i iertat să calce picior de om pe-aici. Încep să păşesc mai încet, din cînd în cînd mă opresc, ascult, aud cum îmi bate sîngele în urechi, mă uit cu inima-ngrijată la pădure, cuget la mama ei cît îi de rea... pentru copii mai ales. Dar cum să intru eu în întunericul acesta de codru ! Ia !... Un zgomot de vreascuri rupte, un foşnet în frunzişul din apropiere, şi înlemnesc pe loc... În faţa mea stă un moşneag c-o traistă-n spate. Se uită şi el mirat la mine, ca la o arătare. Mă-ntreabă apoi blînd :

— Da' ce cauţi pe-aicea singur ?

Dau să răspund, şi nu pot scoate-o vorbă, şi nici să ţip nu pot, şi nici să fac un pas. Ş-o dată mă podideşte plînsul, şi plîng cu lăcrimi mari, tremurînd ca varga. S-apropie bătrînul şi mă mîngîie cu vorbe bune, pe cari eu de-abia le aud, aşa, ca printr-o vijelie.

— Nu-ţi fie frică, dragu moşului. Ce, nu mă cunoşti pe mine ? Eu sunt Gavrilă Păduraru. Hai, că la d-voastră veneam, cu traista asta de bureţi... Acuşi suntem acasă...

În faţa noastră soarele apune, valea se umple de umbră. Pe drum mă descoase bătrînul, şi-i spun cum am vrut să văd dealul unde s-ajunge cerul cu pămîntul şi locul de unde răsare soarele.

— Apoi îi tare departe, zice moşul zîmbind şi clătinînd din cap, şi puteai să umbli mata mult şi bine, ani întregi puteai să te duci aşa, şi nu mai ajungeai acolo, că de ce mergi, de ce se depărtează. Te amăgeşte... ai crede că-i colea, da-i numai aşa, o părere...

Cum mă-ntristau vorbele bătrînului !

Am intrat în sat pe la aprinsul luminărilor. Toţi acasă erau îngrijaţi. Mama pusese să mă caute prin fîntîni. Alerga tulburată de colo-colo, întrebînd, frîngîndu-şi mîinile şi rostind vorbe fără şir. Cînd m-a văzut, a început să plîngă de bucurie. Şi ce frumos m-a dojenit, şi cum mă săruta şi mă strîngea de duios la pieptul ei, parcă-i era teamă să nu vie cineva să mă ia. Cădeam de oboseală. Am adormit în braţele ei. Şi toată noaptea am visat numai prăpăstii şi coclauri. Rătăceam parcă singur prin locuri necunoscute, şi mi-era tare frică să nu mă-ntîlnesc cu „mama-pădurii".

III

Mă-ntorc de pe dealuri, desculţ, zgîriat, prăfuit — dar ţanţoş, păşind soldăţeşte, în tactul zorit de foame al unui marş pe care mi-l trîmbiţez singur, suflînd cît ce pot în mîna-mi stîngă adusă la gură în formă de cornet — în dreapta-mi port arma, un băţ de corn lustruit, cu care mă cred grozav. Sunt fericit, cît nu mă-ncape lumea :

am descoperit într-un fag bătrîn un cuib de turturică. Nu mai pot de nerăbdare să spui acasă bucuria asta nouă.

— Mamă...

Şi iată-mă-s înmărmurit în prag. Şi stau aşa, mut, sastisit, cu ochii bolditi : din fundul odăii vine-nspre mine rîzînd un domn înalt, brun, cu barbişon — barbişonul, mai ales, face o puternică impresie asupra mea, pentru că n-am mai văzut pîn-acum decît la capre felul acesta de barbă. Mama-n picioare, de lîngă fereastră, mă învăluie într-o căutătură de mîngîiere nespus de dulce şi rîde şi ea.

— Uite la el cum a rămas ! Ce, nu-l cunoşti ?... Frate-tău Costachi.

— De unde să-şi mai aduc-aminte !... Era mititel, o mînă de om, şi bolnav, sărăcuţu, şi sunt cinci ani de-atunci... Da' ce umbli tu aşa, ca un pui de bodaprosti ?

Eu, la întrebarea asta, îmi întunec, fără să vreau, căutătura şi, cu mania mea de a mă observa pînă şi-n momentele cele mai ridicule şi mai umilitoare, simt că mi s-a lungit botul din cale-afară, şi-mi întorc faţa spre părete, ca să nu mă văd-aşa urît. „Hei, bădiţă Costachi, zic eu în gîndul meu, dacă mă iai aşa, nu-mi scoţi tu vorbuliţă din gură să mă pici cu lumînarea",

Răspunde mama pentru mine. Inima ei bună şi delicată înţelege numaidecît ce-i în sufletul meu.

— Aşa s-a deprins, să se poarte desculţ. Eu, drept să spun, mă bucur de asta, c-atîta ce aleargă, ciobote de fier să-i fac, şi tot le-ar veni de hac. Pe urmă-i şi mai sănătos aşa. Lui îi trebuie mişcare multă, aer mult.

Mă ia el apoi frate-meu deoparte — binişor, mă saltă şi m-aşează pe genuchiul lui — cu faţa spre lumină, şi-mi cată blînd în ochi şi-mi vorbeşte cu multă dragoste, ţiindu-mi stînga drept spătar, cu dreapta netezindu-mi părul. Şi vine şi mama să stea lîngă noi, mă soarbe cu privirea, îşi lipeşte obrazul de obrazul meu, ş-atîta mă laudă că foarte mă ruşinez, şi mă doare-n suflet că nu sînt aşa cum spune mămuca. Oftez din adînc auzind-o, şi-mi iau straşnică hotărîre-n mine, ca astfel să mă port de azi înainte, încît laudele ei să fie vorbe adevărate.

— Da' cu şcoala cum stăm, mă rog ? întreabă bădiţa Costachi, ca şi cum ar fi-nţeles ce gîndesc eu.

— Apoi cu şcoala, răspunde mama oftînd, de la toamn-om vedea ce-om face, că pîn-acu, dă, de-abia ne înfiriparăm.

— Cum ? Băiat de nouă ani, şi nici măcar să citească nu ştie ?... Asta-i ruşine, mare ruşine.

— Eu zic bodaprosti lui Dumnezeu că-l văd în picioare. Cît am tras cu boala lui — numai inima mea ştie.

Şi seara-mi spune bădiţa, cînd mă duc să mă culc : „Să ştii că de mîine începem la abecedar".

Curios mi se pare — nu mă pot deprinde cu gîndul că domnul acesta mi-e frate. Îmi vorbea mama de el, îmi vorbea adesea de un frate care-i la oaste la Bucureşti, dar Bucureştii pentru mine intra în domeniul basmelor, în orice caz, era ceva aşa de departe de pămînt, că niciodată nu mi-am închipuit că s-ar mai putea întoarce cineva de acolo. Şi nici măcar n-am căutat vrodată să-mi alcătuiesc în minte, pe dibuitele, figura lui bădiţa Costachi. Aşa, mi-a mai vorbit mie mama şi de un alt frate, Gheorghieş, care s-a înecat în iazul de la Pătrăşcani. Era băiat mărişor, de vreo paisprezece ani, bălan la chip, şi foarte deştept. Ş-a plecat singurel într-o zi, fără să-l bage de seamă cineva din casă, şi cînd a ajuns la iaz — ceasul cel rău, se vede — s-a dezbrăcat ş-a intrat să se scalde, s-a scăpătat într-o bulboacă — l-a aruncat apa odat'afară, şi, văzînd pe Neculai Moraru c-aleargă spre el, cic-ar fi strigat tare : „Scapă-mă, bade Neculai, mai iute, mai..." Şi iar s-a dat afund, şi iar a ieşit zbătîndu-se cu moartea ; dar pînă să se dezbrace Neculai, cu lăcomie l-a tras apa de istov pe bietul copil, şi dus a fost. Pe la toacă treceau nişte ţigani pe drum. Mama şedea pe prispă şi cosea. Deodată aude pe unul zicînd : „Iacă de-aice-i băiatul care s-a-necat". Ea scapă lucrul din mînă, ş-aleargă după ei, şi-ntreabă îngrozită : „Ce spuneţi voi ? Ce băiat s-a înecat ?" Şi-n vreme ce ţiganii se tot codeau cum să-i spuie, iată că soseşte din sus şi badea Neculai, plîngînd, cu capul gol, cu hăinuţele lui Gheorghieş în braţe. Tata nu era acasă. Biata mămuca !... Trei zile s-a bocit umblînd aiurită pe mal, strigîndu-şi într-una odorul pe nume. Oamenii răscoleau iazul cu prăjini şi cu năvoade. De-abia a treia zi pe seară l-au putut scoate...

În tăcerea nopţii, îmi trag plapoma peste cap şi-mi petrec toate astea prin minte, ca şi cum le-aş fi văzut aievea. Atît mă gîndesc, ş-atîta s-amestecă în închipuirea mea cele posibile cu cele imposibile, încît m-aştept ca-ntr-o zi să văd că se deschide uşa deodată şi intră rîzînd un băiat bălan, cu ochii mari şi isteţi, ş-aud pe mama zicîndu-mi :

— Ce, nu-l cunoşti ?... Frate-tău Gheorghieş.

MOFTANGIUL BLAZAT

E cu neputinţă ca acest tip să nu vă fie cunoscut. La teatru, în tramvai, în drumul-de-fier l-aţi auzit desigur vorbind tare, debitîndu-şi, cu glas sonor şi cu gesturi studiate, preţiosul lui repertor de fraze ciugulite de prin gazetele cotidiane, veşnic plîngîndu-se de ţara asta păcătoasă, de oamenii cari-o cîrmuiesc, de neamul nostru tembel, neam de faliţi, de trîntori şi de palavragii, neam putred şi netrebnic, în viitorul căruia, el, unul, nu mai are nici o speranţă.

E, vezi bine, şi acesta un mijloc de a prosti pe semenii tăi şi de a-i speria cu cinstea ta şi cu adîncimea spiritului tău de observaţie. Mulţi, ascultîndu-l, şi-or fi zicînd : „Ce bine vorbeşte !... Iată un om care, dac-ar fi avut putere-n mînă, n-ar fi făcut nici una din greşelele pe cari cu atîta energie le înfierează."

De obicei acest palavragiu de răspîntii, căruia toate-i put în patria lui, e ceea ce se numeşte „un om bine situat", are o funcţie importantă, garnisită cu două-trei sinecure binişor retribuite, ia parte la toate serbările şi banchetele oficiale, intră gratis la teatru şi la Ateneu, dispune de-un bilet de liber parcurs pe toate căile ferate române şi-i membru în mai multe societăţi culturale. Cum vreţi să nu se plîngă de-o asemenea ţară ?... El a trecut liceul cu mofturi. Cu mofturi şi-a dobîndit un titlu universitar, şi tot cu mofturi a dat în lături pe cei cari au muncit, şi i-a lăsat în urma lui, departe. Cum să nu se revolte el acum în contra profesorilor pe cari i-a păcălit atîţia ani, în contra miniştrilor pe cari i-a îmbolmojit cu vorba ş-a obţinut de la ei tot ce-a vrut, în contra societăţii care cască gura la palavrele lui şi-l aplaudă, în contra neamului din a cărui muncă trăieşte aşa de bine ! El nu s-a trudit, el n-a asudat pentru nimic în lumea asta, toate i-au venit de-a gata, şi cînd trece pe stradă, noi ne luăm cu respect pălăria la el, şi ne simţim măguliţi cînd ne-ntinde mîna, ţi-i ţinem hangu cînd îşi batjocoreşte ţara. Cum vreţi să nu ne dispreţuiască şi să nu ne trateze ca pe nişte găgăuţi cînd vede cu ce puţine arme ne biruie, cu ce ieftene mijloace ne cucereşte şi ne domină ! Onoruri, funcţii, atîtea succese dobîndite repede şi fără nici o osteneală au sfîrşit fireşte prin a face din el un om blazat. Viaţa nu mai are pentru dînsul nici un farmec. [...]

Nu e unul, nu sunt doi, ci e o speţă numeroasă de bîrfitori de aceştia, cari cred că e o notă de distincţie şi de originalitate să-şi ocărască ţara şi neamul. Şi noi înţelegem bine că toată revolta asta a lor e o revoltă prefăcută şi numai aşa, de paradă — cu toţii ştim că oamenii aceştia n-au lucrat nimic şi n-au produs nimic în ţara asta pe care-o batjocoresc, ştim bine că numai de plîns n-ar avea dreptul să se plîngă trîntorii aceştia fericiţi ai milostivului nostru buget, ştim, şi cu toate astea-i ascultăm cum ne insultă şi nu le răspundem nimic. [...] Cîte vorbe frumoase, şi înălţătoare, şi demne de ţinut minte n-au fost rostit apostolii şi profeţii noştri în momentele lor de fericită inspiraţie ! Cine le mai ştie ? Cine stă să le mai dezgroape şi să le mai scoată la lumină de pe unde-or fi dormind uitate ! Dar o vorbă de ocară despre ţara noastră, o necuviinţă pe care-a spus-o un capelmaistru zeflemist acum douăzeci de ani este şi azi repetată de gazete, ca ceva de foarte mare haz, ş-o ştiu şi copiii. Cum vreţi ca numărul moftangiilor să nu sporească în atmosfera asta... aşa de prielnică pentru ei ! Oriunde se duc, şi oricînd deschid gura, îşi găsesc mica lor galerie, gata să-i aplaude. Ştiu oare nemernicii aceştia cît rău ne fac, fără să vrea ? Îşi dau ei seama cît de bine servesc, bîrfindu-ne aşa, cauza adevăraţilor noştri duşmani, cari trăiesc aici cu noi, şi caută să-şi facă arme din slăbiciu-

nile noastre și biruință din durerile noastre ?... Desigur că nu știu, cum nu știm nici noi cît de vinovați suntem cînd le batem în strună și facem haz de palavrele lor...

FĂRMĂTURI

Ajunul Sfîntului Dumitru. În bătătura unei căsuțe, la bariera Mogoșoaii, se vînd cu toba niște boarfe de-o tristeță sfișietoare... pline, parcă, de toată durerea vieții lor mizerabile pe cari le-a slujit. În prag, un băiețaș de vro șapte ani își ține-ncleștate amîndouă mîinile de fusta mă-sei și strigă de dă inima din el :

— Da' nu lăsa, mamă, să ni le ia... De ce vor să ni le ia ?

Mă-sa își pleacă ochii și, printre lacrimi, se uită lung la el, îl mîngîie pe cap și-l liniștește :

— Taci, tu, sufletul mamei; taci frumos, că vine el ticu, și ne face altele mai bune.

*

Unele sate își povestesc trecutul în însuși numele pe care-l poartă : Flămînzii (de unde-au și pornit răscoalele din 1907), Colibașii, Sărăcenii, Obidiții, Secătura, Despuiații... Ce ziceți ? *Despuiații*... Nu-i așa că-i pitoresc ?

*

Am auzit la țară, rostit de-o țărancă tînără, cuvîntul *„pește"*, cu înțelesul scîrbos pe care ticăloșia orașelor noastre i l-a adaos. Vă închipuiți impresia.

*

În alt sat, în podgorii.

La sfîrșitul lui mai, Stanciu încarcă-ntr-o căruță două sute de ocă de cireșe, cumpărate cu șase lei suta, și pleacă la Brăila. Pe drum îl mai apucă ploaia, i se mai bolnăvește calul, ori căruța, i se mai bat cireșele ; în sfîrșit, în două zile ajunge la Brăila. În alte două își vinde marfa, și-n alte două se-ntoarce.

— Ei, ce scofală mi-ai făcut ? îl ia nevasta de la poartă.

El e cam turlac de cap — puțină băutură, multă osteneală — ca omu de pe drum.

În casă-i desface punga de la brîu, o răstoarnă pe masă, numără, răsnumără : 9 lei și 45 de bani.

— Da' bine, omule, ce treabă-i asta ?

El geme-n pat, bolnav.

Și-n fiecare an — același lucru.

*

La Senat, un fost ministru combate cu ifos : „...Prin legea de față se proteg cei puternici și se *păsuiesc* țăranii !"

Află, domnule fost și viitor ministru, că a păsui nu înseamnă de loc „a asupri", ci... tocmai din contra.

*

O greșeală de tipar... bine informată : „Din împrumutul de două milioane, contractat de primăria noastră, aflăm că 500.000 de lei sînt destinați pentru *canalii*".

*

În sălbăticia curată a munților, la Nicule, văd o fetică de vro șapte ani, îmbrăcată într-o rochiță de stambă conabie, groaznic de bătătoare la ochi.

— A cui ești tu ?
— A lui Voicu pădurarul.
— Și cine te-a slutit așa ?
— ?...
— Cine te-a-mbrăcat cu rochia asta de tîrg ?
— Nașa.
— Da' cine-i nașa ta ?
— Doamna profesoară.
— Ea te-a botezat ?
— Poi...
— Și ce nume ți-a dat ?

— (Cu mîndrie :) Janeta.
Săracii țăranii noștri !

*

După răscoale.

Proprietarul : De ce nu i-ai sfătuit, părinte, să fie oameni de treabă să s-astîmpere ?...

Preotul : Poi, ți-aduci aminte cînd li spuneai : „Ce vă uitați voi în gura popii !..."

*

Despre un oarecare biruit din primăvara anului 1907 : Nu cumva e un leu învins care s-a retras să-și lingă rănile ?

*

Delavrancea, cînd vorbește, are ceva din năvala fluviilor mari : îmbelșugare, putere, și mai ales o siguranță măreață care te farmecă, te minunează — și, în același timp, te odihnește — ceva torențial, care-ți umple sufletul de admirație și dă și pe de lături.

*

„Nimeni n-a iubit ca mine", „nimeni n-a suferit cît am suferit eu"... Toți zicem așa. Și toți avem dreptate.

*

Cei răi pot avea noroc. Numai cei buni pot fi fericiți.

*

Știi tu cîtă tristeță cuprind aceste două vorbe : jertfă zadarnică ?

: : : : : : : : : : : : : : : :

Și, cu toate astea, e neasemănat mai multă tristeță în vorbele : viață zadarnică ?

*

Cînd lingușitorul e om de talent, fapta lui de înjosire e nespus de urîcioasă. Închipuiți-vă un bogătaș care-ar fura codrul de pîine din traista unui biet cerșetor.

*

Tu te urci, mai sus, mereu mai sus, însetat de vedere largă, de lumină multă, și înaintea ta, ciorile, tot zburînd din cracă-n cracă, se miră între ele :

„Ce dracu o fi avînd ăsta cu noi de nu ne lasă să trăim ?"

LA GURA SOBEI

Mi-am făcut singur focul. Lemnele, cam verzi, nu prea voiau să s-aprindă — un articol de fond al unui ziar de opoziție a fost hotărîtor.

Ș-acum iată-mă-s instalat în vechiul meu jilț de tei, pe care se stă de minune și se poate visa ca-n cel mai strașnic fotoliu. Cu adevărat o comoară de visuri e un foc bun în sobă. Se desfac încet aduceri-aminte ; imagini și glasuri uitate, înghețate de vreme, în clipa asta se dezmorțesc de căldură, ca strigătele trîmbițelor din povestirile fantastice ale baronului Münchausen. Hotărît, nu poți gîndi la o anume temperatură.

Cum duduie flacăra ! Parc-ar fi tumultul unei mulțimi în răscoală. „Libertate ! Libertate !" strigă din ce în ce mai amenințătoare țăria cea încătușată. Deschid ușa de la sobă, ș-o dată vîlvoarea se potolește.

Ce bine-i așa ! Vezi, trebuie să știi slăbi frîul la vreme, ș-atunci toate merg în tact. Acum flacăra a îmbrățișat și lemnele de deasupra, cu aceeași dragoste mistuitoare. Și toate amintirile copacului falnic de ieri, trezite în fiorul ceasului acestuia, care e cel hotărîtor, fiind cel din urmă, încep să cînte. Vijelii cumplite ce se năpustesc, să dărîme pădurea, șuieră și freamătă vajnic în rămurișul zbuciu-

mat, s-aud crengi rupîndu-se, foşnet de frunze, chemări de bucium şi tropote de cai şi lungi chiote de hăitaşi ; în depărtare o puşcă s-aude bufnind, apoi alta ; trei, patru pocnete deodată, treptat răsunetul lor se stinge, şi toate zgomotele se potolesc ; parcă-nadins au vrut să facă tăcere — o tăcere solemnă pentru minunatul cîntec de încheiere. În adevăr, pe bulgăraşii de jăratec un singur lemn a mai rămas nezdruncinat, şi cum stă aşa, cuprins de flăcări, ca o jertfă pe rug, iată că o privighetoare, un suflet de privighetoare ascuns acolo, cine ştie de cînd, în bucăţica de tufan, începe să cînte. La început, uşor, un piuit prelung, sfios tremurat, ca un suspin, apoi tot mai larg, tot mai înteţit, ridicîndu-se, mlădiindu-se, depănîndu-se în triluri din ce în ce mai răspicate — limpezi, răcoroase, dulci note de piculină, amestecate cu ceva din sunetul pe care îl fac picăturile de apă pe o tavă de argint. Dar lemnul, fostul lemn, se despică în două, apoi în patru ; şi, biruit, răpus de tăria focului, sub pale de lumini vinete şi roşii, se farmă şi el. Cîntecul tace. Mititelul suflet de privighetoare a zburat pe coş.

Mă simt acum absolut singur, şi foarte departe şi foarte străin de lumea de vrajă a copilăriei, ce-mi reapăru o clipă, în bătaia flăcării, cu acea frăgezime de lumină ce-ţi îngăduie să mai citeşti o dată slova de cenuşă a unei scrisori pe care ai aruncat-o în foc.

Clipesc încet cărbunii, ochi biruiţi de somn. Stol întîrziat de gînduri îşi leagănă zborul în roate largi pe deasupra unui codru de stejari. Ce vîlvătaie adineaorea, şi cum s-a potolit ! Toate se potolesc. E o tăcere, că mi-aş auzi zborul gîndurilor dac-ar zbura mai pe-aproape. Dar codrul lor de stejari e departe, dincolo de Bîrlad, pe măgurile Ghicanilor, de unde cine ştie dacă n-o fi plecat şi el, ca atîtea altele !... Trăia odată în mijlocul codrului aceluia un boier bătrîn, puţintel la trup, iute la mişcări şi potolit la vorbă — sta acolo, într-o căsuţă de bîrne, pe care singur şi-o făcuse, avea un cal ş-o cărucioară, şi păsări multe, şi cîini şi puşti de vînătoare ; încolo, nimeni — singur, singurel. Şi ştiu că lumea grozav se minuna de pustnicia lui, şi mereu îl căina : să stai tu aşa făr-un neam, fără o slugă măcar pe lîngă tine. Doamne fereşte, vine o primejdie, o boală, ceva, şi să n-ai pe nimeni, luni întregi să nu vezi tu un chip omenesc, să n-auzi o vorbă...

Şi cum umblam eu aşa creanga toată ziulica, l-am întîlnit într-o dimineaţă în marginea codrului dinspre Pleşăştii noştri ; m-a întrebat al cui sunt, ş-am legat vorbă numaidecît — pe bătrîn îl chema Vasile Petrovici, zicea că-i „cumătrul urşilor", cunoştea pe tata, vechi tovarăşi de vînătoare — şi se mira cum de nu m-a văzut el niciodată, că doar fusese de-atîtea ori pe la noi... Da' pe cînd stam noi de vorbă, iacă un prepelicar nebunatic răsare ca din pămînt, şi ţup cu labele pe umerii mei ; eu îl iau cu drag de gît şi-mi lipesc obrazul de urechea lui moale.

Atunci conu Vasile îmi spune cu bunătate că, dacă vreau să am şi eu un pui de prepelicar, să merg cu el acasă, şi-mi dă bucuros — ş-am mers, am mers multişor înlăuntrul codrului, pîn-am zărit între stejari căsuţa ceea albă, ce ne surîdea misterios ca din cadrul unei poveşti. Niciodată n-am să uit impresia puternică pe care a făcut-o asupra mea gospodăria aceea ascunsă-n pădure.

Cum trebuie să mă fi grozăvit eu cînd m-a întrebat bătrînul dacă nu mi-e frică să mă-ntorc singur — c-a rîs cu poftă şi, bătîndu-mă pe umăr, a zis : „Apoi, dacă-i aşa, deliule, să mai vii pe la mine". Ş-am plecat cu căţelul în braţe, fericit, de parcă nici nu mai atingeam pămîntul. Tot să fi avut eu pe-atunci nouă, mult zece ani. În vara aceea, regulat, la două, trei zile, mă înfiinţam la „conu Vasile". Un om tăcut, gînditor — cu ochii umbriţi de-o tristeţe duioasă, care te atrăgea ca o taină mare. Îşi făcea singur mîncare, singur îşi spăla vasele, mătura, deretica, legănînd încetişor cîte-o amintire de cîntec bătrînesc. Trebăluiam şi eu pe lîngă el, mai aduceam un gătej din bătătură, un cofăieş de apă de la izvor. Mă-nvăluia din cînd în cînd într-o privire adîncă, de nespusă bunătate, şi de cîte ori mă netezea pe cap, prin degetele lui, cari tremurau puţin, simţeam că se strecoară-n mine ceva din tristeţea acelui suflet misterios. Uneori stam pînă-n seară, mîncam acolo şi mă-ntorceam pe lună... Singur. De cine era să-mi fie frică ? Mama-pădurii ? Să fi poftit. Parcă eu nu ştiam din basme că sfînta Vineri şi sfînta Duminică îs mai tari decît toate scorpiile şi ghionoaiele de pe pămînt, şi că, la urma urmei, măcar dracii să se puie, tot pe-a sfintelor era să rămîie. Mergeam fluierînd ca un haiduc şi habar n-aveam. Ba uneori îmi ziceam : Unde-i norocul să-mi iasă şi mie odată zgripţuroaica-nainte ? că ştiu bine cum are să se întîmple...

A urmat asta vro patru-cinci ani. Viu eu într-o vară — acu eram în liceu, băiat mărișor — viu acasă-n vacanție, ș-a doua zi des-de-dimineață, cu pușculița la spinare, o iau spre bîrlogul lui „conu Vasile" al meu. Sui cătinel cărăruia uscăturilor, pe la Crucea Neiului, și nu cred să fi făcut o sută de pași în pădure, c-o dată mă opresc în loc. Mi se păruse c-a strigat cineva. Stau eu, ascult... nimic. Dau să merg înainte, și iar aud ceva, de data asta ca un trosnet de vreascuri. Mă uit în toate părțile, ascult — nimic. Și cum stam așa cu spaimă, de-mi zvîcneau în urechi bătăile inimii, nu știu cum mi se năzare că s-a ițit spre mine o matahală de după un copac scorboros — ș-atîta mi-a fost, c-am retezat-o la fugă-ndărăt, de-mi scăpărau călcîiele.

Și nici nu m-am mai bizuit de-atunci să umblu singur prin codrul Ghicanilor.

Pierdusem credința în triumful binelui.

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

AURI SACRA FAMES *

Pretutindeni — eterna lege a selecţiei.

În firea unui om s-alege o patimă, care covîrşeşte şi întunecă pe celelalte, o patimă care robeşte şi umple toată viaţa acestui om. Omul acesta nu respiră, nu cugetă, nu simte, nu se bucură, nu se mîhneşte decît prin această patimă. Pentru beţiv toate se reduc la un vin bun, pentru cartofar, la o venă ** extraordinară.

Cînd omul e slujit de un noroc statornic în desfăşurarea patimei, devine erou. Legenda, istoria, faima îl vor pomeni de-a pururi.

Peste două sute de ani bătrînii vor povesti copiilor, în stilul basmelor, multe din lucrurile pe cari noi le vedem aievea :

...A fost odată... a fost un împărat cumplit şi lacom, care s-a lăsat, ca o foamete straşnică, asupra unui popor nenorocit, blajin, darnic şi îndurător din cale-afară. Şi era foarte iubitor de aur împăratul acela, şi se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie. Şi nu mai avea saţ de bogăţie, şi nici o milă n-avea de supuşii lui. Că munceau bieţii oameni din zori pînă în puterea nopţii, şi banii tutulor curgeau gîrlă în haznalele *** domneşti, şi ca într-o groapă fără fund se istoveau averile fără s-o poată umplea. Şi nu era chip să se apropie sărac de pragul palatului lui, ori să se bucure flămînd din rămăşiţele mesei lui. Că de era ananghie în ţară, şi de se văicărea norodul sub povara birurilor grele, şi de strigau asupriţii împotriva lacomilor asupritori, el îşi astupa urechile şi închidea ochii la toate. În jurul tronului lui veneau vechilii linguşitori şi-i spuneau ce păduri mai sunt în picioare şi ce bunuri au mai rămas neprefăcute în aur în cuprinsul ţărei. Şi se tăiau codrii, şi se cotropeau moşiile, şi se pustiau satele şi curţile boiereşti, şi toată gospodăria ţărei se dărăpăna sub biciul şi nesaţul acelui împărat straşnic şi a neînduraţilor lui samsari.

* Blestemata foame de aur (lat.).
** *Venă* — şansă, noroc (la jocul de cărţi).
*** *Hazna* — aici cu sensul de vistierie.

Bani, bani şi iar bani, atîta ştia el. În bani se încheiau toate gîndurile, toată simţirea şi toate pornirile vieţii lui. Pentru celelalte lucruri, nervii lui, inima şi creierii lui erau de piatră. Dacă s-ar fi aflat vreodată singur în faţa unui bandit ce i-ar fi strigat, cu pistolul întins : „Punga sau viaţa", ar fi stat mult pe gînduri, nehotărît... neştiind de care să se despartă. Şi nu numai că n-a miluit în viaţa lui pe nimeni, dar el lua paraua de nafură a văduvii şi bucăţica de pîine din gura orfanului, şi fără nici o mustrare privea la suferinţele şi obida supuşilor săi. Şi toţi sărăceau, numai el se îmbogăţea, şi de ce se îmbogăţea, tot mai lacom şi mai ahtiat de bani era. Ajunsese ţara la sapă de lemn. Se vindeau braţele muncitorilor şi cinstea familiilor, se topea îmbrăcămintea icoanelor şi toate podoabele bisericeşti se prefăceau în bani, doar se va potoli foamea de aur a acestui împărat hemesit.

. . . .

Departe, departe, dincolo de hotarele domniei lui, în mijlocul unui codru înalt şi des ca peria, era tăinuit un castel vechi de piatră. Sub temelia acestui castel se află o hrubă uriaşă, la o adîncime mare în umedul întuneric al pămîntului.

E noapte. O linişte îngrozitoare îneacă şi codrul şi castelul. Singur împăratul, înfăşurat într-o mantie neagră, c-o lampă în mînă, pe o scară tăinuită, scoboară trepte multe în adîncimile pămîntului. Foşnesc faldurii mantălii în muţenia bolţilor triste, şi umbra lui înaltă tremură, joacă înfiorător, fantastic, lunecînd pe ziduri...

Se opreşte. Scoate-o cheie. O mare uşă de fier se învîrteşte din ţîţîni, c-un scîrţîit metalic. În fund, pe lespezi de marmură, ca un munte se ridică colosala movilă a bănetului de aur. Ochii lui scînteie de focul unei beţii pătimaşe şi infernale... Atîrnă lampa de zid... Un tremur îl cuprinde din tălpi pînă-n creştet. Faţa i se aprinde ca de dogoarea unei grămezi de jăratic. Se-neacă de atîta voluptate. Mai priveşte o dată fioros în juru-i, apoi îşi

leapădă mantaua, răsuflă din adînc și se aruncă cu fața în jos, ca pe-o claie de fîn, pe zornăitoarea grămadă de aur. Pătimaș, amețit, nebun de fericire, se vîră în bănetul răcoritor și luciu, își îngroapă brațele goale pînă-n subțiori, apoi picioarele pînă-n șolduri, apoi trupul pînă-n gît, pîn' la gură... mai scurmă dedesubt, cu mîinile, cu vîrful picioarelor. Se-neacă și dispare cu desăvîrșire în colosul comorii lui...

Au trecut multe zile, au trecut ani la mijloc, și l-au căutat în toate părțile, și nimic nu s-a putut afla de urmele acestui împărat.

Tîrziu de tot s-a descoperit acea bogăție ascunsă, și s-a aflat leșul lui îngropat acolo, vînăt, spăimîntător, cu ochii holbați, cu gura căscată și plină de napoleoni, cu pumnii strînși. Anevoie i-au putut descleșta degetele, înțepenite în ultima strîngere a acelui metal fermecător, a cărui patimă îl supusese cu atîta strășnicie.

Și multe sute de ani copiii se vor ruga de părinții lor să le mai spuie basmul cu *împăratul avar*.

LA VITRINA FOTOGRAFIEI * „MANDI"

Frumos lucru trebuie să fie un bal costumat. Îmi fac idee după cîteva portrete expuse la fereastra lui Mandi. Întîlnirea de o seară, în lumina unui salon, a atîtor mode din timpuri și de la popoare deosebite trebuie să înfățișeze o priveliște foarte curioasă și plină de farmec. Ce fericire intensivă, ce amestec amețitor și bogat de forme pieritoare, și ce iluzii ațîțate laolaltă sub policandrul unui salon ! Niciodată un spațiu de timp așa de scurt n-a putut cuprinde la un loc o cantitate mai mare de iluzii ca într-o asemenea întrecere de gusturi.

Și m-am gîndit la plăcerea cu care contesele a doua zi se sfîșie unele pe altele, în lipsă, bineînțeles. Și mi-am adus aminte că chiar am auzit într-un loc pe o doamnă, foarte slabă, descriind admirabil rochia caraghioasă a unei „marchize", și gîtul lung și subțire ca de barză, și umerii vineți și ascuțiți ca două baionete, și mîinile uscate ca bețele, și talia otova, și ochii speriați, și umbletul de jupîneasă ; ...în sfîrșit, un portret în toată regula, care — indiferent de gradul de asemănare cu orginalul — dovedea sau un talent încercat de mult, sau o patimă a cărei căldură și putere de explozie pot ținea loc de talent. Apoi, drept încheiere, un val de vorbe mînioase la adresa lui Claymoor, care, în eterna lui indulgență și ieftinătate de epitete parfumate, găsite pe respectiva marchiză *charmante*.

Și cum priveam la geamul lui Mandi, la noua recoltă de chipuri gătite, s-a întîmplat să recunosc sub un bonet de doică pe doamna al cărei glas înțepat îl aveam încă în urechi, ș-alăturea, chiar alăturea, stetea, fără nici o ranchiună, nevinovată marchiză. M-am uitat bine și, pe cît am putut judeca după fotografie, Claymoor era mai aproape de adevăr.

Dar nu mai puteam sta. Se strînsese lume și mă înghesuia de la spate. [...] Aprețierile tari începuseră.

— Ete cîtă pălărie, maică, Doamne !

— Ce frumoasă-i aia despoiată !...

— Dacă au bani, cum să nu fie frumoase ?

— Uită ăla ce caraghios e îmbrăcat.

— Ăla-i „Pampadur"...

Reflecții insipide, de-ale celor care nu pot cugeta încet. M-am disfăcut din mulțime ș-am privit alăturea fotografiile copiilor costumați. Figurine mici, palide și bucălate, sub largi tricornuri panașate, fetițe de cîte 5 ani, aproape strivite sub găteala grea și umflată a unei *dame istorice*, ținci de abecedar, fuduli și zăpăciți, în peruci pudrate, scoțînd din gulerile horbotate un gît subțire ca mîna ș-un căpcean cît o portocală, cavaleri medievali, conți și Robespieri mititei și speriați, cărora li s-a recomandat să stea frumos, să nu-și vîre degetele în nas și să-și păzească hăinuțele. Ce gătiți sunt, ce parfumați trebuie să fi fost, și cu ce mîndrie trebuie să se fi rotit a doua zi printre camarazii lor, cari n-au fost nici prin vis străbătuți de asemenea senzații de moliciune și de bogăție.

Am plecat. Și m-am gîndit mult la această floare a viitoarei societăți.

Ce vor deveni acești copii răsfățați, ale căror simțuri se blazează așa de timpuriu, a căror atenție e absorbită de splendoarea luxului și gătelilor femeiești și ai căror nervi delicați își deschid gurile și pompează din atmos-

* *Fotografia* — aici cu sensul de atelier fotografic.

fera caldă a buduarelor toată moliciunea și frivolitatea unei rase decăzute ?

Mi s-a părut că-i văd deja mari, o droaie de coconași și de sportmeni întorși din Paris, radioși de tăietura corectă a pantalonilor, leneși, farsori și limbuți, făcînd uneori pe scepticii și pe deziluzionații, visători vecinic de aventuri amoroase, ahtiați vînători de zestre și hazlii conducători de cotilioane *. Și de la acești fluturași șubrezi involuntar m-am pomenit cu gîndul la grecii din timpul republicilor libere și puternice, și la viața lor harnică și înțeleaptă, și la mîncarea lor sobră, și la îmbrăcămintea lor simplă, și la copiii lor sănătoși, zdraveni și scăpărători de inteligență, aprinși de dorul de luptă și de întrecere onestă și glorioasă.

Ș-atunci a răsărit din toate părțile o lumină spornică, o fericire ș-o artă exuberantă, care a uimit lumea și care a rămas ca o coloană uriașă de flacări pururea arzătoare în noaptea agitată a veacurilor următoare.

Apoi iarăși mi s-au întors gîndurile la stocul de mizerii și rafinăriile bolnavei noastre civilizații, la mulțimea de afișe cari acopăr zidurile capitalei, la întrecerea de mode, la nopțile zbuciumate și zilele de migrenă ale mamelor, la paloarea de ceară și sărăcia de putere a copiilor, la vițiile, spoiala și lenea de prin școli, la îngrozitoarea lipsă de vlagă și de entuziasm, a noastră și a tovarășilor noștri.

Ce sarbădă bălăcire într-o mlaștină de convenții și de etichete, ridicule în cea mai mare parte ! Ce forme false de viață acopăr cu lustrul lor și cu grimasa lor de veselie tînjirea bolnavă și colosala tristeță a timpului.

Puține scandale mai sunt în stare să dea emoții și să atingă pudoarea societății. Toate se uită de seara pînă dimineața.

Un scăpat din pușcărie, ordinar, incapabil, leneș și ahtiat de bani, se ia bine pe lîngă o babă bogată, grasă și desfrînată, o cultivă, o amețește ș-o ia de nevastă. Se instalează în acareturi mari, la moale și la căldură, face pe rentierul, și orice demnitate publică, orice treaptă socială i s-așterne sub tălpi.

Și cîți trîntori fericiți, cîți întreținuți de femei sau de buget nu foiesc și nu-și plimbă mîndria și cinica mulțu-

* *Cotilion* — dans.

mire de sine în binecuvîntatul și îngăduitorul nostru sat fără cîini !

Dar ce au d-a face toate aste cu fotografiile de la Mandi ?

Iată ce au de-a face.

Aceste fotografii reprezintă o parte destul de accentuată din viața factice pe care o trăim. Plăcerea pe care o căutăm în reminiscența și modele altor veacuri, dorința de a ne lăsa parigoriei *, îmbrăcînd un port care nu e al nostru și împrumutînd o iluzie de viață străină de noi și de tot ce e al nostru, maschează o adîncă melancolie ș-o irezistibilă fugă de propria noastră viață, o inconștientă abatere a ochilor de la aspectul trist al unei realități din ce în ce mai dezgustătoare. Fără să ne dăm seamă, purtăm în noi ceva din vițiul hacișiștilor **. Instinctiv căutăm să ne falsificăm vederea și gîndurile, însetați de a găsi un refugiu în imperiul unei iluzii, în alucinația unei beții de nervi. Și veselia noastră de multe ori e calpă, și rîsul nostru adesea are ceva din spasmurile și crispația unei dureri...

Se cunosc foarte bine, după felul de petrecere, dispozițiile morale ale unei societăți.

Iată spre pildă un mod de a sărbători pomul de Crăciun *(Christbaum)* la nemți, în înalta societate : în noaptea spre Crăciun, mama își cheamă copiii — fiecare copil își are un capitol disponibil de cadouri — fetele au cusut haine și rufe, ș-au împletit baidere, băieții au cumpărat din economiile lor cîte un lucrușor frumos și folositor. Mama și copiii se îmbracă bine, împachetează darurile, pregătesc pomul și pleacă. La cîțiva pași, peste drum, colo, în căsuța cea veche și sărăcăcioasă, ei știu că locuiește o biată femeie văduvă cu cinci copii, cari n-au pom de Crăciun, nici haine, nici daruri de la nimeni. Ei merg întins într-acolo, pășesc tiptil, misterios și plini de extazul surprizei pe care au s-o facă. Iată-i că au ajuns la pragul săracilor, încetișor aprind lumînărelele *** din pom ; tuturor le bate inima de nerăbdare și de o evlavioasă fericire. Deschid ușa cîntînd un *Weihnachtslied* **** și umplu casa de lumină și de bucurie. Pe săraca femeie o

* *Parigorie* — mîngîiere, consolare.
** *Hacișist* — consumator de haciș (substanță narcotică).
*** În ediția a II-a, a „Bibliotecii pentru toți" : *„lumînările"*.
****Cîntec de Crăciun *(germ.)*

îneacă lăcrămile de recunoștință. Copiii, cu ochi mari, înfiorați ca de un vis, se dau lîngă pom și privesc cu nesaț. Cîntecul s-a isprăvit. Un pachet se desface : toți tac, pătrunși de solemnitatea acestui moment.

Copiii bogatului sărută pe copiii săracului, le împart daruri, și zău, n-ai putea ști cari sunt mai fericiți : cei cari dau, sau cei cari primesc.

Avem și noi pom de Crăciun. Se sărbătorește, de ordinar, la Sf. Vasile. În ziua aceea cocoana așază pomul în mijlocul unui salon elegant. Copiii bogaților sunt invitați la o mică petrecere dansantă, organizată în onoarea lor. Cadouri scumpe se schimbă între bogat și bogat. Aceștia petrec și se înveselesc, ei înde ei, închiși bine la căldură, gătiți în hainele lor cele mai frumoase. Niciodată nu i-a trecut cuiva prin gînd că din prisosul, din sfirimiturile bucuriei lor s-ar putea face o sărbătoare sfîntă și nespus de fericită copiilor săraci, cari n-au la ziua aceea nici haine, nici daruri, nici pom de Crăciun.

Cîtă bucurie și liniște morală n-ar putea să împrăștie în jurul lor aceste cocoane, așa de frumos gătite, dacă din splendoarea balurilor s-ar scobori cîteodată în odaia fără pîine și fără aer a săracului.

Și ce element puternic de educație, ce pregătire solidă pentru copiii voștri ca să-i luați de mînă și să-i aduceți din cînd în cînd să vadă ei singuri lipsa și nenorocirea, și să simtă mila, și să ajute, să guste de mici marea și sfînta plăcere de a ușura durerile altora !

De altfel de gînduri m-au umplut fotografiile de la vitrina lui Mandi.

Ș-am plecat trist și necăjit pe acele chipuri așa de frumos gătite, așa de cheltuitoare pentru un caprițiu de o seară...

AMINTIRI DESPRE EMINESCU

1889

Sînt zece ani de cînd am fost pentru întîia oară la Eminescu acasă. El sta pe-atunci în Podu Mogoșoaii, deasupra unei tapițerii, într-o odaie largă în care avea un pat simplu, trei scaune de lemn, o masă lungă de

brad, pătată de cerneală, cărți multe, ticsite pe nouă poliți mari ca de vro paru metri, o mașină de cafea pe sobă, un lighean de pămînt într-un colț, în alt colț un cufăr vechi ; pe păreți, nici o cadră. Poetul era singur, într-un surtuc lung peste cămașa de noapte. Prietinul cu care venisem îl cunoștea din copilărie, își ziceau tu. Am stat aproape o oră, în care eu n-am vorbit nimic. I-am ascultat pe ei discutînd asupra telepatiei. Sfiicios mă uitam la Eminescu. Eram așa de fericit că-l văd. Mi se părea un zeu tînăr, frumos și blînd, cu părul lui negru, undulat, de sub care se dezvălea o frunte mare, palid la față, cu ochii duși, osteniți de gînduri, mustața tunsă puțin, gura mică și-n toate ale lui o expresie de-o nespusă bunătate și melancolie. Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrare particulară, ca și cum veneau de departe, dintr-o lume necunoscută nouă.

Din ziua aceea am căutat să mă împrietenesc cu el. Mîncam adesea la același birt, și multe seri ni le petreceam împreună „vorbind rău de lume“ și fumîndu-ne dejunul și prînzul de-a doua zi. El era pe-atunci redactor la ziarul *Timpul*. Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutățile gazetei. Cîte nopți petrecute cu condeiul în mînă ! Ș-a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c-un teanc mare de foi scrise intra în tipografie, unde rînduia materia, redacta informații, făcea corecturi, și numai sara, cînd gazeta începea să se vînture la roată, atunci își aducea și el aminte că e trudit și n-a mîncat nimic în ziua aceea.

Îmi pun mînile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui pentru... o mizerabilă bucățică de pîine. Cînd veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii de la *Timpul plecau* toți pe la băi. Eminescu stetea neclintit în București, mistuindu-se și luptînd pănă la jertfă pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit.

Într-o zi m-am dus la tipografie să-l iau ca să mîncăm împreună. L-am găsit făcînd corecturi. Era abătut și foarte obosit la față.

— Uf, nu mai pot, nu mai pot... Aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vreo două săptămîni...

— De ce nu te duci ?

— Dar unde să mă duc ? Cu ce să mă duc ? Pe cine să las în locul meu ?...

Asta era pe la sfîrşitul lui mai. După o săptămînă gazetele anunţau că Eminescu a înnebunit. *Timpul* rămînea cu cele mai frumoase articole ce s-au scris vrodată în presa noastră. Un gol imens se făcea în literatura română. Micii Zoili îşi frecau mîinile de bucurie.

De aci încolo, viaţa lui Eminescu, adînc zdruncinată de un lung exces de muncă şi de suferinţi, se scurge ca o agonie grea, penibilă, neînchipuit de dureroasă. Prietenii l-au trimes la Viena. Acolo a fost căutat, îngrijit, aproape restabilit. După doi ani l-am văzut în Iaşi. Era de o tristeţă şi de o melancolie sfîşietoare ; blînd ca şi-nainte, dar silnic la vorbă, vecinic dus pe gînduri, şi timid ca un copil, şi lipsit de orice voinţă. Avea deplină aducere-aminte a oamenilor, a lucrurilor şi a tutulor întîmplărilor din urmă. Mă-ntreba cu interes de cunoscuţii lui din Bucureşti, ş-arăta o nespusă milă pentru cei săraci. Apoi, iar, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de o nenorocire mare, se cufunda în gînduri şi nu mai spunea nimic cîte-o jumătate de ceas. Numai îşi ridica ochii din cînd în cînd şi, împreunîndu-şi mînile, ofta de te-neca plînsul : „Of, Doamne, Doamne !..." Şi iar punea ochii în pămînt şi tăcea. Avea convingerea puternică că e pierdut, că pentru el nu mai e de trăit şi că într-o zi are să moară de foame. Ideea că n-are cu ce trăi îl chinuia şi zi şi noapte. De multe ori mi-a spus, blînd, încet, cu acel glas profund ce părea că vine dintr-o altă lume : „Tare-aş vrea s-adorm odată şi să nu mă mai deştept".

A adormit în sfîrşit această jertfă glorioasă a unei societăţi frivole şi nepăsătoare. Într-o ţară cu atîtea nulităţi triumfătoare, un poet atît de mare şi de cinstit nu putea să moară decît într-un spital de nebuni. Cîte reflecţii triste nu ne cuprinde în faţa acestui dureros sfîrşit !

Oameni ca Eminescu răsar la depărtări de veacuri în existenţa unui popor.

Este oare un păcat aşa de mare de a rupe hotarele de gîndire ale contimporanilor tăi ş-a te ridica cu mult deasupra timpului ş-a societăţei în care te-ai născut ?... Dacă e aşa, pedeapsa e din cale-afară grea.

Îmi pare rău că n-am la îndemînă destule date, ca să pot schiţa aici biografia lui Eminescu. După cîte ştiu, viaţa poetului a fost întotdeauna o amarnică luptă cu sărăcia. De cîte amăgiri nu s-o fi izbit el în societatea noastră aşa de rece şi despreţuitoare pentru oamenii „nepractici" ! Înşelat de-atîtea ori în cele mai curate şi mai sfinte visuri, sufletul lui pierdu de timpuriu orice credinţă în viitor şi, speriat de asprele realităţi ale vieţii, se refugie în liniştitul imperiu al trecutului. Acolo neadormitele lui gînduri trăiau ca-ntr-o legendă frumoasă.

Cititor pasionat, el era unul din cei mai adînci cunoscători ai limbii, literaturii şi istoriii noastre din cele mai întunecate vremuri. De multe ori a trebuit să-şi dea paraua gurii pentr-un manuscris vechi, ori o carte, rară descoperită în vrafurile mucezite ale vrunui buchinist. Figurile marilor voievozi şi întîmplările din vechime, de mult ce le gîndise, se deşteptau în el clare ca nişte evocări din propria lui viaţă. Bătrînul Mircea şi bătălia de la Rovine cu acei sprinteni călăreţi ce *„roiesc după un semn şi în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn"* sînt viziuni puternice, e o lume vie, pe care poetul o vede desluşit în toate detaliile, şi de aceea ne-o descrie aşa de plastic şi de sugestiv.

Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile a croi un drum nou în literatura românilor. Niciodată nu s-a văzut la noi un temperament de artist completat de-o cultură aşa de vastă şi de-o originalitate atît de puternică. În poezia noastră dulceagă, lină şi fără adîncime, versul lui Eminescu răsare într-un relief izbitor. Simţi îndată că ai de-a face c-un reformator. Primele lui poezii sînt un strigăt de nelinişte, de revoltă artistică. E o necunoscută vibrare de gîndire şi de sentiment. Altă limbă, altă viaţă, cuvintele lui au suflet, mişcare, coloare, formă, fiecare epitet e o explozie de lumină. Ce vigoare extraordinară şi ce frumuseţi ritmice neaşteptate, neatin e încă pînă la el !

Eminescu citea în original pe clasicii antici, ş-avea o evlavioasă admiraţie pentru operile lor mari, liniştite, perfecte. „Cînd mi-i capul greu şi ameţit, ne spunea el odată, o pagină din Sofocle mă înseninează". Cunoştea în perfecţie limba germană. Îşi făcuse studiile universitare în Berlin, ş-avea o deosebită predilecţie pentru filozofii nemţi, în special pentru Schopenhauer, care nu puţin va fi contribuit la întunecarea prismei de vedere a decepţionatului poet şi la vecinicul lui dor de Nirvana... *„setea liniştei eterne"* din *Satira IV* şi din atmosfera morală a mai tuturor poeziilor lui. Ce păcat că în viaţa asta, aşa de scurtă

și nesigură și plină de dureri, n-a găsit și el un suflet care să-l iubească, să-l înțeleagă și să-l îngrijească de-aproape, ca pe-un copil străin, plăpînd și nenorocit ! Astă-iarnă l-am întîlnit des, zgrebulit de frig, ducîndu-se la cafenea, ca să se-ncălzească.

Ș-acum, cînd umbra marelui artist nu mai supără pe nimeni, organizați comitete și chibzuiți-vă ce podoabe să-i așterneți pe mormînt. Peste voi și peste ironica voastră generozitate cad numai bine cele patru versuri mîndre și disprețuitoare ale poetului, luceafăr strălucitor și vecinic ca și Hyperion :

„Trăind în cercul vostru strîmt,
Norocul vă petrece ;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece“

UN TRIUMFĂTOR

Sunt și-n literatură, ca-n toate ramurile de activitate omenească, tipuri de șarlatani cari, cu foarte puțină osteneală și cu merite uneori mai jos decît mediocre, extrag din fertila naivitate a societății în care trăiesc cea mai îmbelșugată recoltă de foloase și de mulțumiri personale. La noi, unde spiritul public e foarte puțin format în materie de artă, slăbiciunile omenești fiind aceleași peste tot locul, izbînda acestor șarlatani întîmpină mult mai puține greutăți decît într-o țară cu o cultură serioasă artistică, unde gustul s-a rafinat și mintea s-a ascuțit de atîtea opere nepieritoare, unde între artist și public stă și veghează un cordon formidabil de critici, gardieni luminați și conștiincioși, cari păzesc, ca pe un depozit sacru, încredințat lor, maiestatea și renumele unei lucrări de valoare și apără gustul publicului de miasmele producerilor artificiale, bolnave și pestiferante *. În astfel de țări, a doua zi

* *Pestiferant* — care contaminează de pestă, ciumă.

după ce a ieșit o carte cu intenții de originalitate, avangarda criticilor se pune în marș, atenția unui public numeros și inteligent îi urmărește pas cu pas ; în presă, în saloane, în cafenele se discută, se citează pasaje, se emoționează — e vibrare generală, e un admirabil neastîmpăr de inteligenți în jurul și în dezbaterile unui asemenea proces de celebritate. Greșeli sunt pretutindenea. Dar cît de rar și cît de anevoie se poate mistifica acolo o poliție așa de bine organizată !

La noi lipsește cu desăvîrșire un control serios și neîntrerupt al producerilor artistice. Singurul om care a știut la noi să puie critica la înălțimea la care a ridicat-o de cîtva timp marii critici străini, singurul om care ne-a dat în literatură cîteva produse de cercetări profund savante și uimitor de conștiincioase este I. Gherea. Și numele acesta pus aici pe mulți îi va face să strîngă din umeri și să se strîmbe de nedumerire. Gherea scrie rar, într-o revistă nu tocmai răspîndită, și foarte puțini au avut ocazia să citească și să poată prețui cunoștințele întinse, logica severă și frumoasa inteligență a acestui analist cinstit și pacient. Cu mult departe de el, dedesubt și fără să-i semene, fac zgomot mulți scriitori, cari-și iau sarcina de a critica pe alții, neavînd nici temperamentul, nici cultura, nici spiritul, nici onestitatea indispensabilă unei îndeletniciri de felul acesta.

Un poet neizbutit, *ratat*, după un șir de infructuoase asalturi rimate, trudit și dezgustat de lipsa de succes a poeziilor sale, își sfărâmă lira de capul nenorocoasei muze și... s-apucă de critică. Înveninat și hărțăgos, ca o fată care a îmbătrînit nemăritată și pe care n-o mai cere nimeni, el va fi rău și neînduplecat cu poeții. Vai de cel care a mutat accentul de pe o silabă pe alta, ori și-a permis să rimeze „cioară“ cu „primăvară“ ! Imediat criticul nostru, care posedă și avantajul de a fi în secretele specialității, se înfurie și trîntește un articol, în urma căruia nenorocitului „pacient“ nu-i mai rămîne decît să-și puie ștreangul de gît.

Un gazetar din cei mărunței, furnizor de umplutură, cînd vede că aflarea subiectelor de tratat începe să-l neliniștească, după cîteva ceasuri de adîncă meditare, se izbește cu palma peste frunte : a găsit o comoară de subiecte. Va lua la trei parale pe toți d-nii autori și le va

trage frecuş. A doua zi îl vezi rățoindu-se pe trei coloane şi forfecînd, în dreapta şi în stînga, nopțile de osteneală ale vreunui nenorocit de scriitor. Şi astfel, în căptuşeala fiecărui autoraş găseşti materia fulminantă a unui critic gata să facă explozie la cea dintîi ocazie, la cea dintîi ciocnire de acul vreunei nemulțumiri.

Aceasta e trupa uşoară, viermişori cari foiesc şi se pierd aproape în nămolul de secături cari zilnic curg şi se uită. Aceştia susțin şi reprezintă luptele de infuzorii nevăzute, scoase din cuprinderea simțurilor noastre. Deasupra lor, şi dintre ei, şi tot de trampa * lor, dar cu mai mari eforturi, mai norocos ori mai viclean, izbuteşte să se ridice cîte unul zgomotos bîzîind pe sus ca un bondar şi să se aşeze pe chelia literaturei noastre, cu tot ifosul şi gravitatea unui critic de *primo cartello* **.

Iată-l instalat la foiletonul unui *ziar sigur* din capitală, unde apare c-o regularitate siderală o dată sau de două ori pe săptămînă. Dar mai întîi el a trebuit să se gîndească la alegerea unui mod particular de a spune lucrurile — unui stil : pentru el aceasta e o chestie de preferință voluntară şi calculată. Citeşte cu o interesată atenție pe iubiții săi cronicari moderni din Paris. Pîndeşte bine la figurile şi floricelele lor de condei, se extaziază de spiritul lor, şi-n fundul inimei lui îşi jură de a fi şi el de spirit, de a scri şi el aşa. Primele foiletoane merg cam greu. Adesea trebuie să fure calapodul cu cizmă cu tot. El simte că nu prea ştie unde pleacă, unde are să ajungă, neavînd nici o pregătire şi nici un stoc de observații personale care să-i dea o cărare încotrova ; se clatină şi caută echilibru, ca un om care s-a sculat buimac din somn. Aşa şovăiesc şi par a-şi dibui direcția toate şlepurile mari şi grele cînd se pornesc de la mal, pînă-şi iau vînt. Tînărul cronicar-foiletonist — şi eu în momentul acesta mă gîndesc la mai mulți, şi-i văd — se aşterne din zi în zi mai fervent pe lucru. Îşi colecționează un teanc de caiete cu pasaje tăiate cu foarfeca din ziarele străine : citații strînse din toate părțile şi rînduite cu grijă în ordine alfabetică, maxime, versuri, firmituri de gînduri, epitete şi vorbe consacrate — toate sunt puse bine, le are oricînd la îndemînă. În acest arsenal bogat şi variat de elemente de stil şi de critică, el e gata în orice

* *Trampă* — teapă.
** Prim rang *(it.)*.

moment să atace orice subiect, cît de greu, cît de străin ; într-un ceas îți toarnă un foileton şi-ți vorbeşte, cu-o siguranță şi c-o linişte uimitoare, despre orice pofteşti. Nimic nu-l sperie, nimic nu-l pune pe gînduri.

Piesele de teatru, jocul actorilor, tezele licențiaților şi toate cărțile cu conținut literar şi chiar ştiințific uneori, ude încă de sub teascurile tipografiei, toate trec şi se cern prin foiletoanele acestui neadormit agent de control. Şi numele lui — căci are prudența de a iscăli tot ce publică — acest nume, care cade ca un tic în ochii cetitorilor pe fiecare săptămînă la o zi fixă, ajunge a sfredeli încetul cu încetul indiferența publicului nostru şi, iată-l remarcat. Pe stradă, în întruniri, în saloane, lumea şi-l arată cu degetul.

La teatru, actorii şi actrițele îl caută din ochi, şi cum îl văd, îl salută, îi zîmbesc grațios, se strîng în jurul lui şi îl ascultă. Autorii se silesc să-i facă cunoştința, şi sunt prinşi de o vizibilă emoție cînd îi aduc cartea şi îl roagă s-o citească şi s-o judece. Acum are şi-un stil al lui, trampat * în *l'esprit gaulois*" **, împănat cu „fermecătoarele finețe ale francezului". Şi dacă nu citeşte cartea despre care vorbeşte, dar are talentul de a te face să uiți despre ce tratează, are fraza unsă şi curgătoare a omului „rafinat" care se joacă cu condeiul. Citațiile abundă. În zece rînduri ai întotdeauna trei-patru nemuritori de complimentat.

Urmărit de atenția publicului, îşi va lua rolul în serios şi îşi va croi mers, privire, vorbă şi gesturi pe talia importanței şi celebrității în care a intrat. Cîteva conferinți la Ateneu, cu subiecte rococo, vor fi indispensabile. Va publica o carte, pe care va dedica-o reginei. Va şti să se introducă la palat şi, cine ştie, să se facă oareşicum necesar, Va ținea la Ateneu, în auzul auguştilor suverani, o conferință, în care linguşirea fină şi inteligentă va stabili un fir de fericită comunicație între el şi M.-L. Un bene-merenti va fi o arvună, un scaun la Academie îi va da o poză mai gravă, dar el merge mult mai departe... Ce fericit e, şi cum se-ngraşă, încîntat de sineşi !

Iată un ager luptător în cîmpul literaturii noastre.

* *Trampat* — muiat.
** Glumă, veselie grasă.

Doamnelor și domnilor,

Acum trei ani — era tot așa prin marte — m-am dus într-o zi să văd pe Eminescu la ospiciul din strada Plantelor, unde era de curînd internat.

M-a cunoscut și i-a părut bine cînd m-a văzut. Îmbrăcat într-un palton lung și tîrînd în picioare niște galoși mari de gumilastică, se primbla prin odaie, cu mînile la spate. M-a întrebat de prieteni, căinîndu-i și vorbind de ei cu milă, ca de niște oameni pierduți sau foarte nenorociți. Arăta pentru unele lucruri de nimic un interes și o mirare exagerată. Privirea-i era dusă, obrajii palizi și căzuți, glasul tărăgănat și somnoros. Avea mai mult aerul unui om ostenit din cale-afară. Îmi spuse cu un ton important despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gîndește de mult, o lucrare colosală, care îl muncește și-i dă nopți de insomnie și dureri de cap ucigașe. Adusei vorba de poezii. Atunci, cu o bucurie de creator copilărește arătată, scoase din buzunarul paltonului un petec de hîrtie și, așezîndu-se pe scaun, începu să citească... un șir lung de strofe, de o sonoritate și de un efect ritmic fermecător. Rostirea lor îl încălzea, și ochii și glasul i se înviorau. Pe acel petec de hîrtie nu erau scrise decît două vorbe : *gloriosul voivod.* El improviza. Am ascultat, uimit, peste douăzeci de strofe sonore, dar lipsite de sens și de legătură ; fiecare vers părea rupt dintr-o poezie frumoasă. Mi-aduc aminte că două vorbe : *foc* și *aur* reveneau mereu, mai în fiecare strofă. N-am putut reține decît aceste patru versuri de pe la mijloc, cari au un început de înțeles mistic :

„Atîta foc, atîta aur
Ș-atîtea lucruri sfinte
Peste-ntunericul vieței
Ai revărsat, părinte...“

Dar în toată acea armonie de sunete se vedea perfect tehnica maestrului, limba lui aleasă și muzicală, care se supunea și se mlădia mecanicește subt ultimele tremurări ale acelui suflet întunecat. Era o neobicinuită frumusețǎ de sunete în acea împărechere bizară de cuvinte, din care

zburase pentru totdeauna ordinea și suflarea unui înțeles. Atunci am înțeles adînc sensul înfiorător al cuvintelor lui de-odineoară :

„Unde-s șirurile clare din viață-mi să le spun ?
Ah, organele-s sfărmate și maestrul e nebun !“

Și cînd, ostenit de acest joc curios de versuri sonore și pustii, își lăsă tăcut privirea-n pămînt, figura lui îmbrăcă iarăși acea expresie de tristeță vagă — umbra acelui apus dureros al conștiinței care-i dedea în momentul acela înfățișarea unui zeu învins, părăsit de puteri și umilit. Eu mă uitam la el, mi se rupea inima de milă și nu știam ce să-i spun. După cîteva minute de tăcere, își împreună mîinile și, ridicîndu-și aiurit ochii în sus, oftă din adînc și repetă rar, c-un glas nespus de sfîșietor : „Of, Doamne, Doamne !...“ Era în acest suspin al lui și în aceste cuvinte sinteza întregei lui vieți, și poate c-o ultimă fulgerare de conștiință a străbătut în clipa aceea lanțul tuturor suferințelor lui, din copilărie și pînă în ceasul în care se afla. M-a podidit plînsul ș-am plecat. De-atunci nu l-am mai putut vedea...

Dar vorbele acelor strofe, particulara tăietură a acelor versuri moarte mi-au rămas în cap, și de cîte ori citesc cîte-o poezie fără înțeles a vreunui tînăr, prea mult influențat de limba și formele maestrului, mă-ntreb dacă nu cumva autorul acelui zvon de silabe n-a stenografiat vreuna din acele caprițioase improvizații ale poetului...

Dar, doamnelor și domnilor, ceea ce va rămînea pururea din Eminescu, în afară de frumusețea gîndurilor și de adîncimea și sinceritatea simțirei lui, ceea ce va trăi în fiecare vers românesc ce s-a scris și se va scrie de la Eminescu încolo este acea complexiune puternică a limbei renăscute sub condeiul maestrului, acea croială nouă, particulară, a frazei, a dicțiunei, care a fost chiurasa indestructibilă a talentului său. Acei cari au ce spune, acei cari au destulă putere și personalitate pot îmbrăca și purta înainte armura grea și platoșa de oțel a eroului căzut ; toți ceilalți, pedestrași slabi și fără chemare în oastea condeiului, cari se îmbulzesc să se-mbrace în zalele lui, sunt osîndiți să fie sfărîmați sub greutatea acestei armuri de urieș !

Da, acesta este marele curent care porneşte într-adevăr de la Eminescu : farmecul particular al limbei, meşteşugul de a-şi sculpta versul într-o tărie de vorbe vii, sonore şi sugestive şi într-o bogăţie de forme necunoscute pînă la el.

Nimeni dintre scriitorii români n-a ştiut să-şi cristalizeze gîndurile în forme atît de severe şi desăvîrşite, nimeni n-a ajuns la această fericită descărcare de emoţiuni în versuri de o structură de bronz, de-a lungul cărora găseşti cuvinte neaşteptate, epitete curioase, cari-ţi evoacă imaginile cu o preciziune şi cu o intensitate de halucinare. El are împărecheri de vorbe, căderi de fraze şi de rime ce-ţi dau impresia, fiorul unei explozii de lumină surprinzătoare.

Cum să nu te urmărească şi cum să nu fii incoştient stăpînit de-această limbă nouă care palpită de-o tinereţă, de-o vigoare şi de-un colorit uimitor ! Din acest punct de vedere Eminescu exercită asupra tinerimei noastre o influenţă aproape fascinantă, şi acei cari vor face mai tîrziu istoria literaturei de azi vor vedea mai limpede în ce relief de creator se ridică figura ~~lui~~ Eminescu şi cît de adînci sînt urmele pe care le-a lăsat vigurosul său talent în viaţa limbei româneşti.

Dar iată că această puternică şi firească înrîurire ce exercită poetul asupra tinerimei a început să sperie pe unii, şi deja prind să se ridice glasuri de protestare şi de alarmă în contra curentului în care ne-a aruncat şi în contra admiraţiei pe care noi o dăm operilor acestui poet.

Se afirmă că poeziile lui Eminescu omoară entuziasmul şi lasă în sufletele noastre o drojdie de amărăciune şi de discurajare maladivă şi se arată, ca victime ale acestui poet, atîţia tineri începători, cari-şi plîng viaţa lor nonorocită şi blestemă mereu lumea, şi soarta, şi ceasul în care s-au născut. Ar fi deci această parte a curentului eminescian, care ar înstrăina şi ar smulge din braţele societăţii atîtea forţe de vitalitate, o adevărată primejdie naţională, căci dacă fiecare copil, de la vîrsta de 16 ani, şi-ar pune-n minte că el e bătrîn, ostenit şi sătul de lumea asta, dacă fiecare şi-ar zice că suprema fericire stă în odihna eternă, în Nirvana budistă, am ajunge desigur la desfiinţarea oricărei idei de bine, de muncă şi de progres.

Şi în contra acestui curent — astfel privit — în contra poetului, mai ales, am aci o carte pe care nu o deschid

decît numai pentru a vă arăta ce forme şi ce proporţii curioase ia în capul unor oameni spectrul acestei presupuse primejdii naţionale. Cartea e tipărită la Blaj în 1891. Poartă titlul : *Mihail Eminescu. Studiu critic.* Autorul nu găseşte de cuviinţă să-şi pună numele. Cuprinde 210 pagini... Nu vă speriaţi, că nu vă citesc decît cîteva rînduri. Autorul ţine să dovedească tinerimii că Eminescu e o *nulitate literară*, un *maculator de versuri*, care n-are nici gîndire, nici simţ, nici limbă... nimic — nici o umbră de talent ; şi după 210 pagini de asemenea osteneli, cari pe une locuri iau tonul celui mai violent pamflet la adresa poetului, iată cum îşi încheie acest domn distrugătoarea sa operă :

„*Am finit pentru astă dată studiul nostru de faţă. Din vro parte ni se va face poate imputarea că* studiul (autorul ţine prea mult la acest cuvînt) *a fost prea lung. Stricăciunea însă ce a făcut deja în tinerimea noastră Eminescu, şi care o mai poate face şi în viitor, ne va scuza, credem, de ajuns. Cine n-a avut ocaziunea a petrece în mijlocul tinerimei nu-şi poate face nici idee despre stricăciunea aceasta. Şi cum nu ? Cînd şi poeziile lui de o parte cuprind în sine atîta venin pentru tinerime, iară de altă parte nici în viaţa lui nu este nimica demn de imitat pentru tinerime. Căci ce poate fi demn de imitat în viaţa unui aventurier care nicicînd n-a făcut un studiu serios şi sistematic, care*"..., daţi-mi voie să trec peste rîndurile cari urmează şi unde poetul e maltratat în nişte termeni cari nu miroase de loc a *studiu critic*. Ascultaţi concluziunea :

„*Purtat-a bietul român, în urma tristelor împrejurări ale timpului, destule juguri. Purtat-am noi jugul feudalismului şi al calvinilor, purtat-au fraţii noştri de dincolo jugul fanarioţilor. [...] purtat-am cu toţii jugul limbei slavice! Aşa ruşinos însă ca jugul lui Eminescu n-a fost nici unul. N-a fost nici unul, căci în acelea ne-au înjugat străinii, în al lui Eminescu însă ne-au înjugat românii, cari sunt carne din carnea noastră şi sînge din sîngele nostru. Viitorul le va răsplăti, dacă nu le-a răsplătit prezentele.*"

Domnilor, ştiu foarte bine că n-am nevoie să apăr aci gloria lui Eminescu. Dar ceea ce în această carte se dă sub o formă aspră şi exagerată începe — în proporţii mai mici, fireşte — să se formuleze şi în cercurile intelectuale mai largi şi mai în vază. Nu vorbesc de acei cîţiva nefericiţi

cari niciodată n-au putut citi o strofă de Eminescu fără să devie palizi de invidie. Veţi fi văzut şi d-voastră cu ce bucurie răutăcioasă întîmpină o revistă din capitală apariţiunea acestui... aşa-numit *studiu critic*, felicitîndu-se că s-a găsit în fine un om care să aibă *curajul* de a înfrunta în modul acesta curentul de simpatie şi de admiraţie format în jurul acestui poet, „uzurpator de glorie"... A face un pamflet în contra unui om mort şi a nu-l iscăli — admirabil curaj ! Desigur că nu părerea acestora ne-ar opri în loc. Dar mulţi, chiar dintre admiratorii talentului lui Eminescu, găsesc că melancolia şi dezgustul poetului a copleşit ş-a îmbolnăvit o mare parte din tinerimea noastră, şi, de cîte ori citesc o poezie pesimistă, zic : „Iată partea rea şi nefericită a operilor lui Eminescu. El a creat, cu frumoasele lui poezii, un curent trist şi bolnăvicios — talentul lui periculos a infectat sufletul tinerimei noastre. Nu mai auzi un strigăt de bucurie, un cîntec de tinereţe. Care cum se scoală imită pe Eminescu, spune că nu-i mai place nimic, e sătul de viaţă şi cîntă deziluzia, desperarea şi setea liniştei eterne..."

Domnilor, este adevărat că astăzi se fac poezii mai mult pe subiecte triste. Prin reviste, prin ziare, în cărţile de poezii, cari apar din cînd în cînd, vedem aceeaşi suflare de melancolie precoce şi maladivă ; pare că toată originalitatea azi ar sta în căutarea cuvintelor de amărăciune şi de deprimare sufletească — şi de lucrul acesta pare a suferi toată literatura de la sfîrşitul acestui secol. Dar din capul locului, pentru a ne limpezi puţin drumul, trebuie să ţinem seamă că în stocul nostru de producţiuni literare sunt o mare parte de copilării, imitaţii şi plagieri şcolăreşti, cari-n adevăr au ajuns nesuferite prin mulţimea şi artificialitatea lor. N-am voit să aduc aci să vă citesc exemple de asemenea producţiuni. Ar fi fost de ajuns numai ce-am strîns din cîte s-au publicat în aceste două săptămîni din urmă, ca s-avem cu ce umplea un ceas de lectură şi de rîs. Dar m-am gîndit că e şi crud şi nedrept să atingi de la tribuna Ateneului persoane cari ar putea fi de faţă şi ar asista — fără să poată răspunde — la o astfel de execuţie. Şi apoi, ce nevoie e să mai aducem exemple ? De cîteori nu vi s-a întîmplat şi d-voastră să citiţi o poezie în care poetul, după ce se plînge grozav de soarta lui crudă şi pururea prigonitoare, spune c-a îmbătrînit, *că i-a albit tot părul* şi nu mai aşteaptă în lumea asta decît un loc de

repaos la cimitir ? Şi peste cîtva timp constaţi cu surprindere că autorul acelor tînguiri e un zburdalnic colegian, a cărui figură rubicondă pare a vă spune, c-un zîmbet şiret, că nu pentru compătimirea d-voastră erau scrise acele versuri.

Cauzele adînci, fundamentale, cari au provocat, de-o samă de vreme, această tînjire şi tristeţă generală în viaţa şi poezia contimporană le-a studiat şi le-a expus cu o claritate şi pătrundere de vederi extraordinară eminentul nostru critic Gherea.

Dar în poezia de azi, la poeţii noştri pesimişti de după Eminescu, trebuie să recunoaştem că avem de-a face c-un dezgust de viaţă susţinut şi închis mai mult în bătaia rimelor decît în bătăile inimei.

La aceasta, fără îndoială, contribuie mult şi îmbogăţirea, dezvoltarea particulară a limbei într-o astfel de direcţie. Un poet, de bună seamă trist, a fost silit să caute cuvinte energice, forme variate şi nepieritoare pentru exprimarea sentimentelor lui melancolice, aşa încît cei cari vin după el găsesc de-a gata un capital considerabil de cuvinte şi de forme triste, cari constituiesc în sensul acesta ca o hipertrofie în vocabularul poetic. Şi e ştiut că limba, bogăţia de expresii, care la un poet format este oareşicum rezultatul puterii lui de gîndire, aşa că imagina şi nevoia de descărcare a simţirei lui poetice cheamă cuvîntul şi se serveşte de el, la un poet neformat, la începători, în genere, joacă un rol cu totul răsturnat, aci cuvîntul porunceşte.

Este o vîrstă cînd toată lumea face poezii. Unii le scriu şi le păstrează pentru ei, alţii le publică şi-şi clădesc oarecari visuri de glorie pe ele, cei mai mulţi le-azvîrl cu jucăriile copilăriei.

La vîrsta aceea, însă, energia sufletească, tăria emoţiunilor se descarcă iute, se împrăştie pe-atîtea căi cari mai tîrziu încep a se închide : rîsul şi plînsul facil, strigăte, neastîmpăr de mişcări, comunicativitate şi expansiune de fiecare clipală... ; aşa încît, cînd un astfel de poet se închide în odăiţa lui, ca să facă şi el o poezie, chiar dacă e fixat asupra subiectului, chiar dacă are de spus ceva, acest *ceva de spus* al lui se va evapora sau se va schimba foarte lesne, pentru că la el lipseşte acea acumulare şi condensare a unui şir de impresii şi observaţii cari să-l ardă pe suflet, pe cari să le fi purtat şi să le fi mestecat multă vreme în tăcere, pînă cînd nu mai poate şi caută

să scape ca de-o greutate care-l doare, ca de-un păs care-l sufocă. Deci, el s-așază la masă, hotărît mai mult să fac-o poezie decît să-și descarce o anumită emoțiune ; își ia condeiul și o poză gînditoare, dar în mintea lui așa de caldă și de curată pentru orice imagini, în loc să se fixeze cu claritate un chip, un peisaj, o atitudine, o trăsătură de adevăr, tocmai acum se face un vălmăgaș mai mare de idei nedeslușite, gîndul lui se zbate și s-azvîrle ca un fluture zăpăcit, aci pe-o floare, aci pe alta, cearcă să se încălzească singur pentru vro idee care i se pare mai de efect, și în acest haos al minții lui răsar, ca niște aștri, ici și colo, cuvinte, cuvinte cari l-au izbit prin raritatea și sonoritatea lor, resturi din lecturile lui de predilecție — și, domnilor, vorbele sunt șirete : dacă pe noi, oameni în vîrstă și nu poeți, ne momesc unele cuvinte și ne fac să spunem cîteodată lucruri inutile, să construim și să enunțăm o frază numai așa, de dragul unei vorbe, dar la un tînăr, și încă la un tînăr poet, vă puteți închipui ce imperiu au asupra lui frumoasele vorbe cari i-au rămas în cap ; și cu mult mai primejdioase și mai perfide sunt rimele : c-o viclenie de sirenă ele ațîță și atrag gîndirea ca s-o omoare, cînd aceasta nu are destulă forță de rezistență !

Și iată că, după multă osteneală și multe rînduri șterse, tînărul recrut a izbutit să lege și să aștearnă un vers : vorbele s-au așezat la rînd și s-au mlădiat în cadență, după o lege de armonie auditivă mai mult ; acum poetul este angajat, dar pentru el prestigiul rimei întrece cu mult prestigiul ideii, logica e sacrificată formei, și de aci încolo sonoritatea și îmbucarea ritmică a cuvintelor dispun de mersul și disciplina ideilor. Un cuvînt frumos devine un ferment de gînduri, o rimă e sîmburele unei strofe... A citit de curînd pe Eminescu, i-au rămas în cap frînturi de fraze, o familie de cuvinte cari exprimă tristeța, deșertul vieței și dizgustul de lume — tînărul poet, în mod inconștient, va broda cu aceste cuvinte un șir de versuri, în cari neapărat se va plînge de dureri străine de inima lui, de suferinți de la cari el n-a luat, și nici nu putea să ia, decît veșmîntul — vorbele. Așa că poezia acestui tînăr nu-i aparține și nu indică personalitatea lui nici prin fondul, nici prin forma ei exterioară.

Altul, mai conștient de înrîurirea formelor lui Eminescu, caută în extravaganța subiectului o notă de originalitate. Își închipuie bunăoară c-a murit, și caută cuvinte

tari, brutal de materiale, ca să dea în mod plastic imagini anormale, impresii ciudate, pe care el negreșit nu și le poate însuși, nu le întrevede decît fragmentar, în intenția cuvintelor izolate, și astfel ajunge la versuri de acestea (cer iertare autorului dacă se găsește în această sală — nu-i citesc din toată poezia decît două versuri de la-nceput) :

„Dintr-un june plin de viață am ajuns cadavru rece,
Și cu viermi înfipți în carne îmi luai drumul spre rai !...“

Aici cuvintele : *cadavru, viermi înfipți, carne,* prin tăria lor, au ademenit ș-au subjugat desigur nevinovăția poetului, și l-au făcut să spună lucruri pe cari nu le-a simțit și nu le-a putut gîndi.

Doamnelor și domnilor, am stăruit atîta asupra tehnicei de versificare a poeților începători, și lucrul va fi fost poate obositor pentru unii din d-voastră, dar am voit să arăt : întîi, prin ce proces de gîndire, prin ce fel de operație intelectuală ajunge un tînăr de aceștia să spună că vremea și necazurile au săpat pe obrajii lui zbîrciturile bătrîneții și că i-a albit tot părul — cînd mama lui poate n-are nici un fir alb în cap — și al doilea, am vrut să arăt cît de nefundată e spaima și cît de puțin serioasă e părerea acelor cari iau astfel de producțiuni drept sincere manifestări ale unor stări sufletești corespunzătoare. Adăogiți la aceasta că în genere melancolia, tristeța este mai interesantă și mai simpatică decît veselia. O figură palidă, un aer sfînt, suferitor și resemnat îți atrage mai lesne luarea-aminte, și-ți inspiră, din capul locului, un interes ș-o dragoste deosebită. De aci, întrucîtva, căutarea de care se bucură, pînă și printre copii, masca durerei și mania unora de a poza în victime ale timpului și societății în care trăiesc. Dar între versul și inima lor e o depărtare de care ei singuri vor rîde mai tîrziu.

Nu, nu a pierit entuziasmul din generația care se ridică, și oricît de triste și tînguitoare ar fi primele începuturi ale cîtorva poeți, nu voi putea crede că un tînăr de 20 de ani, sănătos și inteligent, poate simți în adevăr silă și dezgust de lumea și viața în care de-abia a deschis ochii !

E adevărat, sunt multe dureri în viața asta, multe nedreptăți și anomalii, cari ne amărăsc și ne revoltă.

Cînd deschizi un ziar și citești, de exemplu, că în cutare mină de cărbuni din Belgia s-a întîmplat o explosie de *grizu* * care-a lăsat morți pe loc 200 de lucrători, și cînd te gîndești la soarta acestor nefericiți, care-și sărută copiii dimineața și, oftînd, își fac cruce, neștiind dacă se vor mai întoarce seara acasă, cînd cugeți la teroarea și jalea atîtor familii dezolate, atîtor suflete asuprite, și la noi, și pe aiurea, cum să nu te simți cuprins de milă și cum să nu rămîi pe gînduri, atins de marele răsunet al durerii generale !... Și pesimismul provocat de aceste atingătoare priveliști ale vieții este expansiunea firească a unui suflet simțitor ; el este și moral și eminamente artistic, și nu știu, zău, cine nu-l va prefera optimismului unui bogătaș egoist, care găsește că toate pe lume merg de minune pe cît timp lui îi merg afacerile strună ! Dar de neajunsurile și dezordinile vieții, oricît de multe și de adînci ar fi ele, nu se poate pătrunde un suflet la o vîrstă așa de crudă, și pentru ca să cînți o emoțiune, trebuie ca sufletul tău să fie covîrșit de puterea acelei emoțiuni, căci se știe că poetul dă din prisosul inimii lui — firește, ca să poți turna un vers nepieritor, trebuie să arzi de-un gînd, de-o simțire adîncă, care să spargă limitele obicinuitelor expresii și să îmbrace forma solemnă, haina de serbătoare a versului.

Iată pentru ce așa-numitul curent eminescian în poezia noastră actuală se mărginește numai la o combinare de cuvinte și de forme ale *maestrului*, care-a suferit în adevăr și a gemut pe coardele lirei lui, iată pentru ce ne și lasă reci vaietele atîtor tineri, cari se încearcă a cînta dureri străine de ei pe forme împrumutate.

Eminescu și-a trăit versurile — ele izvorăsc din adîncul vieții lui, care-n adevăr a fost nenorocită. Și aci, îmi veți da voie, domnilor, să mă opresc puțin asupra acestei afirmări :

V-aduceți aminte, cînd a murit poetul, cum toată presa noastră, aproape toată suflarea cultă a țării, aducînd omagii acestui mare talent, a deplîns viața nefericită și sfîrșitul dureros al poetului. Unii acuzau nepăsarea societății față de cel mai bun și mai distins fiu al ei. Ș-atunci s-au ridicat cîteva glasuri și au protestat în contra acestui curent de compătimire ; și s-a zis că Eminescu n-a suferit,

* *Grizu* — amestec natural, gazos, inflamabil și explozibil de gaz metan și aer, care se degajă în mine.

că n-a fost de loc nefericit în viață, că așa era felul lui, nepăsător de el și de tot ce-l încunjura, că el disprețuia orice onoruri și că s-a împotrivit cu energie cînd a fost vorba să i se dea și lui un „Bene-merenti“. Da, domnilor, Eminescu disprețuia onorurile ; dar știți pentru ce ?... Pentru că și onorurile l-au disprețuit pe el, și orișice suflet mîndru plătește disprețul cu dispreț. Cine nu știe că aceste caprițioase onoruri nu l-au îmbulzit de loc cît a trăit ; și cînd nu ești din aluatul acelor cari se tîrăsc ca să le aibă, și cînd vezi cîte nulități îți trec înainte și tu rămîi, rămîi vecinic în urmă, nu știu, zău, ce-ți mai rămîne decît disprețul, drojdia care se depune la fundul oricărui suflet amărît și nedreptățit în astfel de împrejurări... Eminescu n-a suferit ? Dar Eminescu a fost toată viața lui adevăratul tip al proletariatului intelectual în societatea noastră burgheză !... Să trăiești de azi pe mîine, într-o vecinică nesiguranță, să legi nevoie de nevoie și să tremuri în fiecare moment, gîndindu-te că poate veni o vreme cînd să n-ai un căpătîi unde să-ți pleci capul, să n-ai o bucățică de pîine, să fii literalmente aruncat pe drumuri... A, dar trebui să fie cineva de-o strașnică răceală ca să găsească că aceasta e o stare suportabilă și indiferentă pentru viața unui om !

Dar, domnilor, se zice — și modul de a judeca astfel e vechi și ruginit din cale afară — se zice că poetul... e poet, ce-i pasă lui ? El se hrănește cu aer, bunurile pămîntești nu sunt pentru dînsul, el trăiește cu mintea-n cer, locul lui e lîngă Jupiter.

Ceea ce e adevărat și se poate afirma în mod serios e că un poet, prin dezinteresarea lui, prin sfiala și delicateța lui de suflet, e de ordinar dezarmat în societatea și în lupta aceasta pentru existență.

Viclenia, lingușirea, binecuvîntata elasticitate a șirei spinării — tactul vieții, în înțelesul negustoresc al cuvîntului — toate aceste daruri prețioase, cari scot din întuneric și asigură succesul atîtor mediocrități, poetului îi lipsesc cu desăvîrșire, și cînd e vorba pe „cum îți vei așterne, așa vei dormi“, e știut mai dinainte că el va dormi pe pămîntul gol !... Și pe acei cari cred că poetul e pururea cu mintea-n stele și nu bagă de seamă cît e de păcălit în această socoteală crudă a vieței, pe acei care-și închipuiesc că poetul nu sufere de umilințile și rănile pe cari i le face societatea în care trăiește, îi voi ruga să asculte cîteva rînduri

dintr-o scrisoare pe care Eminescu o adresa, în 1882, unui amic al său din Iași. Sînt 10 ani de atunci ; Eminescu era în București, redactor la *Timpul* :

„Tu trebuie să-ți închipuiești astăzi, sub figura mea, un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav, care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca într-un cerc vicios în cercul acesta, care, cu toate aceste, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atîta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decît politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie ! *

. . . .

Să pot zbura pe trei zile la Iași, tare-aș veni. Dar mai mult de trei zile n-aș avea, pentru că eu nu am vacanțe, ci trebuie să trag ca catîrii, greu la vale și greu la deal.

. . . .

Ei, dacă ai ști cum salahoria asta în care petrec, împreună cu boala și mizeria, mă apasă și mă fac incapabil de a voi !

. . . .

Folosul meu, după atîta muncă, e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sîmbetei.

. . . .

Eu rămîn cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de cînd m-am întors în România, decepțiune a urmat la decepțiune și mă simt atît de bătrîn, atît de obosit, încît degeaba pun mîna pe condei să încerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi viu în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rînd din fabrici, un asemenea repaus nu-l pot avea nicăiri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc... Aștept telegramele Havas,

---

* Ce viață, Dumnezeule, ce viață ! *(fr.)*.

ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormînt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc !"

Iată, domnilor, omul care n-avea dreptul să se plîngă de soarta lui !... Și cînd te gîndești că acesta a fost cel mai mare artist al neamului românesc și a lăsat limbei și poeziei noastre o comoară eternă de frumuseți, cînd știi cît a fost de maltratat în societatea aceasta, pentru care și-a cheltuit cele mai scumpe puteri ale bogatei lui inteligenți, și cînd te gîndești că în toată viața lui de muncă n-a avut nimic, și n-a fost nimic în zarva asta a lumei, nimic — nici măcar academician, cum zicea spiritualul Piron — rămîi înlemnit de cruzimea de judecată a celor cari susțin că Eminescu a avut tot ce i-a trebuit în viață ; un palton vechi peste cămașă ș-o pereche de galoși în casa de nebuni, iată tot ce-a avut în cele din urmă Eminescu, în schimbul celei mai mari și mai nobile jertfe sufletești ș-a celei mai curate glorii pe care-o poate da un om neamului său !...

Domnilor — și acum mă adresez în special tinerimei, care se ridică și îmbrățișează cauzele mari și drepte cu atîta simpatie — în sufletele d-voastră încolțește o lume nouă, ochii vă ard și strălucesc de cele mai frumoase și mai sfinte visuri ce s-au putut visa vrodată, și cînd se găsesc oameni cari să creadă și să afirme că sunteți sceptici și că nu mai aveți entuziasm pentru nimic, să-mi dați voie să protestez în numele d-voastră și să arăt că acei oameni sunt departe de a vă cunoaște. Formele și accentele de disperare ce apar în încercările de poezii artificiale și de cari nici o literatură nu e scutită nu angajează întru nimic forțele d-voastră generoase și dornice de luptă. Ce frumoasă și interesantă e viața ! Cum să nu ne atragă, cum să n-o iubim !... Și eu aș invita pe acei cari dau curentului eminescian proporții și interpretări atît de teribile și de fantasmagorice să-și dea osteneala de a se apropia și a vă cunoaște mai bine. Nu, nu se poate să fiți osteniți, blazați și dezgustați de toate la o vîrstă așa de caldă !... Ce înseamnă acest roi de tineri plini de viață, această pleiadă de puteri virgine, cari se îngrămădesc aci și se pregătesc cu atîta dragoste pentru campania de mîine, ce-a însemnat acea vibrare de emoțiuni, acel entuziasm înflăcărat cu care au fost primite cuvintele generoase și umanitare ale lui Delavrancea ?... Ce înseamnează, dacă nu o puternică afirmare că din contingentul acestei generații, din recruții de

azi se va ridica o formidabilă armată de luptători entuziaşti şi hotărîţi, cari vor pregăti poate cele mai mari evenimente ce s-au putut vedea vrodată în istoria omenirei !...

Şi poezia, bolnavă, tristă şi nesigură de azi, îşi va găsi în curînd drumul sănătos şi firesc, albia din care pentru moment e abătută. Întotdeauna artiştii mari lasă după ei ca un fel de zăpăceală de curent, ca o deprimare şi dispersiune de forţe intelectuale — aşa, valurile unui fluviu, cari se sparg în căderea unei cascade, par un moment tulburi şi nehotărîte, pînă îşi regăsesc iarăşi albia pe care se aştern, şi curg înainte limpezi şi liniştite. S-ar părea că geniile mari răpesc şi consumă în munca lor forţa de creare a unei generaţii întregi, pe care o lasă apoi ostenită şi sterilizată pentru cîtva timp.

Iată pentru ce stagnaţia aceasta care a rămas în poezia noastră după Eminescu, departe de a mă pune pe gînduri — nu ştiu cum — îmi produce impresia acelor pregătiri de încordare, acelor paşi pe cari-i faci îndărăt, ca să-ţi iai vînt şi să te arunci mai sigur cînd vrei să sari peste un obstacol mare !

Nu vedeţi d-voastră că, în toată Europa, poezia, literatura, în genere, se retrage tot mai mult din faţa tablourilor naturei, pururea nepăsătoare şi statornice în rotaţia fenomenalităţii ei, şi se afundă tot mai mult în misterile sufletului omenesc ? Omul, mobil şi perfectibil, devine din ce în ce mai interesant ; condiţiile de trai, poziţiunea lui în societate, patimile şi bătăile inimei lui încep din ce în ce mai mult să atragă şi să preocupe pe artistul modern.

Aceasta e chemarea, acesta e viitorul poeziei !

Acum limba este pregătită : ea s-a lămurit în focul durerii. Instrumentul perfecţionat, larg şi bogat, aşteaptă *mîna organistului, mîna maestrului,* ca să-i smulgă de sub clapele-i adormite acordurile vii ale celor mai variate, mai calde şi mai atingătoare melodii. Şi maestrul va veni, desigur. Ce orizonturi largi, ce vaste probleme şi ce de subiecte virgine i se vor desfăşura înainte ! Sufletul lui se va umple de seva puternică a vieţii timpului său ; el va căta blînd şi iubitor în juru-i, şi va vedea pe cei umiliţi şi nedreptăţiţi, va pipăi rănile societăţii noastre, va vedea relele şi dezordinea lumii şi vieţii de acum — şi nu va plînge lacrimi sterile, nici nu va blestema, desperat, căci în el va palpita concepţia unei lumi mai bune ; glasul lui va vibra de sentimentul adînc al solidarităţii şi de însemnătatea chemărei lui în mijlocul nostru. Versul lui va răsuna ca o trompetă de luptă — şi sub farmecul cîntecului său dătător de putere şi de lumină, inimile noastre vor tresări ca dintr-un somn ; şi cuvîntul lui profetic, privirea lui inspirată ne va arăta, în faţa ochilor noştri extaziaţi, lumina uimitoare a unui ideal măreţ — un splendid, un grandios răsărit de soare peste-o lume ş-o viaţă nouă !

AMINTIRI DESPRE EMINESCU

Eram în gimnaziu cînd am citit primele poezii ale lui Eminescu şi fantastica lui nuvelă *Sărmanul Dionis.* Versurile lui exercitau asupra mea o înrîurire extraordinar de puternică ; adîncimea fascinantă a gîndurilor lui mă umpleau de un fior mistic, de o admiraţie extatică. Şi de multe ori am căutat să construiesc în închipuirea mea de copil figura necunoscută a acestui zeu, care mi se părea că trebuie să trăiască o viaţă cu totul deosebită de a noastră, într-o lume supraumană, în basme. Credeam cîteodată că-l zăresc în unele tablouri din *Sărmanul Dionis,* o vagă siluetă care se depărta mereu, şi parcă se topea într-o lumină intensă, ameţitoare.

Cînd am terminat liceul, aveam în cap figura lui Eminescu, aşa cum mi-o făcusem eu : un tînăr slab, înalt, palid şi tras la faţă, cu ochii negri, visători, pe umeri îi cad plete ondulate, o haină lungă şi veche îi acopere trupul pînă-n călcîie ; el nu vede pe unde calcă, nu se uită la nimeni, şi merge ca un somnambul, parc-ar pluti.

Trei ani am căutat pe uliţile capitalei figura aceasta, şi n-am găsit-o. Într-o zi mă-ntorceam cu mai mulţi prieteni de la Universitate. În dosul pasajului aud pe cineva zicînd : „Uite Eminescu !" Toţi ne oprim să-l vedem. Un om în vîrstă, bine făcut, rotund la faţă, fără plete, îmbrăcat ca toţi oamenii... Îl văd suindu-se-n tramvai — mă despart de prieteni şi mă urc şi eu. M-aşez în faţa poetului şi-l privesc, dar cu ce sfială ! El ţine pe braţe un ghiozdan roş pe la margini ; degetele de la mîna dreaptă îi sunt pline de cerneală violetă, ochii lui mici, înfundaţi, cu gene rari, au privirea vagă şi ostenită a omului distras, dus pe gînduri.

Lîngă el stă o cocoană slabă și sulimenită, care-l privește fix, din ce în ce mai intrigată. Ea își șterge cu batista colțurile gurii și-și potrivește bridurile * de la pălărie cu gesturile unei persoane gata să ia o hotărîre.

— Așa-i că nu mă mai cunoașteți, domnule Eminovici?...

Eminescu se-ntoarce ; un zîmbet blînd îi luminează fața.

— Doamna A... cu ce pricină pe-aici ?

Și doamna îi spune că fata ei a părăsit „trupa" și caută un loc de profesoară ; îi aduce aminte de cînd făcea și el parte din trupă, și oftează...

— Dar d-ta ce faci aici în București ?

— Eu... dau lecții.

Suntem în strada Buzeștilor. Eminescu se ridică-ncet și face semn conductorului să oprească.

— Ce, pe-aici stai ?

Poetul răspunde c-o mișcare plictisită din cap care-nsemna și „da", și „bună ziua", și multe de toate.

*

Cinci ani după asta. Stăm amîndoi la o masă în cafeneaua de la „Imperial". În fața noastră, la o altă masă, e un bătrîn chel, c-o figură foarte expresivă, de-o slăbiciune și de-o paloare bolnăvicioasă. Eminescu îl privește lung, milos — nu-și poate lua ochii de la el. Se pleacă încet la urechea mea :

— Oare cine-o fi ? tu nu-l cunoști ?

— Nu... da' de ce mă-ntrebi ?

— Grozav seamănă cu tata.

Întrebăm pe chelner și aflăm că-i consulul de la Salonic.

Poetul mă sfătuiește să traduc în versuri *Cei șapte de la Teba* și laudă seninătatea și măreția tragediilor clasice.

O fetiță, c-un paneraș de flori, se tot milogește pe lîngă noi, c-un aer de sfîșietoare mizerie. Aleg o garoafă și o dau poetului, care-mi spune că-i plac florile. Eminescu ridică-n sus garoafa c-un gest delicat, se uită gînditor la petalele învoalte, de un roș-închis, și, ca și cum ar relua șirul unei discuții întrerupte un moment, îmi spune :

— Degeaba, ne trebuie un poet care s-o ia peste cîmpi, nebunește... ne trebuie ceva nou, cu totul nou... un nebun,

* *Bridă* — aici cu sensul de panglică cu care se leagă pălăria sub bărbie.

dar un nebun de geniu, care să-și croiască el o formă a lui ș-un drum neîncercat de nimeni...

Eu îl privesc lung, nedumerit ; aștept să văd cu ce se leagă asta.

— Uite, dintre tinerii de azi, știi cine dă semne c-are să fie un poet mare la noi ?

— Cine ?

— Mille. Da, da, nu te uita, Mile e poet... În *Caietul roșu* al lui am găsit lucruri minunate, minunate !...

Acum prind legătura : roșața garoafei a chemat *Caietul roș*.

E tîrziu, aproape miezul nopții. Afară plouă, și cum n-avem umbrelă, o ținem mai mult o fugă pîn' la otel „Metropol".

— Rămîi la mine-n noaptea asta...

— Nu pot, am de făcut gazeta pe mîine... și mie nu-mi vine la îndemînă să scriu decît acasă la mine. Da' hai că mă sui și eu pentr-un sfert de ceas, poate-a mai sta ploaia.

Eminescu are chef de vorbă. Îmi povestește o dragoste a lui, o întîmplare curioasă, care i-a inspirat poezia *Luceafărul* și care nu se poate spune aici...

— Dar știi că sunt două aproape.

Își ia pălăria și pleacă grăbit.

Mă culc. Ascult cum răpăie ploaia pe acoperiș ; și mă gîndesc la marele Eminescu, cît îi de sărac și de chinuit. Am un bilet de loterie, și fac planuri generoase pe cîștigul cel mare, de 100.000 de lei. Aud pași pripiți pe sală... o bătaie discretă în ușă.

— Cine-i ?

Aprind lumînarea. Eminescu, ud leoarcă, își ia floarea de pe masă și, zgrebulit, c-un rîs copilăresc, îmi zice „noapte bună" și pleacă.

Pentru prima oară poetul îmi da de gîndit.

„BENE-MERENTI"

Sunt vro cincisprezece ani de cînd am aflat și eu că în țara noastră există un semn dinstinctiv, o medalie care se dă numai oamenilor de un real talent, acelor cari s-au

împus atenţiunii generale prin munca lor cinstită, prin operele lor de valoare. Veţi rîde de naivitatea mea cînd vă voi spune ce impresie îmi făcea la început cînd citeam într-o gazetă : „S-a dat medalia «Bene-merenti» d-lui Cicerone Protopopescu pentru preţioasele sale lucrări literare". Mai întîi, fireşte, un sentiment de mulţumire, de mîndrie naţională, căci gloria unui talent se răsfrînge şi asupra neamului din care s-a ridicat : iată, îmi ziceam, încă un om însemnat care ne face cinste, care a muncit pentru ţara asta şi pe care cei de sus, cîrmuitorii statului, l-au remarcat şi l-au chemat din gloată ca pe un ales, şi i-au spus : „Uite, domnule Cicerone Protopopescu, noi am recunoscut în d-ta pe omul de merit, care a folosit ţării acestia prin munca lui onestă şi demnă, care n-a căutat să-şi speculeze arta, nici nu şi-a scoborît talentul cu care l-a înzestrat Dumnezeu la linguşiri josnice, de un detestabil exemplu pentru tinerimea neformată încă. Talentul d-tale ni s-a impus tocmai prin independenţa şi mîndria lui, şi de aceea am hotărît, în înalta şi nepărtinitoarea noastră chibzuinţă, să-ţi conferim această medalie, care e a ţării, nu a noastră — primeşte acest «Bene-merenti» şi poartă-l cu fală la piept, ca să vadă tinerimea şi să te aibă de model !" Aceasta era prima reflecţiune pe care mi-o făceam. Apoi mă interesam : cine o fi acest fericit Cicerone Protopopescu, despre care n-am auzit încă pînă azi vorbindu-se ? Şi fuga, pe la librării, în căutarea *preţioaselor opere*... Vedeţi cît eram de naiv, şi ce iluzii copilăreşti îmi făceam eu despre judecata şi simţul de dreptate al acelor cari împart asemenea onoruri ?

Astăzi ştiu cum se dau, şi cui se dau aceste pretinse semne de distincţie. Aş putea să înşir aci nume de curtizani linguşitori, cari, pentru acest nenorocit „Bene-merenti", s-au tîrît pe brînci, şi-au terfelit conştiinţa în cele mai sarbede şi mai dezgustătoare laude, pe cari numai o slugă laşă şi perfidă le poate aduce unui stăpîn credul şi vanitos. Aş putea să pun faţă în faţă pe cei cari au „Bene-merenti" şi n-au talent cu cei cari au talent şi n-au „Bene-merenti", şi să denunţ publicului, în chestia aceasta, nedreptăţi insolente, batjocuri revoltătoare cari ar sui sîngele în obraz oricărui om onest. Aş putea — dacă n-ar fi aşa de repugnant — să răscolesc mocirla literaturii de căpătuială şi să pui sub nasul împărţitorilor de favoruri toate murdăriile pe cari ei le-au medaliat, şi pe cari publicul

— adevăratul judecător — le-a aruncat la gunoi. Căci oricît ar fi de anevoie să-ţi dai samă de măsura justă a meritelor unui om, sunt şi aci adevăruri cari se impun, şi nu e conştiinţă cît de rudimentară care să nu distingă, în cele din urmă, pe un cretin de un om de talent. Aş putea, cinstiţi stăpînitori, flămînzi de linguşiri, aş putea să vă pun întrebări cari v-ar turbura, cu tot dispreţul pe care-l aveţi pentru noi cei mici, cu toată nepăsarea pe care v-o dă forţa norocului ; dar prea e brutal adevărul ca să mai fie nevoie de a-l documenta cu nume proprii... Înţeleg să împărţiţi slujbele şi misiile grase trîntorilor cari vă cadelniţează, dar să patentaţi înjosirea şi prosternarea laşă a nulităţilor, să brevetaţi lenea şi inepţia — nu vă gîndiţi ce dezastruoase exemple daţi tinerimei care vă priveşte ?

La noi, unde caracterele demne sunt aşa de rari, nu simţiţi că ar fi nevoie de o şcoală mai sănătoasă, de o deşteptare de sentimente mai înalte şi mai moralizatoare ; că de astea e lipsă în ţară la noi, nu de bizantinism şi de conştiinţi de închiriat — nu-i aşa, domnilor miniştri ? Aveţi d-voastră destulă bătaie de cap cu politica, destui clienţi flămînzi, destule guri lacome de aplecat la ugerul bugetului — lăsaţi cel puţin arta să rămîie mai curată şi mai independentă, nu ispitiţi pe bieţii tineri să vă aducă laude pe cari nu le simt, ca să capete o medalie pe care n-o merită. Nu vedeţi că pălmuiţi bunul-simţ al ţării întregi cu decretarea asta de talente din senin, că sfidaţi publicul, care vă observă, vă judecă şi se strică de rîs de bene-merenţii d-voastră ? În Franţa a căzut un guvern ş-un preşedinte de republică din cauza speculii pe care o făceau cu „Legiunea de onoare" onorabilii Vilson şi Caffarel, vestiţii fabricanţi de oameni iluştri. Uitaţi-vă o dată, de curiozitate, pe registrul sutelor de necunoscuţi pe cari i-aţi medaliat şi gîndiţi-vă ce batjocură aţi făcut din acest nenorocit semn de distincţie ! De acum „Bene-merenti" e compromis pentru totdauna. Nici lacheii d-voastră nu se vor mai simţi măguliţi să poarte la butonieră o panglicuţă pe care orice bufon trivial, orice linguşitor fără ruşine poate s-o obţie cu atîta uşurinţă ! Ce om de talent, cu puţină demnitate, va mai primi, de azi înainte, o medalie care înseamnă înjosire şi frîngere de mijloc, o medalie pe

care capriciul unui ministru o dă oricărui măscărici pentru o vorbă de haz, oricărui saltimbanc pentru o figură de echilibristică !

Tineri cari vă respectaţi munca şi talentul, respingeţi această ruşine ! Simpatia publicului, care vă citeşte, este cea mai frumoasă medalie şi cea mai cinstită răsplată cu care vă puteţi făli.

Acesta e adevăratul *„Bene-merenti"* !

ROMÂNIA PITOREASCĂ

(FRAGMENTE)

PE DUNĂRE
De la Orşova la Sulina

PORŢILE DE FIER

Soarele scapătă spre asfinţit. Crestele munţilor par aprinse. Încet, se desfac şi s-aştern pe văi perdele de umbră.

Înaintea noastră, pe luciul plumburiu al apei, se iveşte-n curmeziş mai întîi o dungă, o coamă gălbuie şi creaţă. Ne apropiem de pragul gherdapurilor *. Dunărea începe să vijiie mînioasă, — e un zbucium ş-un clocot de valuri dintr-un mal în altul. Peste-adîncimi se fac ochiuri mari, cari rotesc în loc. Ici apa se scufundă, bolborosind, ca suptă de gura unei vîltori, colo se umflă, se burduşeşte şi urlă făcînd clăbuci, bătîndu-se de stînci cari nu se văd.

Vaporul merge mai încet, mai cu pază. Patru oameni stau la roata de la cîrmă ; amîndoi comandanţii sînt pe punte, în picioare, cu ochii aţintiţi înainte : trecem printre gherdapuri. Dunărea mugeşte mai tare. Cu ochii închişi, te-ai crede într-un codru pe-o vijelie cumplită. Din fundul ei se-ntind, pe sub valuri, nenumărate braţe de piatră, gata s-apuce vasul şi să-l farme-n bucăţi la cea mai mică nebăgare de seamă. Aici, sub volbura asta de valuri, e încheietura Balcanilor cu Carpaţii. Peste pumnii lor încleştaţi, Dunărea se aruncă furioasă, rupînd cu zgomot cele din urmă stăvilare ce i se mai ridică-n cale. Şi în vălmăşagul acestei ciocniri de titani, fiecare val pare că strigă, fiecare stîncă pare că se mişcă. Deodată apa lunecă de pe zăgazul colţuros şi se întinde ca o pînză. Lupta, năprasnica luptă dintre cei doi uriaşi, cari de aci încolo au a purta străjile României, s-a încheiat. Munţii, învinşi, se dau la o parte. Zarea se deschide. Din stînga, de sub curmătura unui deal, vine rîul Bahna să întîmpine, să salute sosirea

* *Gherdap* — loc stîncos şi strîmt, întîlnit de cursul unei ape între doi munţi.

marelui fluviu la pragul ţării, cu al cărei pămînt şi destin se leagă pentru totdeauna. Din ce depărtări scoboară şi cît a luptat Dunărea ca să străbată-ncoace ! A trebuit să spintece munţii, să-şi sape albia în piatră de-a curmezişul Carpaţilor. A bătut, şi *„Porţile de Fier“* s-au deschis în faţa puterii eterne a valurilor ei.

Acum vuietul conteneşte — biruitoare, apa s-aşază între maluri, potolită, netedă ca o oglindă. Carpaţii îşi împing spre miazănoapte înălţimile învălite în codru. Cîteva stînci curioase îşi mai ridică, din desişul verde, capetele pleşuve, ca şi cum ar vrea să mai privească o dată la potopul acesta călător, căruia nimic nu i-a putut sta împotrivă.

TURNU-SEVERIN

De la Vîrciorova malurile se pleacă şi se netezesc. Întinse ogoare de porumb înverzesc zariştea. Linia ferată tiveşte drept, ca un chenar regulat, marginea apei până la Turnu-Severin, care s-arată-n asfinţitul soarelui ca-ntr-un decor de teatru. Dunărea, lărgită, taie o curbă-n ţărmul românesc şi-mpinge oraşul pe-o înălţime acoperită de arbori, din desişul cărora ies la iveală, tot mai sus, tot mai mari, case albe-nvălite cu olane roşii. Fumuri groase, negre clăbucesc din coşurile fabricilor. De departe s-aud bocănind în şantiere ciocanele de fier. Pe mal, la schelă *, furnică mulţimea, ca la bîlci.

E plin locul acesta de amintiri străvechi. Pe-aici au curs, acum optsprezece veacuri, legiunile romane, menite-a răsădi un popor nou în cîmpiile pustiite ale Daciei. Aici şi-a întemeiat mai tîrziu Septimiu Sever straja răsăriteană a împărăţiei lui, „Castrele Severiane“, din cari se mai văd şi astăzi urme (Turnul lui Sever) în grădina publică a oraşului, aşezată deasupra portului, pe-o terasă-naltă, de unde se deschide una din cele mai frumoase privelişti pe Dunăre. Aici a fost odată capitala Olteniei, scaunul vestiţilor bani ai Severinului, a căror obîrşie se pierde în adîncimea vremii, dincolo de descălecătoare.

* *Schelă* — port pe malul unui fluviu ; debarcader.

Săpăturile ce se fac prin împrejurimi descopăr ziduri antice, chipuri de piatră, scule şi monede romane — răzleţe amintiri dintr-o lume de neasemănaţi viteji, cari-au adus ş-au împînzit în cîmpiile Dunării lumina, graiul şi falnica putere a celei mai mari şi mai slăvite împărăţii din cîte-au stat sub soare.

Ce urme de uriaşi au lăsat legionarii lui Traian pe unde-au trecut! Paşii lor se cunosc prin desfundăturile munţilor. Toate li s-au supus. Stîncile s-au dat la o parte şi le-au făcut loc, apele s-au plecat speriate de umbra şi zgomotul celor dintăi poduri ce le-au încălecat. Dunărea, însăşi măreaţa şi năprasnica Dunăre, s-a îmblînzit şi s-a dat învinsă în mîinile lor. Se văd şi astăzi căpătăile podului care-a făcut nepieritor numele lui Apolodor din Damasc, ieşind din valuri, ca două braţe de gigant întinse spre cer.

Aici, pe pămîntul acesta, sfinţit de jertfe mari şi de preţioase amintiri, se ridică azi Turnu-Severin, unul din cele mai însemnate porturi ale României, oraş apusan, au clădiri frumoase, cu şcoli mărețe, cu uliţi largi şi drepte — cetate întărită odinioară, apărată de-un şanţ adînc pe care, la vreme de primejdie, îl umplea într-o clipală Dunărea, puind-o astfel subt o pavăză de apă din toate părţile, strîngînd-o la sîn, ca pe-un copil iubit, sub braţul ei ocrotitor. [...]

CORBUL. HINOVA

Vaporul spintecă netezişul apei, aurit de cele din urmă raze ale soarelui. Îndărăt, oraşul se pleacă, se cufundă-n valuri. Departe, spre miazănoapte şi apus, munţii, într-un nor de pulbere albastră, îşi undulează coama pe poalele rubinii ale cerului. Malurile ies din apă într-o înclinare dulce, desfăşurînd lanuri de grîu în limpezişul zărilor. Peste toate-o moliciune, o pace dumnezeiască se lasă de sus.

Un deal din Serbia se culcă drept în calea Dunării. Ea, liniştită, coteşte pe la capul dealului, bate-o bucată bună spre răsărit şi se-ndoaie-n formă de potcoavă în ţinutul românesc. În fundul acestei potcoave e Ostrovul Corbului, în care un război între ruşi şi turci, spun localnicii, ar fi lăsat corbilor de mîncare leşuri pentru trei ani de zile.

Un chiot lung sparge tăcerea amurgului. Pe malul stîng, căsuţe albe se ivesc dintre copaci. Turme de vite se scoboară la adăpost. În faţa pichetului Hinova, grănicerul nostru, cu arma la umăr, pare o statuie de bronz. Livezile satului se oglindesc în valuri. Cumpăna unei fîntîni se pleacă şi se înalţă ca un cocostîrc care bea apă. Orizontul se deschide, se lărgeşte din ce în ce. Ochiul străbate adînc în plaiurile ţării, pe lîngă dunga fumurie trasă de „Valul lui Traian", care, pornind din coasta Hinovii şi tăind spre răsărit dealul Stîrminii şi viile Oreviţii, se-nfundă, dincolo de Padina, în inima Olteniei. Soarele-a asfinţit. Aerul miroase a pămînt ars, stropit de-o bură de ploaie. Drumuri albe se pleacă din sat, legînd viaţa de pe pămînt cu drumul mişcător al apei. Copacii, casele fug, se şterg ca nişte năluci în urma noastră. Farmecul nopţii se-ntinde ş-astîmpără toate zgomotele pămîntului. Malurile s-apropie, ca şi cum ar vrea să-şi şoptească ceva. Pe marmura vînăt-a apei luna cerne o pulbere de argint. Toate parcă se pregătesc să treacă din lumea realităţii în lumea basmelor.

OSTROVUL MARE. RUINI

E noapte, — o noapte caldă, adîncă, liniştită. Nu se mai aude decît respirarea puternică a maşinei şi fîşiitul somnoros al apei. Luminile întîrziate ale satelor clipesc, ca nişte licurici, printre crengile copacilor. Trecem pe lîngă Ostrovul Mare. În bătaia lunei, turla bisericii, satul, viile, pădurea, toate au înfăţişarea fantastică a lucrurilor văzute-n vis.

Or fi ştiind oare pacinicii locuitori de pe acest ostrov din ce vremi de vijelie au rămas zidurile năruite, valurile de pămînt şi cele patru metereze din preajma satului? Or fi bănuind ei vrodată că, de pe monedele pe cari le găsesc, cînd îşi sapă via sau ogorul, îi priveşte chipul unui împărat roman şi că, sub vechile ruini, pe cari-şi întind năvoadele

la soare, dorm atîtea scumpe amintiri din istoria neamului lor ?

De la Severin până dincolo de Galați, mai toate satele și orașele noastre de pe malul Dunării sînt ridicate pe ruini de acestea sfinte — ziduri surpate și mormane de moloz — rămase de pe urma întinsei și glorioasei împărății, ai cărei legionari au vînzolit limanurile mărilor ș-ascunzătorile munților, zguduind pămîntul sub tropotul cailor lor. Țăranii dunăreni — plugari, păscari, împletitori de rogojini — își întăresc temeliile caselor cu cărămizi scoase din vechile zidiri romane [...]

ISLAZUL

Soarele e sus. Tot cerul e de-un albastru strălucitor. Ostroavele — grădini plutitoare — își răsfrîng în valuri răchitele argintii. Din lunci răsună tălăngi, fluiere s-aud doinind. În aerul căldicel e un miros dulce de fîneață și de sulcină. Pe dealuri, departe, tarlalele-nguste par niște velinți întinse la soare. De-a lungul țărmului stîng se-nșiră satele în lanț : case mici, tupilate, bordeie acoperite cu șovar *, și-n toate — un aer de umilință, de frică, parcă stau gata s-o rupă de fugă. Nimic din măreția uimitoare a vechilor castele de pe malurile Rinului. Pe-acolo veacuri de liniște și de siguranță au îngăduit omului să-și lege temeinic viața lui ș-a urmașilor lui de aceeași vatră, de-același colț de pămînt. Aici, pe valea Dunării, mereu au bîntuit războaiele și năvălirile de barbari. Sute de ani au bătut în părțile acestea vijeliile noroadelor flămînde și pustiitoare, în urma cărora doar grămezile de cenușă mai arătau pe unde au stat gospodării și sate. Cine să cugete la clădiri nepieritoare pe-un pămînt așa de nesigur ! Abia acum începe să s-așeze o viață mai statornică de-a lungul acestui țărm al Dunării, atît de des încercat cînd de foc, cînd de apă, cînd de înecul talazurilor de nisip purtate de vînturi.

Trecem prin fața Islazului, sat mare, frumos, aproape un orășel, așezat la vărsarea Oltului în Dunăre. Aici s-au

* *Șovar* — papură ; rogoz.

sfințit steagurile revoluției de la 1848. Aici s-au strîns întăi ș-au cuvîntat în fața poporului conducătorii mișcării : Eliade, Magheru, Tell, Goleștii. Afară, în Cîmpia lui Traian, numită de-atunci „Cîmpia Regenerării", pe pristolul * înconjurat de făclii aprinse, străluceau crucea și evanghelia — simbol de jertfă și de mîntuire. Norodul îngenuncheat, cîntecele preoților îmbrăcați în odăjdii, lumina tremurătoare a făcliilor în razele soarelui, zornăitul cadelnițelor, fumul de tămîie ce se ridica în aer, toate dădeau clipelor acelora o măreție deosebit de sfîntă și de mișcătoare. Inimile băteau mai tare. Un sentiment nou, înălțător, de evlavie, de încredere, străbătea mulțimea. Se simțeau toți mai buni, mai tari, gata de orice jertfă, înfrățiți întru același cuget. Un alt soare răsărise pe cer în ziua aceea de 9 iuniu. Frumoase și de neuitat sînt cuvintele inspirate pe care le-a rostit atunci, în ascultarea cuvioasă a norodului, preotul Șapcă din Celei :

„Dumnezeule al puterei și al dreptății, privește pe poporul tău îngenuncheat înaintea evangheliei și crucii tale. El nu vrea alta decît dreptatea ta ; ascultă și binecuvîntează rugăciunea sa. Dă putere brațului său, și dușmanii tăi vor pieri. Varsă în sînul lui curajul, în inima sa încrederea, și orînduiala în spiritul său. Dumnezeule al luminilor, tu, ce ai pus odinioară stîlpi de foc povățuitor lui Moise în pustiu, poruncește și acum îngerului tău să se coboare în mijlocul nostru și să ne povățuiască întru căile tale. Binecuvîntează din înaltul cerurilor stindardele noastre, încoronate de crucea mult iubitului tău fiu, fă-le a se desfășura pe drumul bunei orînduieli și al adevăratei glorii"...

Numele acestui preot mare la suflet și iubitor de neam a rămas legat de reînvietoarea mișcare de la '48, și țăranii din Islaz îl pomenesc cu drag în cîntecele lor :

„Să trăiască popa Șapcă,
C-a scăpat țara de clacă,
Și Goleștii cîtetrei,
Că ne-au dat cîte-un bordei."

* *Pristol* — masa pe care se țin obiectele necesare oficierii liturghiei.

Tot așa a rămas de-a pururea legat de biruințile lui Mihai Viteazu numele unui alt preot oltean, popa Stoica din Fărcaș, pe care iarăși îl cîntă poporul :

„Cîntă ciocîrlia-n vie,
Eu credeam că-mi cîntă mie.
Cîntă lui popa Farcaș,
Care sare șapte pași,
Ce iese din leturghie,
Taie la turci cîte-o mie.“

Și la toate cumpenele, în toate întîmplările mari, găsim statornic în istoria poporului nostru amestecul acesta al celor sfinte cu cele lumești — adînca, nestrămutata legătură dintre cruce și spadă.

TURNU-MĂGURELE

Încep să se desfășure bogatele holde, nesfîrșitele lanuri din Teleorman, unul din cele mai mănoase ținuturi ale țării. O lină suflare de vînt adie peste grînele coapte. Întinsa pădure de spice se-ndoaie în valuri sclipitoare. Dinspre miazănoapte, de subt un desiș de sălcii, apare Oltul. El vine-ncet, greoi, tăcut. În fața Dunării se desface-n două brațe, ca și cum ar vrea să se mai razime-o clipă pe pieptul celui din urmă ostrov înainte de a intra în marele fluviu. De partea cealaltă, din codrii Balcanilor, vine Osma. În răspîntia asta de ape, ți se pare că Oltul, despicînd voinicește torentele Dunării, a străbătut dincolo, pe țărmul pietros al Bulgariei, și trece-nainte pe sub zidurile Nicopolii.

Sîntem în fața portului Turnu-Măgurele. Orașul e retras mai deoparte, pe podișul luncii deschise între Dunăre și Olt. În lunca aceasta a fost vechiul oraș Turris, de unde se cărau în sus, pe apa Oltului, proviziile armatei pe care cuceritorul Daciei o împînzise dincolo de meterezile Carpaților. Din „Turnul lui Traian“ nu se mai vede azi decît o movilă de pămînt. Pe-aici și-au făcut vad oștile turcești, al căror șuvoi cotropitor sute de ani s-a izbit, ca de un

zid neclintit, de piepturile oțelite ale românilor. Locurile acestea au văzut la luptă pe cei mai mari și mai slăviti voivozi ai noștri : pe Mircea cel Mare, pe Vlad Țepeș, pe Radu de la Afumați și pe Mihai Viteazu, care-aștepta pîn' ce iarna-i așternea pod de gheață peste Dunăre ca să se răpadă ca o vijelie în oștile turcești și, învălmășindu-le mai mult cu iuțeala decît cu puterea, să bată și să supuie toate cetățile lor din smîrcurile Osmii pînă în talazurile mării. Ș-acum douăzeci de ani, tot pe-aici, prin locurile acestea de-atîtea ori stropite cu sînge, s-au întors ostașii noștri biruitori din cîmpiile Bulgariei. Rărite erau rîndurile, și steagurile zdrențuite de gloanțe, dar pe chipurile uscate și pline de praf ale acelor viteji cari văzuseră moartea așa de-aproape strălucea ca o lumină dumnezeiască ; toată lumea se descoperea cu respect înaintea lor — pe străzile orașului flori li s-aruncau din balcoane, și ochii se umezeau de lăcrimi privindu-i, lăcrimi de iubire, de recunoștință, de admirație. Ei aduceau cu dînșii, din tăbiile * Griviții și ale Plevnei, cele mai mari și mai scumpe trofee cu cari s-a putut vrodată mîndri o armată victorioasă — slava și neatîrnarea patriei lor.

ZIMNICEA

E cald — aerul fierbe de zăpușeală. Roata vaporului vîntură pietre scumpe în dogoreala soarelui. Fug îndărăt malurile verzi ; ostroavele parcă se învîrtesc în loc. În dreptul insulei Bîrzina se-ntinde pe țărmul stîng marele iezer Suhaia, care pornește din stuhărișul satului Vînătorii și ține mai bine de o poștă, pînă în platoul pe care-i așezat orășelul Zimnicea — veche și bogată schelă de grîne — capitala ținutului Teleorman acum șaizeci de ani, cînd, pentru paza și carantinele țării, se orînduise ca orașele de pe marginea Dunării să fie reședinți de județe. Pe șesul ce se așterne înspre apus, pînă în Rusca Lungă, a fost vechea cetate-a Zimnicii, din care nu se mai văd azi decît șanțurile de apărare. Aici se găsesc în pămînt urne de lut pline cu cenușă și sfărămături de oase, scule și rămășiți de

* *Tabie* — redută, cetate întărită cu fortificații.

podoabe femeieşti de pe vremea dacilor. Locul acesta — cel mai însemnat cimitir antic din cîte s-au descoperit la noi — se numeşte şi azi de ţărani: „Cîmpul morţilor". Mai departe, pe măguri uşor înclinate, de-a lungul malului se desfăşură în soare galbene lanuri de grîu şi inişti albastre. Pe ţărmul din dreapta, înalt, rîpos şi uscat, e Şiştovul, orăşel şi port bulgăresc. Case mici, vechi, sprijinite una de alta, povîrnite sub coperişuri de olane, au aerul unor moşnegi ce povestesc întîmplări pline de groază şi de jale. Dunărea se lărgeşte. În stînga ţărmul se lasă, deschizînd priveliști nemărginite peste ogoarele şi suhaturile * ţinutului Vlaşca. Satele fug din calea revărsărilor şi s-aşază pe dealurile depărtate. Apele aburesc de căldură. Din desişuri întunecoase de sălcii ies lişiţi şi gîşte sălbatice, momite de soare. Sitarii vineţi şi becaţele cu cioc alb şi subţiri se primblă fără frică pe lîngă vapor. Încet vîslesc din aripi pe deasupra noastră guşaţii pelicani. Departe-nainte se văd, între cer şi apă, minaretele din Rusciuc — mai demult cetate turcească, azi oraş însemnat al Bulgariei — împins în Dunăre pe-o limbă de mal.

GIURGIU. CĂLUGĂRENII

Sosim în faţa oraşului Giurgiu. Ţărmurile se depărtează. Din coşurile înalte ale fabricilor gîlgîie rotocoale negre de fum ce se risipesc molatic în zarea nesfîrşită. Dunărea liniştită, largă are aspectul unui lac frumos, poleit de razele soarelui. Un şes neted, verde, răsare în mijlocul apei. E ostrovul *San-Giorgio*, pe care-a stat odinioară un falnic castel, zidit de genovezi — stăpînitorii mărilor de-acum o mie de ani. În dreptul acestei insule se-ntinde, pe cîmpia din stînga, Giurgiul — sentinela capitalei la Dunăre — vechea şi zbuciumata cetate, stăpînită cînd de români, cînd de turci, bătută şi pusă-n flăcări cînd de unii, cînd de alţii, neştiind până pe la începutul acestui veac cărui dumnezeu să se închine, şi cui, şi-n ce limbă să-şi spuie durerile. În cinci sute de ani şi-a văzut de paisprezece ori bisericile prefăcute în geamii : creştinii trebuiau să s-ascundă prin beciuri ca să se poată închina în legea lor.

* *Suhat* — loc de păşune.

Pe aici şi-a întins pod peste Dunăre acum trei sute de ani bătrînul şi nebiruitul Sinan-paşa — spaima creştinătăţii. El venea cu oaste multă şi cu vîlvă * mare, hotărît să sfarme — o dată pentru totdeauna — stăvilarele române din poalele Carpaţilor, cuibul acesta de viteji, cari de-atîta timp stăteau străji neadormite la porţile Europei apusene şi nu lăsau puterea Semilunii să-şi întindă mai departe valurile-i cotropitoare. Pentru fericirea neamului nostru, pe vremea aceea domn în Ţara Românească era Mihai Viteazu, una din cele mai eroice figuri în istoria omenirei. Văzînd el ce potop de oaste vine asupră-i şi cugetînd că o luptă în cîmp deschis nu e cu putinţă, se retrase la cîteva ceasuri departe de Giurgiu, pe valea Neajlovului, la locul numit Vadul Călugărenilor. Aici, drumul spre Bucureşti trecea printre două dealuri acoperite de păduri. Valea era îngustă şi mlăştinoasă. La intrare era un pod lung de lemn peste băltoacele Neajlovului. Mihai trecu podul şi se aşeză în strîmtoarea aceasta ca-ntr-o cetate. Puţini erau la număr ostaşii lui, dar inimoşi, încercaţi în lupte, cu multă iubire de ţară, şi hotărîţi cu toţii a-şi da scump viaţa. Împărţiţi în cete, aşteptau pe vrăjmaş şi-şi plănuiau lovirile. A patra zi, pe la nămiezi, pîndarii de pe măguri zăriră dinspre Giurgiu un nor mare de praf întunecînd văzduhul. Pe la toacă, oastea marelui vizir, de zece ori mai numeroasă decît a lui Mihai, era împînzită la gura vadului, dincolo de pod. Din înfundăturile codrului, românii îşi măsurau vrăjmaşul cu care-aveau să dea piept a doua zi. Noaptea şi-o petrecură sfătuind împrejurul focurilor **. Cînd se lumină de ziuă, toţi erau în picioare, nerăbdători, gata de luptă.

Mărimea primejdiei îi înfierbîntă. Mihai se primblă printre ei. Privirea şi vorba lui dau sufletelor încredere şi braţelor tărie. „Cu inimă, copii, şi nu pierdeţi nici o mişcare. Gîndiţi-vă că în cumpăna bărbăţiei voastre atîrnă azi destinele ţării, mîndria şi viitorul neamului nostru !..."

Cumplită a fost lupta, şi mult sînge s-a mai vărsat până să se hotărască biruinţa acelei zile. De trei ori s-au izbit, din ce în ce mai îndîrjite şi mai furioase, cele două armate.

* *Vîlvă* — alai, pompă.
** În ediţia 1908 : *focului*.

De trei ori nenfricoşatele şiruri ale lui Mihai se răpăd dincolo de pod şi-şi despică drum cu paloşele-n gloatele adînci şi dese ale lui Sinan. Înăbuşiţi însă de covîrşitoarea mulţime a duşmanului, care părea că de ce-o tai, de ce sporeşte, românii se retrag, încet şi cu rînduială, în strîmtoarea în care turcii nu-ndrăznesc încă să se adîncească. Se lasă soarele spre asfinţit. Printre copaci se văd ostaşi legîndu-şi rănile-n pripă, nerăbdători de a-şi jertfi patriei cea din urmă picătură de sînge. În vale viermuiesc turbanele. Sinan-paşa se pregăteşte să treacă podul şi să înainteze cu toată armata. Încep clipele marilor griji. În vremea asta, iată că soseşte în tabăra românilor o ceată de trei sute de puşcaşi ardeleni. Ajutorul acesta, venit la timp, e primit ca un semn dumnezeiesc. Acum nu mai e un moment de pierdut. Mihai îşi întocmeşte iute rîndurile, s-aşază-n fruntea călăreţilor şi, smulgînd o secure din mîna unui soldat, îşi face cruce şi dă pinteni calului. Un freamăt lung, ca de stîrnirea unui vînt, cutremură pădurea. Turcii apucaseră a-şi trece o frunte de oaste dincoace de pod. Mihai se răpede voiniceşte-n ea şi-nvîrtejindu-se îşi face loc cu calul şi cu braţul în mulţimea-nspăimîntată, rătează dintr-o lovitură de stîngaci capul lui Caraiman-paşa şi-nvălmăşeşte cu ai săi şirurile rupte şi zăpăcite de iuţeala izbirii. Sinan, fierbînd de mînie, îşi ridică grosul armatei şi trece podul. Mihai se face că se retrage şi-l lasă să-nainteze puţin în strîmtoare, unde mulţimea, neputîndu-şi desfăşura rîndurile, nu mai era aşa de primejdioasă. Turcii încep să se creadă biruitori, cînd deodată se trezesc izbiţi în faţă de oastea înväpăiată a lui Mihai. Puterea, şi-mai ales iuţeala atacului neaşteptat îi opreşte-n loc ; loviturile, cari curg ca grindina, le ia văzul. Ţipetele celor dinainte aruncă groază-n sufletele celor din urmă. Măcelul se-nfierbîntă. Luptătorii sînt piept la piept. Ochii scapără, şi inimile se-ndîrjesc de-o parte şi de alta. Adînc străbate în gloată fulgerătorul voivod, lăsînd dîră de morţi pe unde trece ; ostaşii lui ucid cu mînerul cînd li se rupe spada. Ei înaintează mereu, spărgînd şir după şir, împrăştiind spaima şi neorînduiala în oastea păgînă, care-ncepe să dea-ndărăt şi să se-nvălmăşească. Cei din urmă, văzîndu-se-mpinşi spre pod o iau la fugă. Sinan se răpede să-i întoarcă. El răcneşte, blestemă şi bate-n mişei cu ghioga-i de fier. Dar strigătul morţii răsună mai tare. Oastea vizirului se tulbură toată, năpădită ca de-o furtună. Românii lovesc orbeşte. Piepturi şi capete trosnesc sfărîmate sub copitele cailor. Mulţimea, nebună de groază, îşi caută scăparea-n fugă. Fricoşii tîrăsc pe eroi. La pod se înghesuiesc să treacă deodată cai, oameni şi tunuri. Se face-o larmă ş-un învălmăşag de nu mai ştiu încotro să se mişte. Toţi poruncesc, şi nimeni n-ascultă. Unii mor striviţi de-mbulzeală, alţii s-azvîrl în mocirlă. Sinan, îmbrîncit, cade de pe pod şi-şi rupe dinţii, — un supus îl ia-n spate şi-l scapă. Soldaţi şi paşi fug laolaltă, lăsînd şi arme şi steaguri în mîinile românilor, cari-i gonesc, lovindu-i de zor, până cînd noaptea ia subt ocrotirea întunericului ei sfărîmăturile ce mai rămăseseră din marea oaste-a lui Sinan.

Mihai se-ntoarce-ncărcat de trofee. Stelele clipesc peste bălţile de sînge. Bătrînul, cruntul vizir, boceşte-n cortu-i, rupîndu-şi hainele de pe el. Năuc, nepricepînd ce-i asta, aiurit de durere, geme clătinînd din cap : „Alah, Alah !..." Şi pe cînd spahiii lui tremură tupilaţi prin bălării, din tabăra românilor se-nalţă-n liniştea nopţii cîntece de biruinţă.

ÎN MUNŢII NOŞTRI

VALEA MOTRULUI

Mergem o bucată bună pe marginea Motrului, ale cărui unde verzui, pripite se sparg pe bolovani. Apoi urcăm pe-un podiş larg şi luminos. Miresme dulci, îmbătătoare, de sulcină şi de dumbravnic, se împrăştie în aer de pe fîneţele bătute de soare. Un vînt căldicel adie, şi grînele coapte îşi leagănă spicele ca de vraja unui cîntec. În depărtare se pierd liniile încîlcite ale dealurilor întunecate de desimea codrilor. Lanurile sînt împînzite de secerători. Cîrduri de fete în cămăşi albe şi vîlnice * roşii se pleacă muncii şi-şi mişcă braţele-n tactul unei doine. Dulce răsună valea de glasurile lor. Pe mirişti şi pe şesuri alunecă-ncet umbrele călătoare ale norilor. În urma noastră, Motrul, tolănit în spintecătura dealurilor ca un balaur ostenit, îşi tremură solzii sclipitori în soare. Copacii bă-

* *Vîlnic* — fotă lucrată ca o fustă încreţită şi despicată în faţă.

ţrîni s-apleacă pe undele lui sfătoase, să le-asculte poveştile. Ele scoboară de sus, dinspre „Culmea frumoasă“, de la poalele muntelui Oslea, unde-a stat în vechime încolăcit năprasnicul şarpe cu nouă ochi, de groaza căruia se cutremura toată valea Dunării, pînă cînd într-o zi iată c-a sosit acolo Iorgovan, voinicul fără seamăn, şi s-a aşezat într-o groapă, cu calu-i năzdrăvan şi cu tolba-i de săgeţi şi cînd şarpele, flămînd, a ridicat capul să-nfulice-o turmă de vite ce păştea pe vale, Iorgovan, întinzînd arcul, l-a izbit c-o săgeată şi i-a scos un ochi, iar muntele s-a zguduit din ţiţîni de zvîrcolirile dihăniei. Şi tot aşa l-a pîndit şi l-a săgetat, pănă cînd şarpele, rămîind numai c-un ochi, a rupt-o de fugă pe la Furca Alunului, pe unde se vede şi azi dîra lui, căreia îi mai zic unii şi „brazda lui Novac“. Iorgovan s-a luat călare după el, şi unde-l ajungea, îi şi hărtănea cu paloşul o bucată din trup ; la apa Cernei însă voinicul a stat locului, fermecat de cîntecul unei zîne, iar capul şarpelui a trecut Dunărea pe la Cazane şi s-a ascuns în peştera neagră, de unde iese vara musca cea rea, care bîntuie vitele de prin meleaguri.

Departe, hăt, Motrul scapă în luminiş şi după ce soarbe undele Coşuştei, se îndoaie pe la capătul dealului Colibaşi şi trece, domolit şi gînditor, pe sub zidurile mînăstirei Strihaia, unde-a văzut într-o noapte pe Mihai Viteazu viind ostenit de război şi grăbindu-se să rîdice pînă-n ziuă, pe ruinele castelului părintesc, o biserică, pe care, de zor mare ce-a avut, a greşit ş-a zidit-o cu altarul spre miazăzi. De-acolo, bătînd spre răsărit, se lasă molatic pe şes deschis, printre imaşuri şi sămănături, pînă-n mînăstirea Gura Motrului, unde-şi descarcă undele-n Jiu. Mînăstirea, împrejmuită cu ziduri groase, sparte de vremi, e aşezată pe poalele unui deal. Acolo odihnesc oasele cuviosului patriot Eufrosin Poteca, unul din cei mai harnici apostoli şi luminători ai neamului nostru pe la începutul secolului al XIX-lea. Pe porţile de fier de la intrare, mîncate de rugină, se cunosc încă urmele gloanţelor repezite din flintele pandurilor lui Tudor la 1821, cînd, de frica lui, boierii greci se închiseseră acolo, ca într-o cetate, cu averi, arme şi arnăuţi. Pe toată valea Motrului ş-a Jiului, pornind din cîmpia Padeşului, de pe plaiul Cloşani, unde s-a ridicat întîi steagul libertăţii în mîntuitoarea răscoală de la 1821, şi pănă şi şesurile Dunării, prin toate satele Olteniei auzi vorbindu-se de „Domnul Tudor“, ca şi cum ieri ar fi trecut

pe-acolo, în fruntea puşcaşilor săi, aşa viu, şi mare, şi întreg a rămas în mintea tuturora „viteazul răzbunător“ al poporului, eroul legendar care îmbrăcase „cămaşa morţii“ pentru mîntuirea neamului să.

RÎMNICU-VÎLCII. VALEA OLTULUI

De la obîrşia Bistriţei, de sub curmătura Văleanului, mergi mai bine de trei ceasuri spre răsărit, pe sub codrii ce se lasă din culmea Părîngului, şi dai de cheia Recei, în pragul căreia se deschide fantastica peşteră Stogu. Te sui anevoie pe-o lungă scară de grohotiş pănă la intrarea ei largă, triunghiulară, din vîrful căreia atîrnă o stalactită de mărimea unui om aproape, podoabă uimitoare, ce pare că înadins stă spînzurată acolo ca să te vestească de ce minunăţii ai să vezi mai departe. Într-adevăr, de-abia faci vro douăzeci de paşi în gîrliciul peşterei, şi te găseşti înlăuntrul unei bolţi uriaşe, din tavanul şi de pe păreţii căreia atîrnă mii de stalactite lucii şi străvezii, candelabre, potire acoperite cu năframe de piatră, ciucuri mari şi perdele horbotate, din încreţiturile cărora se preling şi cad picături de apă („lapte de piatră“) pe creştetele stalagmitelor de jos, ce cresc în felurite forme, înălţîndu-se spre podoabele de sus. Mai în fund găseşti tidve de urşi, oase risipite de cine ştie cîte mii de ani ; pe sub păretele din dreapta, un izvor lunecă încet, cu sclipiri argintii, răsfirîndu-şi apa limpede ca o pînză de lumină pe lespezi netede de alabastru ; hrube înguste se deschid pe de lături, tainiţi încîlcite se scoboară în adîncimile întunecoase ale muntelui, în cari înaintezi orbăcăind, şi de la o vreme păşeşti tot mai încet, tot mai cu grijă — temeri nedesluşite te năvălesc, începi s-asculţi tăcerea pustiului, ca un copil lăsat singur în întuneric — dorul de lumina soarelui te cheamă îndărăt.

Pe sub seară scoborîm în satul Olăneşti, vestit prin băile lui de ape minerale şi prin marmura care se găseşte în munte. A doua zi dimineaţă sîntem în Rîmnicu-Vîlcii. Oraşul se urcă pe un tapşan trăgănat pe malul drept al Oltului. Biserici multe îşi înalţă turnurile strălucitoare

dintre copaci ; case vechi, ţupilate sub coperişuri mari, înnegrite de ploi, par adîncite în amintirea bunelor vremuri de demult. În fund, dealul Capela îngrădeşte vederea spre munţi ; în partea dinspre miazănoapte-i Episcopia, aşezată aici de pe la jumătatea veacului al paisprezecelea ; dincolo, spre miazăzi, se-ntinde „zăvoiul“ — grădina publică a oraşului. Cum ieşi din Rîmnic pe şoseaua ce suie spre Rîul-Vadului, vezi în stînga „Cetăţuia“, un schituleţ înfipt în vîrful unui deal înalt şi ţuguiet, loc de strajă şi de apărare în zilele de viforoase-nvăluiri. Aici a fost prins Radu de la Afumaţi şi ucis, împreună cu fiul său, Vlad, de boierii ţării răsculaţi sub Neagoe Vornicul şi Drăgan Postelnicul la 1529. În faţa Cetăţuei, de partea cealaltă a oraşului, se rîdică, tot aşa în formă de stog, dealul Troian, pe vîrful căruia generalul Magheru îşi aşezase tabăra de panduri gata de luptă în mişcarea de la 1848. Toată Valea Oltului, această mare cetate ocrotitoare a românilor în zile de primejdie, este plină de amintiri istorice. Nu e zidire veche, ruină, movilă de pămînt de care să nu fie legat un cîntec, o legendă, un nume de viteaz. Pe-aici au străbătut romanii în inima Daciei, lăsînd lagăre întărite la *Pons Aluti,* la *Buridava* şi la *Praetorium.* Sfinte ni-s văile şi măgurile acestea, — ele au văzut aievea chipul măreţ al lui Traian, codrii lor au răsunat de tropotul cailor cari duceau la biruinţă pe cei mai mari şi mai îndrăzneţi cuceritori ai lumei ; sfînt ni-i rîul acesta, cu apa învolburată şi cu nisip de aur, în undele lui s-au oglindit lucitoarele scuturi cu cei doi prunci cari sug la lupoaică — ostaşii secerători de pe columna lui Traian sînt legionarii cari acum optsprezece veacuri, în drumul lor spre Sarmisegetuza, s-au oprit în holdele părăsite de pe Valea Oltului ş-au secerat un lan de grîu ca să-şi facă provizie.

Drumul larg şi neted şerpuieşte pe malul drept al Oltului. Lungi s-aştern peste luncă umbrele plopilor înşiraţi pe marginea şoselii ; sclipesc în soare ca nişte bănuţi de argint frunzele sălciilor aplecate pe apă, şi e linişte, n-auzi decît şuietul Oltului, în aer e un miros de fîn şi de pădure, peste dealurile verzi ce se înşiră înaintea noastră se rîdică uriaş muntele Cozia, cu creştetul pleşuv în soare. După un ceas şi jumătate de drum sosim în Călimăneşti, sat cuprins şi frumos aşezat pe malul drept al Oltului. În marginea de sus sînt băile şi marele otel, în care vara e atîta

lume, şi zarvă, şi mişcare, că te crezi în mijlocul unui oraş. Ceva mai încolo, la zece minute cu piciorul, sînt binefăcătoarele izvoare — vestitele ape minerale de la Căciulata. În faţa otelului e un ostrov cu fîneaţă şi drumuri printre copaci, — în mijlocul ostrovului e o bisericuţă veche, zidită de Ion Neagoe-voivod pe la începutul veacului al şaisprezecelea. Sus, pe malul celălalt, e satul Jiblea ; pe acolo trece noua cale ferată, care desfundă munţii şi răzbate prin strunga de la Turnu-Roşu în Transilvania. Între Jiblea şi Călimăneşti e un pod umblător. De-aici valea începe să se mai strîmteze, codrii se lasă din înălţimi pînă-n matca Oltului, şoseaua pe une locuri e scobită-n stînci. Puţin mai în sus de izvoarele Căciulatei răsar din Olt sfintele ziduri ale mînăstirii Cozia. Clădită de Mircea-voivod aici, în spintecătura Carpaţilor, această mînăstire istorică a fost nu numai un loc de retragere şi de rugăciune pentru cei cuvioşi, ci şi o cetate de pază şi de ocrotire în zilele de primejdie. Vechile încăperi s-au schimbat, s-au refăcut, un turn întreg din aripa stîngă s-a desprins şi s-a prăbuşit în apă, numai zidul de-afară, în care bat valurile Oltului de mai bine de cinci sute de ani, şi biserica din mijlocul curţii au înfruntat puterea stricătoare a vremii. Înlăuntrul acestei biserici, cu frumoasa-i catapiteazmă ce pare o horbotă de marmură, cu pereţii afumaţi, cu jilţuri de piatră lustruite de vechime, la puţină lumină ce străbate prin ferestrele-i înguste, nespus de triste ţi-apar chipurile sfinţilor, ciopîrţite de suliţile păgîneşti, — din ochii lor zgîriaţi pare că vezi lăcrimi curgînd. Aici, subt o lespede cu slove şterse, odihnesc oasele marelui voivod Mircea, şi tot aici e îngropată familia lui Mihai Viteazu : maica Teofana, doamna Florica şi Nicolae-vodă. Un călugăr bătrîn ne spune că de lîngă strana din stînga altarului se face-o hrubă-n jos care merge pe subt albia Oltului şi răspunde dincolo pe celălalt mal : pe-aici a scăpat Mircea-ntr-o dimineaţă, cînd au năvălit turcii pe neaşteptate, de-au spart zidurile mînăstirii, au jăfuit-o şi i-au dat foc, iar stînca pe care-a stat şi-a ospătat bătrînul voivod în ziua aceea, o stîncă singuratică sub care urlă vîltorile Oltului, se cheamă şi azi „Masa lui Mircea“. În dreptul mînăstirii, pe malul stîng, e locul numit Bivolari, unde s-au descoperit ruini de băi romane, un izvor cald şi urmele unui drum vechi, ce se pierde printre stînci. Sus, pe brîul muntelui, ascuns în codru, e un metoh al Coziei, schitul Turnu ; în apropiere,

pe-o stîncă înaltă se văd părăginile unei zidiri îndrăzneţe — vro strajă romană pe Olt — călugării îi zic „Turnu lui Traian".

De la Cozia-n sus şoseaua urcă şerpuind prin spintecătura din ce în ce mai strîmtă şi mai prăpăstioasă a munţilor. Izvoare limpezi, cu sclipiri de oţel, s-azvîrl printre stînci în valurile grele, tulburi, gălbui ale măreţului Olt. Freamătă codrii de vuietul apelor. Departe, pe zările-nalte, vezi, peste pădurile posomorîte, cîte-o poiană verde, bătută de soare. Drumul se dă după îndoiturile Oltului, schimbînd priveliştile ca într-o panoramă, aşa că nici nu bagi de seamă cum trec cele cinci ore pe cari le faci cu trăsura de la Rîmnic pînă la graniţă. Cam pe la jumătatea acestui drum, cum scapeţi de după un morman de stînci năruite, deodată munţii se dau la o parte, o luncă veselă, luminoasă se deschide jos la poalele codrilor, vezi înainte un pod alb, mai departe drumul urcă iar şi, cotind pe după o coastă, se pierde ca o dungă de fum. În stînga se desface o vale largă, cu livezi şi ogoare de porumb aşternute la soare. Din fundul acestei văi s-aude viind un vuiet, ca un ropot de ploaie — e Lotrul, vijeliosul Lotru, care, izvorînd din depărtatele steiuri ale Parîngului, taie de-a curmezişul partea de miazănoapte a Vîlcii, deschide plaiuri frumoase, holde neaşteptate şi vetre de gospodari în ascunzişurile munţilor, mişcă mori, pive şi hierăstraie, şi vine mîndru să-şi verse în Olt undele-i limpezi, ce parc-aduc cu ele coloarea pajiştilor, răcoarea şi freamătul codrilor prin cari-au trecut. De pe podul înalt, aşternut pe gura Lotrului, ne uităm cum undele verzui ale acestui rîu învîrstează pînza lată a Oltului, întinzînd pe lîngă malul din dreapta o făşie luminoasă, ca şi cum apele celor două rîuri împreunate n-ar vrea să se amestece.

La cîteva minute de-aici, pe valea Lotrului, într-un adevărat colţ de rai, e aşezat satul Brezoiu. Mulţi orăşeni iubitori de natură, de linişte şi de aer curat vin să-şi petreacă vara aici. În faţa satului, dincolo de Lotru, se înalţă ca un foişor Ţurţudanul, de pe al cărui creştet pleşuv şi ascuţit se deschid privelişti măreţe în depărtarea zărilor, peste spinările vinete ale munţilor şi pe văile înnoptate de codri, pe fermecătoarele văi, prin cari şerpuiesc, luminoase, cele două rîuri. În spatele Ţurţudanului se văd la rînd trei munţi golaşi, trei namile de stînci ce se rotunjesc în sus ca nişte turle uriaşe : oamenii de pe-aici le-au dat numele sfinţilor Mihail, Gavril şi Vasile. Tot pe Lotru, dar în fund de tot, dincolo de meterezele Părîngului, e Voineasa, sat mare şi bogat, tăinuit în mijlocul codrilor silhui, într-un luminiş adăpostit, unde iernele sînt dulci şi verele răcoroase, şi unde retrasă şi tihnită a acelui cuib de români ne aminteşte aşa de bine veacurile petrecute de strămoşii noştri în ascunzătorile Carpaţilor, pe cînd curgeau pe şesurile Dunării puhoaiele de barbari.

De la gura Lotrului în sus şoseaua se îndoaie în urcuşuri trăgănate prin adînca deschizătură a Oltului, al cărui torent, rupînd stăvilarele munţilor, aci, strîns între ziduri de stînci, goneşte devale cu zgomot de vijelie, aci, întins la poalele unui codru, se odihneşte molcom şi străveziu pe largi aşternuturi de nisip. Drumul nostru pe Valea Oltului se încheie la graniţa ţării, din sus de Rîul-Vadului, la strunga de la Turnu-Roşu, care, în vechime, întărită de romani, purta măreţul nume de *„Poarta lui Traian"*. Aici Oltul desfundă munţii, spintecîndu-i din creştet pănă-n temelie, şi-şi deschide drum larg în văile noastre. Pe undele lui ne vin cîntece duioase din Ardeal, glasuri de dor din Ţara Bîrsei, tînguitoare doine din cîmpiile Făgăraşului, pe undele lui ne vin amintiri sfinte din Avrig, din satul care ne-a dat pe cel dintăi dascăl român, pe nemuritorul Gheorghe Lazăr. De-aici ne uităm şi cu drag, şi cu durere în sus, pe albia Oltului... Dincolo de munţii aceştia sînt fraţi de-ai noştri, ş-acolo e o parte însemnată din istoria noastră. Cîte steaguri n-au fluturat pe-aici, cîte oşti n-au curs prin strunga aceasta în multele şi sîngeroasele războaie pe cari au avut a le purta strămoşii noştri cu neamurile megieşe !

PE ARGEŞ. CURTEA-DE-ARGEŞ

De mînecate pornim călări din Cîineni pe drumul neted ce se lasă, şerpuind printre colinele plaiului Loviştea, în valea mîndră şi bogată a Topologului. Trecem prin şirul de sate ce-şi aştern livezile şi holdele pe poalele trăgănate ale muntelui Cozia, şi pe la amiază scoborîm în Sălătruc,

sat de cherestegii și draniceri, așezat între păduri de brad pe apa Topologului, ce izvorăște de sub pripoarele Făgărașului, taie-n lung toată partea muntoasă a județului Argeș, pînă-n măgurile Pleșoiului și se varsă în Olt, puțin mai sus de gura Luncavățului. Pe valea asta, în satul Bălcești, s-a născut, acum optzeci de ani, Nicolae Bălcescu, unul din cei mai mari scriitori ai noștri, înflăcăratul patriot de la '48 și neîntrecutul povestitor al celor mai glorioase zile din viața neamului nostru.

De la Sălătruc lăsăm drumul mare ș-o luăm oblu, pe cărări de codru și pe scursuri de puhoaie, peste culmea Comarnicului, care se desface din muntele Negoiu, cel mai înalt vîrf al Carpaților noștri (2.547 m.), și-și întinde spinarea ca un zid despărțitor între cele două văi frumoase și rodnice ale acestui județ: valea Topologului și valea Argeșului. Pe la toacă sosim în satul Căpățineni. O dulce boare adie dinspre miazănopate. Cîțiva nori albi își lunecă umbrele pe desișul verde al codrilor. Freamătă valea de vuietul morilor și-al hierăstraielor. În apropierea acestui sat, între doi munți păduroși, pe vîrful unei stînci uriașe deasupra rîului Argeș, stă singuratică, pustie și dărăpănată „Cetatea lui Vlad Țepeș", la zidurile căreia se zice c-au muncit, ca salahori, boierii tîrgovișteni, răzvrătiți împotriva cruntului domn. Tot pe valea asta, puțin mai jos, în dreptul satului Poenarii, se văd dărîmăturile palatului domnesc zidit de Țepeș-vodă cu aceiași salahori. Pe vremile acelea de bîntuire și de jaf, aici, în locurile acestea depărtate și sălbatice, în ascunzătorile acestea păzite de întunecoasa desime a codrilor, își închidea vajnicul voivod soția și averile, iar el se lăsa cu oastea la cîmp și sta vitejește în calea vrăjmașilor ce ne călcau hotarele.

În amurgit sosim la Curtea-de-Argeș. Cine-ar mai zice azi că acest orășel retras, liniștit, cu căsuțele lui joase, împrăștiate pe coasta unui deal, a fost odinioară capitala țării ! Nimic — nici măcar ruinele nu i-au mai rămas din vechea-i mărire. În jurul Bisericei Domnești, unde se odihnesc oasele primului nostru voivod, Radu Negru, de-abia se mai văd din bălării urmele vechiului palat al Basarabilor. Și, totuși, călători din toate părțile lumii se abat cu drag prin părțile acestea. Ei vin să vadă minunata zidire care întrupează visul voivodului-artist de-acum patru sute de ani. În mijlocul unei lunci, ce se așterne puțin mai în sus pe malul stîng al Argeșului, la

poalele Carpaților, ca din vrăjirea unor basme, răsare uimitor de frumoasă, cu turlele ei zvelte aurite, încinsă de brîie albe sculptate în piatră, strălucitoare ca un juvaier, mîndra biserică a Curții-de-Argeș. Rîdicată pe la începutul veacului al șaisprezecelea de înțeleptul și cuviosul domn Neagoe Basarab, stricată apoi de vreme, de foc și de cutremure, ea a fost din nou întemeiată și împodobită după vechile-i izvoade [...]. Zidită toată în piatră, îmbrăcată ca într-o rețea de sculpturi migălite cu o rară măiestrie, clădirea întreagă pare c-ar fi dintr-o singură bucată, și, ori din ce parte-o privești, îți înfățișează o desăvîrșită armonie de linii și de proporții. E fără îndoială una din cele mai frumoase biserici ale Răsăritului creștin. Vechea legendă spune că meșterul Manole, pentru ca s-o poată isprăvi, a trebuit să-ngroape de vie în zidurile ei pe buna și scumpa lui soție, vrînd înțelepciunea poporului să ne arate cu aceasta cîtă jertfă și tărie de suflet se cere unui om ca să poată duce până la sfîrșit o așa de grea, o așa de măreață și de minunată lucrare. În fața bisericii, pe partea cealaltă a drumului, e vestita și binecuvîntata cișmea, numită „Fîntîna lui Manole".

Puțin mai la deal, în marginea luncii, e așezat palatul episcopiei de Argeș, reînnoit o dată cu biserica. De la una din ferestrele acestui palat îmi las privirea-n jos, pe valea adormită sub farmecul lunei. Noaptea e limpede și răcoroasă. Peste toate domnește o liniște care te-ndeamnă la visuri. Numai Argeșul, călător fără odihnă, trece hăulind pe spintecătura văilor, și undele lui vorbesc într-una, cînd mai tare, cînd mai încet. Vorbesc undele lui de măreția și frumsețile Negoiului, din coapsa căruia au izvorît, de codrii lui deși, adînci, nestrăbătuți, unde fiarele șed fără frică tolănite-n luminișuri ș-ascultă ca omul cîntecul privighetorilor, unde mușchiul e moale ca perna de puf, și izvoarele, albe ca spuma laptelui, și brazii așa de-nalți, că-ți cade căciula din cap cînd stai să te uiți în vîrful lor. Vorbesc undele Argeșului de strășnicia stîncilor de la Chei, pe cari le-au biruit și le-au lăsat în urmă ca pe niște cetăți dărăpănate, vorbesc de comorile pămîntului acestuia îngrășat cu sîngele atîtor viteji, de mîndrețea plaiurilor, de rodnicia pășunilor și holdelor pe cari le scaldă, de turmele pe cari le-au adăpat, de chiotele ciobanilor și de tînguirea dulce-a doinelor, pe cari le-au ascultat cu drag în lunga și zbuciumata lor călătorie. Trece

bătrînul Argeș devale, îndoindu-și albia spre răsărit, pe lîngă orașul Pitești, [...] de-aici, din ce în ce mai potolit, se lasă în largul netezis al cîmpiilor, și, după ce-și trage în matca-i nisipoasă din stînga Neajlovul și Glavaciocul, din dreapta Vîlsanul, Rîul Doamnei, Sabarul și Dîmbovița, abate spre miazăzi, taie șesul Ilfovului și merge de se toarnă-n Dunăre, în dreptul Olteniței.

PE PLUTĂ DE LA DORNA LA PIATRA

— Dă-i drumu !

Comandă moș Vasile de la cîrmă, și Toader, desprinzînd gînjul * din pociumb **, sprinten s-aruncă pe plută, își face cruce și-nfige și el lopata-n valuri. Un dulce fior ne străbate, codrii fug îndărăt, pe obraz simțim, ca o adiere de vînt, suflarea răcoroasă a mișcării. Nici nu știm cînd s-a șters, în urma noastră, Dorna cea mîndră, cu schela de la Gura-Arinului. Departe, înainte, răsar din neguri de brădet „Pietrele Doamnei", turle de castele, scînteietoare în lumina rumănă a dimineții ; înalt și întunecat, malul din dreapta ne astupă vederea. Cu pălăria dată pe ceafă, cu brațele încordate pe coada lungă a lopeții, adus puțin de spate sub cojocelu-i fără mîneci, moș Vasile, cîrmaci vestit, pe care-l cunoaște Bistrița de patruzeci de ani, cumpănește pluta în dunga nahlapilor, strigînd lui Toader, „dălcăușul" *** (care poartă cîrma dindărăt) : „La pădure !" cînd e s-abată la dreapta ; „La cîmp !" cînd e să ție spre stînga. Iar la cotituri ne vestește locurile pe unde trecem, și strigătul lui, răsunător în pustiul apei, pare că poruncește schimbarea priveliștilor.

— Colțu Ortoaia !

Deodată perdeaua de codru se dă la o parte : căsuțe vesele se ivesc pe podișul din dreapta, zăvoaie și ceiruri **** străbătute de cărări ; spumegînd, cu vuiet spărgîndu-se de bolovani, undele Ortoaei s-azvîrl în Bistrița; pe mal vedem femei torcînd, înalte, zvelte, cu fața luminoasă, ca într-un tablou de Grigorescu, catrințe negre, strînse pe șolduri, cămăși cusute cu arnici, pe cap broboade albe.

Ușor alunecăm la stînga și scăpătăm în genunea de sub „piatra Zmîculesei". Plutașii lasă „condeiele" din mîini și privesc pe dealuri, nepăsători ; apa e lină, adîncă, tăcută ; cîteva minute înaintăm încet, așa de încet, că nici nu simțim că mergem. Dar iată că malul din dreapta purcede spre noi, rîul se deșteaptă, cîrmaciul înșfacă vîsla ș-o împlîntă pieptiș în propta torentului...

— Osoiu !

Ș-în foșnet de valuri trecem ca o săgeată prin lunca de arini, fuge tăpșanul cu satu-n spinare, fug oștile de arbori și stîncile speriate — o goană nebună, fantastică, amețitoare. Ca pe fus, munții se învîrtesc, macină izvoare și le toarnă în Bistrița. În vremea asta plutașii luptă : în mișcarea brațelor lor, în toată voiniceasca și puternica încordare a picioarelor ș-a trupului lor vînjos au ceva din măreția statuielor antice ale gladiatorilor romani. Apa se domolește... Vîslașii își dau binețuri cu oamenii de pe mal, se întreabă de-ale lor, iar bolțile pădurilor parcă vorbesc și ele...

— Gura Sunătorii !

Sunînd din unde s-aruncă pîrăul pe praguri de stînci, o clipă se vede deasupra-i sătucul risipit pe poalele Palmeșului, ș-o nouă priveliște ni se deschide înainte. Pietrosul înalt, cu gheburile-i de cămilă, pare că stă în drum să ne-aștepte.

— De ce i-or fi țancurile așa roșcate, moș Vasile ?

— Acolo sus, în frig, sînt numa trîși * uscați de vînturi, și-i cetina lor așa.

În șerpuiri largi se îndoaie strălucitorul rîu printre munții întunecați de codru. [...] Din jos de Călinești, o lungă dîră de grohotiș, năruit din coastele Pietrosului, împinge Bistrița, strîmtînd-o, înghesuind-o în malul din stînga. Înaintea noastră, la cotul Căpriții, apa se iuțește și se învolburează, iar jocul valurilor albe, de departe, îți pare-un cîrd de gîște cari bat din aripi ; peste clocotul lor repede alunecă pluta, hartuindu-se ** ca o sanie.

* *Gînj* — împletitură de nuiele sau din scoarță de tei, asemănătoare cu funia și întrebuințată în locul acesteia.
** *Pociumb* — țărus sau par bătut în pămînt.
*** *Dălcăuș* — ajutor al cîrmaciului unei plute.
**** *Ceair* — loc de pășune.

* *Tîrș* — arbust pipernicit, tufă.
** *A hartoi* — a da la o parte, a cîrmi din drum.

Scăpătăm iar într-o genune — oglindă-n care vezi copacii cu vîrful în jos. Moş Vasile bate cu muchea toporului în cuiele de la jug, apoi înfige tăiuşul în grindă, îşi leapădă cojocelul, scuipă-n palme şi apucă lopata.

— Colţu Acrii !

Ca printr-un farmec tabloul se schimbă, se trag pădurile-n lături, ş-un minunat decor de stînci se înalţă-n faţa noastră. Mugeşte Bistriţa toată, năpustindu-şi valurile-n năprasnicile ziduri, şi dă să le spargă, din ce în ce mai-nverşunată, dar stîncile se joacă cu ea, o resping, o cheamă, o răsucesc în loc, buimăcită se-ncolăceşte ca un şarpe, şi, după un sfert de ceas, se pomeneşte bătînd, din spate în acelaşi zid de care s-a izbit întîi, ca şi cum ar cerca, lovindu-l din amîndouă părţile, să-l desfunde mai curînd şi să deschidă cale dreaptă valurilor viitoare. Sus, deasupra noastră, îşi tremură frunzuliţa cîţiva mesteacăni subţiri, crescuţi pe vîrfurile stîncilor. Din cotul Colbului intrăm în strîmtoarea fioroasă de la Chei — gherdapurile Bistriţii. În huietul valurilor, luptînd din răsputeri, moş Vasile mai găseşte timp să-mi strige numele locurilor... „Scara" : din fruntea unei scăfîrlii de piatră un brad îşi întinde ramurile-n jos ca nişte braţe, de ele s-atîrnă plutaşii şi scapă cînd li se sparg plutele de stînci. În păretele din stînga, „Coiful" îşi vîrfuieşte * turla-i vînătă pe gangul unei văgăuni. Sus, pe Zănoaga din dreapta, arde „comoara de argint" a Bogolinului, un ţugui ascuţit ce luminează ca o flacără albă, şi de subt el, dintr-o spintecătură de stînci, s-aruncă-n jos, înspumată, frumoasa cascadă numită „Moara Dracului". Şi toate minunăţiile acestea trec pe dinaintea noastră cu repeziciunea lucrurilor văzute-n vis. Ieşim din prăbuşiturile Cheilor. Bistriţa se odihneşte. Moş Vasile îşi şterge fruntea de sudoare. Toată figura lui e luminată de mulţumirea omului care-a luptat cu moartea ş-a biruit-o. Stă soarele-n răscruce. Lunecăm în linişte printre păduri, pe sus se desfac poiene verzi, rarişti de mesteacăni albi ca făcliile. La cîrjoiul ** Dohotăriei malul din dreapta se pleacă dezvăluind prispe largi de pajişte sub poalele brădişului atîrnat de coastele Pietrosului. În urmă, peste norodul de măguri, în trei arcuri mari, îşi

* *A-şi vîrfui* — a-şi înălţa, a-şi ridica, a-şi profila vîrful.
** *Cîrjoi* — cot.

taie spinările pe cer Munţii Călimanului, cari-ncheie Carpaţii Moldovii.

— Balta Fagului !

Un grind întunecos s-abate la dreapta, şi iată-ne-n lumină. Suliţi de aur tremură pe pînza lată, lucie, a rîului. Vîjîind vine pe-o rîpă stîncoasă Pîrăul Arămii, — hotar, pe stînga Bistriţii, între codrii Bucovinei ş-ai noştri. Trecem vîltoarea de la gura Piscului şi strunga ostroavelor de la Cojoci, de unde se ridică un drumeac spre schitul Rarău, şi de-acolo, prin pădure, spre minunatul podiş înflorit de la Pietrele Doamnei — trei turle ascuţite înfipte sus, în creasta cea mai înaltă a muntelui Rarău, pe care-a stat şi s-a adăpostit odinioară voivodul Rareş, cu domniţa lui, Elena. Un deal rotund, îmbrăcat în brazi, se culcă-n faţa apei. Bistriţa, cuminte, îl ocoleşte, făcînd un cot larg în dreapta pe sub coama vînătă, zimţuită a Pietrosului, se lasă molcom, strîngîndu-şi undele-ntre două ziduri de codru, şi iese-n luminiş la cotul Liţului.

— Căldarea !

O horă de măguri dezvălite prind Bistriţa la mijloc. O clipă rîul doarme tolănit la soare, în miros de fîneaţă. Încet, încet, ne soarbe brădişul din fund, cotim în umbră pe la gura Pîrăului Rău, apa scade răsfirîndu-se-n larg pe matca-i bolovănoasă, grinzile-ncep să joace sub noi, se hîrşcîie pe colţii stîncilor, şi stăm. Foşnesc valurile de jur împrejur, un clocot e rîul.

— Am pus-o de mămăligă, zice moş Vasile, scărpinîndu-se în cap... Dă paru, Toadere, să săltăm grinzile...

Dar iată c-o plută ne-ajunge din urmă. Dălcăuşul îşi scoate iute cîrma, să nu i-o rupă. Fără să vrem, închidem ochii. Un trosnet, ş-o zguduitură puternică. Am pornit. Pluta care ne-a izbit rămîne înţepenită pe-aceleaşi stînci.

— Dîmbul Colacului !

Un munte-nvălit se-naltă stog în faţa noastră. Bistriţa se îndoaie frumos pe sub codri, încovrigîndu-se în jurul lui ca un şarpe ce vrea să-şi muşte coada. Zarea se-nchide, se întunecă din toate părţile. Numai în urma noastră se rupe-o strungă în negura de cetini : prin ea se văd în fund, măreţ încondeiate pe albastrul cerului. Pietrele Doamnei, încinse de soare.

— La Cruce !

Intrăm într-o genune largă. Munţii se descopăr. Privirile se odihnesc pe-nalte poiene scăldate-n lumină. Din stînga, de sub Tarniţa golaşă, vine spumegînd Pîrăul Crucii, din dreapta, Bărnărelul — sclipitoare fîşie de argint. Trecem pe sub podul de lemn ce leagă cele două maluri, pe cari stau presărate căsuţele unui sat. Lunecăm pe sub dealul Ursului şi iar năvălesc măguri din toate părţile, se muşuroiesc în jurul nostru greoaie şi mătăhăloase. Din clocotişul lor se-nalţă la dreapta mîndrul Barnar, în stînga, Bîtca lui Tîrsînă. Pîraie răpezi s-azvîrl cu vuiet în Bistriţa. Stînci mari, fioroase, îşi scot gîturile din întunericul codrilor şi s-apleacă în jos ca nişte cămile ce vor să bea apă.

— Balta Cînelui !

Rîul face-un vîrtej spre stînga, ş-amuţindu-şi valurile, ce rotesc în ochiuri, adoarme subt un mal înalt de piatră. Pluta pare că stă locului, atît de-ncet se mişcă. Moş Vasile mai bocăneşte-n chingi, cearcă tăria cîrmei şi spune lui Toader să bage de seamă la cot. În mişcările, în vorba şi pe figura lui se vede reculegerea, grija omului care va să stea în faţa unei primejdii mari şi care-şi adună toate puterile pentr-o luptă hotărîtoare. Şi-n adînca, fioroasa tăcere a cuprinsului, ne uităm la munţii îmbrăcaţi în codru, la soare, la cerul albastru, ca şi cum am căuta un semn, o prevestire de sus a soartei care ne-aşteaptă. Alunecăm din ce în ce mai repede. Scîrţie vîslele-n juguri. Un grind înalt, ţuguiat stă drept înaintea noastră, din spatele lui se ridică două ţancuri vinete, ascuţite. Tot mai aproape, tot mai puternic s-aude într-acolo mugetul apei.

— Toancele !

Pluta izbeşte-ntr-un peş * dunga şuvoiului şi, repezindu-se-n hart, şterge din fugă taraşii ** apărători de sub „Piatra lui Toader", trece săgeată prin cotul arcuit spre stînga şi intră voiniceşte în groaznica strîmtoare de la Toance. Un popor de stînci se ridică din fundul rîului clocotitor şi sfîşie-n zdrenţe toată pînza apei. Ca-n bolţi răsună urletul valurilor între înaltele maluri de piatră. De pretutindeni, şi tot mai multe şi mai ameninţătoare, se năpustesc dihăniile-n calea noastră. Moş Vasile pare că le-mbrînceşte-n lături cu lopata, aşa de voiniceşte, aşa

---

* *Într-un peş* — pe o coastă, într-o latură.

** *Tarac* — stîlp bătut în pămînt pentru a feri plutele de lovire.

de falnic îşi taie strungă printre ele, şi-n ameţitoarea iuţeală cu care trecem colţii şi pragurile strîmtorii, bătrînul şi meşterul cîrmaci pare-o făptură din basme, un năzdrăvan care a luat pluta-n tălpi şi zboară cu ea peste stînci. Gonim la stînga. Deodată valurile tac, se-ntinde Bistriţa-ntre codri. Îşi întoarce moş Vasile faţa-i luminată, se uită-n urmă la ţancurile Toancelor şi, prujind * a rîs, clatină din cap.

— Hm ! dihăniile naibii... să ne răpuie, şi mai multe nu.

Lunecă pluta uşor pe la gura Căpriţii, în stînga se înalţă Holda descoperită, în dreapta cade perdeaua de brazi pănă-n marginea apei. În urma noastră soarele se lasă pe zarea Barnarului. Lungi cărări de văpaie tremură pe trîmba de oţel a Bistriţii. Pale de umbră se lăţesc pe măguri ; focuri clipesc în depărtări. Dălcăuşul îşi aprinde luleaua şi-ngînă-ncetişor o doină haiducească...

„Sub poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel şi potolit,
Tot de voinici ocolit"

Ieşim în larg. Cîrmaciul împlîntă adînc lopata-n valuri : se-ntoarce pluta-n loc şi prinde la mal, în vatra Broştenilor.

A doua zi plecăm pân-a nu răsări soarele. Trecem pe sub pod şi scăpătăm în arcul ce se îndoaie la stînga. Pe sus piveşte poalele Hărăoaiei şoseaua care duce, peste muntele Scărişoara, la Fălticeni. De-o parte şi de alta a rîului se întinde mîndra aşezare a satului Broşteni. De-aci încolo Bistriţa se îmblînzeşte. De trei ori şi-au rîdicat Carpaţii falangele de stînci împotriva ei, de trei ori puternicele-i valuri au trecut biruitoare, în sunete de fanfară, peste prăbuşiturile uriaşelor zăgazuri. Falnică s-aşterne acum între bogatele-i maluri, împodobite de sate. De pretutindeni vin apele văilor să i se închine. Tot mai largă şi mai liniştită se lasă devale. Printre păduri tace, ca s-asculte cîntecul privighetorilor. În luminişuri cheamă casele fruntaşilor la prund şi, noaptea pe lună, le spune poveşti.

---

* *A pruji* — a glumi.

Din jos de Cărpiniș, Bistrița-și taie calea dreaptă pă-nă-n livezile Mădeiului. Soarele răsare punînd cununi de aur pe creștetele codrilor. În urma noastră, pe măgurile depărtate, se văd bungetele de brădet înnegrind zarea ca o arătură proaspătă. Priveliști fermecătoare, cari nu se pot spune cu vorbe, se deschid de pretutindeni, și fug, alunecă fantastic îndărătul nostru, și altele vin, și cele cari vin ni se par și mai fermecătoare. De pe plută, din goană, ochii noștri beau cu nesaț frumusețile acestea, cari curg și nu se mai sfîrșesc, și ne pare rău că nu le putem lua, să le ducem cu noi și să le arătăm lumii, așa cum le vedem acum, în lumina, în măreția și-n liniștea asta dumnezeiască, și să spunem celor cari nu le cunosc și nu le știu : „Iată țara noastră !..." Atunci ar înțelege deodată — ca bătrînii de pe zidurile Troiei la vederea frumoasei Elena — de ce s-au dat atîtea lupte ș-atîta sînge s-a vărsat pentru „bucățica asta de pămînt".

Pe o largă deschizătură în munții din dreapta își așterne Borca mîndrele-i gospodării. Din fund aleargă pîrăul, sărind peste înalte zăgazuri de stînci, s-aducă Bistriții stăpîne prinosu-i de unde. În stînga se-ntinde Sabasa între două dealuri descoperite, o linie ferată cară buștenii din codru. Pe maluri sînt schele de plute, ș-un pod peste rîu. Din vale de Fărcașa, între Bîtca Frumosului și Runcu Popeștilor, Bistrița o rătează de fugă, aruncă pluta peste praguri, plesnind-o de apă, și astfel, în jocuri și cîntece de valuri, intră în ținutul Neamțului ; leit în zale de oțel zorește Dreptul pe sub coastele Zahornii : zburlindu-și coama-i de argint s-azvîrle Calul peste scările Cernegurii, și-i ies în cale la hotar. Se bat nahlapii de grinzi, în tact scîrție cîrma de la spate ; ca o suveică alunecă pluta pe sub bolți de mesteacăni. Pe malul drept, în vatra Călugărenilor, se-nalță o namilă de stîncă — „Piatra Teiului". Cic-a vrut dracu odată să iezească Bistrița și, rupînd un hărtan din Ceahlău, l-a luat de-a fedeleșu* și s-a pogorît cu el în puterea nopții, dar pe vale l-a prins cîntarea cocoșilor ș-a zbughit-o Aghiuță, lăsînd stana-n bătătură, de s-au crucit oamenii cînd au văzut-o a doua zi. Cotim la dreapta pe sub podul de la Gura Largului, și deodată ni se deschide înainte minunata priveliște a Ceahlăului. Singur și posomorît, trufaș stăpînitor peste-un popor de munți, ce par pe lîngă dînsul mușuroaie, înălțîndu-și creștetu-n cer, scărmănînd norii în raghila* de stînci înfipte pe fruntea-i pleșuvă, mîndrul uriaș farmecă rîul cu puterea măreției lui și-l face să-și uite drumul și dorul de cîmpie. De pe la nămiezi pănă-n scăpătatul soarelui ne poartă Bistrița tot pe lîngă el — pleacă ea uneori, hotărîtă să nu se mai întoarcă, și iar se răzgîndește, și vine mai aproape, aciură vrăjită pe sub poalele lui, rotindu-se-n loc, scuturîndu-și platoșa-i strălucitoare, aci suspinînd din adînc, aci privindu-l lung, strigîndu-l, dînd freamăt pădurilor cu glasu-i de valuri. Într-un tîrziu își ia de seamă și pleacă mînioasă, vorbește singură, se bate de maluri, urlînd s-aruncă toată, cît îi de lată, peste înaltele praguri de la Bicaz și de la Lunca Strîmbului. Nălucesc pe tăpșane căsuțele satelor, prin văi herăstraie, din întunemici de codru răsar mărețe vechile mînăstiri : Pîngărații, Bisericanii, castel fantastic pe vîrful unei măguri, și mai în vale, Bistrița, după o perdea de plopi. Înainte, Bîtca Doamnei s-abate la stînga și ne-arată orașul — cel mai frumos oraș de munte al Moldovii — culcat între două străji înalte : Pietricica și Cozla.

La asfințitul soarelui sîntem în Piatra. Pămîntul umblă cu noi. Ceahlăul, ridicîndu-și falnic fruntea peste grinduri, ne privește încă din negurile depărtării.

ȚARA. POPORUL

Dunărea, Marea, Carpații și Prutul — iată cele patru hotare cari-ngrădesc pămîntul Țării Românești. [...]

Aduși în Dacia de împăratul Traian, rămași aici, în urma celei mai vajnice lupte ce-au văzut timpurile vechi, am păstrat în sîngele nostru vitejia acelor două popoare mari din cari ne tragem. [...] De-atunci au trecut aproape două mii de ani. Multe războaie am avut și multe nenorociri ne-au călcat în vremea asta. Vijelii cumplite-au

* *De-a fedeleșu* — ca pe un *fedeleș* (butoiaș mic de forme diferite, în care țăranii își duc apa la cîmp) ; la subțioară.

* *Raghilă* — unealtă formată dintr-o scîndură în care sînt înfipți dinți de fier și prin care se trage cînepa sau inul melițat ca să se aleagă partea cea mai fină.

trecut peste noi, la toate-am ţinut piept, şi nu ne-am dat, ş-aici am stat. Ca trestia ne-am îndoit în vînt, dar nu ne-am rupt.

Şi-am rămas stăpîni pe moşioara noastră. Ştie numai bunul Dumnezeu cu cît sînge ne-am plătit noi pămîntul acesta, scump tuturor românilor, scump pentru frumuseţile şi bogăţiile lui, scump pentru faptele mărețe şi înălţătoare cari s-au petrecut pe el.

Odihnească-n pace gloriosul Ştefan, că n-au fost spuse în deşert cuvinte mîndre şi-nţelepte pe cari ni le-a lăsat cu limbă de moarte : „Dacă duşmanul vostru ar cere legăminte ruşinoase de la voi, atunci mai bine muriţi prin sabia lui decît să fiţi privitori împilării şi ticăloşiei ţării voastre. Domnul părinţilor voştri, însă, se va îndura de lăcrămile slugilor sale şi va rîdica dintre voi pe cineva carele va aşeza iarăşi pe urmaşii voştri în voinicia şi puterea de mai înainte."

Din straşina munţilor ce-naltă marginea ţării de la Severin până la Dorohoi, rîuri frumoase, dătătoare de viaţă, şi nenumărate pîraie se despletesc, în cărări de argint, peste-ntinsele şesuri ale Valahiei şi printre dealurile blînde ale Moldovii. Singură cîmpia Ialomiţei s-aşterne tăcută, netedă, uscată — vast ostrov însetat, în mijlocul atîtor ape ce-mpodobesc pămîntul României. Doarme sub şuierul vînturilor deşertul lor, nemărginit al Bărăganului. De mii de ani visează rîuri limpezi şi lacuri sclipitoare : în zilele senine de vară visu-i se răsfrînge-n undele aerului şi-ngînă peste lanurile şi bălăriile uscate ale pustiului acele ape vrăjite, amăgitoare ale „mrejelor", aşa de frumos numite de popor „apa morţilor".

Călătorii străini cari-au străbătut văile României pe drumuri hrintuite, în căruţele de poştă de-acum patruzeci de ani, cu greu ar mai cunoaşte astăzi locurile pe unde-au umblat. Li s-ar părea că altă ţară s-a pus între Carpaţi şi Mare. Şi-ntr-adevăr, o ţară nouă s-a rîdicat de-atunci în răsăritul Europii. Moşia lui Mircea ş-a lui Ştefan, liberă şi mîndra Românie de azi nemaicrescînd în lături, a trebuit să crească-n sus, şi saltă zi cu zi — o saltă puterea tinereţii şi setea de lumină ! Din hotar în hotar, în lung şi-n lat, o prind acum, ca-ntr-o reţea, şosele netede, pietruite, şi linii ferate, înşirînd pe firele lui oraşele-nfloritoare şi sutele de fabrici ce scot la lumină bogăţiile ţării.

Astăzi, capitala noastră, care-a stat pitită prin munţi atîtea veacuri, sporeşte — singură şi puternică — în mijlocul cîmpiei dunărene, ridicînd palat lîngă palat, pe unde-şi păştea odinioară turmele legendarul Bucur. Şi largi îşi deschid acum porţile altarele luminii — treptat poporul se înviorează, se deşteaptă, la o viaţă de pace şi de muncă roditoare.

În faţa scundelor şi sărăcăcioaselor chilii, unde-acum optzeci de ani dascălul Lazăr punea în mîna copiilor cea dintăi carte românească, se-naltă falnic palatul universităţii, iar pe locul acela sfînt s-au aşezat trei statui : Eliade, Mihai Viteazu, Gheorghe Lazăr — poetul, eroul şi apostolul.

Două mari bulevarde taie-n cruciş oraşul. Dîmboviţa se minunează de strălucirea şi mîndreţa-n care se desfac malurile ei, ascunse pînă mai dăunăzi sub rădiuri * de sălcii.

De-aici, din mijlocul capitalei zgomotoase, îmi întorn gîndurile pe unde am umblat. Multe din locurile frumoase pe cari le-am văzut îmi revin acum, învăluite în farmecul depărtării, şi parcă mă dojenesc, unele că n-am spus destul, altele că n-am spus nimic de ele. Multe vor fi iarăşi pe cari nu le-am văzut încă. Dar ceea ce se rîdică mai luminos şi mai sfînt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă şi mai mîndră-ntre podoabele ţării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atîtor suferinţi, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cîntece şi înţelesul istoric al trăiniciei şi stăruinţii noastre pe acest pămînt. În marea lui putere de muncă, de luptă şi de răbdare, în mintea lui trează şi-n inima lui caldă am găsit sprijinul speranţelor noastre şi dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gîndul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvălit în zloată şi-n bătălii, muncind ca să plătească dările ţării, luptînd ca să-şi apere pămîntul, căzînd şi ridicîndu-se iar, murind în şes şi renăscînd în munţi, pururea tînăr, pururea mîndru cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie, şi mă-ntreb : ce popor a avut pe lume o soartă

* *Rodiu* — pădurice.

mai aprigă şi mai zbuciumată, ce neam de oameni a stat mai viteaz şi mai întreg în faţa atîtor dureri !

Unde-ar fi ajuns el astăzi dac-ar fi fost lăsat în pace !...

„O lacrîmă-i tremură-n glas, şi graiul lui e un suspin", zice Michelet vorbind de poporul român.

În adevăr, suferinţele acestea au pus o blîndeţă divină pe figura ţăranului nostru. Inima lui e plină de milă pentru cei nenorociţi, şi limba lui e dulce şi plină de mîngîieri.

PICTORUL N. I. GRIGORESCU

(FRAGMENTE)

VIAȚA PICTORULUI

Viața lui Grigorescu o povestesc operele lui. O viață simplă, tăcută, ordonată, puternică, închinată toată artei lui. În afară de artă nimic nu exista pentru el. Acolo și-a pus adînca lui iubire de natură, de podoabele și de tainele ei, minunate pretutindeni, dar mai ales în țara și în făptura neamului lui ; acolo iubirea de *bine*, de *adevăr* și de *frumos* — „treimea cea de o ființă și nedespărțită" a credinței lui, a singurei lui religii.

O copilărie de sfînt. S-ar părea uneori că soarta, în înțelegere cu natura, de la început alege, înseamnă și ia subt ocrotirea ei pe cei care au de spus vreo veste din cer pămîntului nostru.

Nicolai Grigorescu s-a născut în satul Pitaru * din județul Dîmbovița în ziua de 15 mai 1838, într-o casă fără noroc, plină de griji, unde sosirea acestui al șaptelea copil de bună seamă că n-o fi fost vreo bucurie. O nouă gură de

---

* *„Conacul moșiei unde locuiau părinții lui Grigorescu și unde s-a născut pictorul s-a dărîmat acum. Se cunoaște însă locul pe care era așezat, în satul Strîmbeanu, pe marginea apei Suța, care se varsă mai departe în Răstoacă. Și azi localitatea aceea poartă numele de Pitaru. Oficial, însă, comuna a încetat de a se mai numi astfel de pe la 1860, timp cînd Filip Lenș și-a măritat o fată a sa după un Costache Văcărescu, dîndu-i moșia de zestre. S-a numit de atunci Văcăreștii-de-Răstoacă, după numele noului proprietar zestraș și după numele apei care trece prin apropiere, și aceasta spre deosebire de altă comună, Văcărești, așezată lîngă Tîrgoviște, locul de naștere și proprietate a marilor Văcărești.*

La biserica din sat, unde se găsesc multe odoare dăruite de Lenș, avînd inițialele F.L., se află și azi o icoană bine păstrată înfățișînd pe sf. împărați Constantin și Elena, care poartă jos semnătura Ghiță Grigorescu și leatul 1853. Cei din sat pretind că ea se datorește lui Ghiță Grigorescu, unchiul marelui pictor, care era și el zugrav de biserici."

(Dintr-o scrisoare)

hrănit — iată ce însemna pentru bieții părinți și acest nou-venit, care putea face bine să nu mai vie ! Văzute de aici, privite *post-factum*, lucrurile acelea toate au pentru noi ceva din îndeplinirea unei scripturi. Și anii de secetă cari au trecut pustiitori peste bucățica de pămînt în care oamenii aceia își puneau munca și speranțele lor, din ce în ce mai ostenite, și tristețea acelei case fără noroc, și spuza de copii mici, și moartea neașteptată a celui ce era sprijinul și lumina atîtor vieți, toate parcă au trebuit să fie și să se întîmple așa cum s-au întîmplat, pentru ca să avem, în felul cum l-am avut, pe marele nostru Grigorescu.

Gîndul nostru se îndreaptă cu recunoștință spre ființa divină care a fost mama pictorului.

E toamnă pe sfîrșite, o ploaie măruntă și rece, un amurg trist, fără cer, din anul 1843. Într-o căruță de țară, încărcată ca de băjenie, o vedem slabă, istovită de plîns, cu șapte copilași palizi, zgribuliți în juru-i, dintre cari cel mai mare n-are încă doisprezece ani ; după un drum de două zile, sosește, cu chiu, cu vai, la București. În urmă — din atîta viață irosită pe meleagurile acelea, unde neam de neamul ei n-avea să se mai întoarcă — nu mai rămînea decît un nume, crestat pe-o cruce de lemn, în cimitirul satului : „Ion Grigorescu". Înainte... se făcea parcă și mai pustiu, și mai întuneric. Trăia în București, în mahalaua Cărămidarilor, o mătușă a ei, văduvă — femeie vrednică, bună, curată, știind să-și ție casa pahar și zilele cinstite numai cu munca mîinilor ei. La portița acelei căsuțe albe cu vechi coperiș de șindrilă au poposit cele opt vieți rămase fără nici un căpătîi.

— Tu ești Ruxando ?

Și două brațe se deschid, cu drag, să-i cuprindă pe toți. Ce încăpătoare sunt casele săracilor !

Copiii parcă s-au trezit acolo de cînd lumea. Cu veselia, cu strigătele, cu jocurile lor au pus numaidecît stăpînire pe casă, pe curte, pe uliță. Numai Nicu sta totdeauna retras. Gălăgia celorlalți îl speria. Mișcările lor violente îl făceau să se depărteze, înfricoșat ca de o primejdie. Era un copil tăcut, timid, străin pe pămînt. El se uita la oameni și la lucruri cu o privire întrebătoare, neliniștită, pururea minunată, ca și cum atunci s-ar fi deschis pentru întîia oară marii lui ochi fulgerători. Poate că și unde-l vedea așa plăpînd îl iubea mama lui mai

mult decît pe ceilalți. Într-o zi, cînd i-au adus mort pe unul din copii, călcat de o trăsură, și cum fața bietului copilaș, plină de praf și de sînge, nu se mai cunoștea, cel dintîi strigăt al ei a fost : „Unde-i Nicu ?..." Cine știe ce presimțire, ce tainică vedere în viitor striga astfel din întunericul acelei spaime, din adîncimile acelei dureri ?

De-acolo, din căsuța aceea primitoare a mătușii Maria, porneau cele dintăi amintiri ale pictorului.

„Cu acul ne-a crescut biata mama. Și o dată n-am auzit-o plîngîndu-se, ori blestemînd, ori spunînd vreo vorbă rea. S-a trudit, sărăcuța de ea, ș-a învățat singură să citească și să scrie, ca să ne poată învăța și pe noi puțină carte. Că ce școli erau pe vremea aia ?... De dimineață pînă în noapte muncea și ne îngrijea s-avem de toate. Surorile începeau să coasă și ele. Un frate mai mare intrase ucenic la un unchi al mamei, zugrav de biserici... Se vede că era în neamul nostru, că mult îmi mai plăceau și mie icoanele cînd eram mic. Pentru mine, sfinții erau vii : stam cu sfială înaintea lor, și eram încredințat că și ei se uită la mine, mă așteptam să-i aud vorbind, să-i văd mișcîndu-se, ridicînd mîna să mă binecuvînteze. La zece ani am intrat și eu la un iconar. Da' era un om sucit, Dumnezeu să-l ierte, și rar auzeai o vorbă cumsecade din gura lui. Mă punea să mătur, să-i legăn copilul, și cînd voiam să mă uit și eu cum zugrăvește, mă lua la goană. Numai cîteodată, cînd îi frecam colorile, se mai îmbuna și mă lăsa pe lîngă el — atunci eram în culmea fericirii ; îmi vorbea blînd, îmi arăta cum se fac sfinții, îi sorbeam vorbele și mă uitam la el ca la un dumnezeu. După doi ani m-am întors acasă, ș-am început să fac singur iconițe. Era vară. Duminica mă duceam la obor. Îmi așterneam hăinuța jos, îmi întindeam marfa pe ea și-mi așteptam mușterii, ca orice negustor. Treceau femei sărace, oameni de la țară, mă întrebau cine le-a zugrăvit, le spuneam că eu... și cumpărau, bieții oameni, ziceau că-s icoane cu noroc, de la copil nevinovat. Doamne, cu ce bucurie am venit eu acasă după cea dintîi afacere a mea ! Făcusem vreo zece sorcoveți și cînd i-am pus mamei în mînă, s-a uitat la bani, apoi la mine, și m-a întrebat îngrijată de unde-s — că eu lucrasem pe ascuns icoanele.*

* *Sorcovăț* — veche monedă de argint.

Cînd i-am spus, m-a sărutat, a dat să zică ceva, și s-a întors repede cu fața spre fereastră, că-i venea să plîngă. Aceea a fost, poate, cea mai fericită zi din viața mea. Eram mare — aduceam parale în casă, bucurie la ai mei, eu, cu munca mîinilor mele... Cine mai era ca mine !"

Din umbra aceasta, din cuibușorul acesta ascuns în fundul unei mahalale din marginea Bucureștilor s-a ridicat marele Grigorescu... Singur s-a ridicat. Era un copil delicat, sfios, care se uita în juru-i cu ochii pururea proaspeți ai nevinovăției, ai acelei naivități divine care a fost farmecul puterii lui și care niciodată nu l-a părăsit. Și așa fraged și puțintel cum era, ardea de neastîmpăr, de setea de a zbura, de a pleca în lume, de a lupta, de a ispiti necunoscutul, vraja și primejdiile depărtărilor, tăcut și încrezător în el, ca prîslea cel năzdrăvan din basme. Cine știe dacă nu au într-adevăr presimțirea chemării lor pe lume copiii aceștia predestinați, în sufletul cărora, ca floarea în mugur, se pregătește să înflorească sufletul unui popor ! Altfel, cum să înțelegi siguranța cu care se duc năzdrăvanii aceștia drept la ținta lor, cu toate și peste toate greutățile ce li se pun în cale ?

Copil sărac, fără nici un sprijin, cu două clase primare, la vîrsta de paisprezece ani Grigorescu își pune în gînd să plece la Paris. Lucrează de zor la icoane, pe cari acum le iscălește, într-un colțișor, cu litere de tipar : NICU. Începe să strîngă ban cu ban din produsul micilor vînzări. Învață singur franțuzește. Își atrage, cu o icoană frumoasă, înalta luare-aminte a domnului. Se prezintă la un concurs al Eforiei Școalelor, pentru o bursă de pictură în străinătate : i se recunoaște talentul ; dar e respins, pentru că n-avea nu știu cîte clase umanioare *, pe cari le-a avut un altul... mai fericit. Rămîne, tăcut și răbdător, la iconițele lui. Se mîngîie cu gîndul că „toată piedica-i spre bine", și plin de încredere în biruința de la urmă a dreptății, muncește, muncește înainte, cu din ce în ce mai multă însuflețire. Face un tablou istoric mare, *Mihai scăpînd stindardul,* pe care-l pune în fereastra unui zugrav, unde, văzîndu-l aga ** de pe atunci, beizadea

* *Umanioare* — totalitatea studiilor considerate ca bază a culturii unui om.

** *Agă* — șef al agiei, avînd atribuțiile prefectului de poliție de mai tîrziu.

Mitică (Ghica), și minunîndu-se de frumusețea lui, îl ia și-l duce domnitorului Barbu Știrbei, care-l cumpără cu o sută de galbeni.

Un șir de izbînzi : cîteva icoane la Căldărușani, între cari *Izvorul tămăduirii*, ce împodobește aghesmatarul din curtea mînăstirii, pun pe „meșterul Nicu" printre cei mai căutați zugravi de biserici. Se lămurea uneori în contractele zugravilor : *„Iară chipurile de la catapeteasmă să fie de meșterul Nicu"*. Lucrează aproape doi ani la mînăstirea Zamfira din Prahova.

O duioasă amintire din vremea aceea :

„Eram de cincisprezece ani cînd meșterul care zugrăvea biserica de la Zamfira m-a luat cu el să-i fac sfinții de la catapeteasmă. Acolo am cunoscut o fetiță tot așa cam de vîrsta mea. Foarte frumoasă. Aveā niște ochi mari albaștri, și-n toată figura o expresie dulce, de-o cumințenie îngerească. Și, nu știu cum, că ne-am pomenit prieteni. Seara, cînd isprăveam de lucru, ne-ntîlneam în grădina bisericii. Era vară, liniște, frumos ca în vis. Și ne plimbam alături, ținîndu-ne de mînă, și nu ne spuneam nimic. Da' eram așa de fericiți, cum numai la vîrsta aceea poți fi. Cînd ne despărțeam, ne strîngeam de mînă, ne șopteam încetișor : «Noapte bună», și ne dam întîlnire pe a doua zi, tot la ceasul și în locul acela... Ea era pentru mine tot ce făcuse Dumnezeu mai frumos pe lume. Și nici nu mai puteam gîndi altceva. Odată, plecase zugravul la tîrg, și se vede că se-ncurcase la vreun chef, c-a lipsit două zile. Ajunsese cu lucru la turla cea mare din mijlocul bisericii, unde mai rămăsese de făcut un serafim în creștetul bolții. Îmi isprăvesc eu ce-aveam de isprăvit și mă urc pe schele, mă cocoțez pe un scaun, ca s-ajung, și cît oi fi lucrat eu acolo nu știu, da' cînd dau să mă depărtez puțin ca să văd ce făcusem, o dată aud, de la spatele meu, glasul jupînului : «Bravo, mă băiete, să trăiești ! E cel mai frumos înger pe care l-ai făcut tu. Leită Măriuca popii, da' parcă-i și mai frumoasă aici.» Fără să vreau, făcusem chipul de care tot sufletul meu era plin..."

Acolo cunoaște Grigorescu pe călugărul Isaia, un bătrîn foarte deștept, și om purtat, care povestea frumos tot felul de minunății de prin țările pe unde umblase. Bănuia oare povestitorul ce suflet îl asculta ? Plănuiesc să plece amîndoi la Paris. Și încep să se pregătească. De astă dată se pare că nu mai e nici o piedică. Se duc mai întîi la M-rea Neamțului, locul de mătanie al călugărului Isaia. Acolo bătrînul se îmbolnăvi. Așteptîndu-i vindecarea, meșterul Nicu zugrăvea icoane. Și ce icoane făcea el acum !... Una din aceste minuni ajunge în mîinile stariții de la mînăstirea Agapia, maica Tavefta Ursachi, „o femeie care ar fi guvernat o țară", cum spunea pictorul. De mult căută maica Ursachi un zugrav pentru biserica cea mare a mînăstirii. Locurile erau frumoase, călugărul Isaia nu se mai îndrepta, și trei mii de galbeni erau pe atunci o avere. Tînărul zugrav își tîrgui din Iași ce-i trebuia, ridică schelele și s-apucă de lucru. Parisul era din nou amînat. Norocul Agapiei !

AGAPIA

Trei ani frumoși în acest loc retras, al cărui nume însemna *iubire*. Toată întîrzierea, toată vremea asta de așteptare, petrecută în ruga cea mai curată a muncii, s-ar zice că e un *noviciat* * — o pregătire a sufletului pentru a putea intra în tainele artei.

Pentru istoricul picturii noastre bisericești — cînd se va scrie odată această istorie — biserica Sfinții Voivozi de la Agapia va fi ca un larg și luminos limpeziș de cîmp, după o îndelungată rătăcire prin codru. Un curent de aer sănătos străbate și în arta noastră religioasă.

Sfinții lui Grigorescu sînt vii, omenește vii, și destul de sfinți prin expresia de bunătate, de îndurare și de evlavie pe care pictorul a știut să le-o dea, fără să-i desfigureze, fără să bizantinizeze prea mult, înțelegînd instinctiv că un sentiment ceresc nu poate decît *înfrumuseța* o figură omenească. De altfel, încă de pe atunci el nu lucra decît avînd înaintea lui un model viu, care să-i dea una din dverele ** altarului i-a pozat profesorul de la

* *Noviciat* — ucenicie.
** Dveră — iconostas.

Iași, Miltiade Ţoni — un tip de frumusețe ; pentru Maica Domnului, cutare femeie din Filioara ; băiețașul unui dulgher — pentru copilul Isus ; iar cutare măicuță, uitată de vremi, slabă, cocoșată și zbîrcită ca un hrib, cată azi cu jale la sfînta Varvara, își vede tinerețea ei acolo, aidoma gura și ochii ei de-acum cincizeci de ani, și zice oftînd : „Mare dar ș-aista, Doamne. Eu am să fiu oale și ulcele, ș-aici... tot așa am să stau."

Cu ce drag își aducea el aminte de anii aceia de aprigă încordare la o muncă îndrăzneață, uriașă pentru vîrsta lui fragedă, dar nu și pentru puterile lui, cari în adevăr erau supraomenești !

„Toată noaptea visam numai îngeri și scene religioase. Erau zile cînd tot ce făceam, tot ce făcusem mi se părea trist, fără viață, fără armonie, și atunci îmi venea să las toate baltă și să plec în lume. Intra o rază de soare, și deodată se lumina și biserica, și sufletul meu.

Pe-atunci noi n-aveam nici un fel de orientare în artă. Era o carte veche, cu slove chirilice, care ne da rețete de la Muntele Athos pentru prepararea colorilor și cîteva lămuriri despre vîrsta, îmbrăcămintea, viața și însușirile fiecărui sfînt. Atît. Încolo, făceam fiecare cum ne tăia capul. Și-n meșteșugul ăsta al nostru, cînd stai și migălești mult, mult la un lucru, de la o vreme nu mai știi ce faci. Nu mai vezi. *De aceea, uneori lăsam bidinelele, ș-o luam razna peste munți, cu pușca la spinare. Umblam așa cîte-o zi-ntreagă ; și cînd m-apucam a doua zi de lucru, parcă eram alt om.*

Într-o dimineață ne vine vestea că s-a ales Cuza domnitor în amîndouă capitalele. Am lăsat tot, am pus șaua pe cal, și fuga la tîrg. Atunci am văzut eu ce va să zică bucuria unui popor. Cîntece, jocuri, chiote în toate părțile. Îți ieșeau oamenii în drum cu oala plină cu vin ; care cum se întîlneau luau vorba de Cuza, de unire, se îmbrățișau și încingeau horă în mijlocul drumului. Și era un ger de crăpau pietrele. Da' unde mai sta cineva în casă ? Am văzut bătrîni cari plîngeau de bucurie. Vro săptămînă n-am mai putut lucra. Trimiteam la tîrg de două ori pe zi după vești. Plăteam cîte trei și cîte patru sfanți * *pe-o*

* *Sfanț* — veche monedă de argint.

gazetă, și ne strîngeam toți s-ascultăm noutăți — «novitale», cum se zicea pe atunci. Nici nu era chip să ne mai gîndim la altceva. Mi-aduc aminte că stam seara pînă tîrziu și făceam desenuri alegorice despre Unirea Principatelor... Vremi de credință erau acelea ! Era mai multă iubire între oameni, și mai multă cinste."

Pictura de la Agapia — pictură murală în ulei — amintește, prin moliciunea liniei și prin căldura coloritului, factura maiștrilor italieni ai Renașterii, despre ale căror opere Grigorescu doar din auzite și din palide reproduceri de va fi știut ceva la vremea aceea. Dar cu siguranță că era înrudit cu ei. Da, între Grigorescu al nostru și între Tiziano, Leonardo da Vinci sau Andrea del Sarto erau legături de suflet, cari sunt mai puternice decît cele de sînge. Prin sentimentul *adevărului*, care trebuie să fie același în toate timpurile și la toate popoarele, prin farmecul spontaneității, prin revelația pe care o dă împărtășirea directă cu natura, prin credința adîncă, aproape mistică, în puterea *darului* ce vine mai de departe și merge mai departe decît hotarele unei biete vieți omenești, prin acestea și prin multe alte neștiute legături, Grigorescu era frate cu uriașii aceia fără de asemănare din veacul de aur al artei creștine.

Cum intri în biserică, e în dreapta un sfînt Vlasie, în picioare, așteptînd parcă un cuvînt, un semn, o minune de la Dumnezeu, gînditor, senin gînditor, în atitudinea lui cuvioasă de schivnic, pe care nici o bucurie lumească nu-l mai ispitește și nici o suferință nu-l mai tulbură. E atîta viață cucernică în figura și în toată ființa acestui bătrîn, de-o uimitoare putere de adevăr, de armonie și de unitate în cele mai mici amănunte, încît, dacă n-ai ști, dacă nu ți-ar spune pisania bisericii de cine și cînd e zugrăvit, greu ți-ar veni să crezi că e opera unui tînăr de douăzeci de ani, care nu făcuse nici o școală, care n-a văzut un muzeu, care, în afară de vechea carte a zugravilor, nici un fel de dumerire n-a avut de la nimeni. Și în toată pictura acelei biserici se vedea aceeași deplină înțelegere a lucrului, aceeași hotărîtă personalitate în factură. Partea omenească a sfinților i-au dat-o țăranii din sat — adevărate documente de figuri ale neamului nos-

tru — iar partea divină i-a dat-o sufletul lui. Întocmai ca maiștrii cei vechi a muncit el acolo, în biserica aceea, închinîndu-se fiecărei clipe, puind o rugăciune în fiecare urmă de pensulă — șoapta de foc a neliniștii, a frigurilor, a tuturor îndoielilor ș-a tuturor speranțelor tinereții lui, neștiutoare de ce-i pe lume.

O călugăriță i-a pozat pentru mucenica Varvara. Recunoscător, pictorul i-a făcut o icoană : În mijlocul unei lumini de foc — un fel de vînăt-auriu, care ar fi culoarea eternității — stă Maica Domnului în nori, cu mîna dreaptă pe glob, cu stînga ținînd în brațe pe pruncul Isus, care, sprijinindu-și cotul pe glob, ridică mînuța dreaptă în semn de binecuvîntare ; și ea, și copilul privesc în infinit ; de-o parte și de alta doi serafimi, în adorare, cu brațele încrucișate pe piept ; de jur împrejur, o ghirlandă de heruvimi, blonde capete întraripate, ce se pierd, cu cît se ridică mai sus, în zările înălțimii ; jos, în margine, cîteva pete albastre ne spun că ceea ce vedem acolo e cu adevărat „în împărăția cerului". Dar ce studiate sunt toate în cele mai migăloase amănunte, figuri, mîini, stofe... și ce sărbătoare de colori, ce roșu-vioriu în bogata draperie care, după ce încadrează ca o maramă chipul duios al Preacuratei, se revarsă în falduri largi peste tunica de un albastru de smalț, întinzîndu-se luminos pe genunchiul stîng și căzînd întunecat în cute adunate la picioare. Dar verdele-sclipitor de pe tunica serafimului din dreapta ! Dar albastru-stins de pe haina serafimului din stînga !... Și reflexul tuturor acestor culori, cald jucînd, ca bătaia unei flăcări, pe cămeșuța încrețită la gît a pruncului divin... Un prodigios cîntec de colori. Ce pot vorbele să spuie despre frumusețea unui cîntec ?

După trei ani, Agapia, în sărbătoare, își sfințea podoaba, de care cu drept cuvînt se poate mîndri. Din cîte biserici avem în țară, nici una nu închide o așa de aleasă comoară artistică, atîta bogăție de viață cerească, exprimată de așa de frumos, așa de curat și cu atîta putere... „Parcă nu mai e de mînă omenească !" Așa se minunau maicile clătinînd din cap. Acolo rămîne un muzeu și o școală de pictură bisericească. Lucrarea de la Agapia, sfîrșită în anul 1861, încheie prima perioadă din uriașa activitate artistică a lui Grigorescu — primul capitol din istoria vieții lui, care ar putea fi intitulat : *„Meșterul Nicu"*. Un sfînt și el — intrase în artă pe poarta cea sfîntă.

LA BARBIZON

Ș-acum toate gîndurile lui, ca scăpate din lanțuri, se îndreaptă spre Paris. E liber, e aproape bogat — Kogălniceanu îl cunoscuse la Agapia, rămăsese și el uimit de darul acestui tînăr zugrav și-i înscrisese o bursă în bugetul Moldovei — nimic nu-l mai poate opri. Vine în București, lasă familiei o bună parte din bani. Își regulează toate cu acel spirit de ordine care a fost una din puterile de căpetenie ale fecundei lui vieți, și — în sfîrșit ! — pleacă. Fără tovarăș — bătrînul Isaia, simțind că i s-apropie ceasul, se retrăsese la Sfîntul Munte — pleacă din Galați cu vaporul pe Dunăre. E o dulce dimineață de toamnă. Satele de pe mal, cu smeritele lor bordeie acoperite cu stuf, cumpenele de fîntînă, șirurile de care pe drumurile cenușii, turmele de pe șesuri, pădurile rumenite, toate mîndrele priveliști ale țării lui parcă-l strigă din urmă, parcă spun duios ochilor lui însetați de lumină și încărcați de visuri : „Ochilor, ochilor, să nu ne uitați"... Nu, nu, n-au să vă uite !

Parisul. Ce era orașul acesta pentru tinerii noștri de pe-atunci ! Pentru Grigorescu, Parisul e o școală. Aici se poate învăța. Aici vechii dascăli spun taine mari celui chemat să le audă și să se pătrundă de puterea lor. Pînzele de la Luxemburg, minunile de la Luvru, atelierele pictorilor, astea-s Parisul lui. Toate celelalte ademeniri ale fermecătorului oraș îi rămîn necunoscute. Și e de douăzeci și trei de ani. Lucrează cîteva luni în atelierul lui *Cornu*. Un concurs la Bele-arte ; se prezintă și el între cei mulți chemați. Subiectul — cu ce haz ne scanda pictorul acestui juvaer al academismului în floare pe vremea aceea ! — „O luptă antică între doi păstori, la stînga, în primul plan, un stejar bătrîn, la dreapta, o apă curgătoare, în fund, munții"... Reușește printre cei zece cari, după opt zile, trebuiau să treacă, în loji separate, proba hotărîtoare — *„Le concours de l'arbre"*. Pleacă să facă studii de copaci la Fontainebleau ; și vasta pădure seculară îl prinde și-l ține în lumea ei de mistere... trei ani. Aici sufletul tînărului zugrav de icoane primește marele botez al artei, aici, în mijlocul pădurii sfinte, care a fost școala și templul celor dintîi peizagiști și celor mai glo-

rioşi pictori ai Franţei. Pe vremea aceea de curată şi profundă adorare a Frumosului, se vedeau închinătorii artei pornind de mînecate, din satul Barbizon, cu sarcina la spinare, răznindu-se *, fiecare pe cărăruia lui, pe subt uriaşele bolţi de umbră, spre locul lui de întîlnire cu natura, în căutarea clipei eterne. Şi drumeţii aceia simpli în bluza albastră de lucrător, se numeau : Troyon, Draz, Rousseau, Corot, Millet, Daubigny, Courbet... Seara numai se întîlneau la o pipă şi la un pahar de bere, îşi aveau colţul lor, masa lor ştiută, acolo schimbau impresii, discutau artă, aruncînd uneori în tunete de glas, cu gesturi largi, gînduri proaspete, repezi, aprinse — adevărate revelaţii — scăpărări de acelea ce nu se găsesc prin cărţi. Tînărul cu ochii scînteietori, necunoscutul ce se aşeza cu respect, aproape cu teamă, într-un colţişor, la măsuţa cea mai dosită, era Grigorescu. După admiraţia cu care se uita la înţelepţii aceia, după evlavia cu care asculta fiecare vorbă, lesne s-ar fi putut vedea în străinul acela tăcut, pururea dus pe gînduri, cel mai harnic, cel mai însetat de a învăţa ucenic al lor.

Iată care a fost şcoala, şi ~~iată~~ cine au fost — fără ştirea lor — cei mai buni dascăli de la cari şi-a învăţat Grigorescu secretele artei lui. Ziua îi vorbea natura, seara îi vorbeau tălmacii ei. Şi în sufletul lui pururea în friguri, noaptea, dospeau vedenii şi vorbe, şi tot alte înţelesuri, şi tot alte puteri izvorau în el, împinse din adîncimile necunoscute ale unei vieţi ce parcă nu mai era a lui, ce de bună seamă că nu era *numai* a lui.

În zori, cel care pornea înaintea tuturor la lucru era Grigorescu. De multe ori pleca pentru mai multe zile. „Afurisit stăpîn, cum îl încarcă pe bietul băiat !" Îl căina într-o zi un pădurar bătrîn, uitîndu-se cu milă după el, cum ducea în spate o sarcină prea mare pe seama unui trupşor micuţ şi delicat ca al lui.

O mînă de om era, însă vrednic şi inimos, lucru mare, şi iute la treabă, şi toate le făcea cu acel farmec al puterii ascunse care dă precizia şi eleganţa mişcării.

Trei ani — ce repede trec zilele cînd munceşti ! — trei ani n-a mai ştiut nimic din ce se petrece pe lume. Ca un pusnic a trăit acolo, ş-a lucrat, a luptat cu toată aprinderea, cu toată frenezia, cu toată setea de a birui a celor douăzeci şi trei de ani. Au tăcut în el şi dragostea de ai lui, şi dorul de ţară, şi toate celelalte griji de viaţa lui, de sănătatea lui, de ce viitor îl aşteaptă, toate au stat adormite, subt încordarea, sub frigurile acelor zile de muncă pasionată. Frigurile erau în sîngele lui ! De pe atunci trebuie să fie copia aceea puternică după tabloul de la Luvru al lui Prud'hon : *La justice et la vengeance divines poursuivant le crime*, pe care Grigorescu a trimis-o pinacotecei noastre, şi care, pusă alături cu originalul, ar putea, cu foarte bună dreptate, să ridice întrebarea : „Unde-i mai multă emoţiune ?"

* *A se rǎzni* — a se izola.

Dar vremea trece, şi melancolia străinătăţii, a depărtării începe să aştearnă ca un fel de umbră de amurg pe lucrurile cari-l înconjoară.

De trei ani nu mai auzise o vorbă românească.

În vara anului 1864 vine în ţară şi — dintr-un sentiment de datorie, căci fusese bursierul statului — se pune la dispoziţia Ministerului de Culte. Ministrul îi spune :

— N-avem nevoie de d-ta.

— Atunci ?

— Atunci, nimic. Să-ţi vezi de treabă.

Şi şi-a văzut de treabă. Şi-a luat pe pînză cîte o fărîmă de suflet, de pămînt şi de cer, podoabe din podoabele patriei care n-avea încă un locşor pentru el, şi s-a întors iar la şcoala şi la maiştrii lui de la Barbizon.

Natura-i frumoasă pretutindeni. O lume nouă la fiecare pas. Şi Grigorescu se simţea din ce în ce mai atras, mai *învăluit* în misterul acestor frumuseţi. Era un suflet în ele. Dincolo de forma, de coloarea şi de structura lor era un suflet. Îl presimţise el, aşa vag de tot, în unele zile de hoinăreală pe muncelele Agapiei. Acum însă îl *simţea*. Îl simţea cu nelinişte, aproape cu frică. Da, era acolo, în tăcerea pămîntului, în norul ce lunecă încet pe albastrul cerului, îndărătul frunzei care tremură, în vibrarea aerului, sub scoarţa copacilor şi sub muşchiul stîncilor, pretutindeni şoptind lucruri adînci şi neînţelese, de pretutindeni chemîndu-l, privindu-l mereu, mereu vorbindu-i prin semne, prin jocul petelor de umbră

și de lumină, ca o ființă de departe, din alte văzduhuri. Și el se lupta să priceapă. O luptă strașnică era viața lui. Fiecare dimineață îi aducea o speranță nouă, și fiecare seară o nouă disperare. Veșnic nemulțumit de lucrul lui, răzînd de cîte zece ori o pînză, plecînd și întorcîndu-se de cîte zece ori în același colțișor de natură, care mereu tot altceva-i spunea din marele mister, și el mereu întrebînd, simțind că, dincolo de liniile și de colorile cari se văd, mai e ceva care nu se vede, și care totuși trebuie să se vadă. *Trebuie.* Că aceasta și *este* chemarea unui artist pe lume — să te facă să vezi *în vecii vecilor* ceea ce natura nu arată decît *o dată,* la fulgerarea unei clipe, o singură dată, în toată necuprinsa și spăimîntătoarea veșnicie a vremii.

Multe lucruri bune, prinse din fugă, trebuie să fi șters Grigorescu, pentru că *lui,* dintr-un punct sau altul de vedere, nu-i mai plăceau. Dar din cîte a păstrat, ce de minuni, de cari, odată ș-odată, se va vorbi cu acea definitivă admirație universală pe care operele *eterne* au toată răbdarea s-o aștepte !

Ochi visători, frumoși ochi nevinovați, cari au plîns fără să știe de ce, suflete sfioase, neînțelese, cari se ascund îndărătul feței cum se ascund unele gînduri îndărătul cuvintelor.

Curate dimineți de vară, în a căror limpede lumină toate par gătite ca de sărbătoare.

Robuști jitari *, aspri la căutătură, cari înainte de a porni în țarină, își cercetează arma, ce n-are altă menire decît doar aceea de a spune și ea o vorbă... inofensivă, atunci cînd glasul gros și mustățile lor fioroase nu vor fi de ajuns pentru a vîrî groaza în delicvenți ;

Interioruri de pădure, cu încremenirea aceea ca de vrajă, cu aerul acela de sfințenie al singurătății grandioase și al lucrurilor eterne, cu răcoarea umedă a stîncilor acoperite de mușchi și cu nu știu ce amestec de basme, de duhuri ascunse, de tăcere care așteaptă ceva ;

Apusuri de soare, cu întunecări de codru în fund, sub dogoreala din ce în ce mai scăzută a cerului, cu tăpșane

---

* *Jitar* — păzitor, pîndar.

ce se revarsă în umbră de sub poalele codrului, cu păstori ce și-aduc oile la strungă și cu pregătirea aceea de odihnă, cu învăluirea aceea dulce, în taina înserării, a tuturor formelor, ce parcă-s de abur și se topesc ;

Fagi bătrîni, uriași, cu pete ca de păcură pe trunchiul vînăt-închis, ce se înalță dintre stînci drept și puternic, despletindu-se în sus într-o pădure de ramuri ;

Și văi larg deschise, luminoase, vesele, ce parcă te îmbie să te tăvălești pe pajiștea moale, stropită cu flori, încălzită de soare ;

Și pale albe de nori pe ceruri albastre, și dealuri fumurii, departe, în adîncimea zărilor ;

Și crînguri ruginite de toamnă, cu frunze spulberate de vînt ;

Frumuseți proaspete, nemaivăzute parcă, minuni de forme și de colori, ce nu știu ce delicatețã de vis în frăgezimea și armonia lor, și totuși foarte adevărate, una cîte una s-au dezvelit ca din neguri sub puterea privirii creatoare ; și, astfel pregătite pentru taina vieții de veci, trecînd prin sufletul mare și curat al artistului, mari și curate au înviat pe pînzele lui...

Dar Grigorescu, nici vorbă, nu-i mulțumit. Cum să fii mulțumit cînd vezi cum îți scapă printre degete, și se pierde, pentru toți și pentru totdeauna, cea mai bună parte din comoara pe care *tu* ai descoperit-o !... O vezi — e la dispoziția ta — și n-o poți lua...

Caută încă, mereu caută, pururea neliniștit, sorbind puteri nouă din înseși izvoarele nemulțumirii lui. Prietenii, admiratorii lui de-abia îi pot smulge cîteva bucăți pentru o expoziție a tinerilor pictori de la Fontainebleau, în toamna anului 1866. Împăratul Napoleon III, vizitînd expoziția, cumpără din lucrările lui Grigorescu o creangă de măr înflorit și un studiu (un cap de femeie). A doua zi toate bucățile lui erau vîndute. Lumea se-ntreba : Cine-i ?... Cel care a aflat mai tîrziu noutatea asta, și cel care a uitat-o mai curînd a fost Grigorescu.

În vara anului 1867 iar îl încinge dorul de țară.

— De ce nu rămîi la noi ? . Ascultă, rămîi la noi. Ai să fii înțeles aici, și iubit, și sărbătorit de toți...

El clătină din cap, visător :

— De-ați ști voi ce frumoasă-i țara mea !...

Îşi ia o parte din lucruri, lasă restul în seama unui prieten, şi pleacă. Ciudat, ce schimbată-i pare lumea de cînd n-a mai ieşit din pădurea lui !

Vine prin Galiţia. Ce nerăbdător trebuie să fie de a-şi revedea ţara lui, de care nu-l mai desparte acum decît o zi de drum ! Şi iată că mulţimea de note interesante ce-l împresoară de pretutindeni, pitorescul acelei părăgini de lume, în faţa căreia ochii lui neliniştiţi se aprind ca de farmecul unei descoperiri, îl fac să-şi întrerupă călătoria pentru cîteva zile. Se opreşte la Lemberg. Îl opresc străzile vechi, tăcute, triste, ca orice început de moarte, hanurile mari adormite sub greu coperiş de olane [...].

A doua zi, Grigorescu deschidea ochii pe mîndrele dealuri ale Moldovei.

Acum vede el ce rai dumnezeiesc e ţara lui ! Străbate valea Siretului, oprindu-se mereu, privind în toate părţile cu uimire, cu lacrimi de iubire în ochi, căci toate-i surîd, toate-l cunosc şi toate-l cheamă duios — ape şi dealuri, păduri şi şesuri, oameni şi lucruri — toate-l strigă pe nume. O adîncă, fecundă prietenie se lămureşte între sufletul lui şi natura ţării lui.

Se poate zice că de pe atunci începe Grigorescu să hotărnicească pămîntul şi cerul patriei lui. Da, şi cerul.

Un deosebit farmec şi nu ştiu ce notă de bătrînească cinste şi cuviinţă găseşte el în satele Moldovei, în tăcutele sate ale Moldovei, cu bordeie smerite, cu ţărani blînzi cari păşesc uşor şi vorbesc încet, cu strîmbe coşere de nuiele, cu vehea bisericuţă de pe deal şi cu toată pacea sfîntă care învăluie cuibuleţele acelea de viaţă cuminte, plină de îndurare şi de evlavie. [...] Drumul lui e o preţioasă recoltă de studii. Note şi schiţe prinse din fugă, din fuga vieţii lui pururea grăbite : ratişe la drum, chervane, vite la adăpost, bîlciuri, ţigani cu şatra, o cumpănă de fîntînă într-un fund de zare, un călăreţ pe coama unui deal, o geană de lumină în spatele unui huceag, şi-n toate, din ce în ce mai lămurit, simte aerul, lumina, sufletul ţării lui.

Acum e pregătit. Taine pe cari de-abia le bănuia, una din alta încep să i se deschidă. La Bucureşti se înfăţişează

iar Ministerului de Culte şi cere un loc de profesor la Şcoala de bele-arte.

Multe se schimbase-n ţară în aceşti trei ani din urmă : domnitor nou, legi şi aşezări nouă, miniştri noi, numai răspunsul fu pentru Grigorescu acelaşi : „Nu-i nici un loc vacant".

„Dacă nu-i, nu trebuie." Îşi ia pînze şi colori şi pleacă în ţară. Căldăruşanii, Tîrgoviştea, Cîmpulung şi Rucărul sunt cele patru popasuri mai însemnate ale acestei rodnice campanii. La Căldăruşani îşi revede *Izvorul tămăduirii*, care împodobeşte tavanul aghesmatarului de lîngă biserică — o icoană din copilărie. Şi, ca şi cum ar fi vrut să-şi arate sieşi cît drum a făcut de-atunci, în după prînzul unei zile senine de pe la sfîrşitul lui iulie, îşi pregăteşte paleta şi, pînă să scapete soarele spre asfinţit, veşniceşte pe pînză scara de la arhondaric : jos, curtea mînăstirii, cu ierbuliţa ei uscată, de un verde-prăfuit ; dintr-o margine mijeşte, ca o şuviţă de fum, trîmba cărării. În mijloc, acoperind tot largul tabloului, se desface, în linii de o măreaţă simplitate, intrarea arhondaricului ; în stînga, din capătul cărării, se ridică, pe lîngă zidul alb, o scară dreaptă de lemn, care dă într-un larg pridvor deschis şi scos mai afară din masivul clădirii, deasupra strămoşescului gîrlici de pivniţă, care în vechea noastră arhitectură era o notă aşa de frumoasă şi de caracteristică sub ceardacul primitor al casei ; un călugăr se urcă-ncet pe scară ; sus, pe pazia * pridvorului, răzemat cu spatele de stîlp, un alt călugăr tînăr stă şi citeşte într-o carte mare, pe care-o ţine deschisă pe genunchi. În păretele din fund, înecat în umbră, se văd printe stîlpii cerdacului uşile arhondaricului ; o lumină caldă, din ce în ce mai potolită, se înalţă din spatele clădirii, nu vedem soarele, dar îl simţim că e acolo, arzînd ca un foc mare în dosul mînăstirii, îl simţim în aerul dogorit, în rumenirea coperişului înfierbîntat şi a coşului din stînga, pe care bat pieziş razele soarelui, cu un tremur de flacără. Umbra creşte. De prin bolţile tăcute, din fundul cerdacului, de pe sub străşini parcă vezi cum izvorăsc undele-nserării şi se împrăştie în pale cenuşii pe albul păreţilor. Din ce în ce mai întunecat se desinează pe adîncul lumi-

* *Pazie* — scîndură aşezată vertical la marginea unei streşini, în capetele căpriorilor, pentru a-i ascunde vederii.

nos al cerului acoperişul mînăstirii, care de la sînga spre dreapta coboară frumos într-o gamă de linii ritmice. Deasupra, aer care vibrează, nemărginire fără coloare, o dumnezeiască împăcare între umbra care se cerne de sus şi lumina ce, tot mai slabă, se înalţă de jos. Şi toată clădirea parcă se pregăteşte de somn, învăluită, ca-n farmecul unei poveşti, în acel suflet misterios al lucrurilor, pe care nici unul din marii constructori cu pensula nu l-a înţeles mai bine ca Grigorescu.

O pictură sobră, liniştită, puternică, plină de religie, pătrunsă de atmosfera sfîntă în care a văzut lumina. Jos, în stînga, lîngă iscălitură, pictorul a însemnat şi data : 1867. Ceea ce nu făcea de obicei.

Un ochi nou se deschidea în lumea formelor de aci înainte.

Din acelaşi timp şi de aceeaşi viguroasă factură sunt : *Bărăţia de la Cîmpu-Lung,* cu zarva şi clocoteala unei zile de tîrg ; *Vatra de la Rucăr,* cu o linişte de biserică înlăuntrul sărăcăcioasei căsuţe de ţară, unde nevasta, aşteptîndu-şi omul de la muncă, stă lîngă vatră şi-şi adoarme copilul ; *Ciobanul,* cu sarica dacică pînă în pămînt, ce-i dă nu ştiu ce aer de uriaş al munţilor... Şi tot de pe atunci e şi acel interior de şatră, învăluit într-o lumină tainică, făcută din umbră, ca în tablourile lui Rembrandt : în fund, sub cortul afumat, bătrînul zice din scripcă un cîntec de jale ; înaintea lui, o ţigancă tînără, culcată cu faţa în jos, cu spinarea goală, arsă de soarele zilelor de secere, cu tălpile picioarelor albe de praful drumului fără sfîrşit al pribegiei ; în stînga, danciul în pielea goală, cu braţele înlănţuite peste genunchii ridicaţi pînă în dreptul bărbiei ; el, foarte atent, asculta cu gîndul de a învăţa ; ea tînjeşte de dor : fără să-i vedem faţa, simţim că ascultă şi visează. E ceva antic în atitudinea ei nostalgică, în felul cum îşi ţine faţa îngropată în moliciunea braţului, în pînza aceea albă — un alb din draperiile vechilor tablouri flamande — aruncată frumos peste şoldurile ei mari şi puternice. În toate e un sentiment de melancolie care te cucereşte — parcă şi borfele lor, aşa de cald şi de armonios colorate, iau parte la cîntecul bătrînului.

Din acelaşi an, din aceeaşi vatră chiar, e *Bătrîna de la Chailly.* Cu totul alt subiect, altă ţară, altă lumină. Şi cum

se vede că e acelaşi fel de a înţelege sufletul formelor, şi acelaşi fel de a-l exprima ! E o zi caldă, într-o grădină ; rufe albe întinse pe frînghie la soare, jos o balie * rezemată de zid ; pe prispa de pămînt de lîngă scară stă o bătrînică legată la cap turceşte, stă frumos la soare, şi coase, cîrpeşte ; cum îşi ţine ochii plecaţi pe lucru, înclinarea capului adună sub bărbie aceleaşi piei zbîrcite ca şi la bătrînul din cort. Aceeaşi expresie de melancolie pe faţă, acelaşi suspin după cele duse pentru totdeauna ; aceeaşi bătrîneţe gîndind aceleaşi gînduri, aceeaşi mînă uscată încordînd, pe ac sau pe arcuş, aceleaşi degete ciolănoase. În umbră, sau în soare — acelaşi asfinţit sufletesc.

Neastîmpărat şi neobosit, prins ca într-un vîrtej ameţitor în mulţimea de frumuseţi ispititoare ce-l strigau de pretutindeni, pururi cu sufletul la pîndă, ca un vînător pătimaş, pururi în comunicare cu natura, care din ce în ce i se arătă mai prietenă, absorbit la fiecare pas de lucrul lui, de tainele artei lui, Grigorescu nici n-a ştiut cum a trecut vremea. Toată vara, şi toamna pînă tîrziu — căci sunt nespus de frumoase toamnele noastre — i s-a părut o primblare într-un cîmp de flori. Şi-a făcut un buchet mare din cele mai alese flori ale ţării lui şi, luîndu-l cu el, s-a întors iar în Franţa.

„Nu m-am mai dus la Barbizon, îmi povestea odată pictorul, c-o umbră de melancolie. Începuse să-mi fie dragă una din fetele lui Millet şi — cine ştie ? — poate că... nici eu nu i-aş fi fost indiferent dacă mai rămîneam pe-acolo. Dar mă gîndeam că ea e fata unui artist mare, că eu n-am încă nici un rost pe lume, că nu se ştie dacă-l voi avea vreodată, şi-mi ziceam c-ar fi o faptă de om necinstit s-o fac şi pe ea să îndure nevoile şi păcatele mele. M-am vindecat muncind. Ea n-a ştiut niciodată c-am iubit-o, şi nimeni n-a bănuit ce-a fost în inima mea."

De data asta se aşează la Marlotte, aproape de Barbizon. Peisaje, boi şi viţei, flori, portrete, muncitori şi ciobani... femei nevoiaşe ce de-abia păşesc sub sarcina de iarbă, pe care-o aşteaptă flămînde lighioanele de-acasă, atîtea şi-atîtea subiecte din lumea celor simpli şi buni trec în fugă pe pînzele lui — zic *trec,* pentru că foarte rar e mulţumit de ceea ce face. Sunt pînze cari ar putea să povestească amintiri pline de interes despre feluritele ta-

* *Balie* — albie de spălat rufe.

blouri ce au lunecat pe ele. Aceeași neliniște, aceeași căutare pasionată a celui mai mare înțeles în cel mai mic semn, aceeași muncă de dimineață pînă seara. Cînd se așternea pe lucru, nu mai știa de nimic. Nici osteneală, nici foame, nici frig — era cu totul absorbit de marea taină pe care i-o șoptea natura. În una din aceste zile de adîncă uitare în rugăciunea muncii n-a băgat de seamă că vremea se răcorește — era o zi umedă de toamnă — l-a pătruns răceala, și cînd s-a sculat de la lucru, a simțit că-l ține un junghi în spate. Dar ce vrea să știe tinerețea și arta, mai ales — o tinerețe și ea — de astfel de lucruri ?...

APRECIERI CRITICE

„Una din creațiunile poetului nostru, în care s-a arătat variatul lui talent ca observator psiholog, e incontestabil admirabila satiră *Liniște*. Am mai spus că tema acestei satire e poziția umilită și înjosită a artistului și a artei în societatea noastră. Tema în sine e de o importanță capitală [...].

Această temă, de un mare și adînc înțeles social, e și minunat de bine exprimată. Ar trebui s-o prescriem aici toată, pentru a arăta acea finețã de analiză psihică, acea ironie amară și batjocoritoare cu care poetul lovește în tîmpita mulțămire de sine, în nepăsarea pentru tot ce e adevărat, înalt, frumos și bun, acea revoltă a unui suflet generos, acea izbucnire a unei mîndrii legitime și acea amărăciune și durere de a vedea profanat tot ce-ți e sfînt, tot ce constituie cultul tău [...].

Să mai spunem acum cîteva cuvinte despre limba și stilul lui Vlahuță. E îndeobște cunoscută frumoasa și armonioasa limbă din scrierile lui. Și această obștească recunoaștere e incontestabil binemeritată. După Alecsandri și Eminescu, care au creat adevărata limbă poetică pentru lirica noastră, Vlahuță e demnul urmaș și emul al lor. Corectitudinea în ritm, în versuri, e tot așa de desăvîrșită ca în cele mai bune poezii ale lui Eminescu. Din cînd în cînd numai o rimă necorectă. Cîteodată, strîmtorat în marginile ritmului și rimei, poetul aleargă la fel de fel de meșteșuguri, expediente, pentru a da strofei o formă potrivită pentru exprimarea unui anumit simțămînt."

(C. Dobrogeanu-Gherea, *A. Vlahuță,* în *Studii critice,* vol. I, 1890.)

„*Dan*, roman de A. Vlahuță, este o scriere de merit apărută de curînd. Autorul, fără să fi realizat un cap de operă, cîștigă printr-însa un loc distins în literatură. Nu voiesc să intru în amă-

nunte, să discut stilul, limba și *conveniența* scrierei sale. Romanul său, așa cum este, este cu totul interesant. A făcut prin urmare operă de artă."

(Alexandru Macedonski, *Dan*, în *Literatorul* nr. 6, noiembrie 1893.)

„Întreaga sa operă este o lungă și variată critică socială, ca și proza lui Caragiale...

Așadar, spunînd că Vlahuță, în proza sa, în articolele sale și în nuvelele ori romanul său, a criticat viața socială, este un truism.

Mai important e să vedem ce a criticat Vlahuță și din ce punct de vedere a criticat. Acestea ne vor ajuta să definim psihologia scriitorului și să explicăm soarta operei sale.

Vlahuță are aceleași uri și aceleași simpatii ca și Eminescu, Caragiale și socialiștii.

Cu un cuvînt : burghezia, sub toate formele sale — negustori, arendași, proprietari de dată recentă, funcționari, clasa mijlocie („mahalaua"), militari, politicieni, profesii libere, gazetari etc — e și odioasă și ridicolă.

Un eveniment al cărui răsunet nu-l pot dovedi prin nici un text, prin nici o mărturisire a vreunui scriitor de atunci, dar care probabil trebuie să fi avut vreo influență asupra intelectualilor vremii, deci și asupra d-lui Vlahuță, sînt marile răscoale țărănești din 1888. Și judec prin analogie : criza cea mare din 1900 a determinat schimburi profunde în conștiința publică și deci și-n literatură, cum vom vedea mai departe. Criza socială din 1907 a fost și ea determinantă, ca și cea din 1900. Prin urmare un eveniment așa de mare ca mișcările agrare de la 1888 și înăbușirea lor în sînge, nu putea să treacă fără a produce schimbări profunde, mai ales în conștiințele sensibile ale celor înrudiți cu clasele de jos. Și cum asemenea zguduiri sociale, asemenea dureri obștești au de efect întotdeauna de a face pe oameni să înceteze cultivarea eului lor propriu (îndeletnicire așa de prielnică «pesimismului») și să se umple de durerile și interesele altora — e posibil ca acel dureros fenomen social să nu fi avut nici o influență asupra «evoluției» d-lui Vlahuță ?"

(G. Ibrăileanu, *Opera literară a d-lui Vlahuță*, în *Viața românească*, nr. 7—8, 1912.)

„Omul, așa cum am avut norocul de a-l cunoaște, de cînd aveam nouăsprezece ani abia împliniți, fiind începător în ale scrisului, pînă acum, cînd generația mea trece în rîndul celor ce,

fără a slăbi arma, privesc totuși moartea în față, omul era superior și acestei opere literare, de care, sînt sigur, vremurile se vor atinge pe rînd numai pentru a constata cît a fost de românească și cît a fost de umană în rezerva-i fără orgoliu, dar fără concesii. [...]

Noi, toți cari ne-am încălzit și ne-am mîngîiat din scrisul lui, cîțiva avînd și aleasa onoare de a-l fi cunoscut în mîndra lui discreție, vom continua să păstrăm în ce are mai adînc sufletul nostru nu numai amintirea, ci prezența vie a acestui suflet superior.

Vlahuță a fost un om de critică și de credință. De nemiloasă critică tocmai pentru că puternică și nezguduită era credința lui. De natură înalt-etică, ea a întrebuințat literatura ca un mijloc. Dar ținta nu era frumosul, întrucîtva schimbător, ci nația eternă."

(N. Iorga, *Un suflet adînc (Al. Vlahuță)*, 1919, și *Un act de pietate*, 1924, în *Oameni cari au fost*, 1934—1936, 1939.)

„Vlahuță avea patima jurnalistică. La Tîrgoviște scoase o foaie săptămînală *Armonia* (mai 1881—dec. 1883), apoi la București *Vieața* (1893—1896), revistă săptămînală pe care voia s-o transforme în gazetă, *Semănătorul* (2 dec. 1901), în sfîrșit, după război, *Dacia*, ziar. Activitatea de la *Vieața* e caracteristică. [...]

Vlahuță executa în linii generale programul lor [al socialiștilor — n.n.]. Întîi de toate nu făcea din literatură un lux, ci o preocupare de «vieață», lua apărarea proletarilor (cuvîntul vine des în revistă) și a țăranilor."

(G. Călinescu, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Fundația pentru Literatură și Artă, Buc., 1941, p. 490.)

„Din aceeași generație cu Delavrancea și Duiliu Zamfirescu și abia cu vreo zece ani mai bătrîn decît Brătescu-Voinești, A. Vlahuță este și el unul din reprezentanții noului realism liric și artistic. Imaginația lui Vlahuță nu egalează însă niciodată pe aceea a emulilor săi și nici puterea lui de a crea caractere omenești și de a învia situații, încît din bogatul material nuvelistic răspîndit în seria volumelor care încep să apară încă din 1886, cititorul reține o atmosferă, o atitudine, dar nici o figură despre care să putem vorbi ca despre oameni care au trăit odată, așa

cum putem vorbi despre atîția întîlniți în paginile lui Delavrancea, Duiliu Zamfirescu și Brătescu-Voinești.

Vlahuță a dăruit prozei noastre «tonul etic». Multe din paginile sale plutesc într-o atmosferă de sinceritate cordială, care angajează pe cititor și-l fac să participe la zbuciumul scriitorului."

(Tudor Vianu, *Al. Vlahuță*, în *Arta prozatorilor români*, 1941.)

„Patriot înflăcărat, iubindu-și cu ardoare țara de care se simțea puternic legat, Vlahuță nu și-a manifestat un patriotism de paradă, fanfaron și gol, ci prin însăși opera sa, prin însăși poziția pe care a luat-o în momentele cruciale ale epocii sale, a știut să se arate adevărat fiu al poporului din care ieșise. Prin apărarea țărănimii exploatate și în genere a oamenilor necăjiți, prin împotrivirea și glasul pe care l-a ridicat împotriva nedreptăților și împilărilor, prin dragostea pentru trecutul de luptă al poporului și pentru marii noștri creatori, prin grija părintească pentru creșterea generației care se ridica sub ochii lui, cît și prin înfățișarea în culori, aproape nemaiîntîlnite, a frumuseților patriei, prin aceste toate se manifestă patriotismul adevărat și sincer al lui Vlahuță."

(Cezar Petrescu, *A. Vlahuță și epoca sa*, E.S.P.L.A., 1954.)

„Este primul scriitor român modern, pe care l-am cunoscut, la începutul școalei mele secundare. Un prieten mi-a împrumutat volumul *Din goana vieții* și prin acest volum am descoperit literatura românească din anii 1890—93, atmosfera eminesciană de pe atunci și personalitățile, și numele sărbătorite ale zilei [...].

Am văzut poeziile lui Vlahuță în mîinile unui visător, participant la întrunirile socialiste din sala Sotir. Autorul trecea, cu drept cuvînt, ca unul dintre profeții fericirilor viitoare, pasionat așteptate de proletariatul și de tineretul anilor 1880—1890. Dobrogeanu-Gherea — Socratele nostru al tuturora — scria despre Vlahuță un studiu cu mare răsunet, pe atunci, în lumea cititoare independentă.

Era un om cuminte și trăit, care-și aduna experiența, lecturile și amintirile, pentru folosul copiilor neamului. Vlahuță a trecut de la poezie și de la atitudinea lirică, la lecție și la atitudinea didactică. Acesta este Vlahuță cel cunoscut de mine.

Poezia *1907* — oricîte obiecțiuni și rezerve a trezit în unii dintre noi — era proba unei mîndre independențe sufletești și

gajul unei nobile iubiri de țară. Nimeni niciodată nu ridicase în fața lui Carol o frunte atît de cutezătoare și de dezinteresată !"

(Gala Galaction, *Oameni și gînduri din veacul meu — Amintiri despre Vlahuță*, E.S.P.L.A., 1955.)

„Personalitatea literară a lui Alexandru Vlahuță s-a manifestat cu variate mijloace în poezie, în proza de imaginație și în pagini de cronică, însoțind istoria sieși contemporană, dintre 1880 și 1919, anul trecerii sale la cele veșnice [...].

La fel de semnificativ este și momentul de la 1901 al ciclului celor 16 tălmăciri din Ada Negri. Ele apar în plin semănătorism și incidența lor stă tot sub influență revoluționară, literar-istoricește vorbind, ca și apariția poemei lui Eminescu *Împărat și proletar* (în prima versiune *Proletarul)* 1874. Ele aduc ecouri din centrele industriale ale Italiei de nord și imagini dureroase ale relelor întocmiri sociale : lucrători în somaj, copii ofiliți în atmosfera ucigătoare a uzinelor, un menaj mizer mutîndu-și boarfele, în bătaia ploii, prefigurînd, cu mobilele sărace purtate pe străzi, baricadele izbînzilor iminente."

(Perpessicius, *Alexandru Vlahuță. 29 de ani după moarte*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor* (1948—1956), E.S.P.L.A., 1957, p. 33.)

„Romanul lui Vlahuță atacă problema situației artistului în societatea burgheză, demonstrînd, ca și în poeziile sale, că artistul adevărat, sincer, este dușmănit și strivit în societatea bazată pe domnia banului. A. Vlahuță a creionat, în romanul său, tipuri umane variate, aparținînd celor două lumi opuse. În complexitatea romanului, Vlahuță critică vehement și alte aspecte ale societății de atunci, printre care presa, școala, instituțiile de cultură etc."

(Teodor Vârgolici, *35 de ani de la moartea lui Alexandru Vlahuță*, în *România liberă*, anul XII. nr. 3150, 19 noiembrie 1954.)

„Cea mai însemnată parte a operei sale merită să fie publicată și studiată astăzi, ea rămînînd una din mărturiile artistice fidele pentru definirea peisajului social și intelectual al vremii. Adeseori vom afla în poezia, proza și publicistica sa interpretări

lucide, dovedind că omul și scriitorul nu a rămas niciodată pasiv în fața frămîntărilor sociale. A căutat să înțeleagă, să le oglindească artistic și uneori chiar să le afle soluții. [...] În viața culturală a epocii el a însemnat o prezență de primă importanță, și contribuția lui hotărîtoare la definirea crizei culturale de la sfîrșitul secolului trecut nu poate fi nicidecum negată. Această prezență ardentă în epocă s-a concretizat cel mai adesea într-o operă vastă, aflată în cea mai mare parte a ei pe poziții ofensive, critice.".

(Valeriu Râpeanu, *Studiu introductiv* la ed. A. Vlahuță, *Scrieri alese*, I, E.P.L., 1963, p. CXIX.)

„Exigențele criticii noastre contemporane ne obligă să privim cu discernămînt opera autorului poeziei *1907*. Neascunzîndu-i limitele gîndirii și creației sale (îndreptarea racilelor sociale pe cale pașnică, nonviolența fiind crezul lui Alexandru Vlahuță, impregnarea scrierilor sale cu sfaturi morale inoperante, subjugarea autorului impresiei directe și netranspunerea, uneori, a faptului cotidian în creație artistică, sentimentalismul desuet și didacticismul ce și-a pus pecetea pe multe dintre paginile sale etc.), pentru noi Alexandru Vlahuță rămîne scriitorul care și-a iubit poporul, din mijlocul căruia a luat ființă, omul însuflețit de cele mai nobile intenții, creatorul unor personaje, tipuri necunoscute pînă atunci în literatura noastră, ori slab reprezentate — tipul inadaptabilului, al învinsului, al parazitului social, animatorul gazetăriei și al culturii din epoca sa, scriitorul care a dăruit literaturii române «tonul etic», scriitorul care, deși nu a creat opere geniale, a consemnat pentru viitorime documente omenești. (Vlahuță «n-a turnat în bronz», totuși a făcut treabă meritoasă și cinstită — afirmă G. Călinescu.)

Posteritatea îi va prețui opera, așa cum se cuvine, retipărind-o în numeroase ediții critice și de popularizare, însoțite de studii, prefețe, note și comentarii semnate de prestigioși critici și istorici literari. Cel mai înalt for al culturii și științei românești — Academia republicii noastre — l-a ales, la 28 octombrie 1948 la propunerea citită de Mihail Sadoveanu, membru de onoare post-mortem, alături de bunii săi amici, frați de condei și de suferință : Eminescu, I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea."

(Virgiliu Ene, *Alexandru Vlahuță*, colecția „Monografii", Editura Albatros, 1976.)

„Vlahuță a văzut în poet un militant în serviciul principiilor înălțătoare, un «semănător» de idei generoase și simțăminte nobile. Întrucît operează cu instrumentul minunat al cuvîntului, care, dispunînd de o putere aproape miraculoasă («ca-n basme»), «face lumi aevea din păreri», poetului îi revine menirea de a străbate țarina sufletelor și a semăna în brazdele lor «umede de rouă», «viață nouă, / Pe care va lega-o viitorul». Stigmatizînd versul ce nu spune nimic, ci numai se deapănă pe rînduri, pe firul de pe fus, deplîngînd condiția literaților care comunică «desperări», de «porunceală și dureri închipuite», Vlahuță pledează cu patos în favoarea poeziei pline de conținut, deschisă spre lume, spre marile idealuri umane, în stare «să reverse peste inimile noastre mîngîiere și iubire» ; el cere poeților să cînte «rostul lumii și splendorile naturii», să exprime «gînduri de-un întreg popor gîndite», să despice cu «inspirata lor privire» și «cuvîntul lor profetic» «valurile de-ntuneric» și astfel «splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă». Fidel acestui crez, formulat în *Cuvîntul*, *Slăvit e versul* și mai ales *Unde ni sînt visătorii ?*, poetul s-a străduit în permanență să scrie astfel încît opera sa să devină efectiv un factor de educare a conștiințelor."

(Dumitru Micu, *Alexandru Vlahuță*, în *Scriitori români*, „Mic dicționar", Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 476.)

„Dintre post-eminescieni, Al. Vlahuță (1858—1919) a marcat personalitatea culturală cea mai proeminentă. Animator de cultură în sensul cel mai bun al cuvîntului, prieten și îndrumător al tinerilor artiști, generos și priceput sfătuitor, amic al lui Caragiale, Delavrancea, Dobrogeanu-Gherea, al pictorului Nicolae Grigorescu, el făcea din căminul său un adevărat cenaclu permanent. În poezie însă, el a rămas întru totul tributar structurilor tematice și stilistice elaborate de unicul său maestru, neizbutind să impună o viziune originală."

(Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Poezia în a doua jumătate a sec. XIX*, în *Istoria literaturii române, Studii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979.)

BIBLIOGRAFIE

I. OPERA

POEZII

Poezii, Buc., 1887. *Poezii*, ediția a II-a, Buc., Ed. Socec, 1892. *Poezii vechi și nouă*, ediția a III-a, Buc., Ed. librăriei H. Steinberg, 1894. *Iubire*, Poezii 1888—1895, Buc., Carol Müler, 1896. *Poezii*, ediție complectă, Buc., Ed. Socec, 1899. *Poezii* 1880—1908, Buc., Minerva, 1909. *Poezii* 1880—1915, Buc., Socec, 1915. *Iubire*, Poezii 1888—1895. Buc., [1916]. *Poezii* 1880—1917, Buc., Cartea românească, [1927]. Sub acest titlu au mai fost tipărite volume similare în anii : 1930, 1938, 1941, 1943. *Poezii*, [Buc.], Ed. tineretului, 1954. *Poezii*, ed. îngrijită de Teodor Vârgolici, [Buc.], E.S.P.L.A. [1956] ; Ediția a II-a, cu o prefață de Ion Rotaru, în anul 1959.

PROZĂ

Nuvele, Buc., Ed. Socec, 1886. *Nuvele*, Buc., Ed. Alcalay, 1908. Sub acest titlu au mai fost tipărite, fără a se indica anii, încă trei volume la Buc., precum și unul la Iași. *Din goana vieții*, Buc., 1892. Și acest volum va cunoaște numeroase retipăriri în anii : 1896, 1908, 1924, 1927, 1936, 1943, precum și alte trei ediții nedatate.
Dan, Buc., Ed. Graeve et Comp., 1893. Romanul va fi retipărit în anii : 1896, 1920, 1921. De asemenea, va cunoaște încă trei reeditări nedatate. A. Vlahuță, *Dan*, ed. îngrijită de Virgiliu Ene, [Buc.], Editura tineretului, 1960. A. Vlahuță, *Scrieri alese*, vol. III, ed. îngrijită de Valeriu Râpeanu, E.P.L., 1964.
Icoane șterse, Buc. [1895]. Volumul va ajunge la ediția a IV-a, fără însă a se indica anii respectivi de apariție.
În vîltoare, Nuvele, Tîrgu-Jiu, Ed. N. D. Miloșescu, 1896. Volumul va fi reeditat la Buc., în anii : 1901, 1925, 1938, 1943. A mai cunoscut o reeditare nedatată.
Clipe de liniște, Nuvele, Buc., 1899. Nuvelele vor fi retipărite în anii : 1907 și 1929. De asemenea se cunosc încă două ediții nedatate.
România pitorească, Buc., Ed. Socec, 1901. Volumul va cunoaște numeroase reeditări (unele dintre ele fiind însoțite cu ilustrații după tablourile lui Nicolae Grigorescu) în anii : 1902, 1908, 1930, 1936, 1938, 1939, 1943. Au mai fost publicate edițiile : *România pitorească*, prefață de Antoaneta Macovei, [București], Editura tineretului, 1967. *România pitorească*, Cuvînt înainte de Zaharia Sângeorzan, București, Editura Minerva, 1972. *România pitorească*, Prefață de Gheorghe Șovu [București], Editura „Ion Creangă", 1972. *România pitorească*, [București], Editura Sport-Turism, [1982]. Editura tineretului a publicat, în special pentru elevi, în cadrul col. „Biblioteca școlarului", numeroase ediții. Astfel, sub îngrijirea și prefațarea lui Virgiliu Ene, au apărut ediții în anii : 1953, 1956, 1961, 1963. În anul 1967, a fost publicată o nouă ediție prefațată de Antoaneta Macovei.
Din durerile lumii, Buc., 1908. În anul 1927 volumul ajunsese la ediția a V-a. După această dată s-a mai retipărit, în Buc., de două ori, însă numai o ediție este datată : 1943.
Din trecutul nostru, Buc., 1908. Alte retipăriri în anii : 1913, 1918, 1924, 1943. A mai apărut cu titlul : *Din trecutul nostru*, [București], ediție îngrijită, prefață și note de Valeriu Râpeanu, Editura Militară, 1974.
File rupte, Buc., 1909. În anul 1924 ediția a III-a. Urmează alte două retipăriri nedatate.
Pictorul N. I. Grigorescu, Viața și opera lui, Buc., Atelierele grafice Socec & Comp., 1910. Reeditări în anii : 1936, 1939.
La gura sobei, Buc., 1911. În anul 1943 ediția a V-a.
Dreptate, Buc., 1914. A fost retipărit în anul 1922. Sub titlul *Dreptate. Opere complete* apare din nou, tot la Buc., fără însă a se indica anul.

ANTOLOGII

Opere alese, ediție îngrijită de M. Șora și Silvian Iosifescu, [Buc.], Editura de Stat, 1949. *Opere alese*, Nuvele și schițe, culegerea și redactarea de Ion Bălan, 1953. *Opere alese*, cu o prefață de Virgiliu Ene, [Buc.], Editura tineretului, 1957. *Opere alese*, Nuvele, schițe, articole, cu o prefață de Pompiliu Marcea [Buc.], E.S.P.L.A., 1959. *Opere alese*, ediția a IV-a, [Buc., f.a.]. *Scrieri alese*, vol. I, II, III, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și bibliografie de Valeriu Râpeanu, Buc., E.P.L. 1963—1964.
Versuri și proză, Antologie, studiu introductiv și note de Virgiliu Ene, [București], Editura Albatros, [1971]. *Poezii*, Antologie, postfață și bibliografie de Ion Roman, București, Editura Minerva, 1974.
Versuri și proză, Antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografie de dr. Virgiliu Ene, [București], Editura Eminescu, 1981.
Versuri și proză, Prefață de Tudor Vianu, Buc., Editura Eminescu, „Biblioteca Eminescu", 1986.

SCRIERI ALE LUI A. VLAHUȚĂ TIPĂRITE ÎN LIMBI STRĂINE

A. Vlahoutza. *La Roumanie pittoresque*, traduction de M-lle M.M.V. (Margareta Miller Verghy). Bucarest, 1903.

A. Vlahoutza : *N. I. Grigorescu. Sa vie et son œuvre*, traduit du roumain par Léo Bachelin, Bucarest, 1911.

Alexandru Vlahuță : *Z. Rumunska malebného. Prèložil Karel* Drož. (Din *România pitorească*. Traducere de Karel Drož), Praga. [1912].

Alexandru Vlahuță : *Élősködök és más írások*. Fordította Kiss Jenő *(Paraziții și alte scrieri)*, Bukarest, Állami Könyvkiadó, 1951.

Alexandru Vlahuță : *Parasiten*. Eine Auswahl aus einen Verken und Erinnerungen Übertragung aus dem Rumänischen von B. Capesius. Bukarest, Staatsverlag, 1951.

Alexandru Vlahuță : *Szépséges Románia* (Válogatott útirajzok. [A fordítás Jakab Ernő és Beke György munkája. A fedőlapot Ceaușu Elena készitette. Az arcképet A. Murnu rajzolta.] Bukarest, Ifjúsági Könyvkiadó, 1956.

Alexandru Vlahuță : *Rasskazî*. [Perevel s rumînskogo M. I. Olsufiev.] [Buharest], 1957.

Alexandru Vlahuță : *Izabrana dela*. [Preveo Milenko Aleksić.] *[Opere alese]*, [Bukarešt], Državno Izdavačko Preduzéce za Knjzevnost i Umetnost, 1957.

Alexandru Vlahuță : *Költemények [Poezii]*. Majtényi Erik fordításában, Bukarest, Ifjúsági Könyvkiadó, [1957].

Alexandru Vlahuță : *Hideg tüzhely mellett. Válogatott versek és próza. Dán (regény)*. [Fordította Kakassy Endre és Majtényi Erik.] *[Opere alese]*, Marosvásárhely, Állami Irodalmi és Müvészeti Kiadó, [1959].

Alexandru Vlahuță : *Ausgewählte Schriften* [Übersetzung]. Mit einem Vorwort von Valeriu Râpeanu, Bukarest, Staatsverlag für Kunst und Literatur, 1960.

Alexandru Vlahuță : *Die Abrechnung*. [Ausgewählte Schriften.] Vorwort und Auswahl Virgiliu Ene. [Deutsche Übertragung, Prosa : Th. Constantinidis ; Verse : S. Rath]. [Socoteala. Scrieri alese. Bukarest, Jugendverlag, [1961].

II. SCRIERI DESPRE A. VLAHUȚĂ

Bălan I. D. : *100 de ani de la nașterea lui Alexandru Vlahuță*, în *Gazeta literară*, nr. V, nr. 36 (234), septembrie 1958, p. 1 și 6.

Bassarabescu I. A. : *A. Vlahuță*, în *Lume de ieri*, *E.S.P.L.A.*, 1958, „Biblioteca pentru toți", p. 421—426.

Bojin Al. : *Alexandru Vlahuță, Studiu biobibliografic*, Editura de stat pentru imprimate și publicații, 1959.

Boureanu Radu : *Alexandru Vlahuță*, în *România liberă*, 5 septembrie, 1958.

Brezu Constandina : *Alexandru Vlahuță în Muzeul literaturii române*, în *Luceafărul*, an. IV, 15 iulie 1961, p. 9.

Bujor Paul : *Amintiri de A. Vlahuță și I. L. Caragiale*, București, [1938].

Călinescu G. : *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Fundația pentru Literatură și Artă, 1941, p. 490—495 ; ediția a II-a, Editura Minerva, 1981.

Cioculescu Șerban : *Vlahuță*, în *Tribuna*, an II, nr. 36 (83), 6 septembrie 1958, p. 1.

Ciopraga Const. : *Literatura lui Vlahuță*, în *Iașul literar*, an. IX, nr. 9—10, septembrie-octombrie 1958, p. 81—88.

Cremer I. : *Alexandru Vlahuță despre unele probleme ale educației tineretului*, în *Scriitorii noștri clasici și problemele școlii*, Editura de stat didactică și pedagogică, București, 1956, p. 120—138.

Dobrogeanu-Gherea C. : *Alexandru Vlahuță*, în *Studii critice* vol. II, E.S.P.L.A., 1956, colecția „Clasici români", p. 152—186.

Eftimiu Victor : *Amintiri literare*, în *Luceafărul*, an. IV, nr. 1 (60), p. 9.

Ene Virgiliu : *Prefață* la volumul *În vîltoare* de Alexandru Vlahuță, Editura tineretului, 1960, „Biblioteca școlarului", p. 5—24.

Ene Virgiliu : *Al. Vlahuță*, colecția „Monografii", Editura Albatros, București, 1976.

Galaction Gala : *Opere alese*, vol. II — *Articole* — ediție îngrijită de Teodor Vârgolici. Editura pentru literatură, 1961.

Ibrăileanu G. : *Opera literară a d-lui Alexandru Vlahuță*, cu o introducere. Teză de doctorat în litere, Iași, 1912 (fragmente), în *Studii literare*, Editura tineretului, „Biblioteca școlarului", p. 147—200.

Ibrăileanu Garabet : *Pagini alese*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, „Biblioteca pentru toți", vol. II; p. 8—34.

Iorga N. : *O viață de om*, Editura N. Stroilă, 1934, vol. I, p. 195, 198, 253—254 ; vol. II, p. 10, 36, 107, 255—256.

Iorga N. : *Oameni cari au fost*, vol. I, Editura Neamul românesc, 1911 ; *În legătură cu cartea despre Grigorescu a d-lui Vlahuță*, p. 457—460 ; vol. II, Editura Fundația pentru Literatură și Artă, 1935 ; *La înmormîntarea poetului Al. Vlahuță*, 1919, p. 452—454 ; *Un suflet adînc (Al. Vlahuță)*, idem, p. 465—467 ; vol. IV, Editura Fundația pentru Literatură și Artă, 1939 ; *Amintirea lui Al. Vlahuță* (4 mai 1937), p. 210—211.

Iosifescu Silvian : *Alexandru Vlahuță*, colecția „Contemporanul", 1949.

Lovinescu E. : *Critice*, vol. IV, București, 1920, p. 169—189 ; și *Critice*, vol. VI, ediție definitivă, p. 96—111.

Manole Ion : *Prefață* la A. Vlahuță, *Poezii*, Editura tineretului, „Biblioteca școlarului", p. 5—13.

Marcea Pompiliu : *Prefață* la *Nuvele, schițe, articole* de Alexandru Vlahuță, E.S.P.L.A., 1959, „Biblioteca pentru toți", p. V—XXI.

Micu Dumitru : *Alexandru Vlahuță, cîntărețul celor mulți*, în *Contemporanul*, 11 septembrie 1953, p. 1.

Micu Dumitru : *Demascator al nedreptei orînduiri exploatatoare*, în *Scînteia*, an. XXVII, nr. 4.313, 6 septembrie 1958, p. 2.

Micu Dumitru : *Alexandru Vlahuță*, în *Scriitori români*, „Mic dicționar", Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 475—478.

Nicolescu Aurel : *Despre geneza poeziei „1907"*, în *Steaua*, an. IX (103), septembrie 1958, p. 85—87.

Oprişan I. Gr. : *A. Vlahuţă-Omul*, Bucureşti, 1937, 307 p.
Perpessicius : *Menţiuni de istoriografie literară şi folclor*, E.S.P.L.A., 1957 ; *Academicieni de dincolo de mormînt*, p. 7—10 ; *Alexandru Vlahuţă, 29 de ani după moarte*, p. 28—40.
Petrescu Cezar : *Alexandru Vlahuţă şi epoca sa*, colecţia „S.R.S.C."
Piru Al. : *A. Vlahuţă*, în *Istoria literaturii române de la început pînă azi*, Editura Univers, Bucureşti, 1981, p. 178.
Râpeanu Valeriu : *Studiu introductiv* la ed. *Scrieri alese*, vol. I, II, III, de A. Vlahuţă, E.P.L., 1963—1964, „Scriitori români", p. VII—CXXV.
Râpeanu Valeriu : *Vlahuţă şi epoca sa*, Editura tineretului, 1965.
Rotaru Ion : *Prefaţă* la *Poezii* de Alexandru Vlahuţă, E.S.P.L.A., 1959, Biblioteca pentru toţi", p. 3—17.
Sadoveanu Mihail : *Anii de ucenicie*, E.S.P.L.A., 1958, „Biblioteca pentru toţi", p. 134, 141, 171—172, 252—253 ; *Mărturisiri*, E.S.P.L.A., 1960 ; *Reviste vechi săptămînale*, p. 55—56 ; *Amintiri*, p. 383—387.
Sanda George : *Prefaţă* la vol. *Iubire*, de Vlahuţă, E.P.L., 1965, „Biblioteca pentru toţi", p. V—XXIV.
Săndulescu Alexandru : *O sută de ani de la naşterea lui Alexandru Vlahuţă*, în *Viaţa românească*, an. XI, nr. 9, septembrie 1958, p. 92—97.
Vianu Tudor : *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941, p. 189—198.
Vianu Tudor : *Alexandru Vlahuţă*, în *Viaţa românească*, an. XI, nr. 9, septembrie 1958, p. 77—91 (comunicare la Academia R.P.R., în 18 octombrie 1958).
Vârgolici Teodor : *Un scriitor al celor mulţi*, în *Scînteia tineretului*, an. XIV seria a II-a, nr. 2.899, 5 septembrie 1958, p. 3.
Vârgolici Teodor : *Satira lui Alexandru Vlahuţă*, în *Scrisul bănăţean*, an. IX, nr. 54, septembrie 1958, p. 8—14.
Voiculescu V. : *Amintiri despre Vlahuţă*, în *Teatrul de mîine*, nr. 7, martie 1927.
Zaharia N. : *Al. Vlahuţă, Viaţa şi opera lui*, Bucureşti, 1921, 280 p.

CUPRINS

NUVELE, SCHIȚE, POVESTIRI, AMINTIRI, CUGETĂRI

În volume

CONFERINȚE, ARTICOLE, PAMFLETE

În volume

ROMÂNIA PITOREASCĂ

Pe Dunăre

În munții noștri

Țara. Poporul

PICTORUL N. I. GRIGORESCU